

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
GENEL İKTİSAT PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**EKONOMİNİN SEÇMEN İDEOLOJİSİ ÜZERİNE
ETKİSİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ**

Ali ÇINAR

Danışman

Yrd. Doç. Dr. Nevzat ŞİMŞEK

2010

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “**Ekonominin Seçmen İdeolojisi Üzerine Etkisi: Türkiye Örneği**” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih

....../....../.....

Ali ÇINAR

İmza

ÖZET
Yüksek Lisans Tezi
Ekonominin Seçmen İdeolojisi Üzerine Etkisi: Türkiye Örneği
Ali ÇINAR

Dokuz Eylül Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
İktisat Anabilim Dalı
Genel İktisat Programı

Seçmenlerin uzun dönemde ideolojik bir aralık içerisinde kaydığı yaygın bir varsayım olmasına rağmen seçmen ideolojisindeki kaymalara ilişkin nedenleri araştıran bilimsel çalışma nispeten az bulunmaktadır. Bu çalışmada Kim ve Fording (1998) tarafından geliştirilen bir seçmen ideolojisi ölçüm aralığı yardımıyla seçmen ideolojisindeki kaymaların nasıl meydana geldiğı ekonomik yaklaşım çerçevesinde açıklanmaya çalışılmaktadır. Bu çalışmada Türkiye’de 1950-2003 dönemi için seçmen ideolojisindeki kaymalara neden olan çeşitli makroekonomik değişkenler sınır testi yöntemiyle incelenmektedir.

Çalışma iki ana bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde ekonomi ve siyaset kavramsal çerçevede ele alınmış ve siyasete ekonomik yaklaşım çerçevesinde kamu tercihi teorisi değerlendirilmiştir. İkinci bölüm Türkiye’deki seçim sonuçlarını değerlendirmeye yöneliktir.

Anahtar Kelimeler

1) Seçmen İdeolojisi	3) Kamu Tercihi Teorisi
2) Sınır Testi	4) Medyan Seçmen Teoremi

ABSTRACT

Master Thesis

The Effects of Economy on the Voter Ideology: The Case of Turkey

Ali ÇINAR

Dokuz Eylül University

Institute Of Social Sciences

Department Of Economics

General Economics Programme

Although it is commonly assumed that voters shift on an ideological spectrum over time, there has been relatively little scientific inquiry into the reasons for shifts in voter ideology. In this study; we attempt to explain why voter ideological shifts occur utilizing an interval measure of voter ideology developed by Kim and Fording (1998). In this respect, Bounds Testing Analysis of Turkey for the period of 1950-2003 identifies several economic factors causing shifts in voter ideology

The study consist of two main part in the fist part of study we begin with a disscussion of politics and economics. And Public Choice Theory evaluate into the economic approaches to politics. The two also last part is due to the election outcomes in Tukey

Keywords:

1) Voter İdeology

3) Public Choice Theory

2) Bounds Test

4) Median Voter Theorem

İÇİNDEKİLER
EKONOMİNİN SEÇMEN İDEOLOJİSİ ÜZERİNE ETKİSİ: TÜRKİYE
ÖRNEĞİ

YEMİN METNİ	II
ÖZET	III
ABSTRACT	IV
İÇİNDEKİLER	V
ŞEKİLLER LİSTESİ	VIII
TABLolar LİSTESİ	IX
KISALTMALAR	XI
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM
TEORİK ÇERÇEVE İKTİSAT-SİYASET İLİŞKİSİ
VE EKONOMİK SİYASET TEORİSİ

1.1. İKTİSAT-SİYASET İLİŞKİSİ: KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE TARİHSEL	
TARTIŞMA	3
1.1.1. Siyaset Kavramı	3
1.1.2. İktisat Kavramı	5
1.1.3 Politik İktisadın Tarihsel Gelişimi	8
1.1.3.1. Klasik Yaklaşım	9
1.1.3.2. Marksist Yaklaşım	13
1.1.3.3. Neoklasik Yaklaşım	16
1.1.3.4. Keynesyen Yaklaşım	17
1.1.3.5. Monetarist Yaklaşım	20
1.1.3.6. Yeni Klasik Yaklaşım	22
1.1.3.7. Yeni Politik İktisat Yaklaşımı	23
1.2. EKONOMİK SİYASET TEORİSİ	25
1.2.1. Ekonomik Siyaset Teorisinin Temel Unsurları	27
1.2.1.1. Rasyonel Tercih	27
1.2.1.2. Etkinlik	30
1.2.1.3. Eksik Bilgi	31
1.2.2. Ekonomik Siyaset Teorisinin Uygulama Alanı: Kamu Tercihi Teorisi	34

1.2.2.1. Yeni Politik İktisat ve Kamu Tercihi Teorisi İlişkisi	35
1.2.2.2. Bireysel Tercihlerden Kolektif Tercihlere Geçiş	36
1.2.2.3. Kamu Tercihi Teorisi	37
1.2.2.3.1. Normatif Kamu Tercihi Teorisi	38
1.2.2.3.2. Pozitif Kamu Tercihi Teorisi	39
1.2.2.3.2.1. Bürokrasinin Ekonomik Teorisi	39
1.2.2.3.2.2. Çıkar ve Baskı Grupları Teorisi	40
1.2.2.3.2.3. Politik Konjonktür Dalgalanmaları Teorisi	41
1.2.2.3.2.4. Oylama Kuralları Teorisi	46
1.2.2.3.2.5. Politik Rekabet ve Medyan Seçmen Teoremi	58

İKİNCİ BÖLÜM

AMPİRİK ÇERÇEVE: TÜRKİYE’DE SEÇMEN DAVRANIŞI VE MAKROEKONOMİK DEĞİŞKENLERİN SEÇMEN İDEOLOJİSİNE ETKİSİ

2.1. TÜRKİYE’DE ÇOK PARTİLİ DÖNEM MİLLETVEKİLLİĞİ GENEL SEÇİMLERİ VE SEÇMEN DAVRANIŞI ANALİZİ	65
2.1.1. 1950 Milletvekilliği Genel Seçimleri	65
2.1.2. 1954 Milletvekilliği Genel Seçimleri	67
2.1.3. 1957 Milletvekilliği Genel Seçimleri	69
2.1.4. 1961 Milletvekilliği Genel Seçimleri	70
2.1.5. 1965 Milletvekilliği Genel Seçimleri	72
2.1.6. 1969 Milletvekilliği Genel Seçimleri	74
2.1.7. 1973 Milletvekilliği Genel Seçimleri	78
2.1.8. 1977 Milletvekilliği Genel Seçimleri	82
2.1.9. 1983 Milletvekilliği Genel Seçimleri	84
2.1.10. 1987 Milletvekilliği Genel Seçimleri	87
2.1.11. 1991 Milletvekilliği Genel Seçimleri	89
2.1.12. 1995 Milletvekilliği Genel Seçimleri	91
2.1.13. 1999 Milletvekilliği Genel Seçimleri	93
2.1.14. 2002 Milletvekilliği Genel Seçimleri	95
2.1.15. Türkiye’de Milletvekili Genel Seçimi ve Seçmen Davranışı Üzerine Genel Bir Değerlendirme	97

2.2. EKONOMİNİN SEÇMEN İDEOLOJİSİNE ETKİSİ ÜZERİNE BİR	
UYGULAMA	98
2.2.1. Ekonomik Değişkenler ve Seçmen Davranışları ile İlgili Ampirik	
Çalışmalar: Seçilmiş Literatür.....	99
2.2.2. Uygulamanın Amacı	104
2.2.3. Model ve Veri Seti	105
2.3.4. Ekonometrik Yöntem	112
2.3.4.1. Birim Kök Testleri	112
2.3.4.1.1. Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF) Testi.....	114
2.3.4.1.2. Phillips-Perron Testi	116
2.3.4.2 Eşbütünleşme Analizi: Sınır Testi (Bounds Test) Yaklaşımı	117
2.3.5. Ekonometrik Bulgular	122
2.3.5.1 Birim Kök Testi Sonuçları	122
2.3.5.2 Eşbütünleşme Testi Sonuçları	123
 SONUÇ.....	142
KAYNAKÇA	154

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Dönemsel Çoğunluk	54
Şekil 2. Bireysel Tercih Sıralamalarında Tek Tepelilik Koşulu	55
Şekil 3. Uzamsal Rekabet	61
Şekil 4. İki Partili Sistemde Politik Yakınsama	61
Şekil 5. Aşırı Uçlarda Yoğunlaşan Seçmen Dağılımı	62

TABLÖLER LİSTESİ

Tablo 1. İktisat ile Siyaset Bilimi Arasında Yöntem ve Konu İlişkisi	26
Tablo 2: Ekonomik Amaçlara Göre Sanayileşmiş Toplumlardaki Siyasi Partilerin Öncelikli Tercih Sıralaması	44
Tablo 3. Üç Bireyden Oluşan Bir Toplumda Tercih Sıralaması	50
Tablo 4. Tek Tepelilik Koşulunu Sağlayan Tercih Sıralamaları	57
Tablo 5. 1950 Milletvekili Seçimi Sonuçları	66
Tablo 6. 1954 Milletvekili Seçimi Sonuçları	68
Tablo 7. 1957 Milletvekili Seçimi Sonuçları	69
Tablo 8. 1961 Milletvekili Seçimi Sonuçları	71
Tablo 9. 1965 Milletvekili Seçimi Sonuçları	73
Tablo 10. 1969 Milletvekili Seçimi Sonuçları	80
Tablo 11. 1973 Milletvekili Seçimi Sonuçları	80
Tablo 12. 1977 Milletvekili Seçimi Sonuçları	82
Tablo 13. 1983 Milletvekili Seçimi Sonuçları	86
Tablo 14. 1987 Milletvekili Seçimi Sonuçları	88
Tablo 15. 1991 Milletvekili Seçimi Sonuçları	89
Tablo 16. 1995 Milletvekili Seçimi Sonuçları	91
Tablo 17. 1999 Milletvekili Seçimi Sonuçları	93
Tablo 18. 2002 Milletvekili Seçimi Sonuçları	96
Tablo 19. Seçmenlerin Sağ-Sol Yelpazesindeki Yerleri (Yüzde)	97
Tablo 20. Bir Partiye Oy Verenlerin Kendilerini Sol-Sağ Yelpazesinde Koydukları Yerin Ortalama Puanı	98
Tablo 21. Ekonomik Değişkenlerin Seçmen İdeolojisine Etkisi Üzerine Yapılan Çalışmalar	101
Tablo 22. Sağ ve Sol İdeolojik Ayrımına Dayalı Siyasal Parti Kategorileri	107
Tablo 23. ADF Birim Kök Testi Sonuçları	122
Tablo 24. Phillips Perron Birim Kök Testi Sonuçları	122
Tablo 25. Seçmen İdeolojisi için Belirlenen Modellerin Optimum Gecikme Sayıları	127
Tablo 26. Modeller için Sınır Testinde Hesaplanan F istatistiği ve Kritik Değerler	127

Tablo 27. Seçmen İdeolojisi için İki Dönem Gecikmeli ARDL Modelleri	131
Tablo 28: Seçmen İdeolojisi için İki Dönem Gecikmeli Hesaplanan Uzun Dönem Katsayıları	133
Tablo 29. Seçmen İdeolojisi için Dört Dönem Gecikmeli ARDL Modelleri	134
Tablo 30. Seçmen İdeolojisi için Dört Dönem Gecikmeli Hesaplanan Uzun	135
Tablo 31. Seçmen İdeolojisi için İki Dönem Gecikmeli Hata Düzeltme Modelleri	140
Tablo 32. Seçmen İdeolojisi için Dört Dönem Gecikmeli Hata Düzeltme Modelleri	141

KISALTMALAR

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
ADF	Genişletilmiş Dickey Fuller Testi
AIC	Akaike Bilgi Kriteri
AKP	Adalet ve Kalkınma Partisi
ANAP	Anavatan Partisi
AP	Adalet Partisi
ARDL	Gecikmesi Dağıtılmış Otoregresif Model
BTP	Büyük Türkiye Partisi
CGP	Cumhuriyetçi Güven Partisi
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
CKMP	Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi
CMP	Cumhuriyetçi Millet Partisi
DEF	Savunma Harcamaları
DF	Dickey Fuller Testi
DEHAP	Demokrasi Hareketi Partisi
DkP	Demokratik Parti
DP	Demokrat Parti
DSP	Demokratik Sol Parti
DYP	Doğru Yol Partisi
DW	Durbin Watson İstatistiği
ECM	Hata Düzeltme Modeli
EKKY	En Küçük Kareler Yöntemi
ENF	Enflasyon Oranı
FP	Fazilet Partisi
Gİ	Kişi Başına Düşen Gelir
GOV	Hükümet İdeolojisi
GP	Genç Parti
GüP	Güven Partisi
GSMH	Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH	Gayri Safi Yurtiçi Hasıla

HADEP	Halkın Demokrasi Partisi
HEP	Halkın Emek Partisi
HP	Halkçı Parti
IDP	Islahatçı Demokrasi Partisi
KM	Türkiye Köylü Partisi
MC	Milli Cephe Hükümeti
MÇP	Milliyetçi Çalışma Partisi
MDP	Milliyetçi Demokrasi Partisi
MGK	Milli Güvenlik Konseyi
MHP	Milliyetçi Hareket Partisi
MNP	Milli Nizam Partisi
MP	Millet Partisi
MSP	Milli Selamet Partisi
OECD	Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
OP	Açıklık İndeksi
OPEC	Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü
PP	Phillips Perron Testi
RP	Refah Partisi
SC	Schwarz Bilgi Kriteri
SODEP	Sosyal Demokrasi Partisi
SHP	Sosyal Demokrat Halkçı Parti
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TBP	Türkiye Birlik Partisi
TİP	Türkiye İşçi Partisi
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
UECM	Kısıtlanmış Hata Düzeltme Modeli
UNE	İşsizlik Oranı
VOT	Seçmen İdeolojisi
YDH	Yeni Demokrasi Hareketi
YTP1	Yeni Türkiye Partisi
YTP2	Yeni Türkiye Partisi

GİRİŞ

İktisat ile diğer sosyal bilimler arasındaki etkileşimi ortaya çıkaran, iktisadi olanın insan davranışları temelinde açıklanması ve bölüşüm ilişkilerinin ön plana çıkarılmasıdır. Politik iktisatta iktisadi analiz araçları kullanılarak siyasal alandaki seçimler, rasyonel bireyler ve devlet arasındaki bir etkileşimin dengesi olarak modellenmektedir. Siyaset ve politik süreçler ekonomik yaklaşım ve yöntem araçları ile analiz edilebilmektedir. Bu nedenle siyasal alanda yer alan seçmen ve politikacı gibi karar birimleri piyasadaki üretici ve tüketicilere benzer şekilde çıkar maksimizasyonu hedefleyen birimler olarak kabul edilmektedir. Buna karşın siyasal alan ile piyasa yapısı arasındaki farklılıklar ve eksik bilgi sorunu nedeniyle karar alma süreci içerisinde farklılıklar ortaya çıkmaktadır.

Demokrasilerde kamu hizmetlerinin sağlanabilmesi için uygulanan sistem seçim sistemidir. Seçim sisteminde karar birimleri gerçekte kendilerine ait olan yetkiyi temsilcilere devrederek kamusal mal ve hizmet talebinin belirlenmesini sağlamaktadırlar. Fakat bireysel talepler ile kolektif talepler arasında birebir bir ilişki bulunmadığından seçmen seçim sürecine ilgisiz olabilmektedir. Çünkü seçmen kendine ait bir tek oyun seçim sonuçlarını etkilemeyeceğini düşünerek bilgi edinme çabası içine girmemektedir. Bu nedenle oylama sürecinde seçim sisteminde bir belirsizlik durumu ortaya çıkmaktadır. Belirsizlik durumunda seçmenler, hükümetin ne yapmak istediği konusunda bilgi sahibi değildirler. Dolayısıyla hükümetin izlediği politikalar ile kendi faydaları arasındaki ilişkiyi bilmemektedirler. Söz konusu ilişkinin belirlenmesi için seçmenlerin bilgi sahibi olabilmesi gerekmektedir. Bilgi seçmenlerin oylama kararlarını belirleyen parti farklılıklarının hesaplanması ile sağlanabilir. Fakat bu hesaplama önemli bir maliyet unsuru taşımaktadır ve siyasi partiler açısından hangi politikanın en fazla oy kazandıracağını belirlenmesi uzun zaman almaktadır. Bu bağlamda, ideolojiler hangi politikaların en fazla oy kazandıracağını belirleme sürecini kısaltmaktadır. Partiler en fazla destek sağlayacağını düşündükleri sosyal grupları etkileyecek ideolojileri kullanmaktadırlar. Bu şekilde ideoloji, partilerin her politikayı doğrudan seçmenlerin vereceği reaksiyon ile ilişkilendirme zorunluluğunu ortadan kaldırarak, karar verme sürecinin yarattığı maliyetleri düşürmektedir. Dolayısıyla ideolojiler oy maksimizasyonu amacına göre

davranan partilerin belirsizlikle mücadele için kullandıkları bir araç olmaktadır. Bu anlamda çalışmada kullanılan seçmen ideolojisi kavramı bu tanım çerçevesinde tanımlanmaktadır.

Çalışmanın amacı Türkiye’de makroekonomik değişkenlerin seçmen ideolojisi üzerine etkisini ortaya koymaktır. Çalışmada seçmen ideolojisini etkilediği düşünülen darbe yılları ve SSCB’nin dağıldığı yıl kukla değişkenler olarak dikkate alınmıştır. Çalışmada ilk olarak teorik çerçeve ortaya konulmuş daha sonra ise Türkiye’de çok partili dönemde gerçekleşen seçimler değerlendirilmiştir.

Çalışma iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde iktisat ve siyaset kavramları farklı yaklaşımlar çerçevesinde tanımlanmış ve politik iktisadın tarihsel gelişimi değerlendirilmiştir. Daha sonra siyasete ekonomik yaklaşım çerçevesinde oluşturulan teoriler açıklanmıştır.

İkinci ve son bölümde çok partili dönemde Türkiye’de yapılan seçim sonuçları analiz edilmiş ve Türkiye’de ekonomik değişkenlerin seçmen ideolojisi üzerine etkisi araştırılmıştır. Türkiye’de ekonomik politik konjonktür dalgalanmaları temelinde birçok çalışma yapılmasına rağmen ekonominin seçmen ideolojisini etkilediği hipotezi temelinde yapılan çalışma bulunmamaktadır. Dolayısıyla bu çalışma Türkiye için bu ana hipotez çerçevesinde yapılan ilk çalışma olması açısından önem arz etmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

TEORİK ÇERÇEVE İKTİSAT-SİYASET İLİŞKİSİ VE EKONOMİK SİYASET TEORİSİ

Ekonominin seçmen ideolojisi üzerine etkisinin incelendiği bu çalışmada, siyasete iktisadi yaklaşım çerçevesinde iktisat ve siyaset birbirinden ayrı kavramlar olarak ele alınmaktadır.

1.1. İKTİSAT-SİYASET İLİŞKİSİ: KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE TARİHSEL TARTIŞMA

Politik iktisadın iktisat ve siyaset alanlarını birleştiren bir inceleme alanı olduğu kabul edilse de, birçok politik iktisat yaklaşımı bu alanları önsel olarak ayırmaktadır. İktisat ve siyaset kavramlarına yüklenen anlamlar, bu yaklaşım farkını doğurmaktadır. Siyaset ile iktisadın analitik olarak birbirinden ayrı oldukları kabulü, iktisat ve siyaset kavramlarının nasıl tanımlandığı sorusunu gündeme getirmektedir. Özellikle iktisat tanımı veya iktisadi olanın sınırlarına ilişkin tartışmalar, iktisat-siyaset arasındaki ilişki ve etkileşimlerin anlaşılması açısından da önem arz etmektedir (Telatar, 2004:5).

1.1.1. Siyaset Kavramı

Siyaset bilimi literatüründe siyaset kavramı, güç ve otoritenin incelenmesi ve kullanımı olarak tanımlanmaktadır. Güç, bir birey veya grubun, amaçlarını yansıtan sonuçlara ulaşma yeteneğini ifade etmektedir. Ekonomik güç dağılımının politik güç dağılımını ve demokrasilerde hükümet davranışlarını nasıl etkilediği sorusunu gündeme getirmiş olan Lindblom'a (1977) göre otorite, bir veya daha fazla sayıda insanın belirli bir hareket konusunda kendileri adına karar verme hakkını, açık veya örtük biçimde, bir başkasına devretmeleri durumunda var olmaktadır (Lindblom,1977: 17–18). Bu bağlamda siyaset, otorite elde etmek isteyen insanların bu amaca yönelik mücadelesi ile diğerlerinin otoriteyi elinde tutanları kontrol etme mücadelelerini ifade etmektedir (Drazen 2000: 6).

Farklı biçimlerde tanımlanabilen siyaset kavramı bu çalışmada, siyasete iktisadi yaklaşım çerçevesinde tanımlanacaktır. Siyasetin bu yaklaşım çerçevesinde

nasıl tanımlanması gerektiği sorusuna, tutarlılık içeren ve iktisatla ilişkili olma potansiyeline sahip, üç farklı yaklaşım çerçevesinde yanıt verilebilir (Caporaso ve Levine 1992: 9-16):

Birinci yaklaşımda siyaset, esas itibariyle devletle eş değer olarak ele alınmaktadır. Devlet ise, ülkenin bir bütün olarak kurumları, yasaları, kamu politikaları ve temel aktörlerini içeren resmi politik araçların bütününe ifade etmektedir. Böylece siyaset kavramı kurumsallaştırılmakta, devlet faaliyetleri ve karar süreçleriyle ilgili olarak kullanılmaktadır. Devlete ilişkin her şey politik, dışında kalan her şey ise politik-dışı kabul edilen bu yaklaşımda, siyaset tanımı bürokratik kurumlar itibariyle yapılmaktadır. Bu noktada devlet ile hükümet arasındaki ayrımın ortaya konulması büyük önem taşımaktadır. Devlet, hükümet kavramının içerdiğinden çok daha geniş bir yasalar ve kurallar bütününe ifade etmektedir. Ekonomik analizlerde devlet bir aktör olarak görülmezken, hükümet önemli bir aktördür. Demokrasilerde egemenliğin millete ait olduğu kabul edilmekle birlikte, egemenliğin kullanımı anayasa tarafından belirlenen kurallar tarafından düzenlenmektedir. Egemenliğin kullanımı, yürütme organını ifade eden hükümetin yanı sıra yasama ve yargı organlarını da kapsamaktadır. Dolayısıyla egemenliğin kullanılmasını sağlamakla görevli olan, ancak hükümet dışında yer alan, organlar da devlet kapsamında yer almaktadırlar. Politik iktisat alanında çalışma yaparken, devlet ve hükümet kavramları arasındaki ayrımın vurgulanması önem taşımaktadır. İktisat politikası kararlarının alınmasından ve ortaya çıkan sonuçlardan doğan sorumluluğun hükümete ait olduğu açıktır. Siyaset yani politik olanı iktisadi yaklaşım çerçevesinde tanımlamanın diğer yolu iktisadi özel, siyaseti ise kamusal ile ilişkilendirmektir. Kişisel çıkarlar ve faaliyetler bu türlü keskin bir ayrıma tabi iki kategoride değerlendirildiğinde, uygulamada önemli sorunlar yaratmaktadır. Başka bir deyişle uygulamada, her iki alan birbiri içine girmekte ve söz konusu ayrım ortadan kalkmaktadır. Özel, mübadeleye doğrudan katılan birey veya gruplar arası sınırlı ilişkileri ifade ederken; kamusal, mübadeleyi dolaylı olarak etkileyen diğer birey veya grupların da içinde bulunduğu alan veya faaliyetlerle ilgili olarak kullanılmaktadır. Bununla birlikte, Neoklasik iktisatçılar özel ve kamusal arasındaki ayrımı fiyat mekanizması ile açıklamışlardır. Bu durumda fiyat mekanizması tarafından yönlendirilen alan özel olarak tanımlanırken, fiyat mekanizmasının etkisiz

olduğu alan kamusal olarak değerlendirilmiştir. Üçüncü yaklaşım, her ikisinin de bir dağıtım yöntemi olduğu düşüncesinden hareketle, siyaset ve iktisadın benzer kabul edilmesidir. Bu yaklaşımda, iktisadi ve politik süreçlerin kıt kaynakları dağıtmanın alternatif yollarını gösterdiği varsayılmakta, iktisadın hukuki temellerle desteklenmiş serbest mübadeleye dayalı bir sistemi ifade ettiği, buna karşılık siyasetin kaynakların üretim ve dağıtım aşamalarında daha farklı bir karar verme yolu olduğu kabul edilmektedir. Söz konusu dağıtım mekanizması resmi devlet yapısını içermese de otoriteyi içinde barındırır. Bu dağıtım modellerindeki farklılıklar, üretilmesi istenen malların türü açısından farklılıkları (kamusal mal, özel mal) yansıtabileceği gibi, kişisel çıkarlara karşı toplumsal çıkarlar ve bireysel kazanımlara karşı eşitlikçilik gibi normatif ölçütler arasındaki farklılığı da yansıtabilirler

Bu bağlamda, siyaseti iktisattan ayıran husus, ikincide gönüllü değişim işlemlerinin vurgulanması, birincide otoritenin ön plana alınmasıdır (Telatar, 2004:6). Her ne kadar mübadele işlemleri arasında farklılıktan söz edilse de iki alanın etkileşimleri bu keskin ayrımın ortadan kalkmasına sebep olmaktadır.

1.1.2. İktisat Kavramı

İktisat kavramı, politik iktisat içerisindeki farklı teorik yaklaşımları tanımlamamıza yardımcı olacak şekilde üç çerçevede tanımlanmaktadır. Bunlardan birincisi, şeylerin gerçekleştirilmesinin bir yolunu ifade ederken, ikincisi üretimdeki gibi istenilen veya gereksinim duyulan şeylerin elde edilmesi amacını taşıyan bir faaliyet tipini göstermektedir. Söz konusu tanımlamalardan birincisi etkinliği, ikincisi ise tedarik anlamlarını çağrıştırmaktadırlar. İktisat kavramının bir diğer kullanımı piyasa kurumları ile ilişkilidir. Bu kurumlar, gereksinim duyulan şeylerin elde edilmesi amacıyla gerçekleştirilen faaliyetlerde etkinliğin oluşmasını sağlarlar. İktisatçılar genellikle, istekleri tatmin etmenin en etkin yolunun piyasa mekanizması olduğunu ileri sürmektedirler (Caporaso ve Levine, 1992: 21).

Yukarıdaki açıklamalar çerçevesinde iktisadi olan üç başlık altında incelenebilir. Bunlar; ekonomik hesaplama yöntemi yaklaşımı, materyal sağlama yaklaşımı ve sosyal ve tarihsel kurum yaklaşımıdır. Ekonomik hesaplama yöntemi yaklaşımında iktisat; kaynak arzının sınırlı olduğu koşullar altında veri sonuçlara

ulaşma çabası olarak tanımlanmaktadır. Başka bir deyişle, söz konusu yöntem, sınırlı kaynak arzının yarattığı kısıtlar altında, mümkün olan en çoğa ulaşma yolunu göstermektedir. Burada iktisat kısıtlar altında isteklerini mümkün olan en yüksek derecede tatmin etmeye çalışan bir temsili birimin/bireyin var olduğu varsayımına dayanmaktadır. Aynı zamanda da bireylerin amaçlarını ve bu amaçlara ulaşmak için kullanabilecekleri araçları bildikleri varsayılmaktadır. Tüm insan davranışlarının ve güdülerinin amaçlar ve araçlar cinsinden tanımlanabildiği bu yaklaşım çerçevesinde, insan eylemlerinin tümü potansiyel olarak ekonomik hale getirilmektedir. Bu bağlamda eylemleri değerlendirme biçimi, araçların belirlenmiş amaçlara ulaşmak için etkin olarak kullanılıp kullanılmadığı sorusuna dönüşmektedir. Araçlar ve amaçlar arasındaki uyum ne kadar fazla ise, kaynaklar da o kadar etkin kullanılıyor demektir. Dolayısıyla etkinlik, isteklerin daha iyi tatmin edilebildiği anlamına gelmektedir. Başka bir deyişle rasyonalite ön plana çıkarılmaktadır (Telatar, 2004: 7).

Hesaplama yöntemi yaklaşımı insan isteklerini kısıtlara dayalı olarak açıklaması nedeniyle politik iktisat açısından önem taşımaktadır. İktisadın bu yolla tanımlanması siyasetin de ekonomik hesaplama alanı olarak ele alınmasına olanak sağlamaktadır. İktisadi olanın insan davranışları temelinde açıklanması iktisat ile diğer sosyal bilimler arasındaki etkileşimi ortaya çıkarmaya yardımcı olmaktadır (Becker, 1976: 5).

İktisat kavramının ikinci kullanımı, materyal sağlama yaklaşımıdır. Bu yaklaşımda iktisat, bir hesaplama yöntemi olarak değil bir tür faaliyet olarak tanımlanmaktadır. Söz konusu faaliyet mal üretimi ve yeniden-üretim ya da isteklerin maddi tatmini amacına yönelik bir faaliyettir. Bu yaklaşımı benimseyen iktisatçılar faaliyetlerin etkin bir şekilde yapılabilirliğini inkar etmeseler de, yaşamı sürdürmek için gerekli iktisadi materyal üretimini etkinlik değerlendirmelerden bağımsız olarak ele almaktadırlar (Caporaso ve Levine, 1992:24).

Materyal sağlama yaklaşımında iktisat sistemsel bir süreci ifade etmekte, dolayısıyla başlangıç noktası olarak birey ve yaptığı tercihler değil bir bütün olarak toplumun yeniden üretim yapısı ele alınmaktadır. Burada bireyin, sübjektif yaşamının şekillendirdiği değil, objektif sosyal gerçekler tarafından belirlenen

karşılıklı ilişkilerin şekillendirdiği bir ihtiyaçlar sisteminin parçası olduğu kabul edilmektedir. Dolayısıyla bu sistemde ihtiyaçlar, sübjektif kararlara bağlı olarak değil, daha büyük bir yapının içindeki bireyin konumuna bağlı olarak belirlenmektedir. İktisadi faaliyetler, yaşamın zorunlulukları tarafından belirlenen ihtiyaçları tatmin etmek amacıyla gerçekleştirilir. Burada amaç, sahip olma konusundaki kişisel tercihleri dikkate alınarak çeşitli alternatifler arasından en iyinin tercih edilmesi değildir. Hesaplama yaklaşımından farklı olarak sahip olunması gerekli şeylerin elde edilmeye çalışılmasıdır. Bu nedenle, ekonomik hesaplama yaklaşımında sübjektif tercih ve seçim kavramlarının çözdüğü problemler, materyal yeniden üretim yaklaşımında sınıf pozisyonu ve sosyal işbölümü kavramları aracılığıyla çözülmektedir (Telatar, 2004: 8).

Materyal sağlama yaklaşımında kısıtlara ilişkin anlayış da, ekonomik hesaplama yaklaşımından farklılık arz etmektedir. Bu fark materyal edinme yaklaşımında, mevcut kaynakların dağıtımına değil yeniden üretim ve büyüme sürecine vurgu yapılmasından kaynaklanmaktadır (Nell, 1967: 21). Bu yaklaşımda sistemin sınırlarının kaynak arzından çok ekonomik üretim sürecinde olduğu kabul edilmektedir. Dolayısıyla sınırlı kaynaklarla üretim düşüncesi terk edilmekte yerine geçmiş üretim ile cari üretim arasında bağ kuran yeni bir üretim düşüncesi kurulmaktadır. Başka bir deyişle Sistem içerisindeki kısıt sabit olan kaynaklar değil geçmiş üretim sonucu elde edilen çıktı ve girdi maliyetleri arasındaki farkı ifade eden “artık” kavramıdır. Bu kavram cari üretim düzeyini belirleyen en önemli kısıttır ve dolayısıyla artığın büyüklüğü ve kullanımı, ekonominin büyümesinde en önemli etkidir. Pozitif artık, fon oluşturarak gelecekte üretim düzeyini artıracak bir yatırım olanağı sunmaktadır. Dolayısıyla iktisadi sorun mevcut girdilerin etkin kullanımı değil, mevcut girdi miktarını artıracak olan artık yatırımın sağlanması ve kullanımı sorunudur (Caporaso ve Levine, 1992: 27).

İktisat kavramının sosyal ve tarihsel içerikli bir kurum olduğu düşüncesine dayalı yaklaşımda ise iktisat, diğer sosyal birimlerden farklı bir alan olarak değerlendirilmekte ve kurumsal yapısından dolayı siyaset bilimi de dahil olmak üzere diğer alanlar ile etkileşiminin sınırlı olduğu ifade edilmektedir. Bu yaklaşıma göre iktisat, bireylerin de içinde bulunduğu ve ondan etkilendiği kurumsal bir yapıya

sahiptir. Bu yapı özel mülkiyet ve sözleşme özgürlüğü temeli üzerine kurulmuştur. Bununla birlikte söz konusu yaklaşımda iktisadi gerçeklik, bireysel seçim ve tercihlere bağlı olarak nitelendirilmemektedir. Bu durum ekonomik hesaplama ile özdeşleştirilmiş olan bireyci metodolojiden uzaklaşıldığı anlamına gelmektedir. Hesaplama yönteminde ele alındığı biçimiyle iktisat, bireylerin güdülerini ve düşünce biçimlerini etkileme, şekillendirme ve hatta belirleme yeteneğine sahip dayanıklı bir sosyal gerçeklik olarak değerlendirilmekte iken; kurumsal yaklaşımda iktisat, siyaset ve aile ilişkilerine indirgenemeyen, kendine özgü bir sosyal amaç taşıyan ayırt edilebilir bir alan olarak tanımlanmaktadır (Telatar, 2004: 9).

Makro ekonomik değişkenlerin seçmen ideolojisi üzerine etkisinin incelendiği bu çalışmada, iktisat ekonomik hesaplama olarak tanımlanmakta ve tüm iktisadi karar birimlerinin davranışlarının bu yöneme göre belirlendiği kabul edilmektedir. Burada ekonomik yaklaşım neyi neden yaptığımızı açıklarken, siyaset sadece içeriği tanımlamaktadır.

1.1.3 Politik İktisadın Tarihsel Gelişimi

Politik iktisat, bireylerin isteklerinin yapısında ve bunları tatmin etmek için gerekli malların üretim ve bölüşüm tarzında ortaya çıkan değişikliklerin nedenlerini araştırmakta ve ortaya çıkan sonuçların değerlendirilmesine olanak sağlamaktadır. Bu kavram, hane halkı yönetimi ile devlet yönetimi arasında benzerlik kurmakta ise de, içerdiği anlamda siyasi ve iktisadi gelişmeler nedeniyle dönemler arası farklılıklar görülmektedir. Örneğin, on yedinci yüzyıl ve on sekizinci yüzyıl siyasetinin sonrakilerden bir ölçüde farklı olduğu bilinmektedir. Farklılığı yaratan en önemli unsur, politik iktisadın yeni geliştiği dönemde sosyal hiyerarşinin kral, aristokrasi, tüccar, çiftçi, köylü sınıflardan oluşması ve bireyin rolünün fazla dikkate alınmamasıdır. Başlangıçta politik iktisat, devlet adamlarının vatandaşların isteklerini en iyi biçimde karşılayacak şekilde ekonomik ilişkileri idare etmeleri konusunda sundukları önerilerden oluşmuştur. Klasik teorinin ilk aşamalarında iktisat kurumsal bir gerçeklik olan piyasayı ifade ederken, politik ise yine kurumsal bir gerçeklik olan devletle nitelendirilmiştir. Bu bağlamda, politik iktisat tartışmaları söz konusu iki kurum arasındaki ilişkinin mantığı çerçevesinde gelişmektedir (Hoover, 2001: 60).

Politik terimi ile isteklerin tatmini sürecinde birbiriyle ilişkili iki nitelik ön plana çıkmaktadır. Birincisi, bu sürecin bağımsız kişiler arasında oluşmasıdır. İsteklerin tatmini, insanlar arasında sadece kan bağı olan kişilerle değil, diğer kişilerle olan ilişkilere de bağlıdır. İkincisi, isteklerin tatmini sürecinin sınırlarının politik olmasıdır. Bir başka deyişle sürecin sorumluluğu kamusal bir otoriteye devredilmektedir. Dolayısıyla politik iktisadın doğuşu, devletin ve/veya devlet adamlarının ekonomiye ilişkin sorumluluklarına yönelik tartışmayı da beraberinde getirmektedir. Tartışmanın temel konusu, kontrolsüz piyasa güçleri ile politik güçler yani devlet müdahalesinin karşılaştırılmasıdır (Telatar, 2004: 11). Savaş'a (1998) göre politik iktisat tarihi, devletin ekonomiye müdahalesini gerekli ve yararlı bulanlarla gereksiz ve zararlı bulanlar arasındaki mücadelenin tarihidir (Savaş, 1998:1). Politik iktisat tartışmalarında özellikle iki probleme vurgu yapılmaktadır. Birincisi, piyasa sisteminin sınırlarına ilişkindir. Sözleşmeler yoluyla birbiriyle ilişki kuran ve çıkarlarını maksimize etmeye çalışan iktisadi karar birimleri, kaynakların sınırlı olduğu bir sistemde isteklerinin tatmininde ne ölçüde başarılı olacaklardır? İkincisi ise, kamusal amaçlar ile özel çıkarlar arasındaki ilişki ile ilgilidir. Devletin esas amacı, özel çıkarlara uygun tepkiler vermek ve özel çıkarların tatmininde başarısız olunması halinde ekonomiye müdahale etmek midir? Bireysel çıkarlar kamusal hedeflerin oluşumuyla nasıl ilişkilendirilmelidir? Farklı iktisadi düşünce okulları bu sorulara farklı yanıtlar vermektedirler (Caporaso ve Levine, 1992:31).

1.1.3.1. Klasik Yaklaşım

Adam Smith (1776), David Ricardo (1821), John Stuart Mill (1848) gibi önemli iktisatçıların çalışmaları üzerine kurulu bir düşünce okulu olan klasik yaklaşım, iktisadın siyasetten ayrı olduğu ve iktisadi olanın egemenliği görüşlerinin geliştirilmesinde önemli bir rol oynamıştır. Siyasetin iktisadi gelişmeler üzerindeki etkisi görünmez el ve doğal düzen varsayımları ile açıklanmaktadır. Başka bir deyişle, piyasaların kendini düzenleme işlevine sahip olduğu vurgulanmaktadır. Klasik iktisatçılar, iktisadi belirli kurallar çerçevesinde tasvir ederek siyasetten ve diğer sosyal bilimlerden ayrı bir sistem olarak ele alan ilk teorisyenlerdir. Kendini düzenleme işlevine sahip olan piyasa sistemi, devletle ilişkili ancak devlete tabi

olmayan kusursuz bir oluşum olarak ele alınmıştır. Bu yaklaşım klasik politik iktisadın getirdiği bir yenilik olarak değerlendirilmektedir.

Klasik teori iktisadın politik olmadıđı veya en azından, olması gerekmediđi dūřuncesine dayanmaktadır. Kapitalizmin yūkseliřiyle birlikte ekonominin depolitize olacađı gōrūřleri klasik teorilerde, iktisat teriminin politik iktisat terimi yerine kullanılmasına neden olmuřtur. (Caporaso, Levine, 1992:11). Klasikler, iktisadi hayatın politik karar verme sūrecinden bađımsız bir řekilde organize edilmesi gerektiđini ileri sūrmektedirler. İnsan hayatının iktisadi ve politik boyutları arasında kurulan bu yeni iliřki devletin rolūne iliřkin deđerlendirmeler sonucu ortaya çıkmaktadır. Smith'e (1776) gōre, bireysel isteklerin tatminini sađlayan sistem politik olmakla birlikte, dūzen iēerisinde hayatımızı sūrdūrmek iēin gerekli mal ve hizmetlerin ūretimi ve bōlūřūmū iktisadidir. Bu nedenle iktisadi yasa ve zorunlulukların siyasete egemen olması gerekmektedir. Bařka bir deyiřle, devlet adamları ve politikacılar, davranıřları iktisadi yasalar tarafından sınırlandırılmıř birer gōrevli olarak deđerlendirilmektedir (Telatar, 2004: 19).

Klasik yaklařımda, emeklerinin ūrūnūnū elde etme, bařka bir deyiřle ōzel mūlkiyet ve dođal yeteneklerini en ideal řekilde geliřtirme fırsatı anlamında bireysel giriřim dođal hak olarak gōsterilmektedir. Herkes eřit hak ve ōzgūrlūklere sahip olduđuna gōre, bunların en ideal uyumunu sađlayacak sistem dođal dūzen varsayımına dayalı tam rekabet piyasasıdır. Tam rekabet piyasası bađımsız iktisadi karar birimlerinin oluřturduđu bir istek tatmin sistemidir. Sōz konusu sistemde, toplumu oluřturan birimlerin mūlkiyet iliřkileri, sosyal kurumlar (aile iliřkileri, otorite, din vb.) yerine sōzleřmeler çerēevesinde yūrūtūlmektedir. Bireylerin temelde bireysel ēıkar gūdūsūyle sōzleřmelere dayalı iktisadi faaliyetlere giriřmeleri, iktisadın ayrı bir kurum olarak deđerlendirilmesine olanak sađlamaktadır (Kazgan, 2006: 57).

Klasik yaklařım toplumların yūkseliřini, politik bir sūrecin veya kamu otoritesi tarafından yapılan bilinēli bir planın sonucu olmaktan ziyade bireysel ēıkar maksimizasyonunun bir sonucu olarak gōrmektedir. İktisadi olanın politik olandan ayrıřtırılması nedeniyle, bireylerin iktisadi faaliyetlere yalnızca bu iktisadi gūdū ile girdikleri kabul edilmektedir. Smith'e gōre her birey, kendi ēıkarını dūřūnūrken

görünmeyen bir el tarafından kendi isteği olmaksızın toplum yararına da hizmet etmeye yöneltilir. Öyle ki, toplum yararını korumak için hareket ettiği zamana kıyasla daha büyük bir toplumsal yararın gerçekleşmesini sağlar (Kazgan, 2006: 59). Başka bir deyişle, herkes kendi çıkarı için çalışırsa, toplum da daha iyi duruma gelecektir. Böylece sosyal uyum mekanizması, bireysel çıkar güdümlü davranışların yarattığı, görünmeyen el ve doğal düzen varsayımlarına dayalı piyasa sistemi ile sağlanmaktadır. Dolayısıyla bu sistemde, kişisel istekleri mümkün olan en büyük ölçüde tatmin eden faaliyetlerin yapılmasına olanak sağlayan mekanizma piyasadır. Beklenen mal ve hizmet alımı ise, piyasada gerçekleştirilen mübadele işlemlerinin arkasındaki temel itici güçtür. Bu bağlamda ürün ve işgücü satanlar elde ettikleri geliri, yeniden üretim süreci ve ihtiyaçlarını gidermek amacıyla kullanmaktadır. Bu süreç Mal-Para-Mal döngüsü olarak isimlendirilmekte ve mal satışı diğer malların alımına yol açtığı için piyasanın pasif bir sosyal mekanizma olarak gayet iyi işlediği kabul edilmektedir (Telatar, 2004: 22).

İnsan faaliyetlerinin yalnızca bireysel çıkar güdüsü ile yönlendirildiği düşünüldüğünde, kaynakların etkin bir şekilde kullanılmasını sağlayan unsur rekabet olmaktadır. Bütün kapitalist toplumlarda bir ilke olarak optimal sınai performansı sağladığı düşünülen rekabete bağlılık Smith'ten ileri gelir (Galbraith, 1987:73).

Dolayısıyla Klasik yaklaşım ile birlikte Batı ülkelerinin çoğunda piyasa üzerindeki kısıtlamalar kaldırılmış ve kar amaçlı girişimler rasyonel olarak tanımlanmıştır denilebilir. Bunu tamamlar tarzda ve dönemin iktisadi hayatını denetleyen kesimin ihtiyaçlarına paralel olarak ekonominin düzenleyici ilkesi olarak rekabet öne çıkarılmış, devlet ise geri planda bırakılmıştır. Böylece sosyal sonuçlarını düşünmeksizin kendisi için en iyiyi yapan birey ve aynı şekilde davranan benzer güdümlere sahip bireyler kümesi etkileşime girdiğinde, ulaşılması en beklenmedik olan, sosyal uyum yaratılmak istenmiştir. Üretim faktörlerinin faaliyetler arası dengeli dağılımı, üretim kararlarını belirleyen herhangi bir planlama otoritesi olmaksızın gerçekleşmektedir. Kişisel çıkar ve rekabet bu sürecin işlerlik kazanmasına olanak sağlamaktadır (Oser ve Blanchfield, 1984: 45).

Klasik yaklaşımda ekonomi doğal olarak dengeye yöneliktir. Dengenin oluşmasını sağlayan da mal ve faktör piyasalarında düzgün işleyen fiyat

mekanizmasıdır. Piyasa mekanizmasının merkezinde fiyatların piyasayı temizleyecek şekilde arz ve talep değişikliklerine uyarlanması yer almaktadır. Bu bağlamda, klasik teoride, piyasa başarısızlığının yalnızca dışsal nedenlerden kaynaklanabileceği ve piyasanın iç dinamiklerinin söz konusu başarısızlığı engelleyeceği kabul edilmektedir (Blaug, 1992:60-61).

Piyasa, devlet müdahalesi olmaksızın, toplumun sermaye stokunun tam olarak kullanılmasını garanti etmektedir. Sermaye ve işgücü miktarları veri iken, üretim faktörlerinin endüstriler arası dağılımı karlılık esasına göre yapılmakta ve kar motifi, yatırımların özel kesime bırakılarak kişisel çıkara dayalı kararlara tabi hale getirilmesi sonucunu yaratmaktadır. Bu bağlamda, devletin yatırımları yönlendirmesine karşı çıkmaktadır. Dolayısıyla, daha önce de ifade edildiği gibi kişisel çıkar motifine dayalı piyasa mekanizmasının işleyişine duyulan güven, politik karar birimi ile iktisat arasındaki ilişkileri belirlemektedir. Kendi kendini düzenleme işlevi ile piyasa, toplumun sermaye stokunda artış olarak tanımlanan kamusal malın üretilmesini de sağlayarak, politik karar biriminin yerine geçmektedir (Telatar, 2004: 26).

Devletin ekonomiye müdahale etmemesi, toplumsal amaçlara ulaşılması açısından en iyi durumu ifade etmektedir. Siyasi otoritelerin becerilerine ilişkin belirsizlik, toplumsal gelişmenin bireysel karar ve faaliyetlerin doğal bir sonucu olarak ele alınmasını ve iktisadın siyasetin yerine geçirilmesini haklı çıkarmaktadır. Dolayısıyla, devlet, asli görevleri olan savunma, adalet ve güvenlik dışındaki işleri piyasaya bırakmalı, iktisadi alanda da rekabeti sağlayıcı düzenlemelerin dışında herhangi bir işe karışmamalıdır (Oser ve Blanchfield, 1984: 44). Fakat klasik teoride, ücretler işçilerin bireysel arzu ve tercihlerinden bağımsız olarak, geçimlik terimiyle ifade edilen tüketim ihtiyaçları temel alınarak hesaplanmaktadır. Bu şekilde kurulan klasik ücret belirleme süreci, bireysel tercih ve karar alma mekanizmasından çok objektif nitelikte materyal-teknik yeniden üretim kurallarını içermektedir. Bu bağlamda, ücretin geçimlik malların fiyatları toplamına eşit olması ve söz konusu malların kendi üretimleri için gerekli işgücünü yeniden üretmeye yetecek düzeyde üretilmesi gerekmektedir. İşçilerin geçimlik mal gereksinimlerinin söz konusu malların üretiminden az olması durumunda, üretim değeri ile üretim maliyetleri

arasındaki farkı ifade eden artık anlamında kar ortaya çıkmaktadır. Artık, kapitalist toplumda yatırımları besleyen fon olmakla birlikte, üretim maliyetleri ile ürün fiyatları arasındaki birebir ilişkiyi de bozmaktadır. Ücretin yeniden üretim yapısı üzerine kurulu olarak tanımlandığı klasik model üretim araçları ile ilişkileri itibariyle tanımlanan sosyal sınıflar oluşturmakta ve gelir dağılımı sosyal sınıfların işgücünün ürünü üzerine yaptıkları mücadele sonucunda belirlenen bir olgu haline gelmektedir. Gelir dağılımının sosyal sınıflar arası mücadelenin sonucu olarak ele alınması, politik iktisat tanımını da değiştirmiştir. Burada iktisadi olan ihtiyaçların giderilmesi ve malların yeniden üretim sürecini ifade ederken; politik olan, sosyal sınıflar ve sınıf ilişkilerinin tanımını ifade etmektedir. Dolayısıyla, belirtilen politik iktisat tasviri, iktisat ile siyasetin ayrı alanlar olduğu argümanına ters düşmektedir. Bunun en önemli nedeni, ürün fiyatlarının belirlenme sürecinin sonucu olan artığın büyüklüğü ve bölüşüm ilişkilerinin, sosyal sınıflar arası mücadele sonucu belirlenmesidir. Bu nedenle, klasik iktisatçıların iddia ettiğinin tersine, burada iktisat ile siyaset birbiriyle ilişkili olmaktadır (Telatar, 2004: 29).

1.1.3.2.Marksist Yaklaşım

19. Yüzyıl iktisadına, Marksistlerin öncülüğünü yaptığı bireycilik tartışmaları damgasını vurmuştur. Marksist iktisatçılar, ekonomiyi özünde politik bir sistem olarak düşünmemekle birlikte, kapitalist sürecin iç dinamiklerinin politik güçleri nasıl doğurduğunu ve kapitalizmin tarihsel boyutlarının politik mücadeleleri nasıl yarattığını göstermişlerdir. İnsanların sınıfları değil, sınıfların insanları belirlediğini ileri süren Marksist iktisatçılar, bir yandan neoklasik yaklaşımın bireyi ön plana alan yaklaşımını eleştirirken, diğer yandan sosyal olguların bireyler tarafından belirlendiği görüşünü savunan metodolojik bireycilik yaklaşımlarına ters düşmüşlerdir. Marks, kapitalist ekonominin işleyişinin politik sonuçlarını ortaya koymak için, piyasanın kendini düzenlediği şeklindeki klasik iddiayı hedef olarak almıştır. Bunu yaparken amacı, devletin ekonomiye müdahalesini haklı göstermek değil, kapitalizmin uzun dönemde sürdürülebilir bir sistem olmadığını ortaya koymaktır (Caporaso ve Levine, 1992: 24).

Marks'a göre iktisadi hayattaki üretim tarzı sosyal, politik ve kültürel hayatı şekillendirmektedir. Bununla birlikte insan birey olarak değil, sosyal bir varlık olarak

sınıf temelli ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle Marksist yaklaşımda, politik iktisat analizinin merkezinde sınıf kavramı bulunmaktadır. Bu yaklaşımda, iktisat ile siyaset arasındaki ilişkiyi anlamak için politik olarak organize olmuş sınıfların nasıl ortaya çıktığı ve bireysel çıkarlardan sınıf çıkarına nasıl geçildiği sorularının yanıtlanması gerekir. Marksist yaklaşımda, sınıf üç ölçüt ile belirlenmektedir. Bu ölçütlerin ikisi objektif ölçütler biri ise subjektif ölçüttür. Objektif ölçütler; bireylerin üretim sürecindeki yeri ve üretim araçları ile olan mülkiyet ilişkileridir. Subjektif ölçüt ise bireyin dahil olduğu sınıfın bilincinde olup olmadığıdır. Bireyden hareketle sosyal düzene geçişi belirleyen önemli husus, bireysel çıkar ile iktisadi yapı arasındaki nedensellik ilişkisinin neoklasik yaklaşımdan farklı olarak, ekonomik yapıdan bireysel çıkarlara doğru işlemedir. Başka bir deyişle, iktisadi yapının bireysel çıkarları yönlendirdiği kabul edilmektedir. Bu yaklaşımda, yalnızca kendi çıkarlarını gözeten ve birbirinden ayrı karar birimleri durumundaki bireylerin çıkarları, sosyal işbölümündeki pozisyonlarına bağlı olarak belirlenen sınıf çıkarına dönüşmektedir. Sınıf çıkarlarından politik çıkara geçiş iktisat ile siyaset arasındaki temel bağlantıyı sağlamaktadır. Ekonomik çıkarların belirlendiği sınıfların siyasal alanda taleplerini elde etme mücadeleleri sınıflar arasında çıkar çatımlarına neden olmaktadır (Sheila, 1998: 214).

Marksist yaklaşımda, sınıflar arası iktisadi çıkarlar üzerine gelişen rekabetin politik bilincin şekillenmesini sağladığı ileri sürülmekte ve özel durumlarını daha geniş açıdan görmeye başlayan bireylerin kendi dar iktisadi çıkarlarını politik bir gündeme dönüştürmesi gerektiği ifade edilmektedir. İktisadi koşulların politik bir gündeme dönüştürülmesi örtük sınıf bilincini açıkça ifade etmek amacıyla tayin edilen vekiller aracılığıyla gerçekleşmektedir ki işçiler açısından uygun vekil siyasi partiler iken kapitalistler için devlet olmaktadır. Kapitalist sınıfın iktisadi çıkarlarını politik bir gündeme dönüştürme sürecini açıklamak için, ilk olarak her bir kapitalistin iki tip çıkarı bulunduğu dikkate alınmalıdır. Bu çıkarlar servet pozisyonları ve sosyal sistemin özel servet birikimine olanak verecek şekilde güvenliğinin sağlanmasıdır. Belirtilen birinci çıkar, pür anlamda özel bir çıkardır ve kapitalistler arasında bu açıdan bir rekabet söz konusudur. İkinci çıkar ise, kapitalistlerin ortak olarak paylaştıkları, dolayısıyla sınıf bilincine sahip olmalarını sağlayan politik bir çıkardır. İşçi sınıfının politik bilince sahip olması, yoksunluk

duygusu ve kolektifleşme süreci ile açıklanmaktadır. İşçi sınıfı, yalnızca kendi ürettiği ürünleri de içeren iktisadi mallardan değil, aynı zamanda bu malların temsil ettiği uygarlık düzeyinden de yoksun kılınmaktadır. Bununla birlikte, söz konusu yoksunluk işçi sınıfının içinde bulunduğu koşulların homojen hale gelmesi sonucunu doğurarak, bu sınıfa evrensellik niteliği kazandırmaktadır. İşçi sınıfının evrensel hale gelmesi iki boyutta gerçekleşir. Birincisi, zaman içinde kapitalizm nüfusun daha büyük bir kısmını işçi sınıfı içine iter. İkincisi, işçi sınıfı içindeki farklılıklar ortadan kalkarak, içinde bulunulan koşullar homojen hale gelir. Dolayısıyla, negatif bir anlam taşıyan yoksunluk da benzer şekilde, pozitif anlam taşıyan evrensellik de sınıfın iktisadi koşullarında aranmalıdır. Marksist yaklaşımda siyaset, sınıflara ait özel koşulların örtük evrenselliğini açık hale getirmektedir. Dolayısıyla, iktisat bu süreçte aktif bir rol oynamaktadır. İktisat siyaset ilişkisinin bu şekilde ortaya konuluşu, Marksist devlet teorisinin temelini oluşturmaktadır. Bu teoride devlet, toplumun oluşumunda ve özel çıkarları şekillendiren sosyal yapının belirlenmesinde aktif bir rol oynamakta; yalnızca özel çıkarların evrensel boyutunu açık hale getirme işlevi görmektedir (Caporaso ve Levine, 1992: 65–67).

Marksist devlet teorisinde devletin ortaya çıkışının temeli, sınıfların ekonomik çıkarları arasındaki uzlaştıramaz çatışmadır. Bu çatışma, sosyal pozisyonlara dayalı olarak toplumun içinde doğmaktadır. Dolayısıyla devlet topluma dışarıdan dayatılan bir otorite sistemi değildir. Devlet, belirli bir sınıfın ekonomik çıkarlarına uygun biçimde düzenlenmiş, sosyal düzenin devamı için toplumu oluşturan sınıflardan birini baskı altına alan bir araçtır. Kapitalist ve işçi sınıfından oluşan bir toplumda mülkiyet ilişkileri kapitalist sınıfın (azınlığın) yararına, işçi sınıfının (çoğunluğun) zararına işlemektedir. Dolayısıyla mülkiyet ilişkilerinin devamını sağlayan bir mekanizmanın olması zorunludur. Başka bir deyişle zengin azınlığın çalışan çoğunluk üzerindeki sosyal ve ekonomik egemenliği sistemini koruyup sürdüreceği bir araç olması gerekmektedir. Burada devletin koruduğu sınıf çıkarı iktisadi bir içerikten çok politik bir çıkardır. Bu nedenle Marksist politik iktisat, devletin kapitalist sınıfın politik çıkarlarını temsil ettiği düşüncesine dayanmaktadır (Huberman, 1966: 28-29).

1.3.1.3. Neoklasik Yaklaşım

Makro ekonomik konularda klasiklerle arasında önemli benzerlikler olan Neoklasiklerin asıl ilgilendikleri konular üretici ve tüketici birimlerin davranışlarıdır. Dolayısıyla klasik iktisadın mikro temellerini oluşturarak klasik düşüncüyü savunmuşlardır (Ersoy, 1990: 243). Neoklasik yaklaşımda, siyaset ile iktisat ilişkisi piyasa başarısızlığı argümanı aracılığıyla kurulmaktadır. Piyasa başarısızlığı, bireysel tercihler ve kaynakların etkin kullanımı itibarıyla tanımlanmakta ve devlet müdahalesine zemin oluşturmaktadır. Neoklasik iktisatçılar açısından ekonomik terimi fayda maksimizasyonunu hedefleyen bireysel faaliyetleri ifade ederken politik, aynı amaçla kamu otoritesinin kullanımını ifade etmektedir (Telatar, 2004: 46).

19. Yüzyıl sonlarında Neoklasik iktisat okulunun temelini oluşturan marjinalizm, her kararın gerisinde fayda-maliyet hesabı bulunduğunu ifade etmektedir. Marjinalist devrimle birlikte, emek-değer teorisinin yerine isteklerin tatmininde sübjektif fayda kavramına dayalı bir değer teorisi kabul edilmiştir. Aynı zamanda marjinal hesaplama yöntemi, iktisadi hayatın tüm alanlarına uygulanabilen güçlü bir yöntem olarak değerlendirilmiştir. Bu yaklaşım bireylerin iktisadi davranışlarındaki temel mantığı açıklamakta kullanılmaktadır (Buchholz, 1999: 147–148).

Neoklasik yaklaşımda, isteklerin tatmini için gerekli mevcut kaynakların kısıtlı olmaları nedeniyle bireylerin, kaynakların alternatif kullanım alanları arasında seçim yapmak durumunda oldukları kabul edilmektedir. Başka bir deyişle, bireyler en yüksek sübjektif tatmin düzeyine ulaşmak için, aynı isteğin tatminini sağlayan ve kendileri açısından elde edilebilir olan çeşitli seçenekler arasında maksimizasyon yapmaktadırlar. Burada ekonomik hesaplama dayalı olarak vurgulanan rasyonel seçim kavramıdır ve rasyonel seçim, bireyin hayatındaki tüm kararlarını verirken açık veya örtük olarak izlediği yöntemi ortaya koymaktadır. Bireysel düzeydeki rasyonel seçim sürecine dayalı mübadele işlemleri toplumun refahının da temelini oluşturmaktadır (Caporaso ve Levine, 1992: 80).

Neoklasik teoride etkinlik, tam rekabet piyasasında ürün fiyatının ürünün marjinal maliyetine eşit olduğu durumda gerçekleşmektedir. Dolayısıyla piyasa

başarısızlıklarının bulunduğu bir piyasada etkinlik kavramından bahsetmek söz konusu değildir. Piyasa başarısızlıkları piyasanın tam rekabetçi yapısını bozarak refah artışına engel teşkil etmektedirler. Başka bir deyişle; ölçek ekonomilerinin, dışsallıkların, kamu malı ve anlamlı bilgi veya işlem maliyetlerinin bulunduğu bir piyasada serbest piyasa güçleri optimum düzeyde sosyal refah yaratmayacaktır (Caporaso ve Levine, 1992: 85).

Neoklasik yaklaşımda temel amaç fayda maksimizasyonu olduğuna göre, iktisadi davranış hem piyasa davranışını, hem de politik davranışı belirlemektedir. Sözleşmeler gönüllülük ilkesine göre yapıldığı, refahı artırıcı işlemleri engelleyen faktörler bulunmadığı ve işlemlerin sonuçları yalnızca sözleşmenin taraflarını etkilediği sürece piyasadaki karşılıklı ilişkiler, bireylerin faydalarını artırmak için, fırsatları tam olarak kullanmalarına olanak sağlamaktadır. Bu durumda, piyasada gerçekleşen mübadele işlemlerinin gönüllü olmasını garanti altına alan bir mülkiyet hakları sisteminin kurulması ve bu sistemin yasalar ile güvence altına alınması gerekmektedir. Aynı zamanda sözleşmelere tabi işlemlerin taraf olanlar dışındakileri etkileme koşulları ve mülkiyet haklarına ilişkin sınırlamalar dışında, refahı artırma potansiyeline sahip işlemlerin gerçekleşmesini engelleyen unsurların ortaya çıkmasını önleyecek koşullar yaratılmalıdır (Demir, 1997: 46-47). Söz konusu koşullar politiktir ve piyasanın işlerliği açısından büyük önem taşımaktadır. Dolayısıyla, kısıtlı tercih sürecini ifade eden ekonomik terimi gerek piyasada gerekse siyasette etkin bir uygulama alanı bulmakta, siyaset piyasanın etkin olarak başaramadığını başarmak için alternatif bir enstrüman haline gelmektedir. Neoklasik teoride, ekonominin etkin kaynak dağılımı işlevinin zarar görmesi her ne kadar devlet müdahalesi için gerekçe oluştursa da, bu müdahaleler piyasanın etkin çalışabilmesi için gerekli yasal sınırlamalar çerçevesinde değerlendirilmekte, fakat siyasetin piyasaya müdahalesi olarak algılanmamaktadır (Telatar, 2004: 45).

1.3.1.4. Keynesyen Yaklaşım

Keynes, klasik politik iktisat ile ortaya atılan ve neoklasik iktisat tarafından geliştirilen kendini düzenleyen piyasa düşüncesine eleştiri yöneltmiştir. Neoklasik argümana benzer şekilde, bir çeşit piyasa başarısızlığını vurgulamaktadır. Keynes'in piyasa mekanizmasına yönelik eleştirisi, kamusal otoriteye verilen rolü sorgulamaya

açmıştır. Devletin, yürütme organı olarak hükümetin, rolü ekonominin depolitizasyonunu öngören klasik yaklaşımda farklı olarak siyaset ile iktisat ilişkisini tamamen değiştirmiştir (Caporaso ve Levine, 1992: 100).

Keynes modern ekonomide dengenin sadece tam istihdamda kurulduğu düşüncesine karşı çıkmıştır. Keynes'e göre gayri iradi işsizliğin olduğu bir ekonomide makroekonomik denge eksik istihdamda da kurulmaktadır. Dolayısıyla Say Yasasının geçersiz olduğu eksik istihdam dengesinde talep düzenlemeleri için gelir yaratıcı kamu harcamalarına başvurulmalıdır (Galbraith, 1987: 204).

Klasik modelde, ücret indirimlerinin işsizlik problemini çözmesi beklenmekteydi. Fakat büyük bunalım döneminde ücretlerde işgücü piyasasını hızla temizleyecek bir uyarlama eğilimi gözlenmemiştir. Keynes'in analizi, piyasanın kendi kendini düzenleme varsayımını terk ederek ekonomiye istikrar kazandırmada devletin rolünü ön plana çıkarmıştır. Bu analiz sonucunda, bir kontrol aracı olarak bütçenin rolü ve ekonominin gidişatından hükümetlerin sorumlu oldukları düşüncesi literatürde yer almaya başlamıştır. Keynes'in Genel Teorisi, efektif talep yetersizliğinin önemine işaret etmiş ve kapitalist sistemde var olan iki çelişkiye dikkatleri çekmiştir. Bunlardan birincisi ekonomik karar birimlerinin harcamalarını belirleyen nominal ücret ile reel ücret arasındaki ilişki çerçevesinde değerlendirilmektedir. İkincisi ise, tasarruf paradoksu olarak tanımlanmaktadır. Bu çelişkiler, mikro ekonomik düzeyde rasyonel olan bir davranışın makroekonomik düzeyde irrasyonel hale gelmesinin bir sonucudur. Keynes istihdam ile talebin karşılıklı bir ilişki içerisinde olduğunu ifade etmektedir. Burada önemli olan nokta, ekonomik istikrarsızlık döneminde işsizlerin gerekli uyarlamaları yapmaları yoluyla istihdam düzeyini artırıp artıramayacakları konusudur. Bu bir anlamda piyasanın kendi kendini düzenleme yeteneğinin de sorgulanması anlamını taşımaktadır. Eğer işsizler talep yaratarak istihdamı artıracak uyarlamaları yapmak istedikleri halde yapamıyorlarsa, piyasa mekanizması toplumun üretken potansiyeline ulaşmak için gerekli tüm işlemleri gerçekleştirme konusunda başarısız olmuş demektir (Telatar, 2004: 50-53). Keynezyen yaklaşımda, işçilerin ücretleri etkileyerek işgücü talebini, dolayısıyla istihdamı değiştirme kapasitelerinin bulunmadığı ileri sürülmektedir. Başka bir deyişle, işçi ve işveren arasındaki ekonomik kararları koordine etme

problemi ücretlerin düşürülmesi yoluyla çözümlenememektedir. (Caporaso ve Levine, 1992: 114).

Keynes'e göre klasik iktisatçılar, üreticilerden tüketicilere ve tekrar üreticilere doğru olan devresel akımdaki önemli bir sızıntıyı da görmezden gelmişlerdir. Bu sızıntı, regüle edilmemiş piyasalarda ortaya çıkan tasarruf paradoksu olgusuyla açıklanmaktadır. Klasik yaklaşımda, gelir eşitsizliği toplam tasarrufların artmasını sağlayan bir unsurdur. Üretim araçlarının mülkiyetindeki eşitsizlikten kaynaklanan bu unsur, kapitalist sınıfın karını yükselterek sosyal tasarrufların ve sermaye birikiminin artmasına olanak sağlamaktadır. Dolayısıyla, klasik yaklaşımda toplumun sınıflara ayrılması bir sosyal tasarruf mekanizması olarak kabul edilmekte ve tasarruflar, sermaye birikimini simgeleyen yatırımlara bağlanmaktadır. Bununla birlikte neoklasik iktisatçılar, sınıf ayrımını dışarıda tutarak tasarrufları faiz oranı aracılığıyla yatırıma bağlamaktadırlar. Başka bir deyişle, sermaye talebinin önemli bir belirleyicisi olan faiz oranı, yatırımlar ile tasarruflar arasındaki denge unsuru olarak ortaya çıkmaktadır. Fon arzı/tasarruflar genişlediğinde faiz oranları düşmektedir. Diğer şeyler sabit iken, düşük bir faiz oranı ise, yatırım maliyetlerini azaltmaktadır. Dolayısıyla yatırımlar fon arzı ile sınırlanmaktadır. Keynesyen yaklaşımda ise, yatırım kararları talep beklentilerine bağlı olarak alınmaktadır. Faiz oranı ve tasarruf arzı sermaye birikiminin belirlenmesi ve uyarılmasında önemli bir rol oynamamaktadır. Gelirden tasarruf edilen kısım ne kadar fazla ise, mallara yönelik talep o kadar düşük olacaktır ve sonuç olarak üretim ve istihdam düzeyleri düşecektir. Bu durumda, toplum ne kadar fazla tasarruf yaparsa, bugün ve gelecekte o kadar kötü duruma düşecektir. Görüldüğü gibi Keynes'e göre tasarruf paradoksu, yatırımların tasarruf arzına duyarsız olduğunun bir göstergesidir (Telatar, 2004: 63).

Yukarıdaki açıklamalar çerçevesinde Keynes'e göre piyasada işgücü talebinin kendiliğinden artacağı beklentisi daha düşük istihdam düzeyine ve toplumun daha fazla tasarruf yapma çabasının daha az tasarruf ve yatırıma yol açma potansiyeli, devlet müdahalesi için gerekçe sağlamakta ve devlet ile ekonomi ilişkilerinin belirlenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Bu nedenle Keynesyen modellerin dayandığı iki temel önerme vardır. Birincisi, piyasa ekonomisi kendiliğinden tam istihdama ulaşmayabilir. İkincisi ise, kamu harcamaları tam istihdama ulaşacak

şekilde ekonomiyi uyarabilir. Bu durumda devlet, bireysel çıkarların izlenmesinin toplumsal çıkar açısından yarattığı olumsuz etkileri giderecek şekilde faaliyet göstermelidir. Burada ekonomiye istikrar kazandırma amacıyla yapılan devlet müdahalesi, politik olmayan bir süreç olarak değerlendirilebileceği gibi, aynı zamanda siyaset ile iktisadi ilişkilendiren politik bir süreç olarak da değerlendirilebilir (Buchholz, 1999:212).

Keynes devletin büyümeyi arttırıcı rolünü çarpan mekanizması ile açıklamaktadır. Kamu harcamaları milli geliri çarpan oranında arttırmaktadır. Buna karşın vergiler milli geliri tüketim eğilimine bağlı olarak dolaylı yoldan azaltmaktadır. Ancak milli gelirdeki artış azalıştan büyük olacağı için milli gelirde net bir artış meydana gelecektir. Dolayısıyla Keynezyen ekonomide devlet etkin bir rol oynamaktadır (Akçoraoğlu, 1999: 2). Bununla birlikte gelir ve istihdamı arttırmak isteyen bir politikanın amacı toplam talebi arttırmak olmalıdır. Devlet toplam talebi arttırmak amacıyla ekonomiye müdahale etmelidir (Ergün, 2000: 4).

1.3.1.5. Monetarist Yaklaşım

Keynezyen İktisat üç konuda eleştiriye uğramıştır. Bu konulardan ilki 1960'lı yılların sonlarında ortaya çıkan stagflasyon olgusudur. Başka bir deyişle ekonomide enflasyon ile işsizlik aynı anda artış göstermektedir. İkinci konu stagflasyon'nun çözümünde Keynezyen politikaların etkisiz kalmasıdır. Üçüncü konu ise, Keynezyen iktisadın makro ekonomi dışında mikro değişkenlere yeterince değinmemesi olmasıdır. Bu eleştiriler sonucunda Monetarizm bir teori olarak ortaya çıkmıştır (Demir, 1996: 30-31). Monetarizmin kurucusu Friedman (1953) devletin ekonomideki istikrarsızlıkları önlemek amacıyla yaptığı müdahalelerin istikrarsızlığı artıracaklarını ileri sürmektedir (Friedman, 1953: 117).

Keynesyenler açısından maliye politikaları ekonominin düzenlenmesinde önemli bir yer tutmaktadır. Fakat Monetaristlere göre para politikasına dayanmayan bir maliye politikası önemsizdir. Örneğin enflasyonu önlemede denk bütçe ile birlikte kullanılacak bir para politikası etkili sonuçlar ortaya koyabilir (Friedman, 1953: 264). Bununla birlikte Monetaristlerin iktisadi olayları uzun dönemli perspektiften ele almaları Keynesyen yaklaşımdaki geçici politikaların piyasa

üzerinde yalnızca zayıf etkiler yaratacağı sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Friedman sürekli gelir hipotezi ile tüketime de istikrarlı olduğu sonucuna ulaşmıştır. Bunun anlamı, tüketiciler kötü geçen bir hafta, ay veya yılın tüketim kalıplarının değişmesine izin vermeyecekler, tasarruflarının bir kısmını kullanmayı tercih edeceklerdir. İstisnai bir biçimde iyi geçen bir yılda ise, yalnızca daha fazla tasarruf edeceklerdir. Monetaristler, Keynes'in mali harcamalar için finansmanın nasıl sağlandığı sorununu görmezden geldiğini iddia etmektedirler. Onlara göre, para arzı sabit kalırken devlet para harcıyorsa, bir başkasının daha az harcıyor olması gerekmektedir. Örneğin, kamunun harcama programlarını finanse etmek için vergiler artırılırsa, tüketicilerin harcama gücü vergi oranı kadar düşecektir. Eğer, hazine bonusu satışı yoluyla piyasadan para alınıyorsa, firmaların yatırım için finansman olanakları azalacaktır. Dolayısıyla, kamu harcamaları özel harcamaları dışlamaktadır (Telatar, 2004: 75).

Yukarıdaki açıklamalar çerçevesinde monetaristler, para politikası yoluyla devlet müdahalesinin güçlüklerini vurgulamışlardır (Alt ve Chrystal, 1983: 62). Para politikası uzun ve değişken gecikmeler ile çalıştığı için, etkilerinin zamanlaması da belirsizdir. Bu belirsizlik, para politikasının istikrarı sağlama amacına yönelik olarak kullanımını sınırlandırmaktadır. Politikanın etkilerinin ne zaman ortaya çıkacağı belirsiz olduğu takdirde, etkilerin ortaya çıkacağı zamana kadar ekonominin durumu değişmiş olabilir. Bu durumda devresel dalgalanma karşıtı olan bir politika dalgalanmayı güçlendirici etki yaratabilir. Bu nedenle, istikrar sağlama amacıyla, para politikası kullanılarak yapılan müdahalelerden vazgeçilmesi gerekmektedir. Para arzının reel ekonominin büyüme oranı ile uyumlu olarak artırılması ile en azından istikrar bozucu etki yaratılması engellenebilir. Friedman, iktisatçıların para politikası hakkındaki bilgilerinin ekonomiyi doğru biçimde manipüle etmeye yeterli olmadığını ifade etmektedir (Buchholz, 1999:243). Bununla birlikte Friedman'a göre piyasa mekanizması kendi kendini düzenleme mekanizmasına sahiptir. Fakat yüksek maliyetler nedeniyle belirli konularda politik mekanizmaların kullanımı gereklilik arz etmektedir. Bu konular; gönüllü mübadelelerin ve sözleşmelerin yapılabilmesini sağlayan yasal düzenlemeler ile rekabetçi piyasaların ve teknolojik gelişmenin önünde bir engel olan tekeller ve dışsallıklardır (Friedman, 1970: 30-34).

1.3.1.6. Yeni Klasik Yaklaşım

Serbest piyasa sistemine geri dönüşü simgeleyen önemli okullardan bir diğeri de Yeni Klasik Yaklaşımdır. Çalışmaları klasik iktisat ile paralellikler göstermektedir. Bu nedenle Keynesyen makro iktisat geleneğine karşı önemli eleştiriler yöneltmişlerdir. Eleştirilerin temelinde Keynesyen modellerin çok sayıda keyfi kısıt içeren davranışsal ilişkiler bazında kurulduğu düşüncesi bulunmaktadır. Örneğin, Keynesyen analizde tüketime gelire bağlı olduğu kabul edilmekte, harcamaları etkileyen diğer faktörler dikkate alınmamaktadır. Belirtilen ilişkiler istatistiksel yöntemlerle tahmin edilmekte ve ekonominin gelecekteki politika değişikliklerine nasıl tepki vereceğini öngörmek amacıyla kullanılmaktadır. Lucas (1976) belirtilen sürecin geçersiz olduğunu ileri sürmektedir. Lucas'a göre, kural olarak her olası politika için farklı parametreler söz konusu olacaktır. Geçmişteki politikalara dayalı olarak yapılan tahminler gelecekteki politikalara verilecek tepkilerin öngörülmesinde kullanılamaz (Alt ve Chrystal, 1983: 66–69).

Yeni klasik yaklaşıma göre davranışlar, genel optimizasyon modeli prensiplerinden hareketle çıkartılmalıdır. Bu durumda, modeller aktörlerin karşı karşıya kaldıkları olası tüm ortamları ve koşulları açıkça içermektedir. Dolayısıyla bu tip modeller politika duyarlılığı olmayan modeller olarak isimlendirilmektedir. Başka bir deyişle, örneklem dönemi boyunca farklı bir politika uygulansa dahi, tahmin edilen davranışsal parametreler hala aynı kalacaktır. Politika duyarsızlık koşulu, davranışsal varsayım aralığını sınırlamaktadır. Aktörler, kullanabilecekleri mevcut tüm bilgiye bağlı olarak, veri kısıtlar altında amaçlarını maksimize etmek için seçimler yapan rasyonel optimize edici birimler olarak görülmektedir. Söz konusu aktörlerin piyasadaki etkileşimi sonucu, piyasayı temizleyen fiyatlar belirlenmektedir. Piyasaların temizlendiği varsayımı ise yeni klasik ile klasik düşünce okullarını birbirine bağlayan en önemli göstergedir (Telatar, 2004: 80).

Yeni klasik iktisatçılar, ekonomik karar birimlerinin mevcut tüm bilgiyi dikkate alarak ekonomi modellerini ve ekonomiye ilişkin beklentilerini sürekli olarak güncellediklerini kabul etmektedirler. Bu anlamda Keynesyen ve Monetarist modellerde varsayılan uyarlayıcı beklentiler ile yeni klasiklerin öne sürdüğü rasyonel beklentiler şu şekilde karşılaştırılabilir: İnsanlar uyarlayıcı şekilde davrandıklarında,

değişkenlerin yalnızca geçmişteki davranışlarına bakmakta ve beklentilerini aşamalı olarak uyarlamaktadırlar. Örneğin, geçen yıl fiyatlar %5 artmış, ancak bu yıl %9 gerçekleşmişse, insanlar gelecek yıl fiyatların %6 artacağı beklentisi içine girerek geçmiş deneyimlere büyük ağırlık vermektedirler. Başka bir deyişle, geçmişe dönük naif davranışı benimsemektedirler. Bu koşullar altında, hükümet genişletici bir politika izleyerek, para arzı ve kamu harcamalarını serbest bırakacağını kamuoyuna açıklasa dahi beklentiler bu açıklamadan etkilenmeyecektir. Uyarlayıcı beklentiler altında insanlar, bu tip politikaların ortaya çıkıp kendilerini etkilemeden beklentilerini değiştirmeyeceklerdir. Rasyonel beklentiler varsayımı altında ise, insanlar açıklanan politika değişikliğini derhal dikkate alacaklar ve beklentilerini politikaların olası sonuçlarına göre güncelleyeceklerdir. Dolayısıyla yeni bilgi geçmiş deneyimleri geçersiz hale getirecektir (Buchholz, 1999:276).

Yeni klasik yaklaşım modellerinin en önemli niteliği rasyonel beklentiler varsayımı altında kurulmalarıdır. Rasyonel beklentiler ortalama olarak kabul edilmektedir. Beklentiler açısından ortaya çıkan hata tesadüfidir. Başka bir deyişle, insanlar sistematik hata yapmayacaklardır. Bir sefere özgü olarak aldatılmaları veya şaşırtılmaları mümkündür. Ancak ikinci kez hata yapmaktan kaçınmaya çalışacaklardır. Dolayısıyla sistematik olan her şey öğrenilebilir ve öngörülebilir. Bu nedenle doğru biçime öngörülen para ve maliye politikalarının reel ekonomiye hiçbir etkisi olmayacaktır. Bu tip politikaların etkisi yalnızca fiyatlar genel düzeyinde ortaya çıkmaktadır. Bununla birlikte yalnızca sürpriz niteliğinde olan politikaların yarattığı beklenti hataları reel ekonomi üzerinde etki yaratabilir (Telatar, 2004: 82).

1.3.1.7. Yeni Politik İktisat Yaklaşımı

Adam Smith'ten 19. yüzyıl ortalarına kadar, önde gelen iktisatçıların analiz yöntemleri, iktisat ve siyaset arasında çok fazla ayrım yapmayan ve büyük ölçüde normatif kaygıların şekillendirdiği sözel argümanlar üzerine kuruludur. William S. Jevons (1871) ile birlikte iktisat bilimi içerisinde matematik önemli bir yere sahip olmuştur. Jevons'un öncülüğünde doğan marjinalist yaklaşım iktisat ile siyaset bilimleri arasında büyüyen bir uçurum yaratmıştır (Miller, 1997:1173). Marjinalist yaklaşımla birlikte terim olarak politik iktisat, artık ne iktisat ne de siyaset bilimi bünyesinde yer almaktadır. İktisat bilimi, piyasadaki fiyat mekanizmasının işleyişine

yönelerek matematiksel ve pozitif bir disiplin haline gelmiştir (Telatar, 2004:173). Bu durum iktisat ve siyasetin kendilerine özgü teknikler geliştirmelerine neden olmuştur. Sonuç olarak, siyaset bilimciler ekonomik araç ve kavramları kullanmaktan kaçınarak piyasa ile ilgilenmemişler, iktisatçılar ise politik karar birimlerinin veri davranışları altında matematiği bir araç olarak kullanarak iktisadi olayları açıklama gayreti içine girmişlerdir. Neoklasik iktisat çerçevesinde iktisat politikası oluşum sürecinde, siyasal faktörleri ve kararları içeren politik aktör ve kurumların davranışlarının bu şekilde veri kabul edilmesi, ekonomik analiz alanı dışındaki kısıtlar olarak değerlendirilmektedir. Fakat 20. yüzyılın ortalarında söz konusu bu politik kısıtlar bir takım iktisatçılar tarafından, kolektif karar alma mekanizmaları ve anayasal oluşumun nitelikleri üzerine yapılan çalışmalarda dikkate alınmıştır (Sayer, 2000: 15). Bu çalışmaların en dikkat çekenleri, Kenneth Arrow'un (1963) "Social Choice and Individual Values"; Duncan Black'ın (1948) "On The Rationale of Group Decision Making" ve (1958) "The Theory of Committees and Elections"; James Buchanan ve Gordon Tullock'ın (1962) "The Calculus of Consent"; Mancur Olson'un (1965) "The Logic of Collective Action" isimli çalışmalarıdır. Bununla birlikte belirtilen dönemde Samuelson (1954) "The Pure Theory of Public Expenditure" isimli çalışmasında kamu mallarının bir tüketicinin tüketim sepetine dahil edilmesi halinde, piyasanın kolektif tüketim düzeylerinin optimal olarak belirlenmesi konusundaki yeteneksizliğini ortaya çıkarmaktadır (Olters, 2001:3). Dolayısıyla özel malların tahsisini yapan fiyat mekanizması ile kamu mallarının tahsisini yapan kolektif karar alma sürecini ifade eden seçimlerin birbirlerini tamamlayıcı olarak dikkate alınmaları gerekmektedir. Bu bağlamda siyaset ile iktisat arasındaki bağlantıyı kurarak, literatüre ekonomik siyaset teorisinin kazandırılmasında önemli rol oynayan Anthony Downs'un (1957) "An Economic Theory of Democracy" isimli kitabı büyük önem arz etmektedir. Downs bu çalışmasında, Harold Hotelling'in (1929) "Stability in Competition" isimli eserindeki iki adaylı seçim modelini kullanmıştır. Ayrıca Downs (1957), Schumpeter'in (1942) "Capitalism, Socialism and Democracy" isimli kitabından esinlenmiştir (McNutt,1996:2). Schumpeter'in kamu tercihi ile bağlantısı, politikacıların kişisel çıkarlarını izledikleri varsayımı ile rekabetin siyasette oynadığı role ilişkin vurgudur.

Yeni politik iktisat alanı, neoklasik eğitim almış kişilere yeni gelmekle birlikte, siyasetin ekonomik sonuçları nasıl etkilediği sorusuna duyulan ilgi aslında yeni değildir. Ancak son yıllarda bu konu üzerine yapılan çalışmalarda bir artış gözlenmektedir. Özellikle son yıllarda gelişen politik iktisat literatürü, bir yanı ile oldukça eski ve diğer yanı ile oldukça genç ve canlı görünen, özel bir kategoride yer almaktadır. Dolayısıyla, siyasetin ekonomik sonuçları nasıl etkilediği sorusuna yönelik güçlü bir ilgiden ziyade bu soruya yaklaşım biçimi Yeni Politik İktisat yaklaşımına “yeni” sıfatını kazandırmıştır. Bu yaklaşımın ayırt edici özelliği siyasetin iktisat açısından öneminin açıklanmasında modern ekonomik analiz yöntemlerinin kullanılmasıdır. Modern ekonomik analiz yöntemlerinden kasıt sadece matematiğin yoğun kullanımından öte aynı zamanda politik olguların güdüler, kısıtlar vs. aracılığıyla ortaya konulması ve kavramsal çerçevenin oluşturulmasıdır. Dolayısıyla, politik iktisada yeni sıfatının eklenmesi, konuyla ilgili araştırmaların hacmi ile değil şekliyle ilişkilidir. Başka bir deyişle, bu yaklaşımda kullanılan politik iktisat kavramı alternatif bir kavram olarak kullanılmaktadır. Söz konusu kavram geleneksel iktisadın analiz araçları ile politik olguların incelenmesine olanak sağlamaktadır. Bu bağlamda yeni politik iktisatta makro iktisadın geleneksel analiz araçları kullanılmakta ve politikalara yönelik seçimler rasyonel bireyler arasındaki stratejik bir etkileşimin dengesi olarak modellenmektedir (Drazen, 2000:4).

1.2. EKONOMİK SİYASET TEORİSİ

İktisat ile siyaset ilişkisine yönelik araştırmaların, her iki bilim dalının birbirleriyle olan etkileşimleri dikkate alındığında, son yıllarda önemli bir gelişme sağladığı bilinmektedir. Bu anlamda iktisadın etkisi sosyal bilim dalları arasında en fazla siyaset bilimi üzerinde hissedilmektedir (Miller, 1997:1173). Bu etki geleneksel siyaset teorisi içerisinde bir alt disiplin olan ekonomik siyaset teorisinin doğmasına zemin hazırlamıştır. Siyasete ekonomik yaklaşım çerçevesinde politik olan, kıtlık ve rasyonel tercih yoluyla tanımlanarak siyaset ekonomik anlamda değerlendirilmektedir (Caporaso and Levine, 1992:127).

Tablo 1. İktisat ile Siyaset Bilimi Arasında Yöntem ve Konu İlişkisi

YÖNTEM	KONU	
İKTİSAT	İKTİSAT	SİYASET
	(1) Geleneksel ekonomik teori; piyasa içerisinde maksimizasyon davranışı, fiyat teorisi, dağıtımda etkinlik	(2) Ekonomik yöntemin siyaset bilimine uygulanması: kamu tercihi
SİYASET	(3) Politik yöntemlerin iktisada uygulanması; piyasa içerisinde güç dağılımı ile ilgili analizler	(4) Geleneksel siyaset bilimi; siyasi alanda güç dağılımı ile ilgili analizler

Kaynak: Caporaso ve Levine, 1992, s.127.

İktisat ve siyaset arasındaki ilişkiler Tablo 1’de verilmektedir. 1 ve 4 numaralı hücreler iktisat ile siyaset biliminin geleneksel alanlarını ifade etmektedir. 1 numaralı hücre neoklasik ekonomik yöntem ve ekonomik olayların kesiştiğini göstermektedir. Bu anlamda, tam rekabet ve eksik rekabet piyasalarında kişisel çıkarın rasyonel olarak izlenmesi, fiyat hareketleri ve kaynakların etkin dağılımı ile ilgili çalışmalar bu hücre ile ilgilidir. 4 numaralı hücre devlet bünyesinde güç ve otoritenin incelenmesi olarak kabul edilen siyaset bilimini ifade etmektedir. 3 numaralı hücre ayrı bir politik yöntemin bulunup bulunmadığının, eğer varsa ne olduğunun açık olmaması nedeniyle tanımlanması en zor olan kesişim alanını ifade eder.

Bu çalışmada kullanılacak olan siyasete ekonomik yöntem uygulaması 2 numaralı hücrede ifade edilmiştir. Burada yer alan kamu tercihi teorisinde siyasal aktörlerin davranışları oyun teorisi çerçevesinde incelenmekte, politik kurum ve kanunların ekonomik analizleri yapılmaktadır. Ekonomik siyaset teorisi çerçevesinde politik iktisat, politik ve ekonomik olaylar iç içe geçtiğinde ne olacağı ile, diğer bir

ifadeyle politik alan ile ekonomik alan arasında meydana gelen etkileşimle ilgilenmemekte, politik süreçler ekonomik yöntem araçları ile analiz edilmektedir.

1.2.1. Ekonomik Siyaset Teorisinin Temel Unsurları

Caporaso ve Levine'e göre (1992), ekonomik siyaset teorisinin temelinde, rasyonel tercih, etkinlik ve eksik bilgi kavramları yer almaktadır. Ekonomik yaklaşımın ne olduğu sorusu belirli problemler içerse de, bu yaklaşım subjektif fayda, rasyonalite, maliyet ve kıtlık, marjinal analiz, kısmi ve genel denge düşüncesi ve dağıtımda etkinlik gibi kavramlarla ilişkilendirilmektedir. Söz konusu kavramlar tutarlı bir bütünlük sağlayarak bir araya gelmektedir. Bu bağlamda, kıtlık nedeniyle seçim yapmak zorunlu iken ve bu zorunluluğun, başka bir şey yapma olanağından vazgeçilmesi nedeniyle yarattığı bir alternatif maliyet söz konusu iken, rasyonalite, etkinlik ve fayda kavramları da bir araya getirilebilir. Böylece bir fayda şedülü sayesinde rasyonel faaliyetler motive edilebilir ve etkinlik bir ölçüt olarak kullanılabilir. Bu çerçevede rasyonel tercih varsayımı ekonomik siyaset teorisi içinde önemli bir yere sahiptir.

1.2.1.1. Rasyonel Tercih

Ekonomik yaklaşım çerçevesinde rasyonel davranış, bireyin mevcut durumun kısıtları altında, istediğini elde etmesi anlamına gelmektedir. İktisatçıların kararların rasyonel birimler tarafından alındığı varsayımı yapmalarının nedeni, öngörü yapabilmek için insan davranışlarının belirli bir desen sergilemesi gerektiğini düşünmelerinden kaynaklanır. Kararların rastsal bir yapı sergilemesi ve birbiriyle ilişkisiz olması halinde, davranışların öngörülmesi ve aralarındaki ilişkinin analizi mümkün olmayacaktır. Bu nedenle iktisatçıların davranışlar arası bir sıralama olduğu varsayımını kabul etmek durumundadırlar (Telatar, 2004:209). Davranış sıralamasının rasyonel olduğu, başka bir deyişle bilinçli amaçlara ulaşmaya yönelik olduğunu varsaymak için önsel bir neden bulunmamakla birlikte, iktisat teorisinde bilinçli rasyonalitenin geçerli olduğu kabul edilmektedir. Dolayısıyla, ekonomik analiz iki temel aşamadan oluşmaktadır (Downs, 1957:4). Bunlar, karar biriminin ulaşmaya çalıştığı amaçların belirlenmesi ve bu amaçlara ulaşmak için gerekli araçların seçimidir. Amaçlara ulaşmanın en uygun yolu belirlendikten sonra, karar birimleri rasyonel olması nedeniyle söz konusu yol seçilecektir.

Neoklasik yaklaşım çerçevesinde rasyonel tercih bazı yardımcı kavramlar sayesinde tanımlanmaktadır. Bu kavramlar; tercihler, inançlar, kaynaklar ve kısıtlardır. Bu anlamda, davranışların açıklanabilmesi için, karar birimlerinin ne istediklerinin, neye inandıklarının, kaynak ve kısıtlarının bilinmesi gerekmektedir. Dolayısıyla rasyonel tercih varsayımını daha iyi anlayabilmek için söz konusu kavramları kısaca açıklamakta yarar vardır. Bireysel hedefleri ifade eden tercihler, içinde bulunulan şartlara göre ulaşılmak istenen nihai durumlara ilişkin davranış formlarıdır. Burada birey tercih yaparken, alternatif hedefler hakkında bilgi sahibi olmalıdır. Hedeflerin ne ölçüde ulaşılabilir olduğu ve farklı davranışlar ile sonuçları arasındaki ilişkilerin biliniyor olması karar birimlerinin davranışlarının incelenmesine olanak sağlamaktadır. İktisadi analizlerde, karar birimlerinin hedefleri genellikle tek bir hedefe indirgenmektedir. Bunun nedeni, birden fazla hedef belirlenmesi halinde, bir hedef için uygun olan aracın bir diğerine ulaşmayı engelleyebilmesi ve bu nedenle rasyonel karar biriminin izleyeceği tek bir yolu belirlemenin olanaksız hale gelebilmesidir. Bununla birlikte, tercihler arasındaki sıralama geçişli bir nitelik sergilemelidir. Başka bir deyişle, a'yı b'ye ($a > b$) ve b'yi c'ye ($b > c$) tercih eden bir kişi a'yı da c'ye ($a > c$) tercih etmelidir. Rasyonel tercih sürecini etkileyen ikinci faktör inançlardır. Buna göre, bireylerin, alternatif hareketler ile bu hareketlerin sonuçları arasında varsayımsal ilişkiler sağlayan inançları mevcuttur. Burada ihracata yönelik sanayileşmenin az gelişmiş bir ülke için en iyi politika olduğu inancı örnek olarak verilebilir. Ekonomik analizlerde inançlara ilişkin vurgu, bireylerin yalnızca alışkanlıklarına göre veya duyguları doğrultusunda hareket etmedikleri anlamına gelmektedir (Elster, 1986:1).

Rasyonel tercih ile ilişkili üçüncü faktör, kaynaklar ve kısıtlarla ilgilidir. Tercihler ve kaynaklar birbirlerinden ayrı kavramlar olarak görünse de, bireylerin istekleri ile gerçekte elde edebilecekleri arasındaki ilişki, isteklerin tamamen olanaklara bağlı olarak belirlenmesi ile kurulmaktadır. Bu bağlamda, mantıksal, fiziksel ve ekonomik kısıtlar veri iken olası hareketlerin oluşturduğu uygulanabilirler kümesini belirleyen kaynak ve kısıtlar, tercihlerin yapısına dahil edilmiş olmaktadır. Bu çerçevede rasyonel davranış tercihlere, inançlara ve kaynaklara uygunluk açısından değerlendirilmektedir (Caporaso and Levine, 1992:129).

Burada vurgulanması gereken önemli husus, rasyonel teriminin bir karar biriminin amaçları için değil, amaçlarına ulaşmak için kullanacağı araçları açısından değerlendirilmesi gerektiğidir. Bu değerlendirme rasyonalite ile etkinlik arasındaki ilişkinin de göstergesidir. Bu bağlamda ekonomik analizlerde rasyonel karar birimleri, kendi amaçlarına ulaşmak için kıt kaynaklardan olası en iyi tercihi yapan bireyler olarak tanımlanmaktadır. Downs (1957), ekonomik rasyonaliteyi rasyonel bir bireyin davranışları bazında şu şekilde tanımlamaktadır. Rasyonel birey alternatifler arasında her zaman bir karar verebilen, karşı karşıya olduğu alternatifleri kendi tercihlerine göre sıralayabilen, tercih sıralaması geçişli olan, olası alternatifler arasında her zaman kendi tercih sıralamasında en üstte yer alan alternatifi seçen ve aynı alternatifler ile karşı karşıya kaldığı zaman aynı kararı veren bireydir (Downs, 1957:5).

Rasyonel tercih varsayımı temelinde, bireylerin ekonomik faaliyetlerinde olduğu gibi politik faaliyetlerinde de kişisel çıkarlarını artırma eğiliminde oldukları düşüncesinin ortaya çıkmasına olanak sağlamaktadır. Bu varsayımın kabulü metodolojik bireycilik varsayımı ile de tutarlıdır. Zira devletin ve diğer politik birimlerin temelinde bireyin olması, onların piyasa sürecindeki davranış güdülerine benzer güdülere sahip olmasını ve bu güdülere uygun davranışlarda bulunulmasını beraberinde getirmektedir (Aktan ve Dileyici, 2007: 18). Dolayısıyla siyasete ekonomik yaklaşım çerçevesinde rasyonellik varsayımı büyük önem taşımaktadır.

Siyasete ekonomik yaklaşımının uygulama alanlarında; bireylerin rasyonel ve tutarlı tercihlere sahip olduğu varsayımı kabul edilmektedir. Birey politik karar alma sürecinde, piyasa ekonomisi içerisinde sergilemiş olduğu davranış motivasyonunun bir benzerini karar ve seçim sürecinde sergilemektedir. Bu nedenle bireyler faydalarını maksimize edecek şekilde rasyonel tercihlerde bulunmaktadırlar. Politik süreçte bireyler ekonomik modellerde üretici ve tüketici konumuna benzer şekilde seçmen ve politikacı konumundaki karar birimleridir. Politik ve ekonomik davranış arasındaki fark ekonomik siyaset yaklaşımında bireylerin güdülleri ile değil, iki alan içerisindeki karar birimlerinin etkileşimlerini yönlendiren kural ve kurumlar ile açıklanmaktadır (Browning ve Browning, 1983: 53).

1.2.1.2. Etkinlik

Ekonomik analizlerde, üreticiler girdiler arasında aynı miktar girdi ile daha fazla üretim yapacak şekilde yeniden düzenleme yapamadığı takdirde etkinlikten söz edilebilir. Benzer şekilde tüketiciler açısından etkinlik, bütçe kısıtları altında olası en yüksek faydanın elde edilmesi anlamına gelmektedir.

Kolektif kararlar açısından etkinlik, pareto etkinlik kavramı ile ortaya konulmaktadır. Pareto'nun açıkladığı bu etkinlik kuralı, objektif olarak ölçülebilen iktisadi etkinliği esas almaktadır. Bu anlamda, bir kişinin durumunu kötüleştirmeksizin, bazı insanların durumunu iyileştirmek mümkün değilse Pareto optimumu sağlanmış olur (Kök ve Deliktaş, 2003: 43). Başka bir deyişle, hiç kimsenin durumunu kötüleştirmeksizin, en azından bir kişinin durumunu en fazla iyileştiren dağılımın diğerlerine tercih edilmesi gerektiği ileri sürülmektedir. Kaynaklar, kimseyi daha kötü duruma getirmeksizin bir kişiyi daha iyi duruma getirecek şekilde yeniden tahsis edilmiyorsa, kolektif dağılımın optimal olduğu söylenebilir.

Bu noktada, rasyonalite ile etkinlik arasındaki ilişki önem kazanmaktadır. Rasyonel davranışın otomatik olarak etkinlik anlamına gelip gelmediği sorusunun yanıtı, etkinlik kavramının kullanımında gizlidir. Bununla birlikte, etkinlik kavramının kullanımları arasındaki fark, piyasalarda ve politik sistemdeki etkinlik anlayışını açıklamamızda da yardımcı olacaktır. Etkinlik kavramı, normatif bir ölçüt olarak ve karar alma sürecinde itici bir güç olarak iki şekilde incelenebilir. Normatif bir ölçüm tekniği olarak kullanılan etkinlik kavramı, farklı tercihler ve kaynak tahsislerinin değerlendirilmesinde bir standart olarak ifade edilmektedir. Bu anlamda etkinlik ile analizlerde açıklama ve öngörü yapmak mümkün değildir. Başka bir deyişle, karar alma sürecinde karar birimlerinin kaynak tahsisini yaparken izledikleri yol hakkında teorik yaklaşım olanağı ortadan kalmaktadır. Oysa etkinlik, kaynakların tahsisi sürecinde, ekonomik anlamda karar vermekten çok ekonomik kararları etkileyen itici bir güç olarak değerlendirilebilir. Bu bağlamda etkinlik gerek karar alma sürecinde etkili bir güç olarak teorik bir statü kazanmakta gerekse kararların devamlılığını ve çeşitliliğini belirleyen selektif bir yapının parçası olmaktadır. Dolayısıyla, etkinlik sadece normatif bir ölçüt olarak değerlendirilmediğinde,

etkinlik ve rasyonel tercih arasındaki gerekli olan ilişki ortaya çıkmaktadır. Böylece, karar birimlerinin nasıl davranacaklarına ilişkin tahmin ve öngörü olanağı sağlanmaktadır (Caporaso ve Levine, 1992:132).

1.2.1.3. Eksik Bilgi

Karar birimlerinin serbest piyasa ekonomisinde ve politik alanda aynı bireyler olduklarının kabulü, tüketici ve seçmen konumunda sahip oldukları farklı bilgi yapısını tartışma konusu etmektedir. İktisatçılar yaklaşımlarını, piyasa ekonomisinde tüm karar birimlerinin tam bilgi sahibi olduğu varsayımına dayandırmaktadırlar. Bununla birlikte politik alanda bilgi konusu karar alma süreci açısından önemli bir sorundur (Tullock, Seldon ve Brady, 2002:6).

Refah iktisatçıların piyasada Pareto optimalitesinin gerçekleşmesi koşulu için ileri sürdükleri kriterlerden ikisi, bilindiği gibi karar birimlerinin tam bilgiye sahip oldukları ve rasyonel davrandıkları varsayımlarıdır. Belirli sayıdaki alıcı ve satıcının mübadele amacı ile bir araya geldiği piyasada, alıcı ve satıcıların karşılıklı istek ve iradelerinin birbirine uygun olduğu bilindiğine göre, alıcı ve satıcıların sayısı ile birbirleri hakkında bilgi dereceleri meydana çıkacak piyasanın özelliklerini belirler (Savaş, 1978:8). Tam bilgi koşulu, etkin bir tam rekabetçi piyasa için teorik ön koşullardan biridir. Etkin işleyen bir piyasada, tam bilgiye sahip olan ve rasyonel davranan karar birimleri kendileri için en faydalı mübadeleyi gerçekleştirebilirler. Bu süreçte karar birimleri tam bilgi sayesinde piyasadaki mal ve hizmetler hakkında eksiksiz bilgi sahibi olurken, rasyonel davranış ile de kişisel çıkar maksimizasyonu sağlayarak bireysel refahlarını en üst düzeye çıkarmaktadırlar. Bu bağlamda, piyasada mübadele sürecinde rasyonellik ve tam bilgi birbirini tamamlayıcı koşullardır. Bununla birlikte, etkin piyasa işleyişini sağlayacak koşulları gerçekleştirmek her zaman mümkün değildir. Gerçek hayatta karar birimleri piyasa hakkında bütün bilgilere ulaşamayabilirler (Aktan ve Dileyici, 2007:81).

Piyasa ekonomisinde karar birimleri tam bilgi sahibi olmayabilirler. Bunun nedeni, bilginin de diğer üretim faktörleri gibi bir maliyet unsuru olması ve söz konusu maliyete katlanmanın irrasyonel bir davranış olarak algılanmasıdır. Bu durumda optimum denge koşulu alıcı ve satıcının bir noktada uzlaşması ile

sağlanmaktadır. Başka bir deyişle, taraflardan birinin sahip olduğu fazla bilginin marjinal faydasının marjinal maliyetinden daha yüksek olmadığı noktada bilgi elde etmeyi durdurması gerekmektedir. Bu noktada sahip olunan bilgi ile alıcı veya satıcı, eksik kararlar ile optimal tercihte bulunabilmektedirler. Fakat piyasa mekanizmasında kişisel çıkar maksimizasyonu için her iki tarafın uzlaşma sağlaması zordur. Uzlaşma sağlansa bile alınan karar Pareto optimumundan uzak olabilir. Bu bağlamda, karar birimleri her zaman faydalarını maksimize edecek kararları belirleyememektedir. Rasyonel karar almanın zor olmasında en önemli faktör belirtildiği gibi bilgi eksikliğidir. Bu sonuç piyasanın yapısı ile bilgi eksikliğinin, rasyonel karar almayı etkilediğini ortaya koymaktadır. Bu nedenle, piyasada mübadele sürecinde karar birimlerinin rasyonel davranışı, sahip oldukları bilgi kapsamı dahilindeki bir rasyonelliktir (Baumol ve Blinder, 1988:646).

Piyasada eksik bilginin yol açtığı olumsuzluklar devlet müdahalesinin gerekçesini oluşturmaktadır. Acaba devlet müdahalesine ilişkin kararların alındığı, demokratik bir sistemde, siyasal karar alma süreci de eksik bilgi sorunu ile karşılaşmakta mıdır? Bilgi sorunu nedeniyle demokrasi başarısız olabilir mi? Bu soruları cevaplayabilmek için siyasal sürecin işleyişine ve bu süreçteki eksik bilgi sorunlarına bakmak gerekmektedir (Aktan ve Dileyici, 2007: 85).

Kamu ekonomisinde mal ve hizmetler toplumun geneli için üretilmekte ve bunların maliyetleri vergi gelirleri ile karşılanmaktadır. Bu nedenle bireyler kamu hizmetlerinden faydalanırken doğrudan ödemede bulunmadıkları için kamu hizmetlerine olan ihtiyaçlarını piyasa talebinde olduğu gibi belirlemezler (Downs, 1957: 52). Dolayısıyla kolektif tercihlerin esas olduğu politik süreçteki işleyiş, piyasa ekonomisinden farklıdır. Demokratik sistemlerde seçmen, seçim sistemi ile kendi adına bazı kolektif eylemlerin yerine getirilebilmesi için gerçekte kendisine ait olan bu yetkiyi seçtiği temsilcilere devretmektedir. Ancak kendisinin kamusal mal ve hizmete olan talebiyle siyasal iktidarın kolektif nitelikteki mal ve hizmet arzı arasında birebir bir ilişki olmaması nedeniyle seçmen, kolektif seçim sürecine ilgisiz kalabilmektedir. Seçmenin kolektif seçim sürecine ilgisiz kalması ve kendisine ait bir tek oy kullanmasının politik karar sürecinde bir anlam ifade etmediğini bilmesi, oylama sürecinde gerçek tercihini belirleyecek bilgiye ulaşma çabasını

engellemektedir (Downs, 1957:264). Çünkü oy vermenin maliyeti birçok seçmenin dünyasında olası elde edilebilecek faydadan daha fazladır. Dolayısıyla sonucu etkileyemeyecek bir karar için zaman kaybetmek ve maliyete katlanmak rasyonel bir davranış değildir (Hanusch, 1993:195). Bu nedenle politik süreçte kararlar, ya ilgisiz ve eksik bilgi sahibi seçmenlerin oy çokluğu ile alınacak ve doğru bir tercihe ulaşılamayacak ya da seçmenlerin aynı derecede bilgi sahibi olmalarını sağlayıcı maliyetlere katlanılarak politik süreçte alınan kararların doğru bir karar olması sağlanacaktır (Savaş, 1998: 18). Kısaca pek çok ülkede, demokrasilerde seçmenlerin politik ilgisizlik ve bilgisizlik sorunu görülebilmektedir.

Bilgi edinmek belirsizliğin önemli bir bölümünü ortadan kaldırmaktadır. Fakat belirsizlik; geçmiş, bugün, gelecek veya sonucu belirli olmayan olayların yönü hakkında kesin bilginin bulunmaması halidir ve belirsizliğin yoğunluğu bir karar biriminin karar verirken hissettiği güven düzeyi temelinde tanımlanmaktadır. Güven düzeyi ne kadar yüksek ise, politik kararın etkinliği o derece artmaktadır (Downs, 1957: 78).

Downs'a göre (1957) eksik bilgi, (i) partilerin, seçmenlerin ne istediklerini her zaman tam olarak bilmemelerine, (ii) seçmenlerin, hükümetin veya muhalefetin ne yaptığını veya seçmenlerin çıkarlarına hizmet etmek için ne yapması gerektiğini her zaman bilmemelerine ve (iii) her iki tür bilgi eksikliğinin giderilebilmesi için ihtiyaç duyulan bilgiyi temin etmenin maliyetli olması sonucunda kıt kaynakların bilgiyi sağlayabilmek için kullanılmasına neden olmaktadır. (Downs, 1957:139).

Kısacası belirsizliğin varlığında seçmenler, hükümetin ne yaptığı veya ne yapabileceği konusunda bilgi sahibi değildirler ve genellikle hükümetin izlediği politikalar ile kendi faydaları arasındaki ilişkiyi bilmemektedirler. Dolayısıyla seçmenlerin oylama kararlarını şekillendiren parti farklılığının hesaplanması için bilginin elde edilmesi gerekmektedir. Maliyetsiz olduğu sürece, bilgiyi elde etme süreci seçmen açısından problem yaratmayacaktır.

Downs (1957) ideolojilerin, oy maksimizasyonu amacına yönelik davranan partilerin belirsizlikle mücadele için kullandıkları bir araç olduğunu ileri sürmektedir. Bu bağlamda, ideolojiler hangi politikaların en fazla oy kazandıracağını

belirleme sürecini kısaltmaktadırlar. Partiler en fazla destek sağlayacağını düşündükleri sosyal grupları etkileyecek ideolojileri kullanmaktadırlar. Bu şekilde ideoloji, partilerin her politikayı doğrudan seçmenlerin vereceği reaksiyon ile ilişkilendirme zorunluluğunu ortadan kaldırarak, karar verme sürecinin yarattığı maliyetleri düşürmektedir (Telatar, 2004:283).

Downs (1957) siyasi rekabetin, partilerin dürüst davranıp davranmayacaklarını belirlediğini ileri sürmektedir. Partilerin sorumlu, dürüst ve güvenilir davrandıklarını söyleyebilmek için, ideolojilerinin seçim öncesi davranışları ile tutarlı olması gerekmektedir. Güvenilirliğin olmaması, seçmenlerin partilerin yaptıkları politika açıklamalarından hareketle, gerçek davranışlarını tahmin edemeyecekleri anlamına gelmektedir. Sorumluluğun olmaması, partinin gelecekteki davranışlarının, daha önceki davranışlarından hareketle öngörülmeceğini ifade etmektedir. Güvenilirlik ve sorumluluğun eşanlı olmaması halinde ise, bu tür bir demokrasinin rasyonel olmayacağı ileri sürülmektedir. Bununla birlikte, koşullar aşırı hızlı değişmediği sürece, bir partinin geçmişteki ve gelecekteki hareketleri arasındaki her olası ilişki tutarlılık sergilemektedir. Başka bir deyişle, eğer partiler belirli sosyal grupların çıkarları doğrultusunda davranıyorlarsa, ilgili grubun çıkarları istikrarlı olduğu sürece parti davranışları da tutarlı olacaktır. Aynı şekilde pür ideolojik hedefler izleyen partilerin davranışları da zaman içerisinde tutarlılık göstermektedir. Dolayısıyla güvenilirliği olmayan bir parti açısından sistematik olarak tutarsız politikalar izlemek rasyonel olmayacaktır. Downs (1957), sorumluluk sahibi ve güvenilir partilerin görece olarak tutarlı ve değişmez nitelikte ideolojilere sahip olacaklarını ileri sürmektedir (Telatar, 2004:284).

1.2.2. Ekonomik Siyaset Teorisinin Uygulama Alanı: Kamu Tercih Teorisi

20. yüzyılın ortalarına kadar iktisat bilimi piyasa mübadelesi, bireysel tercih ve rasyonellik varsayımlarına dayalı olarak piyasa sürecini analiz etmiş, siyaset bilimi ise politik kurumların işleyişini ve bu kurumlar arasındaki etkileşimleri inceleme konusu yapmıştır. 1950'li yılların başından itibaren hem iktisat hem de siyaset bilimlerinin bir sentezi olan kamu tercihi teorisi, yeni bir araştırma alanı olarak ortaya çıkmıştır (Aktan ve Dileyici, 2007:9). Başka bir deyişle, kamu tercihi teorisi, iktisat bilimi ile siyaset bilimi arasında bir bağ oluşturmaktadır. Bu anlamda

kamu tercihi analizi, iktisat teorisinde olduğu gibi kamu sektöründeki karar birimlerinin; seçmen, siyasi parti ve hükümet temsilcilerinin davranışlarını analiz etmektedir (Buchanan, 2002: 65–67). Kamu tercihinin ayrı bir araştırma alanı olarak gelişmesi iktisatta ortaya çıkan gereksinmelere ve sorunlara bir tepki niteliğindedir. Kamu tercihi literatürü sosyal refah veya tercih fonksiyonlarının niteliklerine yönelik araştırmalar ile gelişme sağlamıştır (Mueller, 1979:2). Kısaca Kamu tercihi teorisinin konusu siyaset bilimi ile aynı olmakla birlikte, iktisadın yöntemlerini kullanmaktadır.

1.2.2.1. Yeni Politik İktisat ve Kamu Tercihi Teorisi İlişkisi

Yeni politik iktisadın kamu ekonomisi ve kamu tercihi yaklaşımlarından hangi açılardan farklılaştığı şu şekilde açıklanabilir: Kamu ekonomisi hükümetin aldığı kararların ekonomik birimleri nasıl etkilediği ile ilgilenmektedir. Bu anlamda kamu ekonomisi, vergi ve harcama politikalarının nasıl seçildiği sorununa neoklasik refah iktisadı perspektifinden çözüm aramaktadır. Başka bir deyişle, kamu ekonomisi hükümetin sosyal refahı maksimize etme amacı veri iken, vergi ve harcama politikaları bu amaca yönelik olarak nasıl kullanılabilir sorusuna cevap aramaktadır. Dolayısıyla kamu ekonomisi, hükümetin karar alma süreci için değerlendirmeler yapmakla birlikte, esas olarak maksimize edilecek amacın seçiminin ötesinde optimuma ulaştıracak yöntemler üzerinde durmaktadır (Drazen, 2000: 16).

Kamu tercihinin konusu ise, amaçların nasıl seçildiği, yani kolektif tercihlerin nasıl belirlendiği sorusudur. Dolayısıyla kamu tercihinin karar alma mekanizmaları ile ilgilendiği söylenebilir. Bu bağlamda kamu tercihi, kolektif kararların incelenmesinde ekonomik analiz yöntemlerinin kullanımı vurgusu ile siyaset biliminden farklılaşmaktadır (Drazen, 2000: 17). Bununla birlikte, kamu tercihi ile yeni politik iktisat arasındaki farklılığı ortaya koyabilmek oldukça güçtür. Araştırmacıların büyük çoğunluğu, kamu tercihinin yeni politik iktisadın ayrılmaz bir parçası olduğunu, bu nedenle politik kısıtların ekonomi üzerindeki etkilerinin incelenmesi açısından iki araştırma alanı arasında bir ayrıma gitmeye gerek olmadığını ileri sürmektedirler. (Telatar, 2004:187).

Kısaca kamu tercihi, piyasa dışı karar alma sürecinin ekonomik analizi olup iktisadın siyaset bilimine uygulanmasıdır. Kamu tercihinin konusu siyaset bilimi ile

aynı olmakla birlikte, iktisadın yöntemlerini kullanmaktadır. Bu bağlamda kamu tercihinde davranışlara ilişkin temel varsayım “insan, rasyonel ve faydasını maksimize eden bir varlıktır” şeklindedir (Mueller, 1979:1).

1.2.2.2. Bireysel Tercihlerden Kolektif Tercihlere Geçiş

Kolektif tercih, bir toplumun üyeleri olan bireylerin tercihleri ile devlet tarafından organize edilen kolektif tercihler arasındaki ilişkileri inceler (Brown ve Jackson, 1990: 87). Kolektif tercih teoreminin inceleme alanı, toplumda yer alan bireylerin siyasal süreçteki tercihlerinin nasıl toplanacağı ve böylece tutarlı toplumsal tercihlere nasıl ulaşılabileceğidir.

Kolektif tercih sorununa ilişkin iki farklı yaklaşım bulunmaktadır. Bunlardan biri sosyal tercih teorisi, diğeri ise kamu tercihi teorisidir. Sosyal tercih teorisi; piyasa dışı karar alma sürecine ilişkin kurumsal yapıyı incelemeyi, sadece tercihler üzerine odaklanır. Kamu tercihi teorisi ise, tercihlerden ziyade politik süreçle ilişkin kurumsal yapıyı inceler. Sosyal tercih ve kamu tercihi teorilerinin benimsediği varsayımlar da farklılık arz etmektedir. Sosyal tercih daha ziyade kamu çıkarı varsayımına dayalı iken, kamu tercihi kişisel çıkar varsayımını esas almaktadır (Akalin,1981: 84).

Kişisel çıkar yaklaşımı kamu tercihi teorisinin temelini oluşturur. Buchanan ve Tullock (1965), geleneksel iktisadın piyasa sürecindeki kişisel çıkar varsayımını siyasal süreçle uyarlayarak, bu süreçte de kişisel çıkar güdüsünün hakim olduğunu vurgulamışlardır. Fakat piyasa sürecinden farklı olarak siyasal süreçteki temel sorun; bireysel tercihlerden tutarlı toplumsal tercihlere ulaşmanın gerekliliği, bireysel tercihleri toplamanın zor olması ve bu tercihlere ulaşmanın güçlüğüdür (Brown ve Jackson, 1990: 91).

Kamu tercihi yaklaşımı, toplumsal tercihin bireysel tercihlerin toplamından oluştuğunu varsayar. Bireysel tercihlerin toplanması suretiyle bir sosyal refah fonksiyonu elde edilebilir ve bu fonksiyonun maksimizasyonu sağlanabilir. Bu fonksiyon, temel olarak Pareto optimumuna dayanmakla birlikte, refah iktisadı içerisinde Bergson (1938) ve daha sonra Samuelson (1947) tarafından geliştirildiğinden Bergson-Samuelson tipi sosyal refah fonksiyonu olarak

adlandırılmaktadır. Sosyal refah fonksiyonu, değişik bireysel tercih sıralamalarının bir tek tercih sıralamasına dönüşmesini sağlayan bir fonksiyonel ilişkidir. (Sönmez, 1987: 83). Sosyal refah fonksiyonu ile bireysel tercihlerin toplamından oluşan bir toplumsal tercih sıralamasına ulaşmak mümkündür. Fakat Bergson-Samuelson tarafından önerilen sosyal refah fonksiyonu gibi teorilerin anlamlı olmadığı da ifade edilmektedir. Eğer kolektif kararlar, bireysel tercihlerden elde edilmek zorundaysa sosyal refah fonksiyonları işlevlerini kaybederler. Çünkü sosyal refah fonksiyonları, bireysel karar alma ve demokratik sürecin işleyişini dikkate almamaktadırlar (Blankart ve Koester, 2004:4). Downs'a (1957) göre, sosyal refah ile ilgilenen iktisatçılar sosyal refahı sağlamak için devlet ve bürokrasiye uygun roller biçmelerine rağmen, kolektif karar alma sürecini ihmal ederek bu alana ilgisiz kalmışlardır. Downs'a göre hükümet, doğrudan bireylerin refahını dikkate almamakta, fakat doğrudan seçmenlerin oyları ile ilgilenmektedir. Bürokratlar da diğer bireyler gibi kendi kişisel faydalarını maksimize etmeyi düşünürler. Buna göre sosyal refah, politikacıların ve bürokratların davranışlarının amacı değil sonucudur (Downs, 1957: 18). Kişisel çıkar yaklaşımına dayalı olan kamu tercihi teorisi, toplumsal tercihlere ulaşma sorunu ile ilgilenmekle kalmamakta, aynı zamanda bu sorunu iktisat bilimi açısından da analiz etmektedir.

1.2.2.3. Kamu Tercihi Teorisi

Daha öncede ifade edildiği gibi en geniş anlamda kamu tercihi teorisi siyasete ekonomik yöntemlerin uygulamasını içermektedir. Kısaca kamu tercihi ekonominin araç ve metotlarıyla politik karar alma sürecinin analizi şeklinde tanımlanabilir (Buchanan, 1979:184). Kamu tercihi, kelimenin kullanım anlamıyla bir yöntem, bir araçlar yığını ve standart araçların standart yöntemlere göre belirli bir şekilde uygulaması değildir. Kamu tercihi siyasi bir perspektif yansıtır. Bu perspektif içerisinde kamu tercihi teorisi kolektif ya da piyasa dışı karar verme süreci alanında çalışmalar yapan bazı iktisatçıların çeşitli araç ve metotları kullanarak geliştirdikleri ve yaygın bir uygulama alanına dönüştürdükleri bir alanı kapsamaktadır (Buchanan, 1991: 19). Bununla birlikte kamu tercihi teorisi, iktisat biliminin araç ve yöntemlerini kullanarak analiz ettiği ve normatif öneriler sunduğu siyaset bilimi içerisinde, politik karar birimlerinin davranışlarına ilişkin önemli katkılar sağlamaktadır.

Kamu tercihi teorisi, 1990'lı yıllarda normatif ve pozitif kamu tercihi olarak iki kısma ayrılmaktadır. Pozitif kamu tercihi teorisi, rasyonel ve kişisel çıkar üzerine kurulu davranışlardan hareketle açıklama ve öngörü yapma yeteneğine sahip teoremler geliştirme çabalarından oluşmaktadır. Normatif kamu tercihi teorisi ise, esas olarak siyasi sistemin arzulanır nitelikleri ile ilgilenmektedir (Caporaso ve Levine, 1992:135).

1.2.2.3.1. Normatif Kamu Tercihi Teorisi

Normatif kamu tercihi, pozitif kamu tercihine temel oluşturan ideal durumları inceleme konusu yapmaktadır. Politik kurumların nasıl daha iyi çalışabileceği üzerinde çalışmalar yapmaktadır (Ekelund ve Tollison, 2000: 458). Normatif kamu tercihi yaklaşımının iktisat literatürüne yapmış olduğu en önemli katkı Anayasal iktisat olarak adlandırılan ve devletin neden olduğu sorunlara yönelik öneriler üreten teoridir (Aktan ve Dileyici, 2007: 28).

Seçim sistemi ve belirlenen oylama kurallarının yetersizliği ile birlikte politik alanda ortaya çıkan etkinsizliklerin giderilmesi, Anayasal iktisat literatürü çerçevesinde incelenmektedir. Anayasal iktisat anayasal kurumsal yeniden yapılanmayı, başka bir deyişle devletin sınırlarının anayasal düzeyde belirlenmesini savunmaktadır (Aktan ve Dileyici, 2007: 30). Anayasal iktisat teorisi, Rawls'ın sosyal sözleşme teorisini benimsemektedir. Toplumun temel yapısını geliştirmek için uygulanması gereken kuralları ortaya koymaya çalışan Rawls'a göre, söz konusu kurallar sosyoekonomik hak ve sorumlulukları belirlemekte ve sosyal sözleşmenin temelini oluşturmaktadır (Mueller, 2003:597). Bireyler, anayasada yer alacak olan kurallarla ilgili tercihlerini yaparlarken, kişisel refahlarını uzun süre etkilemeyecek ve sık sık değişmeyecek kuralları tercih etmektedirler. Bu nedenle anayasal kurallar oybirliği içerisinde belirlenecektir. Oy birliği kuralı altında oluşturulan anayasal kurallar, tam anlamıyla sosyal sözleşme niteliğindedir. Anayasa oluşumu oybirliği kuralı altında gerçekleşirse, bireylerin kişisel çıkarını gözetken kurallar bütünü oluşturulabilmektedir. Dolayısıyla gündelik kararların alındığı yasama organı kararlarının oybirliği kuralına dayalı olarak belirlenmemesi, optimal koşulları etkilememektedir (Mueller, 2003: 617).

Anayasal kuralların belirlenmesi görüşlerine dayalı olarak Anayasal iktisat teorisi, ekonomik anayasanın oluşturulması yönünde öneriler sunmaktadır. Ekonomik anayasa, mali ve parasal anayasa olmak üzere iki temel üzerine yerleştirilmektedir. Bunlardan mali anayasa; kamu harcamaları, borçlanma, vergilendirme, bütçe ve mali ilişkiler alanlarındaki devletin yetkilerini sınırlandırmaya yönelikken, parasal anayasa ise anayasal kurallar çerçevesinde düzenlenmesi istenen para sistemini savunmaktadır (Aktan ve Dileyici, 2007: 31).

1.2.2.3.2. Pozitif Kamu Tercihi Teorisi

Pozitif kamu tercihi teorisi, politik karar birimlerinin ne yapması gerektiğini tanımlama çabasından farklı olarak, politik karar birimlerinin gerçekte ne yaptığını açıklamaya çalışmaktadır (Browning ve Browning, 1983:53). Bu bağlamda, pozitif kamu tercihi, gerçek yaşamdaki seçmen, politikacı, bürokrat ve çıkar gruplarının davranışlarının ve politik kuralların yapısının ekonomik analizini oylama kuralları, oylama mekanizması, bürokrasinin yapısı ve işleyişi çerçevesinde ortaya koymaktadır (Aktan, 2002:6). Dolayısıyla, pozitif kamu tercihinde politik sürecin merkezinde yer alan seçmenlerin davranışları büyük önem arz etmektedir.

Pozitif kamu tercihi teorisi, bürokrasinin ekonomik teorisi, çıkar ve baskı grupları teorisi, politik konjonktür dalgalanmaları teorisi, oylama kuralları teorisi, politik rekabet ve medyan seçmen teorisi olmak üzere beş temel alt teoriye sahiptir (Aktan, 1994:135).

1.2.2.3.2.1. Bürokrasinin Ekonomik Teorisi

Neoklasik iktisadi anlayışa göre, firmalar kar maksimizasyonu amacına yönelik hareket etmektedirler. Benzer mantıktan hareketle Niskanen (1971), bürokratları kendi bütçelerini gözeten bireyler olarak nitelendirmektedir. Niskanen'in bu yaklaşımı mali sistemin analizi içerisinde sınırlı olarak ele alınmaktadır. (Holcombe, 1998: 178).

Özel sektör ile kamusal sektörde yer alan bireylerin güdülleri birbirine oldukça fazla benzemektedir. Hem özel sektördeki yöneticiler hem de kamu sektöründeki bürokratlar, bazı verimli ve verimsiz faaliyetleri teşvik eden içgüdülere

sahiptirler. Söz konusu güdüler, gerek sektörde çalışan bireyleri gerekse sektörde üretilen çıktıları etkiler (Congleton, 2004: 225). Bürokrasiye bu şekilde yaklaşıldığında, bürokratların birey olarak büronun kapasitesini genişletmek isteyecekleri öngörülebilir. Ek ödenekler ve ücretlerle yönetilen bir büronun büyüklüğü, kontrol edilen bütçe ile doğru orantılıdır. Dolayısıyla bunları gerçekleştirmekle görevli bürokrasinin genişlemek için motivasyonu, kontrol edilebilir bütçe olanaklarının artırılması olmaktadır. Bu bürokratik büyüme teorisini Niskanen formüle etmiştir. Niskanen'in modeli, bürokratların vergi ödeyenlerin kamusal mal ve hizmetlere olan taleplerini karşılamak için bütçelerinin büyüklüğünü artırmak suretiyle başarılı olacağı tezine dayanmaktadır. (Buchanan, 1991: 200).

Bürokratlar; maaş, güç ve saygınlık gibi sorumlu oldukları dairenin büyüklük göstergelerini artırma çabası içerisinde. Dolayısıyla bürokratlar da bir firmanın piyasadaki payını artırmak istemesi gibi çeşitli yöntemlerle bürosunun faaliyetlerini büyültmeye çaba harcarlar. Bu nedenle bürokrat, kamu fonlarından pay kapmak için diğer bürokratlarla rekabet eder ve bürokratik rekabet piyasa rekabetinin yerine geçer (Stiglitz, 1994: 251). Çünkü bürokratlar kendi çıkarlarına göre hareket eden rasyonel birimlerdir ve bütçe maksimizasyonunu amaçlarlar. Ancak bu durumda maaş, güç ve saygınlıklarını artırabilirler.

1.2.2.3.2.2. Çıkar ve Baskı Grupları Teorisi

Toplumsal yaşam içerisinde bireyler, kolektif kararların kendi çıkarlarını artıracak türden alınmasını sağlamak için tek başlarına etkili değildirler. Çünkü seçeneklerin belirlenmesi ve kendi çıkarları açısından değerlendirilmesi yönünden eksik bilgi sahibidirler. Dolayısıyla, kişisel çıkarlarını kolektif kararlar ve hizmetler yoluyla korumada benzer çıkarlara sahip grupların etkisi daha fazladır (Bulutoğlu, 2003:106).

Çıkar grubu terimi, yasama organının kararlarını etkilemeye yönelik yapılan organize olmuş bir yapının oluşumu olarak ifade edilebilir (Tollison, 1988:343). Modern toplumların temel özelliklerinden birisi olan bireylerin örgütlenme hakkı sayesinde çeşitli amaçları gerçekleştirmeye yönelik olarak siyasi yönetimlerden talepte bulunan gruplar çıkar grupları olarak tanımlanabilir (Yayla, 1998:147).

Çıkar grupları, işçi ve işveren sendikaları, meslek odaları vb. türlerde oluşturulabilmektedirler. Söz konusu grupların oluşundaki temel mantık, politik karar alma mekanizmasında daha etkili bir şekilde rol oynayabilme isteğidir (Aktan ve Dileyici, 2001: 92). Bu nedenle, çıkar grupları siyasal partileri etkileme çabası ile birlikte baskı gruplarına dönüşmektedirler. Baskı grupları, yasama organının kararlarını, siyasi iktidarı ele geçirmeden etkilemeye çalışan ve disiplinli bir şekilde organize olmuş çıkar gruplarıdır (Şener, 1980:103).

Siyasal karar alma sürecinde çıkar ve baskı gruplarının temel amacı kişisel çıkarlarını maksimize etmektir. Bu nedenle toplumsal ve politik alanda devletin ekonomiye müdahalesi ve kamusal düzenlemeler esnasında, özel çıkar ve baskı grupları kişisel çıkarları doğrultusunda kararları etkilemeye ve yönlendirmeye çaba harcamaktadırlar (Aktan ve Dileyici, 2007: 223). Dolayısıyla kamusal düzenlemelerden doğrudan etkilenen söz konusu gruplar, düzenlemelerden sorumlu uzmanları ve bürokratları kendi taraflarına çekmeye çalışarak rant yaratma ve rant kollama faaliyetlerine girişmektedirler (Carlton ve Perloff, 2000: 652). Bununla birlikte bu gruplar, bir sivil toplum kuruluşu olarak demokrasiye ve demokratikleşme sürecine de önemli katkılar sağlamaktadırlar (Gençkaya: 1997: 103).

1.2.2.3.2.3. Politik Konjonktür Dalgalanmaları Teorisi

Siyasi partiler, hükümet ve seçmen davranışlarını açıklamaya yönelik politik iktisat teorisini arz yönlü ve talep yönlü yaklaşımlar olarak iki başlık altında sınıflandırmak mümkündür (Telatar, 2004: 385). Seçim süreci bir piyasa olarak tanımlandığında, arz yönünde politika otoriteleri, talep yönünde ise seçmenler yer almaktadır. Arz yönlü yaklaşımlarda siyasi partilerin iktidara geldikten sonraki politika belirleme süreçleri önem kazanırken, talep yönlü yaklaşımlarda seçmen tercihleri ön plana çıkmaktadır. Bu bölümde, siyaset piyasasının arz yönünde yer alan hükümetin politikaları ile talep yönünde yer alan seçmen tercihlerin etkileşimlerini açıklayan politik konjonktür hareketleri teorileri incelenecektir.

Politik konjonktür hareketleri, politik nedenli ekonomik dalgalanmalar olarak ifade edilmektedir. Başka bir deyişle, iktidarda olan siyasi partilerin seçimi kazanmak amacıyla uyguladıkları iradi karar ve politikalar sonucu fiyatlar genel

seviyesi ve istihdam düzeyinde ortaya çıkan iniş-çıkış hareketleri olarak tanımlanmaktadır (Aktan, Utkulu ve Togay, 1998: 91). Politik konjonktür teorisine göre, politikacıların amacı yeniden seçilmek veya oy maksimizasyonu hedefini gerçekleştirmektir. Bunun için siyasal iktidarın seçim dönemlerinde medyan seçmenin tercihlerini dikkate alması gerekmektedir. Bu nedenle seçim öncesi uygulanacak politikalar medyan seçmenin tercihlerine yönelik olmaktadır (Saraçoğlu, 2000:5). Anlaşılacağı gibi politik konjonktür hareketlerinin ortaya çıkmasında politikacılar aktif rol oynamaktadır. Politikacılar seçilme olasılıklarını artırmak için iki temel motivasyonla hareket etmektedirler (Alesina ve Cukierman, 1990: 829):

1. Siyasal iktidarı elde etmek ya da iktidar süresini uzatmak
2. Partilerini destekleyen seçmen tabanlarının tercih ettiği politikaları uygulamak

Bu motivasyonlara göre politikacılar eğer ilk motivasyon doğrultusunda hareket ediyorsa bu eğilim fırsatçı (oportünist) olarak nitelendirilmekte; ikinci motivasyon gözetiliyorsa ideolojik eğilim politika belirleyicisi olarak ön plana çıkmaktadır. Uygulamada ise her iki motivasyon da politika oluşturma sürecinde etkili olmaktadır. Bu etkilerden hangisinin ön plana çıkacağı ise siyasi partilerin seçim öncesi seçimi kazanma olasılıklarına göre değişiklik göstermektedir. Örneğin hükümetlerin yeniden seçilme olasılıklarının yüksek olduğu dönemlerde partizan politikalar uyguladıkları, düşük olduğu dönemlerde ise fırsatçı politikalara yöneldikleri söylenebilir (Dalen ve Swank, 1996: 183-184).

Politik konjonktür dalgalanmalar literatürü birbirinden önemli derecede farklı iki evreden oluşmaktadır. Birinci devredeki analizler 1970'lerin ortalarında negatif eğimli Phillips eğrisini kullanarak, hükümetlerin sistematik ve öngörülebilir bir şekilde makroekonomik değişkenler üzerinde etkili olabildiği geleneksel modellerden oluşmaktadır. Bu dönem öncesinde egemen olan Keynesyen görüşe göre, hükümetlerin seçim sonuçlarını etkileyebilme ve ekonomiyi manipüle etme amacıyla sahip oldukları güçleri kullanması son derece doğaldır (Price, 1997:407). Nordhaus (1975) ve Lindbeck (1976) öncülüğünde gelişen birinci yaklaşımda,

politika otoritelerinin fırsatçı davranma eğiliminde olduğu, başka bir deyişle ideolojik tercihler yerine yalnızca seçimleri kazanma olasılıklarını maksimize eden politikalar seçme eğiliminde oldukları vurgulanmaktadır. Nordhaus’a (1975) göre seçmenler, seçim dönemlerinde kendilerine düşük enflasyon ve düşük işsizlik vadeden siyasi partilere oy verme eğilimindedirler. Fakat işsizlik ve enflasyon arasındaki ödünleme ilişkisi ve toplumsal hayatta işsizlik sorununun enflasyona göre daha geniş kitleleri etkilemesi nedeniyle seçim öncesi dönemde işsizlik oranı azalır. Enflasyon oranı ise yükselir. Buna karşın seçim sonrası dönemde bir anlamda seçimin maliyeti olan fiyatlar genel düzeyindeki artış giderilmeye çalışılır (Nordhaus, 1975: 171–172). Dolayısıyla siyasi iktidar seçim öncesinde kamu harcamalarını artırarak vergileri azaltmaktadır. Seçim sonrası dönemde ise artan kamu harcamalarını borçlanma ve para basma yoluyla finanse etmektedir. Bu anlamda hükümetlerin amacı seçim dönemlerinde seçmenlerin reel kullanılabilir gelirlerini artırmak ve bu suretle yeniden seçilebilmektir (Tufte, 1978: 9–10). Artan kamu harcamaları finansmanının vergiler değil de borçlanma ve para basma yoluyla sağlanmasının nedeni vergilerin seçmenler açısından bir yük niteliğinde olmasıdır. Finansman olarak vergilerin tercih edilmesi durumunda siyasi iktidar seçilebilme şansını azaltmış olacaktır (Aktan, Utkulu ve Togay, 1998: 93). İkinci yaklaşım çerçevesinde Hibbs (1977), politika otoritelerinin partizan motiflere sahip olduğunu vurgulamaktadır. Bu yaklaşıma göre, sol partiler işsizliğe enflasyondan daha fazla önem verirken, sağ partiler işsizlikten çok enflasyonla ilgilenmektedirler. Dolayısıyla siyasi iktidar kendi ideolojisine ve seçmen kitlesine yönelik ekonomi politikalarını uygulamaya ağırlık vermektedir (Hibbs, 1977: 1470).

Yukarıdaki değerlendirmeler çerçevesinde Hibbs (1977), Kirschen (1964) tarafından yapılan “Economic Policy in Our Time” isimli çalışmayı, ekonomik politika hedeflerine verilen öncelikler açısından siyasi partiler arasındaki farklılıklara uyarlayarak aşağıdaki tabloyu düzenlemiştir.

Tablo 2: Ekonomik Amaçlara Göre Sanayileşmiş Toplumlardaki Siyasi Partilerin Öncelikli Tercih Sıralaması

Sosyalist - İşçi	Merkez	Muhafazakar - Sağ
Tam İstihdam	-----	Fiyat İstikrarı
Gelir Dağılımında Adalet	-----	-----
-----	Fiyat İstikrarı	-----
Ekonomik Büyüme	-----	-----
-----	Ekonomik Büyüme	Ödemeler Dengesi
-----	Tam İstihdam	-----
-----	Gelir Dağılımında Adalet	-----
Fiyat İstikrarı	-----	Ekonomik Büyüme
-----	Ödemeler Dengesi	Tam İstihdam
Ödemeler Dengesi	-----	-----
-----	-----	Gelir Dağılımında Adalet

Kaynak: Hibbs, 1977, s.1471.

Tablo 2’de görüldüğü gibi siyasi partiler kendilerini destekleyen seçmen gruplarının tercih ettikleri politikaları izlemektedirler. Partizan teoride belirli bazı hedefleri izleyen politikacılar partizan olarak adlandırılmakta ve siyasi partilerin ekonomi politikaları konusundaki tercihleri farklılık arz etmektedir. Bu farklılıklar ideoloji kavramı ile ifade edilmektedir. Bu teoride ideoloji bir amaç olarak değerlendirilmekte ve siyasi partiler kendilerini destekleyen seçmen kitlesinin tercih ettiği politikaları temsil etmektedir. Bununla birlikte fırsatçı modelde de ideoloji büyük önem arz etmektedir. Bu modelde ise ideoloji bir amaçtan çok araç niteliği taşımaktadır. Yani ideoloji, siyasi partilerin iktidarı elde etme amacına yönelik olarak kullandığı belirsizliklerle mücadele aracıdır. Bu görüş Downsçu ideolojik yaklaşım olarak ifade edilmektedir (Telatar, 2004: 414).

Buraya kadar yaptığımız açıklamalar çerçevesinde politik konjonktür hareketleri teorileri konusunda yapılan araştırmaların temel varsayımları ve sonuçları şu şekilde sıralanabilir (Aktan, Utkulu ve Togay, 1998: 98):

- ✓ İktidardaki siyasi partiler seçim öncesi oy maksimizasyonu amacıyla popülist politikalar uygulama eğilimindedirler.
- ✓ Bu nedenle uygulanan politikaların yaratmış olduğu maliyetlerin finansmanı vergi ile değil vergi dışı kaynaklar ile karşılanmaktadır.
- ✓ Söz konusu politikalar oy potansiyeli yüksek olması nedeniyle medya seçmenin tercihlerine yönelik olarak belirlenmektedir.
- ✓ Her iki farklı yaklaşım içerisinde ideoloji önemli bir yere sahiptir ve siyasi partiler gerek kitlelerine uygun karar alma gerekse belirsizliği önleme amacıyla seçim öncesi ideolojileri çerçevesinde vaatlerde bulunmaktadır.

Keynesyen iktisadın hakim olduğu 1950-1960'lı yıllarda iktisatçılar, politika otoritelerinin GSMH ve işsizlik gibi makroekonomik değişkenleri ekonomi politikaları vasıtasıyla etkileyebileceklerini kabul etmişlerdir. Fakat 1980'li yıllarda rasyonel beklentilere dayalı olarak oluşturulan ekonomik modellerde politika otoritelerinin ekonomiyi enflasyon-işsizlik ödünlemesinden yararlanarak manipüle edemeyecekleri sonucu ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla Phillips eğrisi üzerine kurulu politik konjonktür teorileri literatüründe bir kopukluk oluşmuştur. Daha sonra rasyonel beklentilerin politik konjonktür modellerine uyarlanması ile literatürün yeniden canlanması sağlanmıştır (Telatar, 2004: 389).

Daha önce de belirtildiği gibi politik konjonktür teorileri siyasal alanda seçmen tercihlerine yönelik olarak politikacıların davranışları üzerinde durmaktadır. Bu teorilerde sözü edilen seçim süreci toplumsal tercihleri başka bir deyişle, demokratik sistemlerde alınan kararları içermektedir. Çalışmamızın temelini oluşturan bireysel tercihlerden toplumsal tercihlere geçiş mekanizması ve politik rekabet sürecinde seçmen tercihlerinin dağılımı bir sonraki başlık altında ayrıntılı olarak incelenecektir.

1.2.2.3.2.4. Oylama Kuralları Teorisi

Bir toplumda bireylerin politik karar alma sürecine katılmaları çeşitli şekillerde olabilir. Bunun en basit şekli oy kullanmadır. Oylama ile seçmenler en fazla fayda sağlayacakları siyasal partiye oy verirler. Kişisel çıkara dayalı olarak hareket eden seçmenlerin politik karar alma sürecine katılımları ancak katılım sonucu beklenen net faydanın pozitif olması ile gerçekleşir (Bulutoğlu, 2003:117). Bu anlamda, seçmen politik alanda karar alırken, bireysel fayda fonksiyonlarını maksimize etme çabaları ile ilk etapta piyasa mekanizmasındaki kar ve fayda maksimizasyonu sergileyen tüketicuyu andırır (Bartels, 2000: 35).

Bireysel tercihlerden tutarlı toplumsal tercihlere ulaşmada oylama kararları büyük önem taşımaktadır. Bu anlamda kolektif kararların alınması için başlıca iki yola başvurulabilir: (i) oybirliği kuralı ve (ii) çoğunluk kuralı. Pozitif kamu tercihi içerisinde değerlendirilen oylama kuralları teorisine göre kamu ekonomisinde karar alma mekanizmasında pareto optimal bir sonuca ulaşabilmek için oy birliği kuralı ile karar alınması gerekmektedir. Fakat oybirliği kuralının uygulamada güçlüklerle ve yüksek maliyetlere neden olması oy çokluğu kuralının tercih edilmesine olanak sağlamaktadır. Bununla birlikte, uygulamada yaygın kullanım alanı olan basit çoğunluk kuralı her zaman için optimal sonuçlar vermemektedir. İki alternatifin oylamaya sunulduğu bir seçimde çoğunluk kuralı seçmen tercihleri ile uyum sağlamaktadır. Fakat ikiden fazla alternatif sunulduğunda çoğunluk kuralı seçmen tercihlerini yansıtmayabilir. Bu nedenle, ikiden fazla alternatifin bulunduğu bir oylama sürecine daha uygun bir oylama kuralının bulunması gerekmektedir (Ekelund ve Tollison, 1986: 442-443). Hangi karar kuralının uygun olduğu sorusu, ancak kararı verecek olan toplumun büyüklüğü, kararın toplum üyeleri üzerine etkileri gibi unsurların belirlenmesi ile yanıtlanabilir. Bununla birlikte, bazı kolektif kararlar toplumun tüm üyelerine fayda sağlarken, bazıları yalnızca bazı üyelere fayda sağlayabilmektedirler. Toplumun tüm üyelerine fayda sağlayan bir kolektif kararın oybirliği yöntemi ile alınması mümkündür. Piyasa başarısızlığına yapılan devlet müdahalesi ile herkesin kazançlı çıkabileceği şekilde düzenlemeler yapılabilir. Örneğin, daralmış bir ekonominin tam istihdam durumuna geri döndürülmesi vatandaşların tümüne fayda sağlayacaktır. Bununla birlikte yapı itibarıyla demokrasi

içerisinde oybirliği yönteminin kullanılması oldukça güçtür. Hükümetin her konuya herkesin kazançlı çıkacağı tipte bir çözüm bulması ender karşılaşılan bir durumdur. Kolektif karar sürecinde genelde bir kısım kaybederken bir kısım kazanmaktadır. Örneğin, bankacılık sektörü enflasyonun düşmesini isteyerek, bu süreçte ortaya çıkabilecek durgunluğu kabullenmeye istekli olabilir. Benzer şekilde üreticiler ücretleri düşük tutabilmek için durgunluğa razı olabilirler. Bu ve benzeri durumlarda, oybirliği kuralının uygulanması politik alanda bir çıkmaza neden olabilir (Kiefer, 1999: 41–42).

Buchanan, politik karar alma sürecinde çoğunluğun faydaları daha çok kendisine aktarma, maliyetleri ise azınlığa yükleme çabası içerisinde olduğunu iddia etmektedir. Söz konusu durumun bir sömürü olduğunu ifade eden Buchanan, sömürünün engellenebilmesi için kararların oy birliği kuralı çerçevesinde alınmasını, eğer oy birliği kuralı yüksek maliyetler doğuracaksa, oy birliğine yakın nitelikli çoğunlukla alınması gerektiğini savunmaktadır. (Bulutoğlu, 2003: 81). Kazananların kaybedenlerin maliyetlerini telafi ettiği çözümler düşünülebilirse de, gerçek dünyanın karmaşıklığı, kaybedenlerin belirlemesi ve kayıplardan kaynaklanan alacaklara değer biçme gibi güçlükler nedeniyle herkesi daha iyi duruma getirebilmek oldukça güçtür. Belirtilen güçlükler kolektif karar alma maliyetlerinin bir parçasını oluşturmaktadır. Bu durumda çoğunluk kuralı karar verme maliyetlerini hafifleterek, sürecin çıkmaza girmesini önlemektedir. Bir kararın bazılarını daha iyi duruma getirirken diğerlerinin durumunu kötüleştirilmesi halinde, kolektif kararların oybirliği yoluyla verilmesi mümkün değildir. Bu koşullarda çoğunluk kuralı temeldeki çatışmaları ortadan kaldırmamakla birlikte, bu tip çözümsüzlükleri engelleyebilmektedir. Çoğunluk kuralının demokratik sistemlerde tercih edilen karar kuralı olmasının temel nedeni budur (Telatar, 2004:231).

Demokratik sistemlerde genelde basit çoğunluk kuralı¹ uygulanmaktadır. Bireysel rasyonalite varsayımının, zorunlu olarak kolektif nitelik taşıyan politik kararların açıklanması açısından bir değer taşıması için, bireysel ve kolektif tercih sıralamaları arasında tutarlı bir bağlantının bulunması gerekmektedir (Frolich ve

¹ Kolektif karar alma sürecinde oylamaya katılan bireylerin yarısından bir fazlasının oyunun alınması durumuna basit çoğunluk kuralı denir.

Openheimer, 1978: 15). Ancak demokratik sistemlerde belirli varsayımlar altında oy çokluğu kuralının uygulanması halinde, bireysel tercihlerle kolektif tercihlerin tutarlı olmayacağı Arrow (1951) tarafından açıklanmaya çalışılmıştır. Bu teori, literatürde “Arrow Paradoksu” veya “İmkansızlık Teoremi” olarak bilinmektedir (Aktan ve Dileyici, 2001: 25).

Arrow, “Social Choice and Individual Values” (1951) isimli çalışmasında bireysel tercih sıralamalarını toplumsal tercihlere dönüştüren oylama kuralları üzerinde durmaktadır. Burada bahsi geçen “tutarlılık” kavramı bireysel düzeyde gerekli geçişlilik koşulunu ifade etmektedir (Telatar, 2004: 252). Arrow analizini aşağıdaki tanımlar çerçevesinde yapmaktadır.

xPy ; x , y 'ye tercih edilir

xIy ; x , y 'den farksızdır

xRy ; x , y 'den farksızdır veya tercih edilir.

Burada P ve I ilişkilerini R cinsinden tanımlamak da mümkündür. Başka bir deyişle xIy ifadesi, xRy ve yRx olduğu anlamına gelirken xPy ifadesi, xRy olduğu fakat yRx olmadığı anlamına gelmektedir. Bu tanımlar çerçevesinde Arrow bireysel tercihlerin yapısını iki temel varsayıma dayandırmaktadır. Bu varsayımlar aşağıdaki gibi tanımlanabilir (Saraçoğlu, 1999: 81).

1. Bütünleştirilebilirlik (connexity) varsayımı: İkili alternatifler kümesi için birinin tercih edildiği ya da ikisi arasında kayıtsız kalındığı varsayılmaktadır. Yani tüm x ve y 'ler için xRy ve/veya yRx olmaktadır.
2. Geçişlilik (transitivity) varsayımı: tüm x , y ve z 'ler için xRy ve yRz ise xRz olmalıdır.

Bununla birlikte Arrow, yukarıda verilen bireysel tercihlerin özelliklerinden hareketle tutarlı bir toplumsal tercih fonksiyonu oluşturulup oluşturulamayacağını göstermek için aşağıdaki önermeleri ortaya koymaktadır (Hindriks ve Myles: 2006: 304-305).

- Kısıtlanmamış Tanım Kümesi: Toplumsal tercihler olası tüm bireysel tercih sıralamaları ile uyumludur.
- Pareto Kriteri: Herkesin tercih sıralamasının aynı olduğu bir toplumda kolektif tercih sıralaması toplumun tümünün tercihlerini yansıtmaktadır.
- İlişkisiz Alternatiflerden Bağımsızlık: Alternatifler arasındaki seçimin yalnızca ilgili alternatifler için yapılan bireysel tercihlere dayalı olması gerekmektedir. Başka bir deyişle, veri bir alternatifler kümesinden yapılan kolektif seçimin sonucu küme dışındaki alternatiflerin bireysel tercihlerde yaptığı etki nedeniyle değişmemelidir.
- Geçişlilik (Kolektif Rasyonalite): Bir bireyin seçenekler arasındaki tercihleri bir sıralama ile ifade edilebildiği takdirde, söz konusu kararın rasyonel olduğu ileri sürülebilir. Benzer şekilde, kolektif kararlar da tüm toplum açısından kabul edilebilir bir sıralamaya tabi tutulabildikleri, yani geçişli oldukları takdirde rasyonel olmaktadır.
- Diktatörlüğün Olmaması: Sosyal tercih fonksiyonu diktatör nitelikte olmamalıdır. Kolektif tercihler bir tek bireyin tercihleri doğrultusunda belirlenmemelidir.

Arrow (1951) yukarıdaki koşulları sağlayan bir sosyal seçim mekanizmasından hareketle çoğunluk kuralı uygulaması ile tutarlı ve rasyonel kolektif kararların alınamayacağını belirtmektedir. Arrow'un burada ortaya çıkardığı problem bireysel tercih sıralamalarının genellikle tutarlı bir sosyal tercih sıralaması yaratacak şekilde bütüncül hale getirilememesidir. Tekrar etmek gerekirse söz konusu bu problem Arrow'un imkansızlık teoremi olarak isimlendirilmekte ve toplumun kendi kendine kolektif bir karara ulaşamayacağını ifade etmektedir (Bulutoğlu, 2003: 74).

Konu, makroekonomik istikrar politikası içerisinde, enflasyon hedefinin belirlenmeye çalışıldığı bir örnekle açıklanabilir. A, B, C olmak üzere üç bireyden oluşan bir toplumda bireylerin %3, %6 ve %9 enflasyon oranı alternatifleri arasında yapmış oldukları tercih sıralaması aşağıdaki gibidir.

Tablo 3. Üç Bireyden Oluşan Bir Toplumda Tercih Sıralaması

	<u>A</u>	<u>B</u>	<u>C</u>
1. Tercih	%3	%6	%9
2. Tercih	%6	%9	%3
3. Tercih	%9	%3	%6

Kaynak: Aktan ve Dileyici, 2001: 102

Tablo 3'e göre, A'nın birinci tercihi %3, ikinci tercihi %6 ve üçüncü tercihi %9; B'nin birinci tercihi %6, ikinci tercihi %9 ve üçüncü tercihi %3; C'nin ise birinci tercihi %9, ikinci tercihi %3 ve üçüncü tercihi %6 olarak sıralanmıştır. Alternatiflerden bir tanesi (C) tercih dışı bırakıldığında kolektif tercih sıralaması, ($\%3 \rightarrow \%6$), ($\%6 \rightarrow \%9$) ve ($\%9 \rightarrow \%3$) şeklinde gerçekleşmektedir. Ancak görüldüğü gibi kolektif tercih sıralamasında bir çelişki bulunmaktadır. İşte bu çelişki Arrow Paradoksu olarak adlandırılmaktadır. %3'ün %6 alternatifine, %6'nın de %9 alternatifine tercih edildiği bir toplumda %3'ün aynı zamanda %9'a da tercih edilmesi gerekir ($\%3 \rightarrow \%6 \rightarrow \%9$). Bu duruma tercihlerin geçişli olması özelliği denilmektedir. Oysa yukarıda tam tersi gerçekleşmektedir. %9'un %3 alternatifine tercih edilmesi gibi bir durum ortaya çıkmış ve geçişlilik özelliği sağlanamamıştır. Burada alternatiflerden her biri kendisinden sonra gelen alternatife tercih edilmektedir. Tercih sıralamasında her üç alternatif de aynı puanı almaktadır. İkili sıralama dikkate alındığında; %3, %6 ve %9 toplam oyların 2/3'ünü alarak seçilmektedir. Bu durumda hiçbir alternatifin seçilmemesi söz konusu olmaktadır. Çünkü oylamaya katılan bireylerin tercihleri çeşitlilik göstermekte ve bireylerin sıralama konusunda uzlaşmaları imkansız hale gelmektedir (Kiefer, 1999: 43).

Bununla birlikte May (1952), iki seçenekli bir seçim sürecinde bir toplumsal tercih fonksiyonunun oluşturulabileceğini ve çoğunluk kuralının diğer oylama yöntemlerine tercih edilmesi gerektiğini ifade etmektedir (May, 1952: 683). May’a göre oylamaya sunulan alternatifler arasında belirli farklılıkların olması gerekmektedir. Öyle ki x ve y gibi iki seçenek arasındaki tercih bir takım sıralama kümelerinin bir fonksiyonu olacaktır. May (1952) bu fonksiyona “Tercihleri Toplulaştırma Fonksiyon” adını vermektedir. May bireysel sıralama ölçütlerinin geçişli olduğunu kabul ederken toplulaştırma fonksiyonu için böyle bir kısıtlamaya gerek duymamaktadır (Saraçoğlu, 1999: 84).

May (1952) çoğunluk kuralının diğer yöntemlere tercih edilmesini, x ve y’nin politikaları ifade ettiği varsayımı altında, teorik olarak aşağıdaki gibi açıklamaktadır (May, 1952: 680).

Bireysel tercih sıralamaları d_i olarak tanımlandığında;

$$d_i = \begin{cases} xPy & \text{ise } 1 \\ xIy & \text{ise } 0 \\ yPx & \text{ise } -1 \end{cases} \quad i = 1, 2, 3, \dots, n$$

şeklinde gerçekleşmektedir. Burada xPy , i. seçmenin x seçeneğini tercih ettiğini ve xIy , iki seçenek arasında kayıtsız kaldığı anlamına gelmektedir. Bu durumda tercihleri toplulaştırma fonksiyon aşağıdaki gibi tanımlanabilmektedir.

$$D = f(d_1, d_2, \dots, d_n)$$

Bu fonksiyon çerçevesinde çoğunluk kuralı, oybirliği kuralı ve diktatörlüğün olması durumunda karşılaşılabilecek sosyal tercih fonksiyonları sırası ile şu şekilde ifade edilebilir.

Çoğunluk kuralı;

$$D = \begin{cases} \sum_{i=1}^n d_i > 0 & \text{ise } 1 \\ \sum_{i=1}^n d_i = 0 & \text{ise } 0 \\ \sum_{i=1}^n d_i < 0 & \text{ise } -1 \end{cases}$$

Burada $D=1$ x seçeneği lehine ve $D = -1$ y seçeneği lehine bir kararı gösterirken, $D=0$ berabere kalma durumudur.

Oybirliği (Pareto) kuralı;

$$D = \begin{cases} \text{Tüm } i\text{'ler için } d_i = 1 & \text{ise } 1 \\ \text{Tüm } i\text{'ler için } d_i = 0 & \text{ise } 0 \\ \text{Tüm } i\text{'ler için } d_i = -1 & \text{ise } -1 \end{cases}$$

Bununla birlikte birinci bireyin diktatör olması durumunda ise $D = d_1$ olmaktadır.

May ortaya koyduğu sosyal tercih fonksiyonu ile çoğunluk oylama kuralını aşağıdaki koşullar çerçevesinde test ederek çoğunluk kuralının tüm koşulları sağlayan tek kural olduğu sonucuna ulaşmıştır (Hindriks ve Myles, 2006: 306).

- Kesinlik (Decisiveness): Olası tüm bireysel sıralamalar (d_i) D tanımlı ve tek değerlidir.
- Tarafsızlık (Neutrality): Sosyal karar herhangi bir seçenek lehine sapmalı değildir. Eğer tercihler tersine dönerse kolektif karar da tersine döner.
- Anonimlik (Anonymity): Oylardaki herhangi bir değişiklik hiçbir şeyi değiştirmez.

- Pozitif Tepkisellik (Positive Responsiveness): $D = 0$ ise ve bir birey oyunu 0'dan 1'e değiştirirse kolektif karar da $D = 1$ 'e değişir.

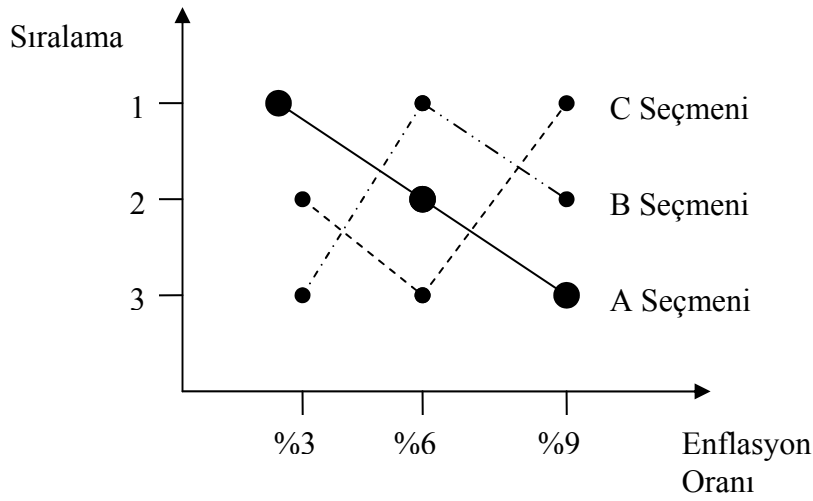
May (1952) basit çoğunluk oylama kuralı dışındaki tüm diğer kuralların yukarıdaki koşullardan birini ihlal ettiğini ileri sürmektedir. Örneğin %60 ve 2/3 gibi herhangi çoğunluk kuralı tarafsızlık koşulunu; oybirliği kuralı kesinlik koşulunu ve herhangi bir diktatörlük tipi ise anonimlik koşulunu ihlal etmektedir (Telatar, 2004: 243). Dolayısıyla May'in sonuçlarının en önemli özelliği sadece iki alternatifin bulunduğu bir seçim mekanizmasında basit çoğunluk oylamasının en iyi sosyal karar verme yöntemi olduğudur (Saraçoğlu, 1999: 84).

Bu sonuçtan hareketle, ikiden fazla alternatifin bulunduğu bir oylama mekanizmasında çoğunluk kuralı prensiplerinin nasıl işlerlik kazanacağı konusu büyük önem arz etmektedir. Bu konu literatürde "Condorcet Paradoksu" olarak adlandırılmaktadır. Condorcet (1785), söz konusu probleminin giderilebilmesi için seçeneklerin ikişer ikişer oylamaya sokulması gerektiğini savunmuş ve bu çözüm "Condorcet Ölçütü" olarak isimlendirilmiştir (Aktan ve Dinleyici, 2001:104). Condorcet ölçütü, seçeneklerin toplum tarafından ikili karşılaştırılmalarına dayanır. Örneğin bir x seçeneği bir y seçeneğine bir çoğunluk tarafından tercih ediliyorsa ve bu şekilde yapılan ikili karşılaştırmalarda x seçeneği karşısına çıkacak tüm alternatiflere karşı tercih ediliyorsa, x seçeneği Condorcet kazanandır (Hindriks ve Myles, 2006: 307).

Fakat Condorcet'in ortaya attığı bu çözüm önerisi her zaman geçerli olmamaktadır. Çünkü bu şekilde yapılan ikili oylamalarda her zaman bir tek Condorcet kazanan ortaya çıkmayabilir. Örneğin, enflasyon oranı karar aşamasına, ilk karşılaştırmaların sonucunun geriye kalan alternatifle karşılaştırıldığı ve bu karşılaştırmaların galibinin kolektif kararı temsil ettiği bu yöntemi uygulayalım. İlk olarak, %3 ile %9 arasında oylama yapıldığı takdirde kazanan taraf olan %9'u kalan alternatif %6 ile karşılaştırsak, %6 kazanan olacak, dolayısıyla kolektif kararı oluşturacaktır. Buna karşılık, ilk olarak %3 ile %6'yı gündeme getirirsek %3 kazanan taraf olacak; %3 ile %9 arasındaki karşılaşmadan ise %9 kazanan olacaktır. İlk olarak Condorcet (1785) tarafından fark edilen bu dönemsel çoğunluk problemi çoğunluk kuralının varlığında oylama sıralamasının, başka bir deyişle oylanacak

seçeneklerin gündeme getirilme sırasının, önem taşıdığını ortaya koymaktadır (Telatar, 2004:251). Görüldüğü gibi, çoğunluk kuralının uygulanması halinde bireysel tercih sıralamalarından tutarlı toplumsal tercihlere ulaşmak mümkün olmamaktadır. Bu durum dönemsel çoğunluk olarak nitelendirilmekte ve aşağıdaki şekil 1 yardımıyla ifade edilmektedir.

şekil 1. Dönemsel oğunluk

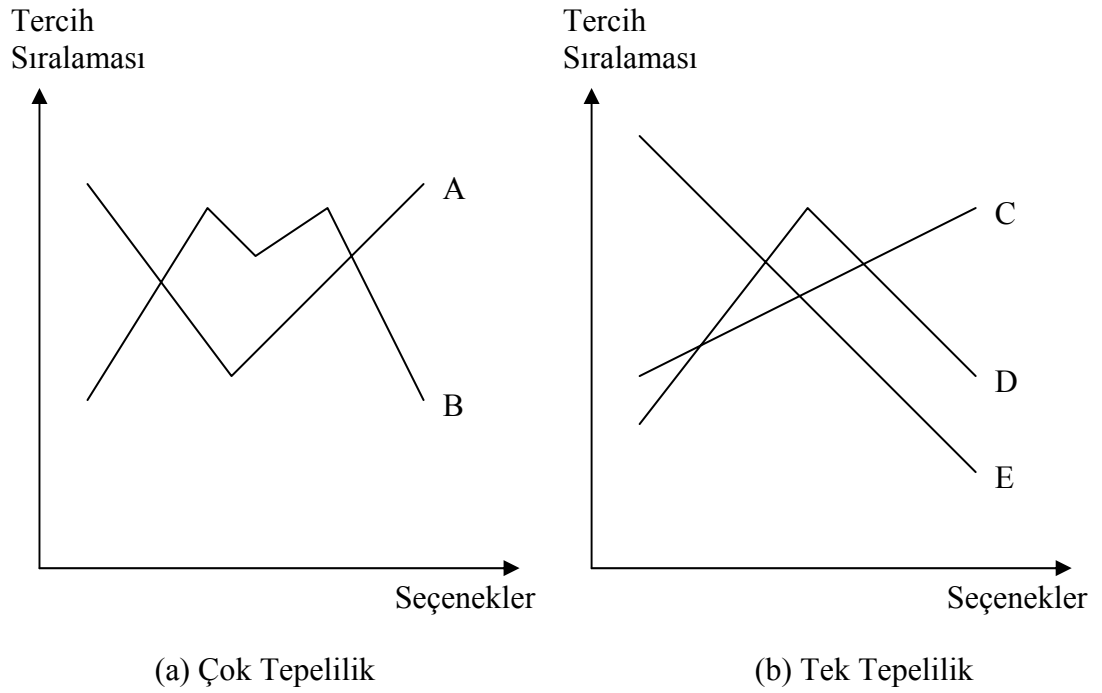
Kaynak: Mueller, 1976: 404

şekil 1’de görüldüğü gibi bireylerin tek bir seçenek üzerinde anlaşamamalarına ve birbirlerine karşı seçimi kazanan enflasyon oranların bir halka gibi bu şekilde kapanmasına dönemsel çoğunluk problemi denir ve seçmen C’nin tercih sıralaması dönemsel oğunluğın kaynağını oluşturmaktadır. Başka bir deyişle seçmen C’nin tercih sıralaması nedeniyle toplumsal tercih sıralaması geçişlilik koşulunu sağlamamaktadır.

Bununla birlikte Black (1958) dönemsel çoğunlukların nedenini ve özelliklerini ayrıntılı bir şekilde inceleyerek bu konuya dikkatleri çekmiştir. Black’a göre, iki seçenekli bir oylamada dönemsel çoğunluk olasılığı yoktur. Dahası iki seçmen arasında yapılan seçimlerde seçenek sayısı ne kadar artarsa artsın dönemsel çoğunluk söz konusu değildir. Çünkü iki seçmen kararları oybirliği ile almaktadır.

Bununla birlikte ikiden fazla seçmenin oy çokluğu ile karar alabilmeleri ve dönemsel çoğunluk problemi ile karşılaşmamaları için bireysel tercih sıralamalarının geçişlilik koşulu ile birlikte tek tepelilik (Single peakedness) koşulunu da sağlaması gerekmektedir. Seçmenler tercih sıralamalarını seçenekler arasından bir tanesinin ortalama olarak en yüksek düzeye gelecek biçimde sıralamamışlarsa, başka bir deyişle bazı seçenekler ortalama olarak aynı tercih yüksekliğinde kalıyorsa, seçenekler arasında dönemsel çoğunluk halkası oluşabilmektedir (Bulutoğlu, 2003: 70). Bireysel tercih sıralamalarında tek tepelilik koşulu aşağıda Şekil 2 yardımıyla açıklanmaktadır:

Şekil 2. Bireysel Tercih Sıralamalarında Tek Tepelilik Koşulu

Kaynak: Hindriks ve Myles, 2006: 309

Oylamanın dönemsel çoğunluk problemi ile karşılaşmaması ve ikili oylamalar sonucu Condorcet kazananın belirlenebilmesi için seçmenlerin tercih sıralamaları içerisindeki seçeneklerden biri en yüksek değere sahip olmalıdır. Bununla birlikte seçmen en çok istediği seçenektan uzaklaşan seçeneklere tercih sıralamasında gittikçe daha düşük değerler vermelidir. Seçenekler yukarıdaki gibi bir

eksen üzerinde sıralandığında her seçmenin tercihi en çok istediği seçenekte zirveye ulaşmalıdır. Ayrıca söz konusu eksen üzerinde ortaya çıkan eğrinin bir tek zirvesi olmalı ve zirve noktasından uzaklaştıkça seçeneklerin değerleri devamlı azalmalıdır. Başka bir deyişle tek tepelilik koşulunu taşıyan tercih sıralamalarında eğri eksen boyunca soldan sağa doğru ya hep yükselmeli, ya hep alçalmalı, ya da bir noktaya kadar yükselip ve daha sonra alçalmalıdır. Bu açıklamalar çerçevesinde şekil (a)'da gösterilen A ve B seçmenleri tek tepelilik koşuluna uymamaktadır. Seçmen C, D ve E ise tek tepelilik koşulunu sağlamaktadır (Bulutoğlu, 2003:71).

Black (1958) tercih sıralamalarının tek tepelilik koşuluna uyması halinde Arrow Teorisi'nin değişikliğe uğrayacağını ve geçişlilik koşuluna uygun bir toplumsal tercih sıralamasına ulaşılabileceğini ileri sürmektedir. Bu sonucu aşağıdaki varsayımlar altında bir örnekle açıklamak mümkündür (Saraçoğlu, 1999: 85).

- m alternatif seçenek arasında seçim yapılmaktadır.
- Alternatifler ikişer ikişer oylamaya tabi tutulmaktadır ve çoğunluk oyunu alan seçenek kazanmaktadır.
- En iyi seçenek diğer tüm alternatifler karşısında çoğunluğun oyunu alan olmaktadır.
- İkinci en iyi, birinci iyi hariç tutulmak kaydıyla diğer tüm alternatifler karşısında çoğunluk oyunu alan olmaktadır ve bu süreç bu şekilde devam etmektedir.

Örneğin beş seçmen ve beş seçeneğin bulunduğu bir seçim sürecinde her bir seçmenin tek tepelilik koşulunu sağlayan tercih sıralamaları aşağıda Tablo 4 üzerinde gösterilmektedir.

Tablo 4. Tek Tepelilik Koşulunu Sağlayan Tercih Sıralamaları

SEÇMEN	KÜME I	KÜME II	KÜME III	KÜME IV
1	A B C D E	A B D E	A B E	A E
2	B A C D E	B A D E	B A E	A E
3	C D B E A	D B E A	B E A	E A
4	D C E B A	D E B A	E B A	E A
5	E D C B A	E D B A	E B A	E A

Kaynak: Saraçoğlu, 1999: 86

Tablo 4'e göre C seçeneği yapılan ikili oylamalar sonucu en iyi tercih olduğu için KÜME II'de yer almamaktadır. Benzer şekilde D seçeneği ikili oylamalar sonucu en iyi ikinci olduğundan KÜME III'de bulunmamaktadır. Bu şekilde yapılan oylama sonucunda KÜME IV oluşturulmaktadır. Burada oylamalar sonucu en iyi seçenek olan C seçeneğinin KÜME I'deki konumu dikkat çekmektedir. C seçeneği 3. seçmenin tercih tepesini oluşturmaktadır. Bununla birlikte C seçeneği 4. ve 5. seçmenlerin tercih tepelerinin solunda yer alırken, 1. ve 2. seçmenlerin tercih tepelerinin sağında yer almaktadır. Başka bir deyişle bu durum C seçeneğinin beş seçmenin medyan tercih tepesinde bulunduğunu ifade etmektedir. Benzer şekilde KÜME II ve KÜME III incelendiğinde de kazanan seçenekler medyan tercih tepesinde yer almaktadır. (Saraçoğlu, 1999: 86). Dolayısıyla Black (1958), tüm bireysel tercih sıralamaları tek tepelilik koşulunu sağladığında, çoğunluk kuralının uygulanması sonucu alınan kararın daima toplumdaki medyan seçmenin tercihlerine karşılık geleceğini ifade etmektedir (Buchanan, 1991: 13). Bu durumda çoğunluk oylaması aslında medyan seçmenin tercih sıralamasını ortaya çıkarmaya yarayan kolektif karar alma mekanizması olmaktadır. Buna göre medyan seçmen grubunun tercihleri toplumsal tercihlerin bir yansımasıdır ve bireysel tercihlerden toplumsal

tercihlere geçişte medyan seçmen grubunun tercihleri dikkate alınmalıdır (Akalin, 2000: 97). Tek tepeli bireysel tercih sıralamalarında çoğunluk oylaması sonucu tercih edilen seçeneğin medyan seçmenin tercihlerini yansıtması Medyan Seçmen Teoremi olarak isimlendirilmektedir. Medyan seçmen teoreminin ekonomik siyaset teorisi çerçevesindeki uygulamaları bir sonraki başlık altında incelenmektedir.

1.2.2.3.2.5. Politik Rekabet ve Medyan Seçmen Teoremi

Buchanan (1975), kamu tercihi alanının üç boyutu olduğunu belirtmektedir. Bunlar; anayasa öncesi toplumsal aşamanın iktisadı, anayasa oluşumu iktisadı ve anayasa sonrası dönem politik iktisadı olarak sınıflandırılmaktadır. Birinci ve ikinci boyuta olan ilgi 1970’lerde Buchanan, Gordon ve Tullock gibi iktisatçıların önderliğinde artmıştır. Anayasa sonrası dönem politik iktisadı ise, ekonomik siyaset teorisi ismiyle Downs’un çalışması ile başlamıştır. Bu bağlamda, ekonomik siyaset teorisi bir anayasanın var olduğu varsayımına dayanmaktadır (West, 1990:105).

Downs (1957) eserinde, firmaların kar maksimizasyonuna dayalı davranışını siyasi partilere uyarlayarak geliştirdiği oy maksimizasyonu modelinde, politik gerçekliği bir realite olarak açıklamalarına dahil etmiştir (Buchanan, 1991:6). Downs (1957), ekonomik araçları politik süreçlerin analizinde kullanarak ortaya çıkardığı sonuçlarla, iktisat ve siyaset arasında köprü kurulmasına katkı sağlamıştır. Medyan seçmen teoremi gibi önemli açıklamalar literatürün yönünü belirlemiştir. Downs’un katkısının değeri, politika davranışlarını firma davranışlarına benzer kabul etmesi yoluyla, kişisel çıkar temeline dayanan kolektif optimumun nasıl ortaya çıkacağı ölçüsündedir. Bununla birlikte politik karar verme süreçlerini iktisat alanına taşıması da büyük önem arz etmektedir. Downs (1957), Hotelling (1929) ve Black (1948)’in medyan seçmen açıklamalarını temsili demokraside uygulayarak, seçmen davranışlarına ilişkin test edilebilir bir teori ortaya koymuş, böylece de kamu tercihi teorisinde seçmenin rolüne değinen ilk kişi olmuştur (Tollison, 1988:340).

Demokratik sistemlerde politik karar alma mekanizmasında en etkili rol siyasi partilerindir. Downs’a göre (1957), siyasal partiler marjinal vergi artışı nedeniyle kaybedilen oy sayısını kamu harcamalarındaki artış sayesinde kazanılan oy sayısına eşitlemeye çalışmaktadırlar. Başka bir deyişle siyasal partiler bir kamu harcamasına,

bundan faydalananların getirdiği marjinal oy sayısı ile bunun finansmanının neden olduğu marjinal oy kaybı eşit oluncaya kadar devam etmektedirler (Downs, 1957: 73–74).

Politik rekabetin serbest piyasa ekonomisindeki piyasa rekabetine oldukça benzediği ifade edilmektedir. Eğer piyasa ekonomisinde üreticiler yeterli ölçüde rekabetçi ise, piyasada tüketici egemenliği hakimdir. Bu ideal çerçevesinde hiçbir üretici tüketici üzerinde herhangi bir baskı uygulayamamaktadır. Gerek piyasada gerekse demokraside rekabet tekelleşmenin önlenebilmesi için gerekli bir koşuldur. Piyasada rekabet tüketiciyi nasıl korumakta ise, demokrasiler de özgürlükleri yaşatmak için en ideal yoldur. Ancak, piyasada firmalar arası rekabet fiilen tüketici tercihlerinin denetimi altında olmasına karşın, politik alanda partiler arası rekabet seçmenlerin denetiminden kurtulabilmektedir. Bununla birlikte, politik alanda ortaya çıkan ürünlerin elle tutulur şeyler olmaması, kolay ölçülememesi, rekabetin kolay denetlenememesi, hile yapanların kolay yargılanamaması ve haksız, enflasyoncu ve demagojiye dayanan rekabetin önlenememesi seçim rekabeti sistemi ile piyasa rekabeti arasındaki önemli farklılıklara neden olmaktadır (Sartori, 1996: 89–90). Bu nedenle demokratik bir sistemde seçmenlerin çıkarlarını savunan siyasi partiler, tıpkı eksik rekabet piyasasındaki üreticiler gibi davranmaktadırlar. Fakat politika burada kategorik olarak piyasadan ayrılmaktadır. Politik rekabette yalnızca bir aday ya da parti kazanır, diğerleri kaybeder. Yönetime gelen sadece bir partidir (Aktan ve Dileyici, 2007: 21). Bu nedenle politikanın içinde bulunduğu rekabet ortamı, politikacıyı devamlı olarak oy kaybı veya kazancı yönünde değerlendirmelere sürükler. Eğer politikacı, oy kazandırıcı politikaları üretken olmadıkları vs. gibi nedenlerle desteklemekten kaçınırsa, bir başka politikacının bu politikaları destekleyerek oyları elde edebileceğini ve seçimi kazanabileceğini bilmektedir. Dolayısıyla, politik rekabet, toplumsal değerlendirmeleri göz önüne alarak politika oluşturan bir politikacıyı bile karar alırken oy hesabı yapmaya zorlamaktadır (Savaş, 1993: 45–46).

Downs (1957), partiler arası seçim rekabetinin iki partili ve basit çoğunluk kuralının uygulandığı bir sistemde seçmen tercihlerinin tek zirveli olması halinde, politikacıların medyan seçmen grubunun istekleri doğrultusunda politika önerilerinde

bulunacaklarını iddia etmektedir. Başka bir deyişle, demokratik sistemlerde oy maksimizasyonu sağlamaya çalışan partilerin seçimi kazanabilmeleri için medyan seçmenin görüşleri doğrultusunda hareket etmeleri gerektiğini savunmaktadır.

Belirli koşullar sağlandığı takdirde, medyan tercihlere sahip seçmenler karar verici konumdadır. Teorinin varsayımları şu şekildedir (Renaud, 1989: 12):

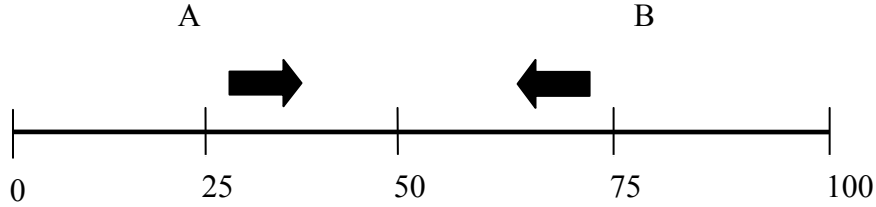
1. Tüm seçmenler oy kullanmaktadır,
2. Seçmenler, hükümet politikası ve sonuçları hakkında iyi bilgilendirilmiş durumdadır,
3. Politikacılar seçmenlerin istekleri doğrultusunda hareket etmektedir,
4. Karar verme süreci tek boyutludur; yani kararlar arasında ödünleme söz konusu değildir.

Downs'un (1957) siyasi parti politikalarının medyan seçmen tercihleri tarafından belirlendiği şeklindeki argümanının çekiciliği yalnızca bireysel davranışlar hakkındaki önermelerinden gelmemektedir. Downs (1957) argümanlarını, partiler arası rekabet düşüncesi aracılığıyla demokrasilerdeki politika sonuçlarının yapısına güçlü bir biçimde bağlamayı da başarmıştır (Miller, 1997:1183).

Downs (1957), Hotelling'in (1929) piyasa analizinden esinlenerek açıkladığı uzamsal rekabet modelini, soldan sağa doğru ve sıfırdan 100'e kadar sıralanan doğrusal bir ölçek çerçevesinde açıklamaktadır. Hotelling (1929), seçmenlerin düz çizgi ölçeğine eşit olarak dağıldığı varsayımı altında, modellerini siyasete uyarlayarak iki partili sistemdeki rekabetin her partiyi ideolojik rakibine doğru yaklaştıracığı sonucuna ulaşmıştır. İdeolojik yakınsama her partinin, ölçeğin kendisine yakın olan ucundaki radikal destekçilerinin kendisini muhalefet partisine tercih ettiğini bilmesinden kaynaklanmaktadır. Bunun nedeni, bu partinin ölçek üzerinde kendi seçmenlerinin tercih etmiş olduğu noktaya muhalefet partisinden daha yakın olmasıdır. Dolayısıyla, daha fazla oy alabilmek için en iyi yol, diğer radikal uca doğru gitmektir. İki parti birbirine daha yakın hale geldiğinde yolun ortasındaki, diğer bir deyişle görüşleri iki parti arasında olan, seçmenleri kazanmak amacıyla

daha ılımlı ve daha az radikal hale gelmektedir (Telatar, 2004: 295–296). İki parti ortadaki ılımlı seçmen için rekabet ettikçe merkez alan gitgide küçülecek ve sonuçta iki partinin konumları hemen hemen özdeş hale gelecektir.

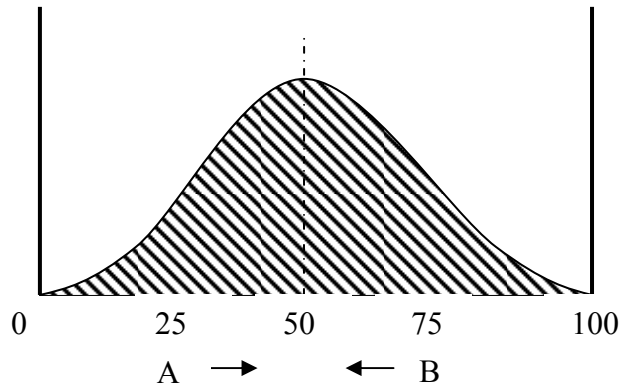
Şekil 3. Uzamsal Rekabet

Kaynak: Telatar, 2004: 296

Uzamsal rekabet Şekil 3 yardımıyla da açıklanabilir. Ölçeğin her noktasında tek bir seçmen bulunduğu, A ve B partilerinin başlangıç noktalarının sırasıyla 25 ve 75 olduğu ve siyasi partilerin eşit hızda hareket ettiği varsayımları altında, siyasi partiler birbirlerine doğru hareket ederek 50 noktasında buluşacaklardır. Başka bir deyişle, seçmenler tüm partiler arasında kayıtsız olana kadar aynı noktaya doğru yaklaşacaklardır.

Şekil 4. İki Partili Sistemde Politik Yakınsama

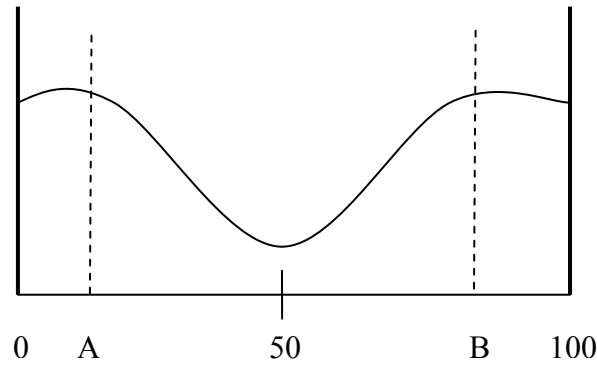

Kaynak: Telatar, 2004: 298

Downs (1957), iki partili sistemlerde partiler arası rekabetin sonuçlarını göstermek amacıyla, seçmenlerin ölçek boyunca değişken dağılımını uzamsal rekabet modeline ilave ederek modeli genişletmiştir. Burada ölçeğin her noktasında tek bir seçmen bulunduğu varsayımı terk edilerek, yerine tercihleri ortalama 50

civarında normal dağılımlı seçmenler olduğu varsayımı kabul edilmektedir. Bu durum Şekil 4 yardımıyla ifade edilmektedir. A ve B partileri başlangıçta, sırasıyla 25 ve 75 noktalarında iseler, medyan seçmenin oyunu alabilmek için hızla merkeze doğru yaklaşacaklardır. Bu hareketin aşırı uçlardaki seçmen desteği itibariyle yaratacağı kayıp, partileri birbirlerine yakınsamaktan vazgeçirmeyecektir. Çünkü ölçeğin ortasında kazanılacak seçmen sayısı, uçlarda kaybedilecek seçmen sayısına oranla çok daha fazladır. Dolayısıyla, politikaların medyan seçmene yakınsaması, partiler arası ideoloji farklılığını belirsiz hale getirmektedir (Telatar, 2004:293). Fakat bu sonuç, seçmen dağılımına göre değişiklik gösterebilmektedir. Seçmen tercihleri aşırı uçlarda yoğunlaşacak şekilde dağıldığı takdirde, parti ideolojileri birbirinden ayrı kalacak, yakınsama söz konusu olmayacaktır. Bu durumda, iki partili sistemin medyan seçmene doğru yaklaşma zorunluluğu ortadan kalmaktadır.

Şekil 5. Aşırı Uçlarda Yoğunlaşan Seçmen Dağılımı

Kaynak: Telatar, 2004: 298

Seçmen dağılımı Şekil 5'deki gibi değişirse, iki parti başlangıç pozisyonlarından asla ayrılmayacaklardır. Çünkü ayrıldıkları takdirde, kaybedecekleri aşırı seçmen sayısı medyanda kazanabileceklerinden çok daha fazla olacaktır (Telatar, 2004:297). Bununla birlikte, seçmen dağılımı şekildeki gibi aşırı uçlarda toplanırsa, iki partili sistemde her parti zıt kutuplara yakın konum belirleyecek ve birbirlerinden ideolojik olarak radikal biçimde farklı politikalar uygulamaya çalışacaklardır. Demokratik bir sistemde hükümet politikaları arasındaki radikal farklılıklar istikrarsızlık nedeniyle büyük olasılıkla kaos yaratacaktır. (Downs, 1957:120).

Şekil 5’deki seçmen dağılımı veri iken, radikal uçlarda bulunan partileri dengeleyebilecek merkez partilerin ortaya çıkması mümkün değildir. Medyan seçmen sayısının dağılım içerisindeki payının radikal uçlara göre az olması nedeniyle, merkezde kurulacak her parti oyunu artırmak amacıyla iki radikal uçtan birisine gitmek zorunda kalacaktır. Ayrıca, merkezde kurulan her parti, ancak radikal partilerden birisi ile koalisyon yaparak iktidara gelebilir ki bu da aradaki farklılığın kapanmasına önemli bir katkı sağlamayacaktır. Bu koşullar altında, seçmenler kendi görüş kutuplaşmalarını ortadan kaldıracabilecek şekilde ölçeğin merkezine hareket etmedikleri sürece, demokratik sistemlerde hükümetlerin istikrarlı bir biçimde çalışması mümkün olmayacaktır.

Yukarıdaki açıklamalardan hareketle, seçmenlerin politik ölçek boyunca dağılım yoğunluğunun demokrasinin yapısı hakkında önemli bilgiler verdiği söylenebilir. Örneğin politik yakınsama dağılımı, iki partinin nispi olarak ılımlı pozisyonlarda merkeze yakın yerleştiği bir sistemde, hükümetler büyük ölçüde istikrarlı politikalara sahip olacak ve hangi parti iktidarda olursa olsun politikaları çoğunluğun görüşlerinden farklı olmayacaktır (Telatar, 2004:301-302).

İKİNCİ BÖLÜM

AMPİRİK ÇERÇEVE: TÜRKİYE’DE SEÇMEN DAVRANIŞI VE MAKROEKONOMİK DEĞİŞKENLERİN SEÇMEN İDEOLOJİSİNE ETKİSİ

Seçmen davranışı, toplum üyelerinin yöneticileri seçme ve doğrudan doğruya veya dolaylı olarak kamu politikasının belirlenmesini etkileme amacıyla katıldıkları ortak bir faaliyeti konu almaktadır. Bu faaliyetler bölgesel ya da ulusal düzeyde, yasama veya yürütme organının seçiminde görülebilmektedir. Burada önemle belirtilmesi gereken husus “seçmen davranışı” (electoral behavior) ile “seçim davranışı” (voting behavior) arasındaki farktır. Seçmen; vatandaşlık, ikametgah, yaş vs. gibi belirli kısıtlar altında belirli bir ülkede kamu politikalarını oluşturacak olan yöneticilerin belirlenmesinde bir hak ve görev olarak seçimlere katılabilecek bireylerdir. Bireyin, bu amaca uygun olarak gerçekleştirdiği faaliyet seçmen davranışı kapsamına girmektedir. Seçim davranışı ise, herhangi bir toplulukta bir karar üzerinde oybirliğine varma amacıyla yapılan bir seçim işleminde gözlenebilir. (Gülmen, 1979: 18–19).

Konunun içeriği sadece yönetici organların seçimi arasındaki davranış olarak belirlendiği için, demokratik rejimlerde siyasal kararların kamuoyuna sunulması mekanizması, yani referandum oylamaları sırasında görülen seçmen davranışı bu anlamın dışında kalmaktadır. Öyle ise bu araştırmada kullanılan anlamıyla “seçmen davranışı” siyasal yönetici kadronun seçimi sırasında, o toplum üyelerinin siyasal partiler veya liderler arasında yapmış oldukları seçme işlemidir. Bu anlamda seçmen davranışı, kararın seçim esnasında verildiğini ve bu kararın, davranış öncesi ve sonrasında nitelik olarak farklı olabileceğini belirtmektedir (Wiatr, 1961: 3).

Seçmen kişisel gereksinim ve talepleri doğrultusunda hangi partiyi destekleyeceğini belirlemektedir. Bu dönemde bireyin siyasal tercih ve tutumundaki düzenlilik kararın alınmasında kolaylık sağlamaktadır. Bununla birlikte, siyasal ve ekonomik alan hakkında sahip olduğu bilgi düzeyi de hangi partinin kişisel çıkarlarını temsil edeceği anlamında karar almayı kolaylaştırmaktadır. (Gülmen, 1979: 26).

Seçmen davranışının yönü siyasal alandaki alternatif siyasi partiler arasında bir seçim işlemi ile belirlendiğine göre; bu alternatifler her ülkede, ülkeler arasındaki sosyo-ekonomik yapıların ve siyasal tarihlerin farklılığı nedeniyle değişiklik göstermektedir. Bu nedenle farklı toplumlarda sayısı ve eğilimi farklı nitelikte olan siyasal partilere rastlamak mümkündür. Bununla birlikte siyasal partilerin, gelişmekte olan ülkelerde geleneksel-muhafazakar, otoriter-muhafazakar ve popülist, sanayileşmiş toplumlarda ise liberal demokrat ve radikal-otoriter bir nitelikte olduğu belirtilmektedir (Blondel, 1972: 89).

Yukarıdaki açıklamalar ışığında bu bölümde öncelikle Türkiye’de çok partili döneme geçildikten sonra yapılan Milletvekilliği Genel Seçimleri incelenmekte ve seçim sonuçları çerçevesinde seçmen davranışı değerlendirilmektedir. Daha sonra Türkiye’de makroekonomik değişkenlerin seçmenlerin ideolojik eğilimleri üzerinde etkisi analiz edilmektedir.

2.1. TÜRKİYE’DE ÇOK PARTİLİ DÖNEM MİLLETVEKİLLİĞİ GENEL SEÇİMLERİ VE SEÇMEN DAVRANIŞI ANALİZİ

Demokrasilerde halk kendisini yönetecek temsilcileri seçmektedir. Bu sistemlerde seçimler serbestçe ve rekabet içerisinde gerçekleşmektedir. Bu sürecin, mutabık kalınan bir ulusal kimlik duygusu ve siyasi eşitlik için sürekli mücadeleyi ifade eden bir siyasi ve toplumsal rekabet biçimi olmak üzere iki önemli koşulu bulunmaktadır (Rustow, 1988: 239). Bu anlamda Türkiye’de demokratik seçim süreci çok partili sisteme geçişle birlikte başlamaktadır. Her ne kadar 1946 seçimleri parti çeşitliliği anlamında çok partili sisteme geçişi simgeliyor olsa da seçim süreci açısından 1950 seçimleri söz konusu sistemin özelliklerini daha çok taşımaktadır. Bu nedenle Türkiye’de demokratik seçim dönemi 1950 seçimlerinden başlayarak günümüze kadar aşağıdaki başlık altında incelenmektedir.

2.1.1. 1950 Milletvekilliği Genel Seçimleri

14 Mayıs 1950’de yapılan seçime Demokrat Parti (DP), Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), Millet Partisi (MP) ve Milli Kalkınma Partisi olmak üzere dört parti katılmıştır. DP’nin seçim kampanyası iki temel konuya ilişkindir. Birincisi din üzerine yapılan baskı iken ikincisi ise devletin ekonomiye müdahalesidir. Bu

bağlamda DP, din özgürlüğünü güvence altına alacağını, devletin ekonomiye müdahalesini azaltacağını, devlete ait işletmeleri özel sektöre devredeceğini ve köylünün emeğinin tam karşılığını ödeyeceğini vaat etmişti. DP'nin yapmış olduğu bu seçim kampanyası sonucu başta köylüler olmak üzere önemli sayıda kentli aydının desteğini kazanmış olduğu belirtilmektedir (Keyder, 1992: 53-54). Dolayısıyla, bu seçim sonrası iktidar değişmiş CHP'nin yerine DP iktidara gelmiştir. 1950 seçiminin sonuçları Tablo 5'de gösterilmektedir. Bu sonuçlara göre; DP geçerli oyların %54'ünü alırken CHP ise %40 oy oranı ile ikinci parti olmuştur. DP %54'lük oy oranı ile meclisteki koltuk sayısının %84'ünü elde etmiştir.

Tablo 5. 1950 Milletvekili Seçimi Sonuçları

Partiler	Oy Sayısı	Oranlar		
		Tüm Seçmenler İçinde	Geçerli Oylar İçinde	Milletvekili Sayısı
Demokrat Parti	4.242.831	47,6	53,6	408
Cumhuriyet Halk Partisi	3.165.096	35,5	40,0	69
Millet Partisi	240.209	2,7	3,0	1
Milli Kalkınma Partisi	9.257	0,1	0,1	-
Bağımsızlar	258.698	2,9	3,3	9
Geçersiz Oylar	36.964	0,4		
Kullanılan Oylar Toplamı	7.953.055			
Oy Kullanmayanlar	952.521	10,7		
Toplam	8.905.576	100	100	487
Kaynak: TÜİK, 2009. s.142-146				

Turan'a göre (2004) bu seçim sonrasında tek parti yönetimi ile birlikte aynı zamanda da devlet ile parti özdeşliği de sona ermiştir (Turan, 2004: 28). Ayrıca 1950 seçimi merkeze karşı çevrenin zaferi olarak da nitelendirilmektedir (Esmer ve Sayarı, 2002:3). Bu argümanda CHP bürokratik merkezi temsil ederken, DP de demokratik çevreyi temsil etmektedir (Mardin, 2000: 98-99). DP'ye oy verenlerin ortak noktasının resmi merkeze muhalefet olduğunu ileri süren Özbudun'a (1976) göre; DP orta sınıflar, kentteki yoksullar ve kırsal nüfusun modern olanları tarafından desteklenmiş, CHP ise memurlar, bazı büyük toprak sahipleri ve hala ağaların etkisi altında olan daha az gelişmiş köylüler tarafından desteklenmiştir (Özbudun, 1976:

52). Dolayısıyla yeni servet sahipleri, daha hareketli ve modernleşen köylüler ile kentlerdeki kitleler DP'ye oy vererek seçim sonucunu etkilemişlerdir. Tachau'ya (1984) göre çevrenin yeni zenginlerden oluşan kısmı, seçmen desteğini de arkasına alarak siyasal iktidarı ele geçirmiştir (Tachau, 1984: 61).

DP ile CHP'nin ideolojik anlamda konumları birbirine oldukça yakındır. DP'nin liberal eğilimleri açık bir şekilde dile getirmesi aralarındaki en önemli farklılıktır. Fakat DP'nin CHP'nin ekonomiyi daraltıcı politikaları, siyasal baskı ve bürokratik devlet yapısı nedeniyle seçimleri kazandığı iddia edilmektedir (Schick ve Tonak, 1992: 364). Sayarı'nın (2002) da belirttiği gibi İki parti arasında ideolojik farklılık bulunmadığı, başka bir deyişle 1950'lerde sağ-sol ideolojik karşıtlığının olmadığı ve iki partinin de merkeze yakın olduğu düşünüldüğünde 1950 seçiminde DP ve CHP arasındaki karşıtlığın demokrasinin uygulanması konusundan kaynaklandığı söylenebilir (Sayarı, 2002: 12).

2.1.2. 1954 Milletvekilliği Genel Seçimleri

1954 yılına gelindiğinde seçime ikisi 1950 seçiminde olduğu gibi DP ve CHP olmak üzere toplam dört parti katılmıştır. Diğer partiler; 1953 yılında kapatılan MP yerine kurulan Cumhuriyetçi Millet Partisi (CMP) ve 1952'de DP'den ayrılan bir grup tarafından kurulan Türkiye Köylü Partisi'dir (KP). 1954 seçimini DP %58'lik oy oranı ile kazanmıştır. Bu sonuca göre DP 1950 seçiminde almış olduğu oy oranını 4 puan artırmayı başarmıştır. CHP'nin oy oranı ise 5 puan gerileyerek %35 olarak gerçekleşmiştir. Bu sonuçlara göre DP meclisteki koltuk sayısının %92'sini elde etmiştir (Turan, 2004: 34). Seçim sonuçları Tablo 6'da gösterilmektedir.

Tablo 6. 1954 Milletvekili Seçimi Sonuçları

Partiler	Oy Sayısı	Oranlar		
		Tüm Seçmenler İçinde	Geçerli Oylar İçinde	Milletvekili Sayısı
Demokrat Parti	5.151.550	50,2	57,6	490
Cumhuriyet Halk Partisi	3.161.696	30,8	35,4	30
Cumhuriyetçi Millet Partisi	434.085	4,2	4,9	5
Köylü Partisi	57.011	0,6	0,6	-
Bağımsızlar	137.318	1,3	1,5	10
Geçersiz Oylar	153.957	1,5		
Kullanılan Oylar Toplamı	9.095.617			
Oy Kullanmayanlar	1.166.446	11,4		
Toplam	10.262.063	100	100	535
Kaynak: TÜİK, 2009. s.142-146				

DP, piyasa ekonomisinin işlerlik kazandığı özellikle Batı Anadolu ve Marmara gibi bölgelerde dört yıl boyunca yapmış olduğu icraatlar nedeniyle iyi sonuçlar elde etmiştir. Güneydoğu ve Doğu Anadolu gibi geleneksel yapısını koruyan bölgelerde ise CHP oy oranının önemli bir bölümünü elde etmiştir (Ahmad, 1977: 371). Bununla birlikte 1950 seçiminde geleneksel yapısı nedeniyle CHP'ye oy veren bazı bölgeler 1954 seçiminde CHP'den kopmuştur. Seçmenlerin oy verme davranışlarını 1950–1954 döneminde iktisadi açıdan inceleyen Bulutay ve Yıldırım'a göre; DP'nin oy oranını en fazla artırdığı illerde tarım sektörü içerisinde et ve hayvan üreticiliği payının tahıl ve özellikle buğday üreticiliği payından daha yüksek olduğu gözlenmiştir. Başka bir deyişle, söz konusu dönemde tarım ürünleri içerisinde et ve hayvan ürünlerinin fiyatı artış göstermiş buğday fiyatları ise düşmüştür (Bulutay ve Yıldırım, 1968: 11–12). 1950–54 dönemi arasında iyi hasat, yabancı krediler ve bayındırlık hizmetleri ülkede bir zenginlik havası yaratmıştır. 1954 yılına gelindiğinde seçimden önce var olan bu iktisadi koşullar seçim sonrası değişiklik göstermiştir. Bunun nedeni 1954'te tarımsal üretim ortalamanın altında kalmış ve buğday ithal edilmiştir. Bununla birlikte fiyatlar yükselmiş ve kıtlık nedeniyle karaborsa meydana gelmiştir. Dolayısıyla hükümet önceki ekonomi politikalarına ters düşerek ithalat kredisi sınırlama ve döviz denetimi gibi tedbirlere başvurmuştur (Ahmad, 1977: 49-52). Ayrıca 1954 seçiminden önce gözlemlenmeye başlayan basın

özgürlüğüne karşı müdahaleler 1956 yılında çıkarılan bir yasa ile kısıtlamalara dönüşmüştür. Bununla birlikte, baskı yalnızca basınla sınırlı kalmamış 1957 yılında pek çok sayıda sendika kapatılarak işçiler üzerinde de uygulanmıştır (Eroğlu, 1970: 136–137).

2.1.3. 1957 Milletvekilliği Genel Seçimleri

Ekonomik ve siyasal alandaki olumsuz gelişmeler DP'nin 1958'de yapılması gereken seçimi bir yıl öncesine alması ile sonuçlanmıştır. Bu koşullar altında yapılan 1957 seçimi Cumhuriyet tarihinin en sert seçim mücadelelerinden biri olarak değerlendirilmektedir (Eroğlu, 1970: 142–143).

1957 seçimine bir önceki seçime katılan DP, CHP ve CMP ile birlikte 1955'te kurulan Hürriyet Partisi katılmıştır. DP, 1957 seçimini de oyu büyük oranda düşmesine rağmen kazanmıştır.

Tablo 7. 1957 Milletvekili Seçimi Sonuçları

Partiler	Oy Sayısı	Oranlar		
		Tüm Seçmenler İçinde	Geçerli Oylar İçinde	Milletvekili Sayısı
Demokrat Parti	4.372.621	36,2	47,9	419
Cumhuriyet Halk Partisi	3.753.136	31,1	41,1	173
Cumhuriyetçi Millet Partisi	652.064	5,4	7,1	4
Hürriyet Partisi	350.597	2,9	3,8	4
Bağımsızlar	4.994	0,0	0,1	2
Geçersiz Oylar	117.537	1,0		
Kullanılan Oylar Toplamı	9.250.949			
Oy Kullanmayanlar	2.827.674	23,4		
Toplam	12.078.623	100	100	602
Kaynak: TÜİK, 2009. s.142-146				

DP'nin 1957 seçimindeki oy oranı 1950 seçimindeki oy oranının da altında kalmıştır. CHP'nin ise 1957 seçimindeki oy oranı 1954 seçiminden altı puan yüksek gerçekleşmiştir (Turan, 2004: 40). Bununla birlikte 1957 seçiminde seçime katılım oranı önceki seçimlere göre daha düşüktür. Seçmenlerin %23'ü oy kullanmamıştır.

DP'nin oyları; sabit fiyatlarla kişi başına düşen gelirin artış gösterdiği 1950–53 dönemi sonrası yapılan 1954 seçiminde artarken, kişi başına düşen gelirin önceki döneme göre azalış gösterdiği 1954-56 dönemi sonrası yapılan 1957 seçiminde azalmıştır (Bulutay ve Yıldırım, 1968: 9). Demokrat partinin oyları her bölgede azalmamıştır. Bulutay ve Yıldırım 1950-54 seçimlerinde yapmış oldukları analize benzer şekilde 1954-57 seçimlerini de değerlendirmişlerdir. Analizde, çeşitli tarım ürünleri fiyatlarının hareketi belirgin farklılık az etmediği için bu kez toplam ürün değerleri açısından değerlendirmeler yapılmıştır. Analize göre DP, tarımsal ürün değeri devamlı artış gösteren bölgelerde oylarını artırırken, tarımsal ürün değeri önce azalan sonra artan bölgelerde ise oy kaybetmiştir. Bu analiz benzer şekilde kişi başına düşen tarımsal ürün değeri dikkate alındığında da aynı sonucu ortaya koymaktadır (Bulutay ve Yıldırım, 1968: 14–15).

Seçim sonrası iktidardaki gücünü önemli ölçüde kaybeden DP, seçim sonrası dönemde ekonomik alanda sanayiye geri plana iterek oy tabanını güçlendirmek için tarım destekli plansız bir ekonomik büyüme politikasını benimsemiştir. Schick ve Tonak'a (1992) göre bu politika DP döneminde ekonomik çöküşü hızlandırmış ve sanayinin gelişimi ile birlikte güçlenebilen burjuvazi iktidardan desteğini çekmiştir (Schick ve Tonak, 1992: 365). Dış ödemeler dengesi bunalımı ile birlikte 1958 devalüasyonu ve ithalat izinlerinin kaldırılması işadamlarının iktidar partisinden desteklerini kesmelerinde önemli rol oynamıştır (Keyder, 1992: 59–60). Tüm bu gelişmeler sonucunda DP'nin on yıllık iktidarı bir seçimle değil, 27 Mayıs askeri darbesiyle son bulmuştur. DP mahkeme kararı ile kapatılmıştır

2.1.4. 1961 Milletvekilliği Genel Seçimleri

27 Mayıs 1960 darbesinin ardından 1961 yılında siyasi faaliyetler tekrar başlamış, belirli sınırlamalar altında siyasi partilerin kurulumuna izin verilmiştir. Bu dönemde kurulan en önemli siyasi partiler; Adalet Partisi (AP), Yeni Türkiye Partisi (YTP1) ve diğer partilere göre farklı niteliklere sahip olan Türkiye İşçi Partisi (TİP) olmuştur. Tachau'nun (2002) değerlendirmelerine göre AP; daha çok yeni oluşan işadamları ve sanayici gruplara, daha geleneksel tarımsal çıkarlara ve kendilerini dışlanmış hisseden illerdeki esnaf ve zanaatkarlara yönelik sağ ideolojiye sahip bir

partiydi. YTP1 ise; aydınları, seçkinleri ve eski DP'nin kent kanadını temsil etmekteydi (Tachau, 2002: 46).

1961'de sekiz yeni parti kurulmasına rağmen bunlardan sadece ikisi seçime katılabilmişti. Bunlar AP ve YTP1 idi. Seçime katılan diğer iki parti ise, CHP ve CKMP idi (Turan, 2004: 55).

Tablo 8. 1961 Milletvekili Seçimi Sonuçları

Partiler	Oy Sayısı	Oranlar		
		Tüm Seçmenler İçinde	Geçerli Oylar İçinde	Milletvekili Sayısı
Cumhuriyet Halk Partisi	3.724.752	28,8	36,7	173
Adalet Partisi	3.527.435	27,3	34,8	158
Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi	1.415.390	11,0	14,0	54
Yeni Türkiye Partisi	1.391.934	10,8	13,7	65
Bağımsızlar	81.732	0,6	0,8	-
Geçersiz Oylar	381.473	3,0		
Kullanılan Oylar Toplamı	10.522.716			
Oy Kullanmayanlar	2.402.679	18,5		
Toplam	12.925.395	100	100	450
Kaynak: TÜİK, 2009. s.142-146				

DP'nin iki ayrı parti ile temsil edildiği 1961 seçimini² CHP en yüksek oy oranı ile kazanmıştır. CHP'nin oy oranı geçerli oy dağılımı içerisinde %36,7 idi. Fakat bu oran AP'nin oy oranından yalnızca 1,9 puan fazladır. AP ve YTP1'nin oy oranı toplamı ise %49 olarak gerçekleşmiştir. DP'nin mirasçısı konumundaki söz konusu iki partinin oy oranları toplamı DP'nin katıldığı son seçim olan 1957 seçimindekinden oldukça fazladır. Başka bir deyişle, DP'nin çizgisini sürdüren partiler oran olarak DP oylarından fazlasını kazanmışlardır. Üstelik AP VE YTP1 kuruluş aşamasında olduklarından tüm illerde seçime katılamamışlardır. AP 62 ilde YTP1 ise 51 ilde seçime katılmıştır (Aygen, 1962: 216).

² 1961 seçimi öncesi seçim sistemi değiştirilerek çoğunluk sistemi yerine nispi temsil sistemi uygulanmaya başlamıştır

1961 seçim sonucuna göre, toplumsal ve iktisadi gruplar siyasi bağılıklarından vazgeçmemiş görünmektedirler. Tachau'ya (1984) göre daha önce DP'ye oy veren köylü ve kente göç eden sınıflar 1961 seçiminde AP' ye oy vermişlerdir (Tachau, 1984: 68). Bununla birlikte, CHP'nin 1957 seçiminde kazandığı tüm doğu illerinde bu kez YTP1 birinci parti olmuştur (Aygen, 1962: 219). Fakat YTP1'in Türkiye genelinde AP kadar oy alamamasının nedeni YTP1 yönetiminin seçkin bir niteliğe sahip olması gösterilebilir. Bu nedenle halk desteği sınırlı kalmış olabilir (Ahmad, 1977: 233).

Seçim sonrası bakanlık koltuklarının yarı yarıya paylaşıldığı bir CHP-AP koalisyonu kurulmuştur (Eroğlu, 1992: 140). Fakat darbe girişimleri ve siyasi iktidarsızlık nedeniyle 25 Haziran 1962'de yeni bir koalisyon hükümeti kurulmuştur. Bu kez AP yerine iki farklı partinin katılımıyla CHP-YTP1-CKMP koalisyonu göreve gelmiştir. Bu koalisyon sonrası da askeri müdahale girişimleri olmuş fakat başarıya ulaşamamıştır. 1962 ve 1963 yılları siyasal alanda bu gelişmeler yaşanırken 1964 yılında bu kez Kıbrıs krizi gündeme oturmuştur.

2.1.5. 1965 Milletvekilliği Genel Seçimleri

Türkiye'de 1965 seçimine; iki darbe girişiminin, koalisyon döneminin ve Kıbrıs krizinin sonrasında gidilmiştir. 1965 seçiminden önce AP, özel sektöre yönelik liberal siyasi vaatlerde bulunmuştur. Bu anlamda AP, köylüler içerisinde önemli bir kitle desteğine sahip olmasına rağmen, Schick ve Tonak'a (1992) göre aslında burjuvazinin planlı iktisadi kalkınmaya ve devlet kontrolüne karşı tepkisini dile getirerek ortanın sağında bulunuyordu (Schick ve Tonak, 1992: 370). Ahmad' a (1977) göre 1965 seçiminde belirleyici önemli faktörlerden bir de AP'nin seçim kampanyasında anti-komünizm ve İslam'a ilişkin duygusal sloganlar kullanmasıdır (Ahmad, 1977: 191). CHP ise 1965 seçiminde konumunu ortanın solu olarak belirlemiştir. Ortanın solu politikası CHP'nin silahlı kuvvetler ve bürokrasi ile ittifakına son vermiştir (Ahmad, 1977: 252).

1965 seçimini AP geçerli oyların %53'ünü alarak kazanmıştır. Bu oran AP'nin bir önceki seçimde elde ettiği oy oranından oldukça fazladır. CHP ise %29 oy oranı elde ederek oylarının beşte birinin düşmesine engel olamamıştır. AP'deki

artışın kaynağı olarak bir önceki seçimde YTP1'e oy vermiş olanların 1965 seçiminde AP'ye oy vermesi gösterilebilir. Çünkü YTP1 1961 seçiminde %11 oy oranına sahipken 1965'te oy oranı %2'ye gerilemiştir. CHP'nin ise bir önceki seçimde almış olduğu oyların bir kısmı TİP'e gitmiştir (Turan, 2004: 61). 1965 seçiminde oy kullanmayan seçmenlerin oranı %29 olup, bu oran 1950–1965 dönemi yapılan seçimler arasındaki en yüksek orandır. Bu oran bu seçimde ikinci en yüksek oy oranına sahip CHP'nin oyundan bile daha yüksektir.

Tablo 9. 1965 Milletvekili Seçimi Sonuçları

Partiler	Oy Sayısı	Oranlar		
		Tüm Seçmenler İçinde	Geçerli Oylar İçinde	Milletvekili Sayısı
Adalet Partisi	4.921.235	36,0	52,9	240
Cumhuriyet Halk Partisi	2.675.785	19,6	28,7	134
Millet Partisi	582.704	4,3	6,3	31
Yeni Türkiye Partisi	346.514	2,5	3,7	19
Türkiye İşçi Partisi	276.101	2,0	3,0	14
Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi	208.696	1,5	2,2	11
Bağımsızlar	296.523	2,2	3,2	1
Geçersiz Oylar	441.120	3,2		
Kullanılan Oylar Toplamı	9.748.678			
Oy Kullanmayanlar	3.931.075	28,7		
Toplam	13.679.753	100	100	450
Kaynak: TÜİK, 2009. s.142-146				

1965 seçimini AP beklenmedik bir seçmen dağılımı ile kazanmıştır. Bu durumun oluşmasında AP liderinin önemli bir rolü olduğu söylenebilir (Zürcher, 2002: 365). Bununla birlikte Sherwood'a (1967) göre AP'ye en büyük destek DP döneminde olduğu gibi eski seçkinler ile rekabet içerisinde olan yükselen sınıflardan gelmektedir (Sherwood, 1967: 55).

CHP'nin büyük ölçüde oy kaybetmesinin nedenleri arasında 1961 sonrası koalisyon hükümetlerinin bütün sorumluluğunun CHP'nin sırtına yüklenmesi ve ortanın solu konumuna karşı yapılan propagandaların etkisi ile köylü kesimindeki desteğin azalması gösterilebilir (Kili, 1965: 193). Bununla birlikte Bulutay ve

Yıldırım'ın (1968) değerlendirmelerine göre CHP'nin oylarının en fazla düştüğü iller tarımsal ürün değeri içerisinde fiyatı düşen buğdayın payının daha yüksek olduğu illerdir. Fiyatların seyrinin daha uygun geliştiği illerde dönemin koalisyonlarında en büyük sorumluluğu taşımış CHP'ye tepki daha az olmuştur (Bulutay ve Yıldırım, 1968: 18).

1961'de nüfusu 100.000 olan dokuz kentteki üst, orta ve alt toplumsal iktisadi gruplarda 1961 ve 1965 seçimlerindeki oy dağılımları incelendiğinde; söz konusu kentlerin üç gruptaki semtlerinde de 1961 seçiminde CHP'nin oyları AP'nin oylarından ve 1965 seçiminde ise AP'nin oyları CHP'nin oylarından daha yüksektir. Bu oy kaymasına rağmen Abadan ve Yücekök'e (1966) göre, her iki seçimde de semtlerin toplumsal iktisadi düzeyi yükseldikçe CHP'nin oyu artmakta AP'nin oyu azalmaktadır. Bu ilişki 1961 seçiminde CKMP ile AP arasında da benzerlik göstermektedir. Başka bir deyişle, AP'nin oyları 1965 seçiminde semtlerin toplumsal iktisadi düzeyi düştükçe artmaktadır (Abadan ve Yücekök, 1966: 108).

1965-1968 yılları arasında seçim sonuçları daha çoğulcu bir yapı ortaya çıkarmıştır (Eroğlu, 1992: 151). Özellikle sınırlı sayıda milletvekili ile mecliste bulunan TİP ile birlikte siyasi tartışmalar ideolojik bir boyut kazanmıştır (Ahmad, 1977: 192). Bu seçimle birlikte meclise giren TİP toplumcu bir ideoloji çerçevesinde sosyal bir muhalefet yapmaya çalışmıştır (Savcı, 1965:205).

2.1.6. 1969 Milletvekilliği Genel Seçimleri

1969 seçim sürecinde AP dışında diğer tüm partiler düzen değişikliği üzerinde dururken, AP iktidarda olduğu dört yıllık dönemde gerçekleşen görece iktisadi ve siyasi istikrardan söz etmiştir (Landau, 1974: 277). Bununla birlikte, iktisat alanındaki gelişmelere rağmen AP'nin çözemediği sorunlar da bulunmaktadır. 1964–1968 döneminde imalat sanayinde yıllık üretim yaklaşık %9 artmış, dönem başı %14 olan iç tasarruflar dönem sonu itibarıyla %172'ye ulaşmış, sabit yatırım oranı artmış, inşaat sektörü canlanmış, tarım sektöründe üretim ve ürün fiyatları artmıştır. Tüm bunların sonucunda ise GSMH yılda ortalama %6 büyümüştür. Bu gelişmelere rağmen uluslararası ödemeler dengesi sorunu, sermaye yoğun kamu sektöründeki düşük verimlilik, enflasyon ve vergi sistemindeki adaletsizlik sorunları

varlığını sürdürmüştür. AP seçime yukarıda betimlenen bir ortamda girmiştir (Hyland, 1970: 5). CHP ise 1969 seçim sürecinde tartışmalardan uzak durarak reform tezini ortaya atmıştır (Ahmad, 1977:259).

1969 seçimine katılım oranı %64 olarak gerçekleşmiştir. Başka bir deyişle bu oran bu seçime kadar en düşük katılımın gerçekleştiği seçim olmuştur. En düşük düzeye 1969 seçiminde inen seçime katılım oranı aslında 1950–1969 döneminde süregelen bir düşüş eğiliminin son noktasıdır. Bu durumu Bulutay (1970) gittikçe daha belirgin bir şekilde hakim sınıfların egemenliğine hizmet eden iktidar karşısında kitlelerin seçimlere yabancılaşmasının bir göstergesi olarak yorumlamaktadır (Bulutay, 1970: 92).

1969 seçiminde bir parti dışında diğer tüm eski partilerin oyları düşmüştür. Oyu düşmeyen tersine artan tek parti bu seçimde Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) ismiyle temsil edilen eski CKMP partisidir. 1969 seçiminde AP geçerli oyların %47' sini elde ederek yine birinci parti olmuştur. CHP'nin 1965 seçiminde konumunu ortanın solu olarak belirlemesi ile birlikte parti içerisinde kopmalar gerçekleşmiş ve ayrılan gruplar 1969 seçimine Güven Partisi (GüP) ismiyle ayrı bir parti çatısı altında toplanmışlardır. Devletçi-seçkinci sağ bir parti olarak nitelendirilebilen GüP 1969 seçiminde %7 oy almıştır.³

³ Güven Partisi (GüP)'nin ismi 1971'de Milli Güven Partisi (MGP), 1973'te ise Cumhuriyetçi Parti (CP) ile birleşerek Cumhuriyetçi Güven Partisi (CGP) olarak değişmiştir.

Tablo 10. 1969 Milletvekili Seçimi Sonuçları

Partiler	Oy Sayısı	Oranlar		
		Tüm Seçmenler İçinde	Geçerli Oylar İçinde	Milletvekili Sayısı
Adalet Partisi	4.229.712	28,6	46,5	256
Cumhuriyet Halk Partisi	2.487.006	16,8	27,4	143
Güven Partisi	597.818	4,0	6,6	15
Millet Partisi	292.961	2,0	3,2	6
Milliyetçi Hareket Partisi	275.091	1,9	3,0	1
Birlik Partisi	254.695	1,7	2,8	8
Türkiye İşçi Partisi	243.631	1,6	2,7	2
Yeni Türkiye Partisi	197.929	1,3	2,2	6
Bağımsızlar	511.023	3,5	5,6	13
Geçersiz Oylar	426.169	2,9		
Kullanılan Oylar Toplamı	9.516.035			
Oy Kullanmayanlar	5.272.517	35,7		
Toplam	14.788.552	100	100	450
Kaynak: TÜİK, 2009. s.142-146				

1969 seçiminde sağ partilerin toplam oyu bir önceki seçimlere göre yaklaşık altı puan düşerek %38 olarak gerçekleşmiştir. Turan (2004), seçime katılmayanların oranının bir önceki seçime göre yedi puan düştüğünü ifade ederek sandık başına gitmeyenlerin büyük çoğunluğunun sağ partilere oy vermiş kişiler olduğunu belirtmektedir (Turan, 2004: 71). Sol partilerin oyları toplamı ise 1965 seçiminde %22 iken, 1969 seçiminde %21 olmuştur. Sol yelpazedeki partiler; CHP, TİP ve 1966 yılında Aleviler tarafından kurulan Türkiye Birlik Partisi (TBP)'dir.

Hale (1972) 1969 seçiminde AP'nin oy oranının azalmasına rağmen seçimden en büyük parti olarak çıkmasını bu partinin DP ile olan ilişkisine bağlanmakta CHP'nin aldığı oyları ise partinin halkın partisi olma gayreti ve Atatürk ile İnönü gibi iki saygın ulusal liderin partisi olması özelliği ile açıklanmaktadır (Hale, 1972: 399-401). 1969 seçimi önceki seçimlere göre önemli farklılıklar içermektedir. Onulduran'a (1973) göre; 1969 seçimi sonrası CHP'nin öğrenim görmüş seçkinlerin partisi olduğuna dair imajının tamamen doğru olmadığı ve AP'nin de seçkin olmayanlar ile zengin toprak sahiplerinin partisi olduğuna dair imajına tam uymadığı sonucuna varılmaktadır. Dolayısıyla partilerin eski imajlarını

değiştirmekte oldukları ve toplumun değişik kesimlerinden destek aldıkları belirtilmektedir (Onulduran, 1973: 124-159).

Bulutay 1964–1968 dönemi için de tarım ürünleri fiyatları ile seçmen davranışları arasındaki ilişkiyi analiz etmiştir. Analize göre, tarımsal üretim değerindeki artışın AP'nin oy oranını artırdığı tersine tarımsal üretim değerindeki azalış ya da göreceli olarak az artışın AP'nin oy oranını azalttığı sonucuna ulaşmıştır (Bulutay, 1970: 81-83). Aynı çalışmada 1964-1969 döneminde imalat sanayinde işçilerin ortalama günlük ücretlerinin, imalat sanayindeki gelir artışının altında kalması nedeniyle bir kısım işçi sınıfı oyunun AP'den uzaklaştığı da ifade edilmektedir (Bulutay, 1970: 99-100).

1960'larda hızlı bir sanayileşme yaşanmış, AP hükümeti ilk iktidar döneminde, büyük ölçüde bu iktisadi gelişmeler sayesinde önemli bir destek kazanmıştı. Fakat daha sonraki dönemlerde sabit fiyatlarla kişi başına düşen milli gelirin yılda ortalama %4 büyümesine rağmen iktidardaki AP'nin oyları azalma eğilimine girmişti. Bunun nedenini Bulutay (1970), ittifaklardaki değişim ile açıklamaktadır. Bulutay'a göre, büyük sermayedarların ağırlığı 1960'larda iktisadi hayata hakim olmuştur. Bu durum büyük burjuva ile küçük ve orta ölçekli işletmeler arasında çatışmaya yol açmıştır. Bu nedenle de sermayedarlar AP ile olan ittifakını bürokrasi yönüne kaydırmıştır. Ayrıca 1963–1967 döneminde küçük ve orta büyüklükteki bazı işletmeler gerçekleşen iktisadi büyümeden çok az pay aldıkları için Milli Nizam Partisi'nin (MNP) kuruluşuna öncülük etmişlerdir. Bu tavır büyük sermayedarların iktidarı olarak niteledikleri AP'ye karşı bir tepki niteliği taşımaktadır (Bulutay, 1970: 89).

Siyasal alanda bu gelişmeler yaşanırken iktisadi alanda da ekonomi tekrar bir çıkmaz içerisine girmiştir. 9 Ağustos 1970'de istikrar önlemleri açıklanmış ve yine devalüasyon yapılmıştır. Devalüasyon sonrası bir ABD Doları 9 TL'den 15 TL'ye çıkarılmıştır. Fakat 1958 istikrar programı fiyat istikrarı ve iktisadi durgunluğa neden olmuşken, 1970 önlemleri yükselen enflasyon ve hızlı bir üretim artışı ile sonuçlanmıştı. Bununla birlikte dünya konjonktürünün etkisiyle de tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de gençlik hareketleri başlamış, iktidar yoğun eleştirilere maruz kalmıştır. Söz konusu toplumsal hareketlere karşı hükümetin tavrı sertleşince

1969 seçimi sonrası siyasal, ekonomik istikrarsızlık ve sorunlu demokratik yapı toplumsal çatışmalara dönüşmüş, 12 Mart 1971’de bir kez daha askeri müdahale gerçekleşmiştir. Bu müdahale ile AP hükümeti istifa etmiş ve yerine teknokrat ağırlıklı yeni bir hükümet oluşturulmuştur.

2.1.7. 1973 Milletvekilliği Genel Seçimleri

27 Mayıs’ta başlayıp 12 Mart ile sona eren zaman içerisinde üç kez Milletvekili Genel Seçimi yapılmıştır. Bunlardan ilkinde 1961 seçiminde en çok oyu CHP almış, son ikisinde 1965 ve 1969’da ise AP iktidara gelmiştir. 1961 seçimi sonrası CHP’nin tek başına iktidar olması beklenirken, CHP ancak koalisyonla hükümet kurabilmiştir. 1965 seçiminde ise, sol ideoloji parlamentoya girmiştir. Bu bir yandan sosyalist sol bir parti olan TİP’in milletvekilleri ile gerçekleşirken, diğer taraftan CHP’nin seçimden önce kendini ortanın soluna konumlandırması ile oluşmuştur. Böylece sosyal demokrasi Türkiye’ye özgü nitelikleri ile siyasi yaşamda yerini almıştır (Turan, 2004: 88).

12 Mart sonrası ilk seçim 1973 yılında yapılmıştır. Seçime CHP ve AP yine katılmıştır. Fakat 1973’teki CHP 1969 seçimindeki CHP’den oldukça farklıdır. 1965 seçimi öncesi ortanın soluna konumlanan CHP’nin parti başkanlığına 1972 kurultayında Bülent Ecevit gelmiştir. Bu görev değişikliği üzerine İsmet İnönü partiden istifa ederken bazı milletvekilleri ve senatörler de istifa ederek iki yeni parti kurmuşlardır (Turan, 2004: 89). 1973 seçiminde CHP’nin seçim bildirgesinin adı “Ak Günlere” idi. Bu anlamda Kongar (1998), CHP’nin demokrasi ile temel hak ve özgürlüklere olan inancına ve oluşturmak istediği politikalara yenilik kavramı çerçevesinde yaklaşmaktadır. Bu çerçevede önerilerinin değişen Türkiye’nin toplumsal ve ekonomik sorunları bakımından işçi sınıfı ve gecekondü halkı için anlamlı olduğunu belirtmektedir (Kongar, 1998: 181). Bu durumu CHP’nin merkez aydınlarının bir aleti olmaktan çıkıp çevredeki toplumsal hareketin aracı olmaya dönüşüm gayreti olarak görmek mümkündür. Tachau’ya (2002) göre CHP yoksulların sesi olurken, 1950’li yıllarda merkezin güç tekeline karşı çevrenin sözcüsü olan DP’nin devamı olarak görülen AP gibi partiler mevcut durumun savunucusu haline gelmişlerdi (Tachau, 2002: 44). Bununla birlikte, 1960’lı yıllarda politik hayata bir boyut olarak ideolojinin eklemlenmesi politikanın da sağ-sol

yelpazede giderek ideolojikleşmesine neden olmuştur. Bu bağlamda Ergüder'e (2000) göre CHP kentli ve köylü düşük gelir gruplarının desteğine yönelmiştir (Ergüder, 2000: 287).

1973 seçimi öncesi CHP partiden ayrılanlara rağmen soldaki yerinde kendini yenilerken sağ parçalanmış durumdadır. AP' nin kuruluşundan beri rekabet ettiği YTP1 kongre kararı ile kapanmasına rağmen partinin içinden yeni bir parti, Demokratik Parti (DkP) kurulmuştur. 12 Mart döneminde kapatılan MNP' nin yerine ise Milli Selamet Partisi (MSP) kurulmuştur (Turan, 2004: 90). Kongar'ın (1998) ifadesiyle DkP tutucu ve dinci bir partiydi. MSP ise, emperyalizme karşı küçük sanayici ve tüccara dayalı bir ulusal gelişme öngörmekteydi (Kongar, 1998: 179-180). Bununla birlikte Özbudun (1995) MSP'nin İslami ahlak ve değerler ile küçük esnaf, zanaatkar ve tüccarın çıkarlarını birleştiren bir politika öngördüğünü ileri sürmektedir. (Özbudun, 1995: 235). Benzer şekilde Torak (1988) MSP'yi batı tipi ekonomik gelişmeye İslami bir seçenek arayan bireylerin taleplerini meşrulaştırmış, geleneksel çevrelerinde kalmış kırsal kesimdeki ya da kültürel yönelimi ve iktisadi faaliyeti açısından marjinal insanlara hitap eden bir parti olarak tanımlamaktadır. (Toprak, 1988: 125-126).

MHP küçük esnaf ve zanaatkarın belirli bir kesimince destekleniyordu (Kongar, 1998: 180). MHP aşırı milliyetçilik ve komünizm karşıtlığını, sıkı iktisadi müdahalecilik politikası ile bir araya getirmişti (Özbudun, 1995: 235). Seçime katılan diğer partilerden CGP Atatürkçülük propagandası altında sola karşı şiddetli bir seçim kampanyası yürütmekteydi. Bununla birlikte, büyük kapitalistlerin temsilcilik görevini üstlenmiş görünüyordu. TBP, temel hak ve özgürlüklerin geliştirilmesi, sosyal adaletin sağlanması konuları üzerinde duruyordu (Kongar, 1998: 180-181).

1973 seçim listelerinde AP milletvekilleri listesinde yer alan yüksek bürokrat oranı, CHP'dekinden daha fazla idi. Bu AP'nin geleneksel bürokrat seçkinler ile uzlaşması olarak yorumlanabilir. Bu anlamda CHP'nin merkez partiliğinden çevre partiliğine kaymasıyla AP'nin merkeze daha yakın bir duruma geldiği söylenebilir (Akarlı, 1975: 153-154).

1969 seçiminde olduğu gibi 1973 seçiminde de hiçbir partinin tüm seçmenler içerisindeki oy oranı, oy kullanmayan seçmenlerin oranını aşamamıştır. Fakat bu seçimde oy kullanmayanların oranı üç puan düşmüştür. Bu seçimde oy kullanmayanların oranı %33' dür. En çok oy oranına sahip CHP'nin tüm seçmenler içindeki oy oranı %21'dir. Bu seçimde CHP geçerli oylar içinde %33 oy oranı ile birinci parti olmuştur. AP bu kez % 30 oy oranı ile ikinci parti olmuştur. AP'den ayrılan DkP ve MNP yerine kurulan MSP % 12 şer oy oranı elde etmişlerdir. Bu sonuçlara göre CHP 450 milletvekilliğinden 185'ini, AP 149'unu elde etmiştir. MSP 48 milletvekilliği kazanmıştır.

Tablo 11. 1973 Milletvekili Seçimi Sonuçları

Partiler	Oy Sayısı	Oranlar		
		Tüm Seçmenler İçinde	Geçerli Oylar İçinde	Milletvekili Sayısı
Cumhuriyet Halk Partisi	3.570.583	21,3	33,3	185
Adalet Partisi	3.197.897	19,0	29,8	149
Demokratik Parti	1.275.502	7,6	11,9	45
Milli Selamet Partisi	1.265.771	7,5	11,8	48
CGP	564.343	3,4	5,3	13
Milliyetçi Hareket Partisi	362.208	2,2	3,4	3
Türkiye Birlik Partisi	121.759	0,7	1,1	1
Millet Partisi	62.377	0,4	0,6	-
Bağımsızlar	303.218	1,8	2,8	6
Geçersiz Oylar	500.185	3,0		
Kullanılan Oylar Toplamı	11.223.843			
Oy Kullanmayanlar	5.574.321	33,2		
Toplam	16.798.164	100	100	450
Kaynak: TÜİK, 2009. s.142-146				

AP 1969 seçiminde tüm seçmenler içinde %29 oy oranına sahipken, 1973 seçiminde %19 oranında oy aldı. YTP1'in AP ile birlikte seçime girdiği düşünüldüğünde oy kaybı 11 puan olmaktadır. AP'nin kaybettiği oylar DkP ve MSP'ye gitmiş olabilir. Çünkü bu iki parti oyu azalan diğer sağ partilerden ve önceki seçime katılmayıp bu seçime katılan seçmenlerden de oy almıştır. Kapatılan TİP ve

oyu azalan TBP'nin oyları ise CHP'ye kaymıştır. Dolayısıyla DkP ve MSP'nin AP'nin oylarını bölmesi sonucunda CHP seçimden en büyük parti olarak çıkmıştır (Turan, 2004: 94). CHP yönünden bu gelişme partideki yenileşme, lider değişikliği ve yeni bir anlayışın ortaya çıkması sonucu gerçekleşmiştir (Kili, 1976: 367).

Çok partili rejime geçildiğinden beri, 1960'lı yıllardaki CHP koalisyonları dahil olmak üzere, ülkeyi hep sağ ideolojik özelliğe sahip hükümetler yönetmiştir. 1973 seçimini ise konumunu ortanın solunda belirleyen bir parti kazanmıştır. Bu durum ülkeyi yöneten partilerin siyasal çizgisinde meydana gelen bir kırılmayı ifade etmektedir (Turan, 2004: 94). Keyder'e (1992) göre devletin ticaret hadlerini piyasa ekonomisine adapte olmaya çalışan çiftçiler lehine tarım ürünleri fiyatlarını desteklemesi, sosyal güvenlik ve emeklilik şartlarının iyileştirilmesi, grev hakkı ve 1963-1970 ile 1973-1976 dönemlerinde reel ücretlerin önemli ölçüde artması gibi toplumsal ve iktisadi gelişmeler sosyal demokrasinin ortaya çıkmasına yol açmıştır (Keyder, 1992: 318). Bununla birlikte, özellikle 1970-75 döneminde gerçekleşen iktisadi büyümeden büyük oranda batı illerinin yararlanması görece küçük Anadolu kasabalarında siyasal tepki doğurmuştur. Bunun sonucunda etnik ve dini nedenlerle çatışmalar körüklenmiştir (Keyder, 1992: 75).

1973 seçiminden sonra CHP-MSP koalisyonu kurulmuştur. Bu koalisyon ortanın solu çizgisini benimsemiş, laikliğe bağlı ve batı tipi sosyal demokrasinin savunucusu olan bir parti ile; sağ ideolojiye sahip, büyük sermaye karşıtı, dini temellere dayalı bir partiyi yan yana getiriyordu (Schick ve Tonak, 1992: 389-390). Dolayısıyla, CHP-MSP koalisyonunun büyük sermayeye olan güvensizliğinin yanı sıra temel hak ve özgürlükleri garantileyen bir demokrasi inancı, karma ekonomi, sosyal adalete dayalı bir iktisadi ve toplumsal kalkınma, toplumun belirli gruplarına değil tümüne yarar sağlayan bir iktisat politikası, esnaf ve zanaatkarın korunması ve petrol ile sermaye malı üreten şirketlerin kamulaştırılması gibi ortak görüşlerinin olduğu söylenebilir (Zürcher, 2002: 380). Fakat her iki partide yaygınlaşan teknoloji ile birlikte toplumsal yapıda geleneksel değerlerin yok olmasına tepki gösterirken; Ahmad'a (1977) göre MSP çözüm olarak dini değerleri ortaya koymakta, CHP ise toplumsal refahın oluşturulmasında Kemalizm milliyetçiliğinin güncel bir biçimini savunmaktaydı (Ahmad, 1977: 332-334).

2.1.8. 1977 Milletvekilliği Genel Seçimleri

1974 yılı Ocak ayında göreve başlayan CHP-MSP koalisyonu aynı yılın Kasım ayına kadar sürdürülmüştür. Bu süreçte CHP ve MSP arasında politika oluşturulması sürecinde önemli sorunlar meydana gelmiştir. Ecevit 1974 Kıbrıs hareketi sonrası seçim çağrısı yapmasına rağmen AP ve diğer partilerin erken seçimi reddederek Milli Cephe (MC) hükümetini kurmasıyla erken seçim yapılmamıştır (Belge, 1992: 177). Milli Cephe hükümeti AP-MSP-CGP-MHP koalisyonundan oluşmuştur. Bu koalisyon 1975 Mart ayında göreve başlamış ve 1977 seçimine kadar iktidarda kalmıştır (Turan, 2004: 106).

Tablo 12. 1977 Milletvekili Seçimi Sonuçları

Partiler	Oy Sayısı	Oranlar		
		Tüm Seçmenler İçinde	Geçerli Oylar İçinde	Milletvekili Sayısı
Cumhuriyet Halk Partisi	6.136.171	28,9	41,4	213
Adalet Partisi	5.468.202	25,8	36,9	189
Milli Selamet Partisi	1.269.918	6,0	8,6	24
Milliyetçi Hareket Partisi	951.544	4,5	6,4	16
CGP	277.713	1,3	1,9	3
Demokratik Parti	274.484	1,3	1,9	1
Türkiye Birlik Partisi	58.540	0,3	0,4	-
Türkiye İşçi Partisi	20.565	0,1	0,1	-
Bağımsızlar	370.035	1,7	2,5	4
Geçersiz Oylar	531.038	2,5		
Kullanılan Oylar Toplamı	15.358.210			
Oy Kullanmayanlar	5.849.093	27,6		
Toplam	21.207.303	100	100	450
Kaynak: TÜİK, 2009. s.142-146				

5 Haziran 1977’de yapılan seçimde en çok oyu %41 oy oranı ile CHP almıştır. Bu oran CHP’nin geçerli oylar içerisindeki oranıdır. Bu seçim CHP’nin çok partili dönemde geçerli oylar itibariyle en çok oy aldığı ikinci seçimdir. Tüm seçmenler içerisindeki CHP’nin oy oranı 1969’da %27 iken 1973’te %33’e yükselmiştir. Fakat mecliste CHP 213 milletvekilliğine sahip olmuş ve tek başına iktidar olamamıştır. AP ise, 1977 seçiminde tüm seçmenler içerisindeki %26 oy oranı ile oylarını altı puan artırmıştır. Buna karşın DkP’nin oy oranı altı puan gerilemiştir.

Dolayısıyla AP'nin oylarındaki artış buradan kaynaklanmış olabilir. CHP'de ise sekiz puanlık artış vardır. Bu artışın kaynağı seçimde oy kullanmayanların oranında aranabilir. Bu seçimde oy kullanmayanların oranı önceki seçime göre altı puanlık azalış göstermiştir (Turan, 2004: 109).

AP'nin geçen seçime göre oyları artmış fakat bu seçimdeki oy oranı 1961 ve 1969 seçimlerindeki oy oranını yakalayamamıştır. Ergüder'e (1991) göre AP'nin 1960'lı yıllarda oy kaybetmesinde; liderlik ettiği koalisyon hükümetleri döneminde ekonominin durgunluğa girmesinin, OPEC petrol krizine çözüm üretememesinin, yükselen enflasyonun ve artan siyasi şiddetin etkisi bulunmaktadır (Ergüder, 1991: 163).

Tachau'ya (1984) göre CHP'nin artık ulusal ve yerel seçkinlerle olan ittifakı kaybolmaya başlamıştır. CHP başta işçi ve yoksullar olmak üzere kentlerde önemli bir oy potansiyeline sahip olmuştur (Tachau, 1984: 71). Bununla birlikte, sol ideoloji bu sınıflar içerisinde büyük ölçüde örgütlenmişti. CHP çeşitli sol hareketler tarafından desteklenmekteydi. Bu durum partinin geçmişiyle birlikte bürokratik seçkincilikten başlayıp korporatist halkçılığın çeşitli renklerinden geçerek, sosyalizme dek uzanan çok sayıda görüşü barındırmasına olanak sağlamıştı (Keyder, 1992: 73). CHP'nin 1977 seçimindeki başarısı Schick ve Tonak (1992) tarafından hem liberal burjuvazinin hem de sol hareketin büyük bir bölümünün ve örgütlenmiş işçilerin desteğine bağlanmaktadır. Fakat yine Schick ve Tonak'a (1992) göre CHP'nin toplumsal halkçı eğilimleri bürokratik-seçkinci geçmişiyle birleşince; hem tabanı hem de burjuvazi ve finans kuruluşlarıyla ilişkilerini zayıflatan bir duruma neden olacaktı. CHP tüm toplumsal sınıfları memnun etmek için gösterdiği çabalarda başarısız olunca da gerek burjuvazi gerekse işçi sınıfı yavaş yavaş desteklerini çekeceklerdi (Schick ve Tonak, 1992: 373).

Sunar ve Sayarı'ya (1982) göre, AP'nin kendisini sola karşı tek seçenek olarak göstermesi merkez sağ oyların AP'de toplanmasını sağlamıştı (Sunar ve Sayarı, 1982: 29). Bu yaklaşımın aksine Tachau'ya (2002) göre, CHP'nin ideolojik olarak sola kaymasına ve seçimden en büyük parti olarak çıkmasına rağmen, sistem bir bütün olarak ters yönde hareket etmiştir. Önceki seçimlerde DP ve AP'ye kayan seçmen, bu seçimde MSP ve MHP'ye yönelmiştir (Tachau, 2002: 42).

Bu dönemin analizi çeşitli yönlerden yapılabilir. Keyder (1992) sınıfsal yapı argümanından hareketle açıklamalar yapmıştır. Ona göre gecekondularda yarı istihdam edilmiş, yarı kentli ve siyasi açıdan ateşli gruplar yoğunlaşmıştı. Sendikalarda örgütlenmiş işçiler sanayicilerin kar oranlarını düşürmeye başlamıştı. Örgütlü işçiler ile bu olanağa sahip olmayanlar arasındaki gelir farklılaşmıştı ve bu söz konusu gruplar arasında siyasi farklar doğurmuştu. Küçük burjuvazi, büyük burjuvazinin tehdidi altındaydı. Bu durum daha çok taşra illerinde hissediliyordu. İç ve doğu illeri merkez illerle kıyaslandığında geri kalmışlardı. Dolayısıyla özellikle taşra illerinde etnik ve dini ayrımcılığa dayalı siyasi hareketler güçlenmeye başlamıştı. İktisadi gerileme, azalan ithalat ve buna bağlı olarak azalan sanayi üretimi sonucu toplumsal bunalım daha da derinleşmişti (Keyder, 1992: 321–323). Bununla birlikte, Turan (2004) dünya konjonktürünün etkisinden hareket etmiş 1974'te yaşanan petrol krizinin petrol fiyatlarını olağan üstü artırmasının ardından, 1979 yılında yeni bir petrol fiyatı şokunun yaşanması önemli hammadde ve gıda ürünlerinde kıtlığa neden olmasına vurgu yapmıştır. Bu şartlarda, uluslar arası finans kuruluşlarıyla anlaşma sağlayamayan, ekonomik bunalıma çare bulamayan ve artan siyasi çatışmaları engelleyemeyen CHP azınlık hükümeti halk desteğini kaybetmiş ve 1979 milletvekili ara seçimlerini kaybetmesinin ardından görevinden istifa etmiştir. Yerine kurulan AP azınlık hükümeti ise toplumsal ve siyasi istikrarsızlığın yaşandığı Türkiye'de ekonomik istikrar önlemleri paketini hazırlamış ve 24 Ocak 1980'de ilan etmiştir (Turan, 2004: 117). Bu kararların gereği olarak uygulanan iktisat politikaları kitleler üzerine ek baskılar getirmiş, siyasal ve toplumsal istikrarsızlık artmıştır. (Trak ve Turan, 1980: 10). Söz konusu istikrarsızlık ortamını gerekçe gösteren Ordu 12 Eylül 1980'de ülke yönetimine bütünüyle el koymuştur.

2.1.9. 1983 Milletvekilliği Genel Seçimleri

12 Eylül yönetimi, 1982 Anayasası ile eski siyasetçilere siyaset yapma yasağı getirdi. 6 Kasım 1983 seçimi bu şartlar altında yapılan ilk seçimdi. Bu seçimin temelleri 1982 Anayasası ile belirlenmişti. Bu Anayasa, siyasi katılımın tabanını daraltarak Türkiye'nin siyasi örgütlenmesini yeniden yapılandırmıştı (Sakallıoğlu, 1997: 162). Söz konusu tasarının bir parçası olarak 1980 öncesi kurulan tüm partiler kapatılmış, dönemin siyasetçilerine yasaklar getirilmişti. Dolayısıyla 1983 seçimi

yeni partilerle yapılmıştır. Fakat her yeni parti de seçime girememiştir. Yalnızca seçime katılmasında sakınca görülme-yen üç parti seçime katılabilmıştır. Bu partiler; Milliyetçi Demokrasi Partisi (MDP), Halkçı Parti (HP) ve Anavatan Partisi (ANAP) idi. MDP ve HP; ilki merkez sağ diğeri ise merkez solu temsil etmek üzere tasarlanmış partilerdi. Seçime giren partiler arasında ANAP'ın farklı bir konumu vardı. Ergüder (1991) ANAP'ı, üç parti içerisinde Milli Güvenlik Konseyi (MGK) tarafından seçime aday gösterilen bir partiden çok halkın ürünü olan bir imaja sahip bir parti şeklinde ifade etmektedir⁴ (Ergüder, 1991: 163). 1983 seçimi, seçime katılacak partilerin ve adaylarının sınırlandığı bununla birlikte seçmenin sandık başına gidip gitmeme özgürlüğünün de sınırlandığı bir seçimdi. Oy kullanmayanlar para cezası ile cezalandırılacaktı. ANAP katıldığı ilk seçimde, tüm seçmenler içerisinde %40 oy oranına sahip olmuştu. HP %27 ve MDP %20 oy almıştı. Seçmenlerin yüzde biri bağımsızlara oy vermişken, yüzde beşi de geçersiz oy kullanmıştır. ANAP geçerli oyların %45'ini alarak 211 milletvekilliği kazanırken, %31 oy oranı ile HP 117 milletvekilliği kazanmıştır. MDP ise %23 oy oranı ile 71 milletvekilliğinde kalmıştır. Bununla birlikte seçmenlerin yüzde sekizi para cezasına rağmen oy kullanmamıştır.

Tüm seçmenler içinde almış oldukları oylar açısından değerlendirildiğinde, ANAP'ın almış olduğu oy oranı 1977 seçiminde AP-MSP-MHP-CGP ve DkP'nin almış oldukları oylar toplamına, HP'in ise CHP'nin oy oranına oldukça yakındır. Bununla birlikte, 1977 seçimi ile 1983 seçimi oy kullanmayan seçmenler açısından değerlendirildiğinde, 1983 seçiminde bu oran 20 puan azalmıştır. MDP'nin oyu ise %20'dir. Bu durum Toprak'a (1988) göre askeri yönetimin her şeyi yeniden düzenleme isteğine rağmen, seçmenlerin siyasi tercihlerini sürdürdüğünü göstermektedir (Toprak, 1988: 127).

⁴ 1980 sonrası kurulan fakat MGK tarafından veto edilen diğer partiler ise şunlardı; Büyük Türkiye Partisi (BTP), büyük kısmı eski AP'li olan kişiler tarafından kurulan bir partiydi. Bu parti MGK tarafından eski partilerden birinin devamı olduğu gerekçesiyle kapatıldı ve yerine Doğru Yol Partisi (DYP) kuruldu. Sosyal Demokrasi Partisi (SODEP), eski CHP'nin yerini alabilecek bir partiydi fakat seçimlere katılamadı. 1983 seçiminden iki yıl sonra HP ile birleşerek Sosyal Demokrat Halkçı Parti (SHP) adını aldı. SODEP ve DYP 1983 seçimine katılabilmek için şansları olan partilerdi fakat kurucu üyelerinin MGK tarafından veto edilmesi ile seçim başvuru tarihine kadar kuruluşlarını tamamlayamamışlardı. Bir anlamda seçime katılımları engellenmişti.

Tablo 13. 1983 Milletvekili Seçimi Sonuçları

Partiler	Oy Sayısı	Oranlar		
		Tüm Seçmenler İçinde	Geçerli Oylar İçinde	Milletvekili Sayısı
Anavatan Partisi	7.833.148	39,6	45,1	211
Halkçı Parti	5.285.804	26,7	30,5	117
Milliyetçi Demokrasi Partisi	4.036.970	20,4	23,3	71
Bağımsızlar	195.588	1,0	1,1	-
Geçersiz Oylar	886.852	4,5		
Kullanılan Oylar Toplamı	18.238.362			
Oy Kullanmayanlar	1.529.004	7,7		
Toplam	19.767.366	100	100	399
Kaynak: TÜİK, 2009. s.143-147				

Seçim kampanyalarında ANAP ve HP toplumsal ve iktisadi konuları işlerken; MDP hukuk, düzen ve hükümetin otoritesi gibi konulara değinmiştir. Fakat ANAP ile HP'nin politik yaklaşımları farklılık arz etmektedir. Örneğin Özal özelleştirme politikalarını öngörüyorken, HP özelleştirme karşıtı idi. Kalaycıoğlu (2002) ANAP'ın seçimi kazanmasında Özal'ın sivil teknokrat geçmişinin, seçime ANAP dışında sadece askerler tarafından kurdurulmuş iki partinin katılmasının ve ANAP'ın belirgin bir iktisadi programının olmasının etkili olduğunu belirtmektedir (Kalaycıoğlu, 2002: 41–2).

12 Eylül rejimi esasında yeni bir koalisyon oluşumuyla sona ermiştir. Bu koalisyon, küçük girişimcilerden kapitalistlere, ılımlı gelenekçilerden eylemci milliyetçilere kadar değişik grupların ve İslamcılarının bir araya geldiği bir koalisyon olmuştur. Karpat'ın (1988) ifadesiyle orta sınıf otuz yıllık mücadele ile geçen demokratik süreç sonunda iktidara gelmiştir (Karpat, 1988: 155–156). Mert'in (1999) yorumu şu şekildedir. DP ile sağ ideoloji büyük bir ittifak kurmuştu. 1970'li yıllarda radikal sağ partilerin güçlenmesi ile ekonomik liberalizm ve muhafazakar kültürel değerler ittifakı kısmen bozulmuştu. Fakat 1980 sonrası ANAP ile birlikte, sağ tekrar büyük bir ittifak sağladı (Mert, 1999: 37). Genel kabul gören bir görüşü Özbudun (1996) şu şekilde ifade etmektedir “ANAP merkez sağda liberallerin, muhafazakarların, ılımlı İslamcılarının ve eski aşırı milliyetçilerin bir araya geldiği bir

koalisyonu” (Özbudun, 1996: 132). Geniş seçmen yelpazesinden oy almış olan ANAP bir bakıma ideolojik yönelimiyle, serbest piyasa ekonomisini ve kültürel muhafazakarlığı vurgulamasıyla merkez sağda yer edinmişti (Sayarı, 2002: 16).

ANAP, enflasyonu %25’e indirmeyi, orta direği güçlendirmeyi ve iktisadi büyüme ile refah sağlamayı vaat ediyordu (Ergüder, 1991: 156). Bu doğrultuda iktisat politikasını da ithal ikameci korumacılıktan dışa açılmaya, devlet kontrolünden serbestliğe ve özelleştirmeye yönlendirmişti. Bu anlamda ANAP özel sektörün taleplerinin doğrultusunda kurulmuş bir parti görünümündeydi. Fakat 1985’ten sonra bazı sorunlarla karşılaşmaya başlamıştı. Bir yandan yüzde yedilik büyüme hızına rağmen enflasyon yükselmeye devam ediyordu, diğer taraftan da siyasi yasakların sürmesi nedeniyle 1980 öncesi liderlerin durumu tartışılmaya başlamıştı (Ergüder, 1991: 160). 6 Eylül 1987 günü yapılan referandum ile 1980 öncesinin siyasi liderleri siyasete dönme olanağına kavuştular. Bu gelişme sonrası 1988’de yapılması gereken genel seçim, Özal’ın erken seçim çağrısı ile 1987 yılına çekilmiş oldu.

2.1.10. 1987 Milletvekilliği Genel Seçimleri

1987 seçimine yedi parti katıldı. Bunlar içerisinde sadece ANAP bir önceki seçimde yer almıştı. Diğer partiler ilk kez bir seçime katılan partilerdi. Bunlar; DYP, MÇP, RP, SHP ile birlikte, 1985 yılında Rahşan Ecevit başkanlığında kurulan Demokratik Sol Parti (DSP) ve bir kısım eski MHP’li tarafından kurulan İslahatçı Demokrasi Partisi (IDP) idi. Bu partilerin çoğunun yalnızca isimleri yeniydi, aslında 12 Eylül dönemi kapatılan partilerin devamı niteliğinde partilerdi.

ANAP 1987 seçiminde de birinci parti oldu. Fakat aldığı oy oranı geçerli oylar içinde dokuz puan düşmüştü. Bu azalmanın en önemli nedeni sağ ideolojinin bu seçimde beş ayrı parti çatısı altında temsil edilmesiydi. Geçerli oylar içinde ANAP %36 oy almıştı. İkinci parti olan SHP %25, üçüncü DYP %19, DSP %9, RP yüzde yedi oy almıştı. MÇP’nin oranı yüzde üç, IDP’nin oranı ise yüzde birde kalmıştı.

Tablo 14. 1987 Milletvekili Seçimi Sonuçları

Partiler	Oy Sayısı	Oranlar		
		Tüm Seçmenler İçinde	Geçerli Oylar İçinde	Milletvekili Sayısı
Anavatan Partisi	8.704.335	33,0	36,3	292
Sosyal Demokrat Halkçı Parti	5.931.000	22,5	24,8	99
Doğru Yol Partisi	4.587.062	17,4	19,1	59
Demokratik Sol Parti	2.044.576	7,8	8,5	-
Refah Partisi	1.717.425	6,5	7,2	-
Milliyetçi Çalışma Partisi	701.538	2,7	2,9	-
Islahatçı Demokrasi Partisi	196.272	0,7	0,8	-
Bağımsızlar	89.421	0,3	0,4	-
Geçersiz Oylar	631.912	2,4		
Kullanılan Oylar Toplamı	24.603.541			
Oy Kullanmayanlar	1.773.385	6,7		
Toplam	26.376.926	100	100	450
Kaynak: TÜİK, 2009. s.143-147				

Yeni seçim düzenlemeleri nedeniyle DSP, RP, MÇP ve IDP barajı aşamadıkları için milletvekili çıkaramadılar. Yedi partinin katıldığı bu seçimden üç partili bir Meclis oluştu. Bu anlamda tüm seçmenler açısından değerlendirildiğinde seçmenlerin %27'si Mecliste temsil edilememişti. 1987'de SHP ve DSP'nin oy oranları toplamı %30 olarak gerçekleşmişti ve 1983 seçiminde HP'nin oy oranı %27 idi. Soldaki üç puanlık artışın kaynağı geçersiz ve kullanılmayan oylar olabilir. Bununla birlikte 1987'de sağ ideolojiye sahip beş partinin oyları toplamı %60'dı. Bu oran 1983'te ANAP ve MDP'nin oyları toplamına eşitti. Dolayısıyla, sağ oyların toplamında bir değişiklik gerçekleşmemişti.

1987 seçiminden önce yapılan Seçim Kanunu değişiklikleri ile ANAP 1983'de %45 geçerli oy ile milletvekilliklerinin %53'ünü almışken, 1987'de %36 oy ile %65'ini almıştır. Bununla birlikte, ANAP'ın seçimden birinci parti olarak çıkmasının nedenleri, iktisadi alandaki başarısı ve bürokrasiyi azaltması olarak gösterilebilir. Toplanan vergilerle sunulan hizmetler arasındaki ilişkiyi göstermek için iyi bir kampanya da düzenlenmişti (Ergüder, 1991: 158–159). Fakat 1987 seçimi sonrası enflasyon artmaya devam ederken, ekonomik büyüme hızı da azalmaya başlayınca 1989 yerel seçimlerini SHP'ye karşı kaybetti.

ANAP'ın sekiz yıllık iktidarı değerlendirildiğinde, bu dönemde piyasa ekonomisinin işlerliğini sağlamak için reformlar yapıldı. İthal ikamesine dayalı büyüme stratejisinin yerini ihracata yönelik büyüme stratejisi aldı. İthalat serbestleştirildi. Katma değer vergisi uygulaması başlatıldı. Türk Lirası dövize çevrilebilir oldu. Bununla birlikte demokratikleşme konusunda önemli adımlar da atıldı. Düşünce suçu ceza kanunundan kaldırıldı. Kürtçe konuşma yasağı kaldırıldı. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine başvuru hakkı getirildi (Özbudun, 1995: 242).

2.1.11. 1991 Milletvekilliği Genel Seçimleri

1991 seçimi öncesi Refah Partisi (RP), MÇP ve IDP ile ittifak yaptı. Halkın Emek Partisi (HEP) ise SHP listesinden seçime girdi. 20 Ekim 1991 günü yapılan seçim sonrası altı parti doğrudan, üç parti ise kurmuş olduğu ittifaklar sayesinde parlamentoya girmeyi başardı. Seçim sonuçlarına göre; DYP %27 geçerli oy oranı ile seçimde birinci parti oldu. Diğer partilerin oy oranları sırasıyla; ANAP %24, SHP %21, MDP ve IDP ile ittifak yapan RP %17 oy almıştır. DSP ise %11 oy almıştır. Meclisteki partilerin toplam oy oranı geçerli oyların %72'si, tüm seçmenlerin ise %59'udur.

Tablo 15. 1991 Milletvekili Seçimi Sonuçları

Partiler	Oy Sayısı	Oranlar		
		Tüm Seçmenler İçinde	Geçerli Oylar İçinde	Milletvekili Sayısı
DYP	6.600.726	22,0	27,0	178
ANAP	5.862.623	19,6	24,0	115
SHP	5.066.571	16,9	20,8	88
RP	4.121.355	13,7	16,9	62
DSP	2.624.301	8,8	10,8	7
Sosyalist Parti	108.369	0,4	0,4	-
Bağımsızlar	32.721	0,1	0,1	-
Geçersiz Oylar	740.423	2,5		
Kullanılan Oylar	25.157.089			
Toplamı				
Oy Kullanmayanlar	4.822.034	16,1		
Toplam	29.979.123	100	100	450
Kaynak: TÜİK, 2009. s.143-147				

Bu seçim sonuçlarına göre, sağ ve sol partilerin oyları tüm seçmenler içerisinde beşer puan düşmüş ve sandığa gitmeyenlerin oranı dokuz puan artmıştır. 1991 seçiminin dikkati çeken en önemli özelliği bu seçimde ilk kez etnik özelliği ağır basan bir partinin temsilcilerinin Meclise girmesidir⁵.

Seçimden sonra DYP-SHP koalisyonu kuruldu. Böylece 1983-1991 yılları arasındaki tek parti iktidarı dönemi sona erdi ve 1991'den itibaren 2002 seçimine kadar koalisyonlar dönemi başladı. Bu dönemin farklılık arz eden yönü kurulan koalisyonların niteliği açısından önceki koalisyon dönemlerinden ayrılmasıdır. Başka bir deyişle, daha önce bir koalisyon çatısı altında bir araya gelmemiş iki farklı ideolojiyi temsil eden partiler⁶ bu dönemde koalisyon hükümeti kurmuşlardır (Turan, 2004: 142). Kongar'a (1998) göre DYP ve SHP'nin seçim kampanyaları dikkat çekmektedir. Her iki parti de 1980 darbesinin baskıcı uygulamalarına karşı çıkmıştır. Bu anlamda iki partinin ortak bir hükümet kurlmaları siyasal sürecin mantığına uygundur (Kongar, 1998: 227).

Bu hükümet döneminde önemli toplumsal ve iktisadi sorunların yaşandığı ifade edilmektedir. Bayramoğlu (2006) söz konusu dönemde bir yandan kimliklere ilişkin gerilimlerin ortaya çıktığını, öte yandan da kimliklerin siyasal alanda temsil edilmediğini ileri sürmektedir. (Bayramoğlu, 2001: 16). Bununla birlikte yüksek enflasyon, durgunluk, artan iç ve dış borçlar, büyüyen dış ticaret açığının yaşandığı Türkiye 1994 yılında iktisadi krize girdi. Ayrıca Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin 25 Aralık 1991 tarihinde dağılması ile birlikte Avrupa ve Asya'nın siyasi haritası değişmiş, bu bölgede bir güç boşluğu oluşmuştur. Bu olay uluslararası konjoktürde önemli bir etki yaratmıştır. Tüm bu gelişmeler Özbudun'un (1995) ifadesiyle söz konusu dönemin sonunda merkez partilerin önemli ölçüde oy kaybetmesine neden oldu (Özbudun, 1995: 243).

⁵ HEP 1990 yılında kuruldu ve 1993'te Anayasa Mahkemesi tarafından kapatıldı. Yerine aynı yıl Halkın Demokrasi Partisi (HADEP) kuruldu.

⁶ Bu partiler DP ve AP'nin devamı olan DYP ile CHP'nin devamı olan SHP'dir.

2.1.12. 1995 Milletvekilliği Genel Seçimleri

24 Aralık 1995'te yapılan seçime 12 parti katılmıştır. Kongar, 1995 seçimi öncesi yapılan kampanyaların iki belirleyici propagandası olduğunu ileri sürmektedir. Bunlardan birincisi yolsuzluk iddiaları iken ikincisi RP'nin Siyasal İslam'a dayalı tutumuna karşı takınılan tavidir (Kongar, 1998: 270). Bununla birlikte 1995 seçiminde gerek sağdaki gerekse soldaki partiler birbirlerinin olumsuzlukları üzerine propaganda yaptıklarından bu seçim kampanyaları negatif siyaset üzerine kurulmuştur. Fakat Refah Partisi bunun dışında sadece diğer partilere değil sistemin tümüne yönelik bir karşıtlık kampanyası yürütmüştür (Kongar, 1998: 271-2). Ayrıca bu seçim döneminde yapılan kampanyalar arasında da önemli farklılıklar dikkati çekmektedir. RP, reel ücretlerin düştüğü, gelir dağılımındaki adaletsizliğin giderek arttığı bir dönemde yerel dini örgütlenmeler ve vakıflar aracılığıyla seçim çalışması yapmıştır. Buna karşın diğer partiler ise eski tarz örgüt çalışmaları yerine medyada imaj geliştirmeye ağırlık vermişlerdir (Özbudun, 1996: 129).

1995 seçiminde RP geçerli oyların %21'ini alarak birinci parti oldu. ANAP %20'sini, DYP %19'unu almıştır. Üç sağ partinin gerisinde fakat önemli derecede farkla iki sol parti de Meclise girmiştir. DSP %15 ve CHP⁷ %10,7 oy almıştır. Bu seçimde seçmenlerin %29'u Mecliste temsil edilememiştir. Ayrıca bir önceki seçime göre RP ve DSP'nin oyları artış gösterirken diğer partilerin oyları düşmüştür (Turan, 2004: 148).

⁷ 1992 yılında çıkan bir yasa ile CHP tekrardan kurulmuş ve 1995 yılında SHP CHP çatısı altında birleşmiştir. Bununla birlikte MÇP yine aynı yasa sayesinde parti ismini 1993'te yeniden MHP'ye dönüştürmüştür.

Tablo 16. 1995 Milletvekili Seçimi Sonuçları

Partiler	Oy Sayısı	Oranlar		
		Tüm Seçmenler İçinde	Geçerli Oylar İçinde	Milletvekili Sayısı
RP	6.012.450	17,6	21,4	158
ANAP	5.527.288	16,2	19,6	132
DYP	5.396.009	15,8	19,2	135
DSP	4.118.025	12,1	14,6	76
CHP	3.011.076	8,8	10,7	49
MHP	2.301.343	6,7	8,2	-
HADEP	1.171.623	3,4	4,2	-
YDH	133.889	0,4	0,5	-
MP	127.630	0,4	0,5	-
YDP	95.484	0,3	0,3	-
İP	61.428	0,2	0,2	-
YP	36.853	0,1	0,1	-
Bağımsızlar	133.895	0,4	0,5	-
Geçersiz Oylar	974.476	2,9		
Kullanılan Oylar	29.101.469			
Toplamı				
Oy Kullanmayanlar	5.054.512	14,8		
Toplam	34.155.981	100	100	550
Kaynak: TÜİK, 2009. s.143-147				

Kalaycıoğlu (1997)' e göre 1995 seçiminde İslami kimliğe dayalı siyaset yapan, söylemi sistem ve Batı karşıtı olan Refah Partisinin oylarının geçmişi DP'nin 1950'lerdeki oyları ile bağlantılıdır. Gecekondu sakinleri 1960'larda AP'yi, 1970'lerde merkezin solundaki CHP'yi, 1980'lerde merkezin sağındaki ANAP'ı ve 1995'te RP'yi desteklemiştir (Kalaycıoğlu, 1997: 7). Bununla birlikte 1995 seçiminde göze çarpan bir diğer özellik ilk kez bir etnik kimliğe dayalı siyasi parti olan HADEP'in seçime katılmış olması ve % 4 oy almasıdır.

1995 seçiminde sağ ve sol partiler içerisinde gerçekleşen oy kaymaları da dikkat çekicidir. DYP ve ANAP'taki oy düşüşleri RP ve MHP'deki artışın kaynağı olabilir. İlk iki partideki azalmanın toplamı son iki partideki artış toplamına oldukça yakındır. CHP'deki azalma ise DSP'deki artışa ve HADEP ile Yeni Demokrasi Hareketi'nin (YDH) oylarına kaynaklık etmiştir. Görüldüğü gibi 1991'den 1995'e sağ partiler içerisinde merkezdeki partilerin oyları azalırken daha uçtaki sağ

partilerin oyları artmıştır. Benzer şekilde sol partiler arasında da kendisini milliyetçi sol olarak tanımlayan DSP ve HADEP'e kayma gerçekleşmiştir. Dolayısıyla oyların milliyetçi ve dini kimliklerden etkilendiği söylenebilir (Turan, 2004: 152). Sayarı'ya göre siyasal alanda siyasi partiler arası rekabet 1990'larda ideolojik eğilimi aynı olan partiler arası rekabete dönüşmüş görünmektedir (Sayarı, 2002: 19). Gülalp'in (2003) de ifade ettiği gibi dünyanın başka birçok yerinde olduğu gibi Türkiye'de de sağ-sol çatışma eksenini olmaktan çıkarak yerini kimlik siyasetine bırakmıştır (Gülalp, 2003: 62). Bununla birlikte bu dönemde iz bırakan gelişmelerden biri 28 Şubat 1997 tarihinde gerçekleşmiştir. Milli Güvenlik Kurulu'nun aylık toplantısı sonucu alınan ve 28 Şubat kararları olarak bilinen bu kararlar sonucu Türkiye'de laiklik tartışmaları tekrar gündeme gelmiştir. Bu gelişmeler 1996-1999 dönemine yansımıştır. Bora'ya (1999) göre söz konusu dönemde hiçbir parti ülkenin temel politik sorunlarını tartışmamış ve tüm partiler bir kimliğe ve imaja oy istemişlerdir (Bora, 1999: 17).

2.1.13. 1999 Milletvekilliği Genel Seçimleri

Gerginliklerle dolu bir dönemin sonunda gidilen 1999 seçimi yukarıda da bahsedildiği gibi kimlik siyasetine dayalı olarak gerçekleşmiş ve sol milliyetçi bir parti olan DSP geçerli oyların % 22'sini alarak birinci parti, sağ milliyetçi MHP ise % 18 oyla ikinci parti olmuştur. 28 Şubat kararları sonrası kapatılan Refah Partisi'nin devamı olan Fazilet Partisi (FP) % 15 oy alırken, ANAP %13, DYP %12 oy almış ve CHP barajı aşamadığı için Parlamento dışında kalmıştır.

1999 seçiminde Türkiye partiler arası rekabet açısından üç bölgeye ayrılmıştır (Çarkoğlu ve Avcı, 2002: 130-131). Bu bölgeler; İç Anadolu, Batı İlleri ve Doğu ve Güneydoğu İlleridir. MHP'nin egemen olduğu İç Anadolu'daki parti sayısı diğer bölgelerden azdır ve en az rekabet burada görülmektedir. Batı illerinde partiler arası rekabet göreceli olarak daha fazladır. Partiler arası oy kayması da buna bağlı olarak kayda değer biçimdedir. Bu bölgede DSP ön plana çıkmaktadır. Doğu ve Güneydoğu illeri ise partiler arası rekabetin en fazla olduğu fakat partiler arası oy kaymasının en az olduğu bölgedir. Bu bölgede oylar HADEP, FP ve merkez sağ partiler arasında bölünmüştür. Bu değerlendirmeler çerçevesinde 1999 seçimi sürecinde etnik ve dini kimlikler önemli ölçüde temsil edilmekle birlikte bölgeler arası ekonomik ve

toplumsal farklılıklar nedeniyle seçmen tercihleri ve partiler arası rekabet önemli ölçüde değişiklik göstermektedir denilebilir.

Tablo 17. 1999 Milletvekili Seçimi Sonuçları

Partiler	Oy Sayısı	Oranlar		
		Tüm Seçmenler İçinde	Geçerli Oylar İçinde	Milletvekili Sayısı
DSP	6.919.670	18,5	22,2	136
MHP	5.606.583	15,0	18,0	129
FP	4.805.381	12,8	15,4	111
ANAP	4.122.929	11,0	13,2	86
DYP	3.745.417	10,0	12,0	85
CHP	2.716.094	7,2	8,7	-
HADEP	1.482.196	4,0	4,7	-
BBP	456.353	1,2	1,5	-
ÖDP	248.553	0,7	0,8	-
DTP	179.871	0,5	0,6	-
LDP	127.174	0,3	0,4	-
Demokrat Parti	92.093	0,2	0,3	-
Millet Partisi	79.370	0,2	0,3	-
Bayrak Partisi	78.922	0,2	0,2	-
Emeğin Partisi	51.756	0,1	0,2	-
İşçi Partisi	57.607	0,2	0,2	-
Demokrasi ve Barış Parti	24.620	0,1	0,1	-
Depar	37.175	0,1	0,1	-
SİP	37.680	0,1	0,1	-
YDP	44.787	0,1	0,1	-
Bağımsızlar	270.265	0,7	0,9	3
Geçersiz Oylar	1.471.574	3,9		
Kullanılan Oylar	32.656.070			
Toplamı				
Oy Kullanmayanlar	4.839.147	12,9		
Toplam	37.495.217	100	100	550
Kaynak: TÜİK, 2009. s.143-147				

Dolayısıyla bu eğilimlerin bir sonucu olarak 1999 seçiminde sağıın ucundaki MHP ve FP sağıın merkezindeki ANAP ve DYP'den daha yüksek oranda oy almışlardır. Sol milliyetçi olması açısından CHP'den daha fazla oy alan DSP içinde

aynı şeyi söylemek mümkündür. Turan'a (2004) göre, 21. Yüzyılın sonunda Türkiye'deki seçmenlerin %52'si milli ve dini eğilimlere oy vermiş, %17'si ise ya hiç oy vermemiş ya da geçersiz oy vermiştir. Bununla birlikte merkezde bulunan seçmen sayısı toplam seçmenlerin onda üçü kadardır (Turan, 2004: 179-180).

1999 seçiminden sonra Bülent Ecevit Başbakanlığında DSP-MHP-ANAP bir koalisyon hükümeti kurdu. Hükümetin göreve başlamasından üç ay sonra 17 Ağustos'ta meydana gelen Marmara depremi Türkiye ekonomisini önemli ölçüde etkiledi. Ardından Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizleriyle ülke ekonomisi büyük bir bunalım içerisine girdi (Turan, 2004: 267-8). 2001 yılında Fazilet Partisi kapatılınca parti iki gruba ayrıldı. Bir grup Recai Kutan liderliğinde Saadet Partisini kurarken diğer grup Tayyip Erdoğan ve çevresi ile birlikte Adalet ve Kalkınma Partisini (AKP) kurmuştur. Bununla birlikte 2002 seçimleri tüm dünyada yankı yaratan 11 Eylül olaylarının etkilediği bir ortamda gerçekleşti.

2.1.14. 2002 Milletvekilliği Genel Seçimleri

2002 seçiminin en başta gelen özelliklerinden biri, 1980 sonrasının en düşük katılım ile gerçekleşen seçimi olmasıdır. Seçmenlerin %21'i oy kullanmamıştır. Yüzde üçü de geçersiz oy kullanmıştır. Bununla birlikte AKP geçerli oyların %34'ünü alarak seçimi kazanan parti olmuştur. Bu partinin tüm seçmenler içerisindeki payı ise %26'dır. AKP'nin oyları bir önceki seçime katılan FP'nin oylarının iki katıdır. CHP ise geçerli oyların %19'unu alarak Parlamento'ya girmiştir. CHP'nin tüm seçmenler içerisindeki oy oranı %15 olarak gerçekleşmiştir. Bu seçim sonuçlarına göre CHP ve AKP dışında milletvekilliği kazanan başka parti olmamıştır. Seçime katılan diğer 16 parti seçim barajının altında kalmıştır. Diğer partilerin geçerli oylar içerisindeki oy oranlarına bakıldığında; DYP %9,5, MHP %8,7, Genç Parti⁸ (GP) %7,3, DEHAP⁹ %6,2 ve ANAP %5,1 oy oranları ile milletvekilliği kazanamamıştır. Dolayısıyla bu seçimde seçmenlerin yarıdan çoğunun Parlamento'da temsil edilmediği görülmektedir. Türkiye siyasi tarihinde bu seçime kadar böyle bir durumla daha önce karşılaşılmamıştır.

⁸ Genç Parti seçimden birkaç ay önce kurulan, kurucularının siyasi bir geçmişi olmayan tamamen yeni bir partidir.

⁹ HADEP'in açılan davalar nedeniyle 2002 seçimine katılamama olasılığı belirince HADEP'liler DEHAP'tan aday oldular.

Tablo 18. 2002 Milletvekili Seçimi Sonuçları

Partiler	Oy Sayısı	Oranlar		
		Tüm Seçmenler İçinde	Geçerli Oylar İçinde	Milletvekili Sayısı
AKP	10.808.229	26,1	34,3	363
CHP	6.113.352	14,8	19,4	178
DYP	3.008.942	7,3	9,5	-
MHP	2.635.787	6,4	8,4	-
Genç Parti	2.285.598	5,5	7,3	-
DEHAP	1.960.660	4,7	6,2	-
ANAP	1.618.465	3,9	5,1	-
Saadet Partisi	785.489	1,9	2,5	-
DSP	384.009	0,9	1,2	-
YTP2	363.869	0,9	1,2	-
BBP	322.093	0,8	1,0	-
Yurt Partisi	294.909	0,7	0,9	-
İşçi Partisi	159.843	0,4	0,5	-
Bağımsız Türkiye Partisi	150.482	0,4	0,5	-
ÖDP	106.023	0,3	0,3	-
LDP	89.331	0,2	0,3	-
Millet Partisi	68.271	0,2	0,2	-
TKP	59.180	0,1	0,2	-
Bağımsızlar	314.251	0,8	1,0	9
Geçersiz Oylar	1.239.378	3,0		
Kullanılan Oylar	32.768.161			
Toplamı				
Oy Kullanmayanlar	8.638.866	20,9		
Toplam	41.407.027	100	100	550
Kaynak: TÜİK, 2009. s.143-147				

Bir önceki seçime göre en büyük oy kaybı DSP’de görülmektedir. DSP’nin oyu önceki seçimde tüm seçmenler içerisinde %19 iken, 2002 seçiminde yüzde bir’den daha azdır. Bununla birlikte sol partilerin oyları toplamı bu seçimde %30’dan %22’ye gerileyerek sekiz puan azalmıştır. Merkez sağ partiler olan DYP ve ANAP’ın tüm seçmenlerdeki toplam oyları bir önceki seçime göre on puan azalmıştır ve %21’den %11’e düşmüştür. Bununla birlikte GP milliyetçi sağ bir parti olarak ele alınırsa milliyetçi sağ partilerin de oyunun iki puan düştüğü görülmektedir.

2.1.15. Türkiye’de Milletvekili Genel Seçimi ve Seçmen Davranışı Üzerine Genel Bir Değerlendirme

Türkiye’de Kalaycıoğlu’nun (1999) ortaya koyduğu tercih modelinde elde edilen veriler doğrultusunda seçmenlerin parti tercihinin sosyo-ekonomik faktörlerden çok ideolojik ve kültürel değişkenlere bağlı olduğu ifade edilmektedir (Kalaycıoğlu, 1999: 55). Bu durumda Türkiye’de ideolojik tercihlerin seçmen davranışları üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğu söylenebilmektedir. Bununla birlikte Esmer (2002) yaptığı çalışmada parti tercihinde en önemli tanımlayıcı unsurun sol-sağ ideolojilerinin olduğu sonucunu ileri sürmektedir (Esmer, 2002: 111). Ayrıca aynı çalışmada Esmer (2002), partiler arası rekabet ve oy kaymalarına ilişkin sonuçları da ortaya koymaktadır. Esmer’e (2002) göre Batı Avrupa demokrasilerinde seçmenlerin partiler arası oylarının kayması çokça görülüyor olsa da Türkiye’de kaymaların yoğunluğu oldukça fazladır. Bu durum özellikle merkez sağ ile radikal sağ partiler arasında görülmektedir (Esmer, 2002: 99).

Tablo 19’da Esmer’in(2002) bulgularına yer verilmektedir. Buna göre seçmenin merkez partilerden uzaklaşmasında partilerin seçmen beklentilerini karşılayamaması, liderlik sorunları ve yolsuzluklar önemli rol oynamaktadır. Bununla birlikte seçmenlerin oylarındaki kaymanın ideolojik olarak merkezden sağa kayması dikkate değerdir (Esmer, 2002: 98).

Tablo 19. Seçmenlerin Sağ-Sol Yelpazesindeki Yerleri (Yüzde)

Yıllar	Sağ-Sol Konum				
	En Sol	Merkez Sol	Merkez	Merkez Sağ	En Sağ
1990	8	17	50	15	11
		25		26	
1997	8	11	35	19	24
		19		43	
1999	14	9	31	18	28
		23		46	
Kaynak: Esmer, 2002, s. 99.					

Esmer’in 1999 seçim sonuçları üzerine yaptığı anket çalışmasında deneklere basında milliyetçilik, din, gelenek ve ahlak, insan hakları ve demokrasi, laiklik gibi

değerlerden hangisinin öncelikli olması gerektiği sorulmuş ve partilere oy verenlerden kendilerini ne derece sol ya da sağda gördüklerini ifade etmeleri istenmiştir. Sonuçlar Tablo 20’de verilmektedir (Esmer, 2002: 105-109). Buna göre 1999 seçimlerinde CHP seçmeni kendisini en solda görmekte iken FP seçmeni en sağda tanımlamaktadır. DSP merkez sol, ANAP ise merkez sağ seçmen dağılımına sahiptir.

TABLO 20. Bir Partiye Oy Verenlerin Kendilerini Sol-Sağ Yelpazesinde Koydukları Yerin Ortalama Puanı

(0: En Sol, 11: En Sağ)						
Oy Verilen Parti						
CHP	DSP	ANAP	DYP	MHP	FP	Genel Ortalama
2,7	4,2	6,7	7,5	7,9	8,1	6,2
Kaynak: Esmer, 2002, s. 97-103.						

Benzer şekilde Kalaycıoğlu’na (2004) göre 1995, 1999 ve 2002 yılları araştırma sonuçları Türkiye’de seçmenlerin siyasal parti tercihlerini lider, icraat veya partilerin adaylarından çok ideolojik nedenlerle yaptığını ortaya koymaktadır. Kalaycıoğlu (2004) ideolojik tercihteki yoğunluğun sosyo ekonomik faktörlere göre değişiklik gösterdiğini ifade etmektedir. Örneğin gençler yaşlılara göre, eğitim düzeyi yüksek olanlar eğitim düzeyi düşük olanlara göre, erkekler kadınlara göre, memurlar, öğrenciler ve emekliler diğer sosyal gruplara göre ideolojik nedenle parti tercihi yapmaktadırlar (Kalaycıoğlu, 2004: 19).

2.2. EKONOMİNİN SEÇMEN İDEOLOJİSİNE ETKİSİ ÜZERİNE BİR UYGULAMA

Çalışmanın önceki bölümlerinde ekonomik siyaset teorisi çerçevesinde iktisat ve siyaset kavramları açıklanmış, politik iktisadın tarihsel gelişimi incelenmiş ve kolektif karar alma süreci çeşitli yönleriyle irdelenmiştir. Bu bölümde de Türkiye’nin çok partili döneme geçişinden günümüze seçim süreci analiz edilmiştir. Burada ise medyan seçmen teoremi ve seçmen ideolojisinin ülke bazında ölçümü çerçevesinde Türkiye’de ekonominin seçmen ideolojisine etkisi araştırılmış, bu amaçla oluşturulan

çeşitli hipotezleri test eden ekonometrik modeller kurulmuştur. Ayrıca bu bölümde ekonometrik modellerin analiz tekniklerine de yer verilmiş, söz konusu bu teknikler çalışmanın metodolojisine referans olacak şekilde teorik çerçevede ele alınmıştır.

2.2.1. Ekonomik Değişkenler ve Seçmen Davranışları ile İlgili Ampirik Çalışmalar: Seçilmiş Literatür

Seçmen davranışları ve ekonomik değişkenler arasındaki ilişki genelde seçim sonuçları ile hükümetlerin ekonomik performansı arasındaki ilişkiye dayandırılmaktadır. Ekonomik oylama teorisi literatürü olarak adlandırılan bu literatürde siyasal partilerin seçim sonrası elde etmiş oldukları oy dağılımı ile söz konusu dönemde iktidarda bulunan siyasal partinin uygulamış olduğu ekonomi politikaları sonuçları değerlendirilmekte ve seçmenlerin ekonomik gelişmelerden hükümetleri sorumlu tuttukları varsayımına dayalı olarak modeller oluşturulmaktadır. Bununla birlikte pek çok Batı demokrasisinde, ekonomik değişkenlerin seçmenlerin politik duyarlılığı üzerine etkisi ile ilgili çalışmalar yeni gelişmekte olan bir literatür oluşturmaktadır. Söz konusu çalışmalar için en önemli problem siyasal partilerin, seçmenlerin ve hatta hükümetlerin politik duyarlılığını yansıtan ideolojilerinin hesaplanabilmesi ve endekslerinin oluşturulmasıdır.

Seçmen davranışları üzerine yapılan araştırmaların önemli bir kısmı hükümetlerin sorumlu oldukları ekonomi politikalarının sonuçları ile seçimler arasındaki kısa dönemli ilişki temeline dayanan modellemelerden oluşmaktadır. Söz konusu literatür ekonomik seçim modelleri olarak ifade edilmektedir (De Neve, 2009:1). Ekonomik seçim modellerinin ana belirleyici unsuru seçmenlerin ekonomik gelişim ve değişimler konusunda hükümetleri yükümlü görmeleridir (Gomez ve Wilson, 2001: 899). Dolayısıyla seçim sürecinde gelecek hakkındaki belirsizlikler ve partilerin gelecekte olması muhtemel performansları ilgili partilerin geçmişteki performansları seçmenler tarafından değerlendirilmektedir. Kramer (1971), ABD seçmenleri üzerine yaptığı çalışmada iktidar partisi oylarının büyük ölçüde uygulanan ekonomi politikalarının başarısına göre değiştiğini ortaya koymaktadır (Kramer, 1971: 65). Benzer şekilde Kiwit ve Rivers (1985), ABD’de seçmenlerin ekonomik temelli oy verme davranışı sergilediklerini ve seçim sürecinde ekonomi politikalarını değerlendirdiklerini ifade etmektedir (Kiwit ve Rivers, 1985: 207).

Türkiye’de de Sencer (1974) seçmenlerin seçim sürecinde hükümetlerin geçmişteki ekonomik performansının seçmenler tarafından oy vermede önemli bir belirleyici olduğunu ileri sürmektedir (Sencer, 1974: 277–278). Türkiye’de seçmen davranışlarının ekonomi ile ilgisini inceleyen Akgün’e (1999) göre, ekonomik değişkenler kolektif seçim davranışları üzerinde önemli ölçüde belirleyicidir. Bu bağlamda seçmenler ekonomik değişkenlerden direkt olarak etkilenmekte, üstelik olumlu ya da olumsuz gelişmelerden de doğrudan hükümeti sorumlu tutmaktadırlar. Dolayısıyla seçmenler olumlu ekonomik gelişmeleri sandıkta oyları ile ödüllendirirken olumsuz gelişmeleri de cezalandırmaktadırlar (Akgün, 1999: 7). Bununla birlikte Ercins’e (2007) göre Türkiye’de seçmenler negatif ekonomik göstergelere pozitif ekonomik göstergelerden daha güçlü bir biçimde duyarlılık göstermektedirler. Örneğin hükümetteki partilerin oyu enflasyona bağlı olarak önemli ölçüde değişmektedir. Ekonomik büyüme ise hükümetlere politik desteğin devam etmesine olanak sağlamakla birlikte oylar üzerinde etkisi nispeten daha azdır. Bunun nedeni ekonomik çöküntü ve özellikle enflasyonist süreç aynı anda daha çok insanı etkilerken ekonomik büyümenin ortaya çıkardığı zenginlik kısa dönemde seçmenlere aynı ölçüde yansımamaktadır (Ercins, 2007: 29). Bununla birlikte ekonomik performans ve seçim başarısı arasındaki ilişkiyi inceleyen Çarkoğlu (1997) da seçimlerde siyasi partilere olan destek ile enflasyon, kişi başına düşen GSMH ve işsizlik gibi makroekonomik göstergeler arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktadır (Çarkoğlu, 1997: 85).

Hükümetlerin ekonomik performansı ve buna bağlı olarak ortaya çıkan ekonomik değişkenlerdeki değişimin politik hayata ve özellikle seçmen ideolojisi üzerine etkisi üzerine yapılan çalışmalar ise yeni gelişme gösteren bir alan olarak gözlenmektedir. Bunun nedeni ideolojik ölçüm tekniklerinin oluşturulmasının güçlüğüdür. Söz konusu güçlükler Stimson (1991), Kim ve Fording (1998) ve De Neve (2009) tarafından geliştirilen politik duyarlılık ve ideoloji indeksleri ile aşılmıştır.

Tablo 21. Ekonomik Değişkenlerin Seçmen İdeolojisine Etkisi Üzerine Yapılan Çalışmalar

ÇALIŞMALAR	ÜLKE	DÖNEM	YÖNTEM	DEĞİŞKENLER	BEKLENTİ	SONUÇ
Robert H. DURR (1993)	Amerika	1968–1988	Tek Ülke Zaman Serisi (Engle-Granger Koentegrasyon Yöntemi)	Ekonomik beklentiler	+	+
				Politik sonuçlar	-	-
Randolph T. STEVENSON (2001)	14 Ülke	1955–1988	Panel Veri Analizi	Büyüme oranı	+	+
				Enflasyon oranı	-	-
				İşsizlik oranı	-	-
				Sosyal Harcamalar	+	+
				Hükümet ideolojisi	+	+
HeeMin KIM and Richard FORDING (2001)	13 Ülke	1952–1989	Panel Veri Analizi	Büyüme oranı	+	+
				Enflasyon oranı	-	-
				İşsizlik oranı	-	-
				Hükümet ideolojisi	+	+
				Komşu ülke ideolojisi	+	+
Simen MARKUSSEN (2008)	OECD Ülkeleri	1960–1995	Panel Veri Analizi	Nüfus oranı	-	-
				Büyüme oranı	+	-
Jan-Emmanuel DE NEVE (2009)	Amerika	1920–2008	Tek Ülke Zaman Serisi (Genel Hata Düzeltilme Modeli)	İşsizlik oranı	-	+
				Büyüme oranı	+	+
				Enflasyon oranı	-	-
				İşsizlik oranı	-	-
				Gelir Büyüme oranı	+	-
				Askeri Harcamalar	-	-
				Eşitsizlik endeksi	+	+

Yukarıdaki tabloda bu konuda seçilmiş literatür özeti yer almaktadır. Ekonomik faktörlerin seçmen ideolojisi diğer bir ifadeyle, politik duyarlılık üzerindeki kaymaları nasıl etkilediğini ilk kez inceleyen Durr (1993), 1956-1989 dönemi Amerikan seçmenleri üzerindeki söz konusu hareketin nedenini araştırdığı çalışmasında Stimson (1991) tarafından geliştirilen politik duyarlılık ölçütünü, işsizlik, enflasyon gibi makroekonomik değişkenlerden oluşan ekonomik beklentiler indeksini, çeşitli bütçe harcamalarını, vergi oranlarını ve teşvikleri içeren federal ekonomi politika sonuçlarını değerlendirme ölçütlerini kullanmıştır. Bununla birlikte Durr (1993) Vietnam Savaşı, Watergate gibi politik krizleri kukla değişken olarak kullanarak söz konusu gelişmelerin de seçmenler ve politik duyarlılık üzerindeki etkisini analiz etmiştir. Durr'un kullandığı Stimson politik duyarlılık ölçütü, seçmenlerin liberal ve muhafazakar bir eksen üzerinde hareket ettiği varsayımına dayanmaktadır. Söz konusu eksen üzerindeki seçmenlerin hareketliliğinin ekonomik faktörlerden nasıl etkilendiğini incelediği çalışmasında Durr (1993), ekonominin genişlediği dönemlerde seçmenlerin liberal eğilim gösterdiği durgunluğa girdiğinde ise muhafazakar eğilimin arttığı hipotezini test etmektedir. Çalışmasının sonucunda ekonomik beklentilerin ve ekonomi politikalarının politik duyarlılık üzerinde etkili olduğu sonucuna ulaşmaktadır.

Stevenson (2001) ekonomik büyüme ile birlikte politik duyarlılığın sola kaydığı buna karşın ekonomi durgunluğa girdiğinde eğilimin sağa kaydığı şeklindeki hipotezi 1955-1988 dönemi 14 ülke için panel veri yöntemiyle test etmiştir. Bu çalışmada politik tercih ölçütü olarak Kim ve Fording (1998) tarafından geliştirilen yıllık seçmen ideolojisi verileri ve belirli Avrupa ülkeleri için hesaplanmış çeyreklik ve yarıyillik Eurobarometre verileri kullanılarak sonuçlar değerlendirilmektedir. Stevenson (2001)'ın bu çalışmada kullandığı makroekonomik değişkenler GSYİH büyüme oranı, işsizlik ve enflasyon oranıdır. Stevenson çalışmasında seçmen ideolojisi ile GSYİH büyüme oranı arasında aynı yönlü, enflasyon ve işsizlik oranları ile ters yönlü bir ilişki beklemektedir. Çalışmanın sonuçları da bu beklentileri doğrulamaktadır. Stevenson'a göre yapılan tahminler Durr'un analizi ile tutarlı sonuçlar vermektedir. Bununla birlikte söz konusu etkiler üç ya da dört yıllık bir zaman dilimi içerisinde görece yavaş bir şekilde ortaya çıkmaktadır.

Kim ve Fording (2001) batı demokrasilerinde seçmen ideolojisi, ekonomik şartlar ve uluslar arası konjonktür arasındaki ilişkiyi incelediği çalışmada 14 ülke ile panel veri analizi yapmıştır. Bu çalışmada Kim ve Fording (1998) tarafından geliştirilen seçmen ve hükümet ideolojileri endeksleri 1952-1989 dönemi yıllık veriler şeklinde kullanılmaktadır. Çalışmada seçmen ideolojisinin ekonomik şartlardan önemli ölçüde etkilendiği sonucuna ulaşılmaktadır. Buna karşın ekonomik büyüme ve işsizlik oranı önceki çalışmalara göre modellerinde anlamlı bir sonuç vermemektedir. Bununla birlikte sadece enflasyonun seçmen ideolojisi üzerinde güçlü bir etkiye sahip olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

Markussen (2007) yaptığı çalışmada ekonomik büyümedeki dalgalanma, işsizlik ve sol-sağ eksen üzerinde gerçekleşen oylama süreci arasındaki ilişkiyi analiz etmektedir. Çalışmada OECD ülkelerinde ekonomik değişkenlerdeki dalgalanmaların politik duyarlılık üzerinde nasıl bir etki yarattığı açıklanmaya çalışılmaktadır. 1960-1995 dönemi 20 ülke için panel veri yöntemi kullanılarak yapılan çalışmada ekonomik büyümedeki artışların politik duyarlılığı sola kaydırıldığı sonucuna ulaşılmaktadır.

De Neve (2009) tarafından Amerika için yapılan çalışmada seçmen davranışları ve ideolojik değişim üzerine Kim ve Fording (1998) tarafından geliştirilen seçmen ideolojisi ölçütü değerlendirilmekte ve medyan seçmen teorisine dayalı benzer bir ölçüm tekniği geliştirilmektedir. Bununla birlikte 1920-2008 dönemine ait yıllık verilerden faydalanılarak ekonomik değişkenlerin söz konusu ideolojik hareketlilik ölçütü üzerine etkisi analiz edilmiştir. Bu analizde işsizlik, enflasyon, GSYİH büyüme oranı, savunma harcamaları, eşitsizlik endeksi gibi makroekonomik değişkenler kullanılmıştır. Analiz sonuçlarına göre seçmen ideolojisinin söz konusu makro ekonomik değişkenlerden etkilendiği ileri sürülmektedir.

Türkiye’de politik konjonktür dalgalanmaları temelinde birçok çalışma¹⁰ yapılmasına rağmen ekonominin seçmen ideolojisini etkilediği hipotezi temelinde yapılan bilginiz dahilinde bir çalışma bulunmamaktadır. Dolayısıyla bu çalışma Türkiye için bu ana hipotez çerçevesinde yapılan ilk çalışma olması açısından önem arz etmektedir. Bu ana hipotez çerçevesinde gerçekleştirilen uygulamanın amacı, yöntemi ve sonuçları aşağıda tartışılmıştır.

2.2.2. Uygulamanın Amacı

Ekonomik değişkenlerin seçim sürecinin önemli aktörlerinden olan seçmenlerin ideolojik yaklaşımları üzerine etkisi yeni gelişmekte olan bir literatür olmakla birlikte siyasal partilerin, seçmenlerin ve hatta hükümetlerin politik duyarlılığını yansıtan ideolojilerinin hesaplanabilmesi ve endekslerinin oluşturulması ile bu literatür gelişme göstermektedir. Bu çalışmada Türkiye’de ekonominin seçmen ideolojisi üzerine etkisi söz konusu ölçüm tekniklerinden faydalanılarak ilk kez analiz edilmiştir. Bu doğrultuda uygulamanın amacı çalışmanın birinci bölümünde ele alınan teorik çerçeveden hareketle;

- a) Türkiye’de seçmen davranışlarının önemli belirleyicilerinden olan seçmen ideolojisi ve hükümet ideolojisi hesaplama yöntemini tanıtmak,
- b) Türkiye’de seçmen ideolojisinin ekonomik belirleyenlerine ilişkin hipotez testleri ve yapılan analizler çerçevesinde bulgular elde etmek, seçmen ideolojisi ve Türkiye bağlamı sonuçları ortaya koymak,
- c) Her bilimsel çalışmanın genel amaçları içerisinde tanımlanan kuramsal ve yöntemsel analizleri araştırmak suretiyle daha sonra yapılacak çalışmalara referans olacak bulgular elde etmektir.

¹⁰ Bu konuda Türkiye’de ilk çalışma Enver Alper Güvel (1995) tarafından yapılmıştır. Hükümet tipleri ve askeri müdahale değişkeni kullanılarak politik istikrarsızlık ile ekonomik değişkenler arasında ilişki test edilmiştir. Bunun yanı sıra Türkiye’de politik istikrarsızlık ile ekonomik değişkenler arasındaki ilişki, Ercan Eren ve Melike Bildirici (2001), Funda Telatar (2003), Enver Alper Güvel (2003), Funda Telatar ve Erđinç Telatar (2004), Selim Şanlısoy(2005) tarafından analiz edilmiştir.

Seçmen ideolojisinin ekonomik belirleyenlerine ilişkin hipotezler ve bu hipotezleri temsil eden değişkenler ayrıntılı bir şekilde aşağıda açıklanmaktadır.

2.2.3. Model ve Veri Seti

Durr (1993) ekonomi ile sağ-sol ideolojik ayrım arasındaki ilişkiyi Amerika üzerine yaptığı analizinde ortaya koymaktadır. Ona göre, ekonominin olumlu beklentiler içerisinde olduğu dönemlerde liberal sol politikalar daha fazla desteklenmektedir. Buna karşın ekonomik beklentilerin kötü olduğu dönemlerde muhafazakar yönelimler oldukça artmaktadır. Çünkü bahsi geçen ideolojik yönelimler seçmenlerin finansal durumları ve hayat standartları ile doğrudan bağlantılıdır. Dolayısıyla ekonomik beklentilerin iyi olduğu dönemlerde kaynakların kullanılabilirliğinin görece artmakta olması liberal politikaların daha fazla gündeme gelmesine neden olmaktadır. Bu bağlamda Durr'un bulgularından hareketle, Türkiye'de çok partili dönemden günümüze seçim sonuçları değerlendirilerek ekonominin seçmen ideolojisi üzerinde etkili olduğu şeklindeki hipotez test edilmiştir. Fakat çalışmada kullanılan veri seti itibariyle Türkiye'de sağ-sol parti tanımlamaları kafa karıştırabilecek niteliktedir. Bu nedenle sonuçlar seçmen ideolojisi değişkenimizde tanımladığımız çerçevedeki sağ-sol sınıflamasına göre yorumlanmaktadır.

Bu çalışmada hükümetlerin değerlendirilmesinde kullanılan ve seçmen ideolojisindeki kaymalar üzerinde etkili olduğu düşünülen üç makroekonomik performans değişkeni kullanılmaktadır. Bu değişkenler kişi başına düşen GSMH oranı, işsizlik oranı ve enflasyon oranıdır. Söz konusu değişkenler ülke bazında hayat standardının ifade edilmesi anlamında önem taşımaktadır.

1. Çalışmada kullanılan temel model şu şekilde oluşturulmuştur.

$$Seçmen\ İdeolojisi = f \left[\left(\begin{matrix} Kişi\ Başına \\ Düşen \\ Gelir \end{matrix} \right), \left(\begin{matrix} Enflasyon \\ Oranı \end{matrix} \right), \left(\begin{matrix} İşsizlik \\ Oranı \end{matrix} \right) \right]$$

Bununla birlikte, seçmenlerin ekonomi yönetimine bağlı olarak, ideolojik anlamda etki altına alınabileceği tahmin edilmektedir. Başka bir deyişle iktidarda bulunan siyasi partilerin temsil ettiği ideolojik yaklaşımlar ve bu doğrultuda

uygulanan politikalar seçmenler üzerinde etkili olmaktadır. Ayrıca çalışmada Türkiye’de seçmen ideolojisi üzerinde etkili olduğunu düşündüğümüz savunma harcamaları ve açıklık indeksi değişkenlerinin yanı sıra Türkiye siyasi tarihinde önemli etkilere sahip olan darbeler ve uluslar arası konjonktür açısından önem taşıyan SSCB’nin dağılması gibi kukla değişkenler de kullanılmaktadır.

2. Bu çerçevede temel model geliştirilerek aşağıdaki modele ulaşılmıştır.

$$Seçmen\ İdeolojisi = f \left[\begin{matrix} (Kişi\ Başma) \\ (Düşen \\ Gelir) \\ (Savunma \\ Harcamaları) \end{matrix} , \begin{matrix} (Enflasyon) \\ (Oran) \\ (Açıklık) \end{matrix} , \begin{matrix} (İşsizlik) \\ (Oran) \\ (Darbeler) \\ (Kukla) \end{matrix} , \begin{matrix} (Hükümet) \\ (İdeolojisi) \\ (SSCB) \end{matrix} \right]$$

Çalışmada makro ekonomik değişkenlerin seçmen ideolojisi üzerine etkisi 1950–2003 dönemi Türkiye için analiz edilmiştir. Çalışmada kullanılan değişkenler aşağıda ayrıntılı bir şekilde açıklanmaktadır.

Bu çalışmada kullanılan siyasal sistemdeki aktörlerin politika duyarlılığını yansıtan parti, seçmen ve hükümet ideolojileri ölçümü Kim ve Fording (1998, 2001, 2002) tarafından geliştirilmiştir. Literatürde De Neve (2009) tarafından geliştirilen veriler de söz konusudur. Bu veriler Kim ve Fording verilerinden belirlenen aralık açısından farklılık göstermektedir. Bu sayede seçmen ideolojisinin daha ayrıntılı yorumlanabileceği ifade edilmektedir. Kim ve Fording verilerini kullanmamızın nedeni literatürde daha yaygın kullanımı ve sonuçların karşılaştırılmasına olanak vermesidir. Bu ölçümler farklı ülkelerdeki ideolojik farklılıkların karşılaştırılmasına ve özellikle ikinci dünya savaşı sonrası dönem için zaman içerisinde söz konusu değişkenlerdeki değişimlerin görülmesine imkan sağlamaktadır (Kim ve Fording, 1998: 84). Bu değişkenler Budge (2001) tarafından geliştirilen parti manifesto verilerine dayalı olarak oluşturulmuştur. Söz konusu veriler ikinci dünya savaşı sonrası seçimlere katılan siyasal partileri ekonomik, politik ve sosyal kategoriler altında değerlendirmektedir (Budge, 2001: 22). Bu çerçevede Kim ve Fording (2001) her seçim dönemi için partileri sağ ve sol ideolojik ayrımına dayalı olarak aşağıdaki

26 kategori içerisinde değerlendirerek sınıflandırmaktadır. Söz konusu kategoriler aşağıda Tablo 22’de ifade edilmektedir.

Tablo 22. Sağ ve Sol İdeolojik Ayrımına Dayalı Siyasal Parti Kategorileri

Sol Parti Kategorileri		Sağ Parti Kategorileri	
Kapitalizmin düzenlenmesi		Serbest Girişim	
Ekonomik Planlama		Ekonomik Teşvikler	
Korumacılık	Pozitif	Korumacılık	Negatif
Ekonominin Kontrolü		Ortodoks Ekonomi Politikaları	
Kamulaştırma		Anayasalcılık	Pozitif
Anti Emperyalizm		Hükümet Otoritesi ve Etkinliğe Dayalı Yönetim Anlayışı	
Savunma Harcamaları	Negatif	Savunma Harcamaları	Positif
Barış		Geleneksel Ahlak Anlayışı	Pozitif
Enternasyonalizm	Pozitif	Hiyerarşik Yapı	
Demokrasi		Ulusalcılık	
Sosyal Güvenlik Harcamaları	Pozitif	Sosyal Güvenlik Harcamaları	Negatif
Eğitim Harcamaları		Muhafazakarlık	Pozitif
Çalışanlara Destek		Özgürlük ve Kişisel İnsan Hakları	
Kaynak: Budge, 2001, s.22			

Çalışmada kullanılacak olan seçmen (VOT) ve hükümet ideolojileri (GOV) değişkenleri Türkiye’de 1950-2002 yılları arasında yapılan seçim yılları için seçime katılan partilerin seçim bildirgelerinin yukarıdaki tabloda belirtilen kategoriler çerçevesinde değerlendirilmesi sonucu seçmenlerin oy dağılımları ve hükümeti kuran siyasal partilerin ideolojileri çerçevesinde oluşturulmuştur.

Kim ve Fording’in bu seçmen ideolojisi ölçümü üç temel varsayıma dayanmaktadır. Birincisi çoğu sanayileşmiş ülkede sağ-sol ideolojik ayrımı bulunmaktadır. İkinci varsayım söz konusu ayrım seçmenlerin seçim dönemlerinde

oylama sürecindeki tercihleri için önemli bir belirleyicidir. Bu iki varsayım Türkiye açısından değerlendirildiğinde söz konusu ayrımın bulunduğu ve seçim sonuçlarını önemli ölçüde etkilediği çeşitli çalışmalarda belirtilmektedir (Esmer, 2002: 111, Kalaycıoğlu, 1999: 55, Sitembölükbaşı, 2004: 159). Üçüncü varsayım ise bu ideolojik ayrım ülkeler arasında kıyaslanabilir nitelik sergilemektedir. Kim ve Fording medyan seçmen teoremi çerçevesinde Türkiye’de yapılmış olan seçim sonuçlarında seçmenlerinin eğilimlerini yansıtan medyan seçmen pozisyonlarını her seçim yılı için tahmin etmiş ve doğrusal interpolasyon yöntemiyle seçim yılları arasındaki dönem için yıllık seçmen ideolojisi (VOT) göstergelerini hesaplamıştır. Kim ve Fording (1998) söz konusu seçim dönemleri için medyan seçmen pozisyonu hesaplamayı şu şekilde vermiştir (Kim ve Fording, 1998: 79-80):

$$M = L + \{ (50 - C) / F \} * W$$

Burada:

M = Medyan seçmen pozisyonu (ideolojik skor)

L = Medyanı içine alan ideolojik skorların ortalaması

C = medyanın altında kalan kümülatif sıklık (oy oranı)

F = medyanı içeren sıklık (oy oranı)

W = Medyanı içeren aralığın genişliği

olarak tanımlanmaktadır. Sonuç olarak Kim ve Fording (2001) tarafından oluşturulan seçmen ideolojisi 0 ile 100 aralığında değerler almaktadır. Burada sol ideoloji > 50 değerini sağ ideoloji ise < 50 değerini ifade etmektedir.

Bu çalışma Durr (1993) tarafından ifade edilen tüketici tercih modeli ile seçmenlerin kamu politikaları tercihleri arasındaki benzerliğe dayanmaktadır. Basit bir anlatımla tüketici tercih modeli bireylerin bütçe kısıtı altında mal taleplerini faydalarını maksimize edecek şekilde belirlediklerini ifade etmektedir. Dolayısıyla gelirlerinde meydana gelen artış ya da azalışlar sonucu tüketicilerin talepleri de farklılaşmaktadır. Durr’a (1993) göre seçmenlerin belirli politikalar için verdikleri siyasal destek tüketici kararları ile benzerlik göstermektedir. Seçmenler faydalarını maksimize eden politikalara oy vermektedirler ve ulusal ekonominin kısıtları altında politikalar hayat standardını belirleyen ekonomik değişkenler ile değişiklik

gösterebilmektedir. Burada Durr' un (1993) modeli sağ ve sol politikalar olmak üzere iki politika tercihinden oluşmaktadır ve seçmenler bu iki tercih arasından her ikisinin belirli özelliklerini içeren optimal politika tercihine oy vermektedirler. Bu bağlamda Durr'un hipotezi sol ekonomi politikalarının sağ politikalara göre daha maliyetli olduğu iddiasına dayanmaktadır. Dolayısıyla ekonomideki olumlu gelişmeler sonucu seçmenler sol politikaları destekleyecek, olumsuz gelişmeler olduğunda ise sağ politikalara yöneleceklerdir.

Bu teorik çerçeveden hareketle test edilen hipotezler ve bu hipotezleri temsil eden değişkenler şu şekildedir.

Hipotez 1. Gelir arttıkça seçmen ideolojisi sol ideolojiye doğru yönelmektedir.

Burada gelir bir hayat standardı belirleyicisi olarak önemli bir değişkendir. Seçmenler yukarıda ifade edildiği gibi politika belirleme aşamasında maliyetleri dikkate almaktadır. Söz konusu maliyetler toplumun tüm bireyleri tarafından vergiler aracılığı ile karşılanmaktadır. Dolayısıyla seçmenlerin gelir düzeyi arttıkça refah arttırıcı maliyetli sol politikalara olan talep artacak ve bu politikalar için gerekli vergilerin karşılanması kolaylaşacaktır. Bu hipotezi temsilen literatürde GSMH'daki ve kişi başına düşen GSMH'daki değişkenler kullanılmaktadır. Burada her iki değişkende kullanılmış, kişi başına düşen GSMH (Gİ) rapor edilmiştir. TÜİK'den elde edilen bu değişken sabit fiyatlarla \$ cinsinden alınmıştır.

Hipotez 2. İşsizlik oranındaki artış sonucu seçmenler arasında sağ eğilim artar.

Bir diğer toplumsal hayat standardı değişkeni işsizlik oranıdır. İşsizlik oranı artışı olumsuz bir ekonomik gelişme göstergesi olarak seçmenlerin politika maliyetlerini karşılama isteklerini olumsuz etkilemektedir. Dolayısıyla daha az maliyetli sağ politikalara olan talebi arttırmaktadır. Bu hipotezi temsilen kullanılan işsizlik oranı (UNE) değişkeni Bulutay'ın (1995) çalışmasından ve TÜİK verilerinden derlenmiştir.

Hipotez 3. Enflasyon oranındaki artış seçmen ideolojisini sağ eksene yönlendirmektedir.

Toplumsal hayat standardını olumsuz etkileyen gelişmelerden bir diğeri de enflasyon oranı artışıdır. Enflasyonist bir sürecin yaşandığı ekonomilerde seçmenler gerek politika maliyetlerinin karşılanamaması gerekse dolaylı olarak gelirlerinin azalması nedeniyle daha az maliyetli sağ politikaları tercih etmektedirler. Bu hipotezi temsilen kullanılan enflasyon oranı (ENF) değişkeni İstanbul Ticaret Odası(1963=100) toptan eşya fiyatları endeksinden elde edilmiştir.

Hipotez 4. Ekonominin İdeolojik değişme üzerindeki etkisinin büyüklüğünü iktidardaki hükümetin ideolojisi aynı yönde etkilemektedir.

Hükümet ideolojisi değişkeni (GOV) hükümetler arasındaki politika karşılaştırmalarına, çeşitli politika performansları ve sonuçları üzerindeki iktidar partilerinin etkisinin değerlendirilmesine olanak sağlamaktadır. Hükümet ideolojisi göstergesi bir yandan sağ sol ideolojik ayrımına dayalı olarak hesaplanan iktidardaki siyasi partilerin ideolojik değerlerini ya da tercihlerini içermekte diğer yandan da iktidardaki partiler arasındaki görece güç dağılımına ilişkin bilgiyi kapsamaktadır. Daha spesifik olarak bir hükümet için ideoloji göstergesi hesaplama formülü aşağıda verilmektedir:

$$\sum \{ \text{ideoloji}_i * (\text{Bakanlık}_i / \text{Toplam Bakanlık}) \}$$

Burada:

İdeoloji_i: i partisinin ideolojisi

Bakanlık_i: i partisinin kabinede yer alan bakan sayısı

Toplam Bakanlık: Toplam bakanlık sayısı

Burada hesaplanan hükümet ideolojisi gösterge değerleri seçmen ideolojisi gibi 0 ile 100 değer aralığında belirlenmekte ve seçmen ideolojisinde olduğu gibi yorumlanmaktadır¹¹.

¹¹ Bkz. <http://sites.google.com:80/site/heeminkimfsu/data>

Hipotez 5. Ulusal ve uluslararası tehdit ve çatışma ortamında seçmen ideolojisi sağ eksene doğru yönelmektedir.

Savunma harcamaları Tablo 22’de ifade edildiği gibi sol ideolojik partiler tarafından göz ardı edilmektedir. Bununla birlikte ülkenin bir tehdit altında olması durumunda savunma harcamaları zorunluluk arz etmektedir. Dolayısıyla böyle bir ortamda savunma harcamalarını içeren sağ politikalara olan talep artacaktır. Bu hipotezi test etmek için kullanılan değişken (DEF) savunma harcamalarının sabit fiyatlarla GSMH içerisindeki payıdır. Bu değişken Özmucur’un (1996) çalışmasından derlenmiş, 1995-2003 oranları SIPRI 2009 yılından elde edilmiştir.

Hipotez 6. Uluslar arası ilişkilerin ve küreselleşmenin bir göstergesi olan açıklık indeksi arttıkça sol eksene yönelim artmaktadır.

Bu hipotezi temsilen literatürde çok sayıda değişken kullanılmaktadır. Burada İhracat/GSMH, İthalat/GSMH, Dış Ticaret Hacmi/GSMH ve Dış Ticaret Hacmi/Kişi Başına Düşen GSMH değişkenleri \$ cinsinden kullanılmıştır. Bununla birlikte yalnızca Dış Ticaret/GSMH değişkeni (OP) rapor edilmiştir.

Hipotez 7. Türkiye’de gerçekleşen darbeler niteliklerine bağlı olarak seçmen ideolojisi üzerinde etkili olmuştur.

Bu hipotezi temsilen 4 tane kukla değişken tanımlanmıştır. D_{1960} , 1960 darbesini, D_{1971} , 1971 muhtırasını, D_{1980} , 1980 darbesini ve D_{1997} , 28 Şubat Kararlarını temsil etmektedir. Bu değişkenlerin beklenen işaretleri: D_{1960} için pozitif, D_{1971} için negatif, D_{1980} için negatif ve D_{1997} için pozitifdir.

Hipotez 8. Türkiye’de seçmen ideolojisi sol ideolojinin simgesi olan SSCB’nin dağılmasından etkilenmiştir.

Bu hipotez esasında ülke içindeki seçmen ideolojisinin uluslararası konjonktürden etkilenip etkilenmediğini test etmek için oluşturulmuş ve bu amaçla SSCB'nin dağılması için kukla değişken oluşturulmuştur.

Burada kurulan temel model

$$\text{Log (VOT)} = \alpha_0 + \alpha_1 \text{Log(Gİ)} + \alpha_2 \text{Log(ENF)} + \alpha_3 \text{Log(UNE)} + \alpha_4 \text{Log(DEF)} + \alpha_5 \text{Log(GOV)} + \epsilon t$$

şeklindedir. Bu modelde α_1 , α_5 katsayılarının pozitif işaret taşıması ve α_2 , α_3 ve α_4 katsayılarının işaretinin negatif olması beklenmektedir. Bu model aşağıda açıklanan ekonometrik yöntemlerle tahmin edilmiştir.

2.3.4. Ekonometrik Yöntem

Çalışmanın bu bölümünde hipotezleri test etmek için kullanılan istatistiki ve ekonometrik yöntemler ele alınmıştır. Çalışmanın bu bölümünde ilk olarak hipotezler doğrultusunda oluşturulan modellerde kullanılacak veriler birim kök testlerine tabi tutulmaktadır. Bu testler sonucu değişkenler farklı dereceden durağan olmaları nedeniyle Pesaran, Shin ve Smith (2001) tarafından geliştirilen ARDL sınır test yaklaşımı; değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişkinin bulunup bulunmadığını test etmek, kısa ve uzun dönem parametreleri tahmin etmek amacıyla çalışmanın yöntemi olarak belirlenmektedir.

2.3.4.1. Birim Kök Testleri

Zaman serisi modellerinde birim kökün varlığını ortaya koymada kullanılan yöntemler istatistik teorisi ve uygulamalarında ilgi çekici bir özellik sergilemektedir. Birim kök hipotezinin en önemli uygulama alanı iktisattır. Birim kök ile ilgili biçimsel istatistik testleri pek çok makroekonomik verinin ortaya koyduğu durağan olmamanın nedenlerini ve sonuçlarını değerlendirmeye imkan verdiği için iktisatçıların ilgisini daha fazla çekmektedir (Phillips ve Peron, 1988: 335–336).

Zaman serilerinin durağan olup olmaması problemi ekonometrik çalışmaların anlamlılığı açısından büyük önem arz etmektedir. Modelde kullanılan değişkenler arasında anlamlı bir ilişkinin elde edilebilmesi için analizde kullanılan serilerin

durağan olması gerekmektedir. Zaman serilerinin durağan olması olarak ifade edilen, zaman içinde varyansın ve ortalamasının sabit olması ve gecikmeli iki zaman periyodundaki değişkenlerin ko-varyansının değişkenler arasındaki gecikmeye bağlı olup zamana bağlı olmamasıdır. Bu koşullar aşağıdaki gibi ifade edilebilmektedir (Gujarati, 1999: 713-714).

Sabit Aritmetik Ortalama : $E(Y_t)=\mu$

Sabit Varyans : $Var(Y_t)= E(Y_t- \mu)^2=s^2$

Gecikmeye Bağlı Kovaryans : $Y_k=E[(Y_t- \mu)(Y_{t-k}- \mu)]$

k: gecikme mesafesi (bütün t değerleri için)

Birçok ekonometrik analizde, zaman serilerinin trend taşıması nedeniyle, regresyon sonucu değişkenler arasında anlamlı bir ilişki olmasa dahi yüksek bir R^2 ile karşılaşılabilmektedir. Bu nedenle regresyonun gerçek bir ilişkiyi mi yoksa sahte bir ilişkiyi mi ifade ettiği zaman serilerinin durağan olup olmaması ile yakından alakalıdır. Durağan olmayan serilerin olduğu durumda yapılan tahminlerde ortaya sahte regresyonun çıkacağı 1974 yılında Granger ve Newbold tarafından ileri sürülmüştür. Buna göre trend içeren tahminlerin regresyon sonuçları incelendiğinde R^2 yeterince yüksek ve t istatistikleri anlamlıdır. Fakat Durbin-Watson (DW) istatistik değeri oldukça küçüktür. Bu yüzden sonuçların herhangi bir ekonomik anlamı bulunmamaktadır. Bununla birlikte dinamik bir zaman serisi modelinde En Küçük Kareler yönteminin (EKKY) kullanılabilmesi için tüm değişkenlerin durağan olması gerekmektedir ve durağan serilerin kullanılmadığı modellerde yapılan öngörüler geçerlilik taşımamaktadır (Kutlar, 2000: 156). Dolayısıyla elde edilen tahminlerin gerçeği en iyi şekilde yansıtabilmesi için zaman serilerinin durağan olup olmadığının tespitinde kullanılan birim kök testleri büyük önem taşımaktadır. Geniş bir literatüre sahip olan birim kök testleri özellikle modelleme aşamasına geçilmeden yapılması gereken bir işlemdir. Literatürde farklı birim kök testleri bulunmakla birlikte bu çalışmada Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF) birim kök testi ve Phillips-Perron (PP) birim kök testi kullanılmaktadır. Zaman serilerinde birim kökün bulunup bulunmadığını tespit etmek için kullanılan Dickey-Fuller testi birim kök testleri içerisindeki en tanınmış olanıdır. Standart Dickey-Fuller testi hata terimlerinin bağımsız ve benzer şekilde dağılım sergiledikleri varsayımına dayanmaktadır. Bununla birlikte hata terimi bazen farklı varyans veya seri korelasyon şeklinde

dağılmış olabileceğinden iki farklı yaklaşımla Dickey-Fuller testi değiştirilmiştir. Bunlar parametrik yaklaşım olarak bilinen Genişletilmiş Dickey-Fuller testi ve nonparametrik olan Phillips-Peron testidir.

2.3.4.1.1. Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF) Testi

Birim kökün varlığını test etmek ve tanımlamak için kullanılan veri üreten süreç aşağıdaki şekilde ifade edilmektedir (Gujarati, 1999:718):

$$Y_t = \rho Y_{t-1} + u_t$$

Burada u_t ; stokastik hata terimidir. Y_t ; Y 'nin t zamanındaki aldığı değer ve Y_{t-1} ise, Y 'nin $t-1$ zamanında aldığı değeri ifade etmektedir. Söz konusu eşitlik birinci dereceden otoregresif AR(1) modelidir. Başka bir deyişle t dönemindeki Y 'nin bir önceki dönem kendi değerine göre regresyonunu ifade etmektedir. Regresyon sonucu Y_{t-1} 'in katsayısı olan $\rho=1$ olarak hesaplanırsa Y_t olasılıklı değişkeninin birim köke sahip olduğu sonucuna varılabilir. Bu durum zaman serisi analizlerinde rassal yürüyüş olarak isimlendirilmektedir. Zaman serisinin durağan olmadığını ifade eden bu ilişki aşağıdaki biçimde ifade edilmektedir:

$$Y_t = Y_{t-1} + u_t$$

Bu ifade geçmiş dönemde yaşanan şokların etkisinin bütün bir döneme yayılmakta olduğunu ve son dönem değerinin geçmişteki bütün şokların toplamını içerdiğini belirtmektedir. Şokların kalıcı nitelikte olması ise serinin durağan olmaması ve zaman içerisinde görünen trendin stokastik olması anlamına gelmektedir.

Yukarıdaki denklem üzerinde eşitliğin sağ ve sol tarafından Y_{t-1} çıkarılarak elde edilen birinci fark işlemcisi aşağıdaki gibi gösterilmektedir.

$$\Delta Y_t = (\rho-1) Y_{t-1} + u_t$$

Burada $(\rho-1)$ katsayısı yerine γ katsayısı kullanıldığı eşitlik aşağıdaki şekilde oluşmaktadır:

$$\Delta Y_t = \gamma Y_{t-1} + u_t$$

Bu durumda $\rho=1$ olduğunda $\gamma = 0$ olmaktadır. $\gamma = 0$ olduğunda ise denklem şu şekilde yazılmaktadır:

$$\Delta Y_t = (Y_t - Y_{t-1}) = u_t$$

Bu denklem rassal bir yürüyüşün birinci farklarının durağan olduğunu ifade etmektedir. Bir zaman serisinin birinci farkı alınır ve seri durağan hale gelirse seri birinci dereceden bütünleşiktir I(1) denilmektedir. Eğer seriyi durağan hale getirmek için iki kez fark işlemi yapmak gerekirse ser ikinci dereceden bütünleşiktir I(2) denilmektedir. Genel olarak bir zaman serisinin durağan hale getirilmesi için d kez farkının alınması gerekiyorsa zaman serisi d'inci dereceden bütünleşiktir I(d) ifadesi kullanılmaktadır.

Zaman serisi analizinin birim kök içerip içermediğine ilişkin test hipotezleri aşağıdaki gibi ifade edilmektedir (Gujarati, 1999: 179):

$H_0 : \gamma=0, \rho=1$ ise; seri durağan değildir, normal dağılmamaktadır ve otokorelasyona sahiptir.

$H_1 : \gamma<0, \rho<1$ ise; seri durağandır, normal dağılmaktadır ve otokorelasyona sahip değildir.

Burada H_0 hipotezi Dickey-Fuller'ın Monte Carlo uygulamasında ortaya çıkarılan tau “ τ ” istatistiği kullanılarak test edilmektedir. Bu teste ilişkin kritik değerler %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeylerine göre oluşturulmaktadır. Hesaplanan τ değerinin mutlak değeri Dickey-Fuller veya MacKinnon kritik değerlerinin mutlak değerini aşıyorsa zaman serisinin durağan olduğu hipotezini reddedemeyiz. Bununla birlikte H_0 hipotezi reddedilirse zaman serisi durağandır ve hesaplanan t istatistik değerleri anlamlıdır.

Dickey-Fuller testi entegre derecesini ölçmekte önemli bir gelişme olmasına rağmen hata terimlerindeki otokorelasyonu dikkate almamaktadır. Eğer hata terimi u_t otokorelasyon içeriyorsa Dickey-Fuller testi geçersiz olacaktır. Bu durumda çözüm olarak Dickey ve Fuller (1981), bağımlı değişkenin gecikmeli değerlerinin modele açıklayıcı değişken olarak ilave edilmesini ve bu şekilde otokorelasyonun ortadan kalkacağını ileri sürmüşlerdir. Genişletilmiş Dickey-Fuller Testi (ADF) olarak isimlendirilen bu test entegrasyon derecesinin belirlenmesinde kullanılan testlerin en etkinisi olarak değerlendirilmektedir. Pratikte yaygın olarak kullanılan ADF testi aşağıdaki denklem aracılığıyla ifade edilebilmektedir:

$$\Delta Y_t = \beta_1 + \beta_2 t + \gamma Y_{t-1} + \alpha \sum_{i=1}^m Y_{t-i} + u_t$$

Bu testte de birim kökün varlığı yine Dickey-Fuller test istatistiği ile test edilmektedir. τ değerinin mutlak değeri Dickey-Fuller tablo değerinden küçükse H_0 hipotezini reddedemeyiz.

Ardışık bağımlı bir süreci gösteren denklemde u_t ' deki ardışık bağımlılığın ortadan kaldırılması için serinin gecikmeli farkları eklenmektedir. Ardışık bağımlılığı ortadan kaldıracak gecikme uzunluğu ise Akaike Bilgi Kriteri (AIC) , Schwarz Bilgi Kriteri (SC) gibi model seçim kriterleriyle belirlenir. Uygun modelin belirlenip tahmin edilmesinin ardından yapılan ADF testi, $H_0: \gamma = 0$ hipotezinin test edilmesine dayanmaktadır. Hipotezin reddedilmemesi serinin birim kök içerdiğini göstermektedir. Bütünleşme düzeyinin belirlenmesi için serinin birinci farkı alındıktan sonra yeniden ADF testi uygulanır. Bu aşamada boş hipotezin reddedilmesi serinin birinci farkının durağan yani $I(1)$ olduğunu gösterir. Bu durumda seri birim kök içereceğinden düzey değerleri durağan değildir. Seri ancak 1. farkı alındığında durağan hale gelmektedir (Demircioğlu, 2009: 127).

2.3.4.1.2. Phillips-Perron Testi

Phillips Peron testi hata teriminin dağılımı ile ilgili daha ılımlı varsayımlara dayanmaktadır. Söz konusu test, DF test sürecinin genelleştirilmiş halidir (Kutlar, 2000: 171). Dickey-Fuller Testi hata terimlerinin istatistiki olarak bağımsız olduklarını ve sabit varyansa sahip olduklarını varsayar. Bu metodoloji kullanılırken hata terimleri arasında korelasyon olmadığına ve sabit varyansa sahip olduklarına emin olmak gerekir. Phillips ve Perron (1988) Dickey-Fuller 'ın hata terimleri ile ilgili olan bu varsayımı genişletmişlerdir. Bu durumu daha iyi anlamak için şu regresyon dikkate alınır.

$$Y_t = a_0 + a_1 y_{t-1} + \mu_t$$

$$Y_t = a_0 + a_1 y_{t-1} + a_2 (t-T/2) + \mu_t$$

Burada T gözlem sayısını ve μ_t hata terimlerinin dağılımını göstermekte olup bu hata teriminin beklenen ortalaması sifıra eşittir. Fakat burada hata terimleri arasında içsel bağlantının olmadığı veya homojenlik varsayımı gerekli değildir. Bu

açından bakıldığında Dickey-Fuller testinin bağımsızlık ve homojenite varsayımları Phillips-Perron testinde terk edilmiş hata terimlerinin zayıf bağımlılığı ve heterojen dağılımı kabul edilmiştir. Böylece Phillips-Perron Dickey – Fuller t istatistiklerini geliştirmesinde hata terimlerinin varsayımları konusundaki sınırlamaları dikkate almamıştır (Enders, 1995: 239-240).

Phillips Perron testinde ADF testinde olduğu gibi otokorelasyonu gidermek için sistemi genişletmeye gerek yoktur. Phillips Perron testi test istatistiğini düzelterek otokorelasyon sorununu aşmaya çalışmaktadır. Phillips Perron testinde kullanılan test istatistikleri şu şekilde özetlenebilmektedir (Green, 2003: 645):

$$Z(\tau_1^*): a_1^* = 1 \text{ hipotezi } \tau_\mu$$

$$Z(\tau_1^{\cdot}): a_1^{\cdot} = 1 \text{ hipotezi } \tau_1$$

$$Z(\tau_2^{\cdot}): a_2^{\cdot} = 0 \text{ hipotezi } \tau$$

$$Z(\phi_3): a_1^{\cdot} = 1 \text{ ve } a_2^{\cdot} = 0 \text{ hipotezi } \phi_3 \text{ test istatistikleri ile sınırlanır.}$$

Buradaki değerler daha önce belirtildiği gibi yine ADF tablo değerleriyle karşılaştırılıp, otoregresif sürecin birim kök taşıyıp taşımadığına karar verilir. Phillips-Perron testinin çekici özelliği testin hata süreci ile ilgili daha zayıf birtakım varsayımlar yapmaya izin vermesidir. Monte Carlo çalışmaları PP testinin birim kök içeren yanlış H_0 hipotezini reddetme gücünün büyük olduğunu ortaya koymaktadır.

2.3.4.2 Eşbütünleşme Analizi: Sınır Testi (Bounds Test) Yaklaşımı

Eşbütünleşme analizinin çıkış noktası birim kök içeren zaman serileri ile yapılan ampirik çalışmalar sonucu ortaya çıkan sahte regresyon sorununun, zaman serilerinin birinci dereceden farklarının alınarak ortadan kaldırılması çabasına dayanmaktadır. Çünkü analizde zaman serilerinin birinci dereceden farkları kullanıldığında söz konusu değişkenler arasında olması muhtemel uzun dönemli ilişkinin ortadan kalkma ihtimali bulunmaktadır (Karagöl, Erbaykal ve Ertuğrul, 2007: 75).

1987 yılında Engle ve Granger tarafından geliştirilmiş olan Eşbütünleşme analizi sayesinde zaman serisi ekonometrisi ve ekonomi teorisinin test alanlarında

önemli gelişmeler sağlanmıştır (Utkulu, 2000: 47). Bu yaklaşıma göre düzeyde durağan olmayan birinci farkı durağan olan zaman serileri, düzey halleri ile modellenmekte ve böylece uzun dönem bilgi kaybı engellenmiş olmaktadır. Başka bir deyişle Engle ve Granger (1987), Johansen (1988), Johansen ve Juselius (1990) tarafından geliştirilen eşbütünleşme testleri için tüm serilerin düzeyde durağan olmamaları ve aynı derecede farkı alındığında durağan hale gelmeleri gerekmektedir. Ancak bu yaklaşım birden fazla eşbütünleşik vektör olması durumunda geçersiz olmaktadır. Eğer ilgili çalışmada serilerden bir ya da daha fazlası, düzey halinde durağan yani $I(0)$ ise bu testler ile eşbütünleşme ilişkisi araştırılamamaktadır. Pesaran, Shin ve Smith (2001) tarafından geliştirilen sınır testi yaklaşımı bu sorunu ortadan kaldırmaktadır. Bu yaklaşıma göre serilerin $I(0)$ veya $I(1)$ olmalarına bakılmaksızın seriler arasında eşbütünleşme ilişkisinin varlığı araştırılabilmektedir (Narayan ve Narayan, 2004: 101-102). Bu yöntem diğer tek denklem yaklaşımlarına göre bazı üstünlüklere sahiptir. İlk olarak içsellik problemi ve Engle-Granger metoduyla uzun dönemde tahmin edilen katsayıların test istatistiklerinin güçsüzlüğü sorunlarından kaçınılmış olunmaktadır. İkinci olarak modelin uzun dönem ve kısa dönem parametreleri eşzamanlı olarak tahmin edilebilmektedir. Üçüncü olarak bütün değişkenler içsel varsayılmaktadır. Dördüncü olarak küçük örneklemelerde bile güvenilir sonuçlar elde edilebilmektedir ve son olarak ekonometri teorisi, ele alınan değişkenlerin entegrasyon derecelerinin aynı olması ve dolayısıyla birim kökün ön testi yükünden kurtulmaktadır. Gerçekte diğer bütün yöntemler değişkenlerin entegrasyon derecelerinin $I(1)$ olmasını gerektirmektedir (Halıcıoğlu, 2004: 618). İki aşamada uygulanan Sınır Testi Yaklaşımı aşağıda ayrıntılı bir şekilde açıklanmaktadır:

- ✓ Birinci aşamada eşbütünleşmenin olup olmadığına karar verebilmek için uygun gecikmeli kısıtlanmamış hata düzeltme (UECM) modelinden faydalanılmaktadır. Eşbütünleşme ilişkisinin tespiti için kullanılacak olan UECM denklemi aşağıda verilmektedir. Söz konusu denklem içerisinde kullanılan “ Δ ” işareti değişkenlerin bir kere farkı alınmış değerlerini ifade etmektedir.

$$\Delta Y_t = \alpha_0 + \sum_{j=1}^m \alpha_{1j} \Delta Y_{t-j} + \sum_{j=0}^m \alpha_{2j} \Delta X_{t-j} + \sum_{j=0}^m \alpha_{3j} \Delta Z_{t-j} + a_{4t} Y_{t-1} + a_{5t} X_{t-1} + a_{6t} Z_{t-1} + \varepsilon_t \quad (2.1)$$

- ✓ İkinci aşamada eşbütünleşik ilişkinin olduğu modellerdeki uzun dönem ve kısa dönem ilişkinin belirlenebilmesi ve Hata Düzeltme Mekanizmasının (ECM) kontrolü için uygun gecikmesi dağıtılmış otoregresif model (ARDL) modelleri kullanılmaktadır. Uzun dönem ilişkinin belirlenmesi için kullanılan denklem aşağıdaki (2.2) denklemi ile ifade edilmektedir. (2.3) denklemi ise kısa dönemli ilişkinin tespiti ve hata düzeltme mekanizmasının kontrolü için kullanılan denklemdir.

$$Y_t = \alpha_0 + \sum_{j=1}^m \alpha_{1i} Y_{t-j} + \sum_{j=0}^n \alpha_{2i} X_{t-j} + \sum_{j=0}^p \alpha_{3i} Z_{t-j} + \varepsilon_{t1} \quad (2.2)$$

$$\Delta Y_t = \alpha_0 + \sum_{j=1}^m \alpha_{1i} \Delta Y_{t-j} + \sum_{j=0}^n \alpha_{2i} \Delta X_{t-j} + \sum_{j=0}^p \alpha_{3i} \Delta Z_{t-j} + a_4 EC_{t-1} + \varepsilon_{t2} \quad (2.3)$$

Sınır testi yönteminde ilk olarak belirlenmesi gereken (2.1) denkleminde “m” olarak ifade edilen gecikme uzunluğudur. UECM modeli kullanılarak gecikme uzunluğunun belirlenmesi için Akaike Bilgi Kriteri (AIC) gibi kritik değerler kullanılmaktadır. Gecikme uzunluğu belirlenirken (2.1) numaralı denklemdeki tüm değişkenler maksimum gecikme sayısı ile tahmin edilmektedir. Bu yöntemde her seferinde gecikme sayısı bir azaltılarak AIC’nin en küçük olduğu gecikme sayısı tespit edilerek optimal gecikme uzunluğu belirlenmektedir. Ancak burada testin sağlıklı sonuç vermesi için gerekli olan şart, ADF birim kök testinde olduğu gibi, hata terimleri arasında otokorelasyon bulunmaması şartıdır.

Eşbütünleşme ilişkisinin varlığı ise (2.1) numaralı denklemin katsayılarının anlamlılığının test edildiği bir Wald testi kullanılarak belirlenmektedir. Eşbütünleşme ilişkisinin test edilmesi için kullanılan hipotez şu şekilde ifade edilmektedir (Pesaran, Shin ve Smith, 2001: 306-307):

$H_0 : \alpha_{4i} = \alpha_{5i} = \alpha_{6i} = \dots = \alpha_{ni} = 0$ (Değişkenler arasında eşbütünleşik ilişki yok)

$H_1 : \alpha_{4i} \neq \alpha_{5i} \neq \alpha_{6i} \neq \dots \neq \alpha_{ni} \neq 0$ (Değişkenler arasında eşbütünleşik ilişki var)

Herhangibir anlamlılık düzeyi için hesaplanan F istatistiği Pesaran, Shin ve Smith'in (2001) çalışmasında verilen alt ve üst kritik değerlerin dışına düştüğü takdirde değişkenlerin bütünleşme derecelerini hesaba katmaksızın kesin bir yorum yapılabilmektedir. Söz konusu F istatistiğinin üst kritik değerinden büyük olması durumunda H_0 hipotezi reddedilmektedir. Dolayısıyla seriler arasında eşbütünleşme ilişkisinin varlığından bahsedilebilmektedir. F istatistik değerinin alt kritik değerden küçük olması durumunda H_0 hipotezi reddedilememektedir. Başka bir deyişle bu durum seriler arasında eşbütünleşme ilişkisinin bulunmadığını göstermektedir. F istatistiğinin alt ve üst kritik değerlerin arasına düşmesi halinde ise kesin bir yorum yapılamamakta ve serilerin bütünleşme derecelerini hesaba katan diğer yöntemlere başvurulması zorunluluk arz etmektedir.

Uzun dönemli ilişki (2.2) numaralı denklem kullanılarak incelenmektedir. Uzun dönem katsayılarının hesaplanmasında öncelikle (2.2) numaralı denklemdeki “m”, “n” ve “p” gecikme sayılarının belirlenmesi gerekmektedir. ARDL modelinde gecikme uzunlukları AIC kritik değerleri kullanılarak belirlenmektedir. Bu işlem Kamas ve Joyce'un (1993) nedensellik analizlerinde gecikme uzunluğunun belirlenmesi için önerdiği bir yöntemle yapılmaktadır. Bu yöntem çerçevesinde ilk önce belirlenen en büyük gecikme uzunluğu üzerinde bağımlı değişkenin sadece kendi gecikmeli değerlerine göre regresyonu gerçekleştirilmektedir. Böylece en küçük AIC kritik değerine sahip olan ve otokorelasyonun bulunmadığı gecikme sayısı optimum gecikme sayısı olarak belirlenmektedir. Daha sonra bağımlı değişkenin seçilen gecikme sayısı sabit tutulup birinci bağımsız değişkenin olası tüm gecikmeleri ile regresyon modelleri oluşturulmaktadır. En küçük AIC kritik değeri dikkate alınarak bu bağımsız değişkenin gecikme sayısı da belirlenmektedir. Son olarak ilk iki değişken için seçilen gecikme uzunlukları sabit tutulmakta, ikinci bağımsız değişkenin olası tüm gecikmeleri ile regresyon modelleri oluşturulmakta ve yine en küçük AIC kritik değeri dikkate alınarak bu değişkenin de gecikme sayısına ulaşılmaktadır. Denklemdeki tüm gecikme sayıları tespit edildikten sonra ARDL (m, n, p) modeli tahmin edilerek uzun dönem ilişkisini gösteren modele ulaşılmaktadır (Karaca, 2005: 7)

Kısa dönem ilişkinin tespitinde (2.3) numaralı denklemden faydalanılmaktadır. Modeldeki EC_{t-1} , uzun dönem denkleminde elde edilen hata

teriminin bir dönem gecikmeli değeri olup α_4 katsayısı hata düzeltme katsayısını vermektedir. Bu katsayının istatistiki olarak anlamlı ve sıfır ile eksi bir arasında olması kısa dönemli ilişkinin varlığını başka bir deyişle hata düzeltme mekanizmasının çalıştığını ifade etmektedir.

Uygulamada sınır testi yaklaşımına dayalı eşbütünleşme analizinde olumlu sonuç alınması halinde yapılan çalışmada iki farklı yöntem kullanılarak katsayılar yorumlanabilmektedir. Birinci yöntem sınır testi için kurulan denklemde değişkenler arasındaki uzun dönem ilişkisine ait katsayıların elde edilmesi yöntemidir. İkinci yöntem ise değişkenlerin düzey değerleri ile bir ARDL kullanılması yöntemidir (Karagöl, Erbaykal ve Ertuğrul, 2007: 77-78). İkinci yöntem seriler arasındaki uzun dönem ilişkiye ait katsayılar ile birlikte bir hata düzeltme mekanizması çerçevesinde kısa dönem ilişkiye ait katsayıları da içermektedir. Bu nedenle bu çalışmada ikinci yöntemin kullanılması tercih edilmektedir.

Pesaran sınır testi yaklaşımı serilerin durağanlık düzeylerini dikkate almaksızın uygulanabilmektedir. Bu yöntemde hata düzeltme mekanizmasına dayanan bir modelde standart Wald ya da F testi istatistiği ile denklemdeki gecikmeli değişkenlerin anlamlılığının test edildiği bir eşbütünleşme analizi yapılmaktadır. Yöntemde açıklayıcı değişkenlerin $I(0)$ ya da $I(1)$ olduğu durumlara göre kritik değerler türetilmiştir. Bu iki grup asimptotik kritik değer iki uç durum şeklinde verilmektedir ve bütün değişkenlerin ya tamamen $I(1)$ ya da tamamen $I(0)$ oldukları varsayılmaktadır. Bu yöntemde serilerin $I(2)$ olmaları durumuna göre kritik değerler türetilmemiştir. Bu nedenle serilerin $I(0)$ ya da $I(1)$ olmaları analizin yapılması açısından sorun yaratmamaktadır. Ancak serilerin $I(2)$ olmaları durumunda Pesaran, Shin ve Smith (2001) tarafından türetilen kritik değerler kullanılamamaktadır. Serilerin durağanlık derecelerinin $I(2)$ olması sınır testi yönteminin kullanılmasına engel değildir ancak $I(2)$ durağanlık derecesi için kritik değerlerin türetilmesi gerekmektedir. Bu yüzden teste başlamadan önce serilerin durağanlık derecelerinin belirlenmesi hata yapılmasını önleyecektir. Çalışmanın birim kök testi sonuçlarında kullanılan seriler $I(0)$ ve $I(1)$ olarak belirlendiği için çalışmanın devamında Pesaran sınır testi yaklaşımına dayalı eşbütünleşme analizi kullanılmaktadır (Demircioğlu, 2009: 133).

2.3.5. Ekonometrik Bulgular

Bu bölümde ekonomik değişkenlerin seçmen ideolojisi üzerine etkisini değerlendirmek amacıyla seçilen değişkenlere birim kök testleri ve test sonuçlarına bağlı olarak eşbütünleşme yöntemi uygulanmaktadır.

2.3.5.1 Birim Kök Testi Sonuçları

Çalışmanın bu bölümünde kullanılan zaman serilerinin birim kök içerip içermediği test edilmektedir. Burada ADF ve PP birim kök testleri uygulanmış ve zaman serilerinin birim kök test katsayılarına Tabloda yer verilmiştir.

Tablo 23. ADF Birim Kök Testi Sonuçları

	Seviye		Fark	
Değişken	Sabit	Sabit + Trend	Sabit	Sabit + Trend
LVOT	-2,969	-2,972	-	-
LGİ	-1,001	-3,103	-5,534	-5,467
LENF	-2,411	-2,989	-7,943	-7,901
LUNE	-2,777	-2,564	-6,038	-6,131
LDEF	-3,736	-3,800	-	-
LGOV	-2,184	-1,934	-7,347	-7,434
LOP	-0,794	-2,353	-6,140	-6,266
	Sabitli MacKinnon		Sabit + Trendli MacKinnon	
%5	-2,918		-3,498	
%10	-2,597		-3,178	

Tablo 24. Phillips Perron Birim Kök Testi Sonuçları

	Seviye		Fark	
Değişken	Sabit	Sabit + Trend	Sabit	Sabit + Trend
LVOT	-2,972	-3,029	-	-3,264
LGİ	-1,061	-2,195	-5,486	-5,415
LENF	-2,310	-3,101	-5,530	-5,472
LUNE	-2,356	-3,215	-8,851	-8,954
LDEF	-3,768	-3,830	-	-9,114
LGOV	-2,235	-2,022	-7,345	-7,506
LOP	-0,794	-2,467	-6,118	-6,214
	Sabitli MacKinnon		Sabit + Trendli MacKinnon	
%5	-2,918		-3,498	
%10	-2,597		-3,178	

Birim kök testlerinin sonuçları incelendiğinde ADF ve PP testlerinin %5 anlamlılık düzeyi için benzer sonuçlar verdiği diğer bir deyişle testlerin birbirini

desteklediği görülmektedir. Tabloda kullanılan kritik değerler MacKinnon (1996) değerleridir. Buna göre VOT ve DEF değişkenleri düzey değerlerinde I(0) durağanken diğer değişkenler fark değerinde I(1) durağan hale gelmektedir.

2.3.5.2 Eşbütünleşme Testi Sonuçları

Eşbütünleşme testleri içerisindeki Engle Granger eşbütünleşme testi ve Johansen eşbütünleşme testi, analizde kullanılan tüm zaman serilerinin düzeyde durağan olmamasını ve aynı derecede farkı alındığında durağan hale gelmeleri şartını gözetmektedir. Başka bir deyişle zaman serilerinin entegrasyon dereceleri aynı olmak zorundadır. Oysa çalışmamızda oluşturulan modellerde kullanılan zaman serileri için bu şart oluşmamaktadır. Yukarıda açıklandığı gibi birim kök testleri sonuçlarına göre zaman serilerinin entegrasyon dereceleri birbirinden farklılık arz etmektedir. Bu durumda Engle Granger ve Johansen eşbütünleşme testlerinin kullanımı mümkün olmamaktadır.

Seçmen ideolojisi için kurulan modellerde kullanılan zaman serilerinin farklı durağanlık derecelerine sahip olmaları nedeniyle söz konusu modellerin tahmininde Pesaran, Shin ve Smith (2001) tarafından geliştirilen Sınır Testi yaklaşımı uygulanmaktadır. Bu bağlamda daha önce ifade edildiği gibi, sınır testi yaklaşımında öncelikle eşbütünleşme ilişkisinin tespiti için seçmen ideolojisi için kurulan ekonometrik modeller için kısıtsız hata düzeltme denklemleri tahmin edilmektedir. Aşağıda seçmen ideolojisi için oluşturulan modeller için oluşturulan kısıtsız hata düzeltme denklemleri ifade edilmektedir.

Model 1

$$\begin{aligned} \Delta LVOT = & \alpha_0 + \sum_{j=1}^m \alpha_{1j} \Delta LVOT_{t-j} + \sum_{j=0}^m \alpha_{2j} \Delta LGI_{t-j} + \sum_{j=0}^m \alpha_{3j} \Delta LENF_{t-j} + \sum_{j=0}^m \alpha_{4j} \Delta LUNE_{t-j} + \\ & \sum_{j=0}^m \alpha_{5j} \Delta DEF_{t-j} + \sum_{j=0}^m \alpha_{6j} \Delta GOV_{t-j} + \alpha_7 \Delta LVOT_{t-1} + \alpha_8 \Delta LGI_{t-1} + \alpha_9 \Delta LENF_{t-1} + \\ & \alpha_{10} \Delta LUNE_{t-1} + \alpha_{11} \Delta DEF_{t-1} + \alpha_{12} \Delta GOV_{t-1} + \varepsilon_t \end{aligned}$$

Model 2

$$\begin{aligned}\Delta LVOT = & \alpha_0 + \sum_{j=1}^m \alpha_{1j} \Delta LVOT_{t-j} + \sum_{j=0}^m \alpha_{2j} \Delta LG\dot{I}_{t-j} + \sum_{j=0}^m \alpha_{3j} \Delta LENF_{t-j} + \sum_{j=0}^m \alpha_{4j} \Delta LUNE_{t-j} + \\ & \sum_{j=0}^m \alpha_{5j} \Delta LDEF_{t-j} + \sum_{j=0}^m \alpha_{6j} \Delta LGOV_{t-j} + \sum_{j=0}^m \alpha_{7j} \Delta LOP_{t-j} + \alpha_8 \Delta LVOT_{t-1} + \alpha_9 \Delta LG\dot{I}_{t-1} + \alpha_{10} \Delta LENF_{t-1} \\ & + \alpha_{11} \Delta LUNE_{t-1} + \alpha_{12} \Delta LDEF_{t-1} + \alpha_{13} \Delta LGOV_{t-1} + \alpha_{14} \Delta LOP_{t-1} + \varepsilon_t\end{aligned}$$

Model 3

$$\begin{aligned}\Delta LVOT = & \alpha_0 + \sum_{j=1}^m \alpha_{1j} \Delta LVOT_{t-j} + \sum_{j=0}^m \alpha_{2j} \Delta LG\dot{I}_{t-j} + \sum_{j=0}^m \alpha_{3j} \Delta LENF_{t-j} + \sum_{j=0}^m \alpha_{4j} \Delta LUNE_{t-j} + \\ & \sum_{j=0}^m \alpha_{5j} \Delta LDEF_{t-j} + \sum_{j=0}^m \alpha_{6j} \Delta LGOV_{t-j} + \sum_{j=0}^m \alpha_{7j} \Delta SSCB_{t-j} + \alpha_8 \Delta LVOT_{t-1} + \alpha_9 \Delta LG\dot{I}_{t-1} + \\ & \alpha_{10} \Delta LENF_{t-1} + \alpha_{11} \Delta LUNE_{t-1} + \alpha_{12} \Delta LDEF_{t-1} + \alpha_{13} \Delta LGOV_{t-1} + \alpha_{14} \Delta SSCB_{t-1} + \varepsilon_t\end{aligned}$$

Model 4

$$\begin{aligned}\Delta LVOT = & \alpha_0 + \sum_{j=1}^m \alpha_{1j} \Delta LVOT_{t-j} + \sum_{j=0}^m \alpha_{2j} \Delta LG\dot{I}_{t-j} + \sum_{j=0}^m \alpha_{3j} \Delta LENF_{t-j} + \sum_{j=0}^m \alpha_{4j} \Delta LUNE_{t-j} + \\ & \sum_{j=0}^m \alpha_{5j} \Delta LDEF_{t-j} + \sum_{j=0}^m \alpha_{6j} \Delta LGOV_{t-j} + \sum_{j=0}^m \alpha_{7j} \Delta DARBE_{t960t-j} + \alpha_8 \Delta LVOT_{t-1} + \alpha_9 \Delta LG\dot{I}_{t-1} + \\ & \alpha_{10} \Delta LENF_{t-1} + \alpha_{11} \Delta LUNE_{t-1} + \alpha_{12} \Delta LDEF_{t-1} + \alpha_{13} \Delta LGOV_{t-1} + \alpha_{14} \Delta DARBE_{t960t-1} + \varepsilon_t\end{aligned}$$

Model 5

$$\begin{aligned}\Delta LVOT = & \alpha_0 + \sum_{j=1}^m \alpha_{1j} \Delta LVOT_{t-j} + \sum_{j=0}^m \alpha_{2j} \Delta LG\dot{I}_{t-j} + \sum_{j=0}^m \alpha_{3j} \Delta LENF_{t-j} + \sum_{j=0}^m \alpha_{4j} \Delta LUNE_{t-j} + \\ & \sum_{j=0}^m \alpha_{5j} \Delta LDEF_{t-j} + \sum_{j=0}^m \alpha_{6j} \Delta LGOV_{t-j} + \sum_{j=0}^m \alpha_{7j} \Delta DARBE_{t971t-j} + \alpha_8 \Delta LVOT_{t-1} + \alpha_9 \Delta LG\dot{I}_{t-1} + \\ & \alpha_{10} \Delta LENF_{t-1} + \alpha_{11} \Delta LUNE_{t-1} + \alpha_{12} \Delta LDEF_{t-1} + \alpha_{13} \Delta LGOV_{t-1} + \alpha_{14} \Delta DARBE_{t971t-1} + \varepsilon_t\end{aligned}$$

Model 6

$$\begin{aligned}\Delta LVOT = & \alpha_0 + \sum_{j=1}^m \alpha_{1j} \Delta LVOT_{t-j} + \sum_{j=0}^m \alpha_{2j} \Delta LG\dot{I}_{t-j} + \sum_{j=0}^m \alpha_{3j} \Delta LENF_{t-j} + \sum_{j=0}^m \alpha_{4j} \Delta LUNE_{t-j} + \\ & \sum_{j=0}^m \alpha_{5j} \Delta LDEF_{t-j} + \sum_{j=0}^m \alpha_{6j} \Delta LGOV_{t-j} + \sum_{j=0}^m \alpha_{7j} \Delta DARBE_{t980t-j} + \alpha_8 \Delta LVOT_{t-1} + \alpha_9 \Delta LG\dot{I}_{t-1} + \\ & \alpha_{10} \Delta LENF_{t-1} + \alpha_{11} \Delta LUNE_{t-1} + \alpha_{12} \Delta LDEF_{t-1} + \alpha_{13} \Delta LGOV_{t-1} + \alpha_{14} \Delta DARBE_{t980t-1} + \varepsilon_t\end{aligned}$$

Model 7

$$\begin{aligned}\Delta LVOT = & \alpha_0 + \sum_{j=1}^m \alpha_{1j} \Delta LVOT_{t-j} + \sum_{j=0}^m \alpha_{2j} \Delta LGI_{t-j} + \sum_{j=0}^m \alpha_{3j} \Delta LENF_{t-j} + \sum_{j=0}^m \alpha_{4j} \Delta LUNE_{t-j} + \\ & \sum_{j=0}^m \alpha_{5j} \Delta LDEF_{t-j} + \sum_{j=0}^m \alpha_{6j} \Delta LGOV_{t-j} + \sum_{j=0}^m \alpha_{7j} \Delta DARBE_{t997t-j} + \alpha_8 \Delta LVOT_{t-1} + \alpha_9 \Delta LGI_{t-1} + \\ & \alpha_{10} \Delta LENF_{t-1} + \alpha_{11} \Delta LUNE_{t-1} + \alpha_{12} \Delta LDEF_{t-1} + \alpha_{13} \Delta LGOV_{t-1} + \alpha_{14} \Delta DARBE_{t997t-1} + \varepsilon_t\end{aligned}$$

Model 8

$$\begin{aligned}\Delta LVOT = & \alpha_0 + \sum_{j=1}^m \alpha_{1j} \Delta LVOT_{t-j} + \sum_{j=0}^m \alpha_{2j} \Delta LGI_{t-j} + \sum_{j=0}^m \alpha_{3j} \Delta LENF_{t-j} + \sum_{j=0}^m \alpha_{4j} \Delta LUNE_{t-j} + \\ & \sum_{j=0}^m \alpha_{5j} \Delta LDEF_{t-j} + \sum_{j=0}^m \alpha_{6j} \Delta LGOV_{t-j} + \sum_{j=0}^m \alpha_{7j} \Delta DARBE_{t960t-j} + \sum_{j=0}^m \alpha_{8j} \Delta DARBE_{t97t-j} + \\ & \sum_{j=0}^m \alpha_{9j} \Delta DARBE_{t980t-j} + \sum_{j=0}^m \alpha_{10j} \Delta DARBE_{t997t-j} + \alpha_{11} \Delta LVOT_{t-1} + \alpha_{12} \Delta LGI_{t-1} + \\ & \alpha_{13} \Delta LENF_{t-1} + \alpha_{14} \Delta LUNE_{t-1} + \alpha_{15} \Delta LDEF_{t-1} + \alpha_{16} \Delta LGOV_{t-1} + \alpha_{17} \Delta DARBE_{t960t-1} \\ & + \alpha_{18} \Delta DARBE_{t97t-1} + \alpha_{19} \Delta DARBE_{t980t-1} + \alpha_{20} \Delta DARBE_{t997t-1} + \varepsilon_t\end{aligned}$$

Yukarıdaki kısıtsız hata düzeltme denklemlerinde eşbütünleşme ilişkisi tespiti aşağıda her bir model için ifade edilen hipotez testleri ile yapılmaktadır.

Model 1

$$H_0 : \alpha_7 = \alpha_8 = \alpha_9 = \alpha_{10} = \alpha_{11} = \alpha_{12} = 0$$

Model 2

$$H_0 : \alpha_8 = \alpha_9 = \alpha_{10} = \alpha_{11} = \alpha_{12} = \alpha_{13} = \alpha_{14} = 0$$

Model 3

$$H_0 : \alpha_8 = \alpha_9 = \alpha_{10} = \alpha_{11} = \alpha_{12} = \alpha_{13} = \alpha_{14} = 0$$

Model 4

$$H_0 : \alpha_8 = \alpha_9 = \alpha_{10} = \alpha_{11} = \alpha_{12} = \alpha_{13} = \alpha_{14} = 0$$

Model 5

$$H_0 : \alpha_8 = \alpha_9 = \alpha_{10} = \alpha_{11} = \alpha_{12} = \alpha_{13} = \alpha_{14} = 0$$

Model 6

$$H_0 : \alpha_8 = \alpha_9 = \alpha_{10} = \alpha_{11} = \alpha_{12} = \alpha_{13} = \alpha_{14} = 0$$

Model 7

$$H_0 : \alpha_8 = \alpha_9 = \alpha_{10} = \alpha_{11} = \alpha_{12} = \alpha_{13} = \alpha_{14} = 0$$

Model 8

$$H_0 : \alpha_{11} = \alpha_{12} = \alpha_{13} = \alpha_{14} = \alpha_{15} = \alpha_{16} = \alpha_{17} = \alpha_{18} = \alpha_{19} = \alpha_{20} = 0$$

Burada herhangi bir anlamlılık düzeyi için hesaplanan F istatistiği Pesaran, Shin ve Smith (2001) tarafından hesaplanan alt ve üst kritik değerler ile karşılaştırılmaktadır. Daha önce belirtildiği gibi hesaplanan F istatistiği kritik değerlerin dışına düştüğü takdirde değişkenlerin entegrasyon derecelerini hesaba katmaksızın kesin bir yorum yapılabilmektedir. Söz konusu F istatistiğinin üst kritik değeri aşması durumunda zaman serileri arasında bir eşbütünleşik ilişkinin olduğu sonucuna varılabilmektedir.

Sınır testi yaklaşımında modeller için optimum gecikme sayılarının belirlenmesi büyük önem taşımaktadır. Gecikme sayısının hesaplanmasında AIC kriteri kullanılmaktadır. Burada modele her bir değişkenin gecikmeleri eklenmekte ve belirlenen gecikme uzunluğu içerisinde AIC kriterleri ile birlikte hata teriminde ardışık bağımlılığın bulunup bulunmadığı belirlenmektedir. Sonuçta en küçük AIC kriterine sahip ve ardışık bağımlılığın olmadığı gecikme sayısı optimum gecikme sayısı olarak belirlenmektedir. Çalışmada gecikme uzunluğu 4 olarak alınmıştır. Aşağıda seçmen ideolojisi için belirlenen modellerin gecikme sayıları ifade edilmektedir.

,

**Tablo 25. Seçmen İdeolojisi için Belirlenen
Modellerin Optimum Gecikme Sayıları**

MODEL	Optimum Gecikme Sayısı (m)	AIC	χ^2 BG(2)
Model 1	4	-2,45	2,02
Model 2	2	-2,24	4,77
Model 3	4	-2,35	4,91
Model 4	2	-2,28	4,82
Model 5	2	-2,52	0,93
Model 6	4	-2,47	5,53
Model 7	4	-2,84	4,69
Model 8	1	-2,34	2,08

Tabloda modellerin optimum gecikme sayıları belirlendikten sonra H_0 hipotezlerini sınamak için hesaplanan F istatistiği değerleri ile modellerdeki bağımsız değişken sayısına (k) göre Pesaran, Shin ve Smith (2001) tarafından hesaplanan kritik değerler karşılaştırılmaktadır. Aşağıda tüm modeller için değişken sayılarına bağlı olarak belirlenen alt ve üst sınır değerleri ve hesaplanan F istatistiği ifade edilmektedir.

**Tablo 26. Modeller için Sınır Testinde Hesaplanan
F istatistiği ve Kritik Değerler**

MODEL	Değişken Sayısı (k)	F istatistiği	%5 Anlamlılık Düzeyindeki Kritik Değerler	
			Alt Sınır	Üst Sınır
Model 1	6	11,33	2,62	3,79
Model 2	7	18,05	2,45	3,61
Model 3	7	7,66	2,45	3,61
Model 4	7	8,23	2,45	3,61
Model 5	7	14,60	2,45	3,61
Model 6	7	8,49	2,45	3,61
Model 7	7	11,44	2,45	3,61
Model 8	10	10,41	2,14	3,30

Tabloda hesaplanan F istatistiklerinin üst kritik değerlerden büyük olduğu görülmektedir. Bunun anlamı modeller içerisinde kullanılan zaman serileri arasında bir eşbütünleşik ilişkinin mevcut olduğudur. Bu durumda söz konusu zaman serilerinin düzey değerleri ile yapılacak olan regresyonlarda sahte regresyon problemi ile karşılaşılmayacaktır.

Modellerde kullanılan değişkenler arasındaki uzun dönem ilişki ARDL yöntemiyle belirlenmektedir. Aşağıda seçmen ideolojisi için oluşturulmuş ARDL modelleri ifade edilmektedir.

Model 1

$$LVOT = \alpha_0 + \sum_{j=1}^m \alpha_{1j} LVOT_{t-j} + \sum_{j=0}^n \alpha_{2j} LGI_{t-j} + \sum_{j=0}^p \alpha_{3j} LENF_{t-j} + \sum_{j=0}^r \alpha_{4j} LUNE_{t-j} \\ + \sum_{j=0}^k \alpha_{5j} LDEF_{t-j} + \sum_{j=0}^z \alpha_{6j} LGOV_{t-j} + \varepsilon_t$$

Model 2

$$LVOT = \alpha_0 + \sum_{j=1}^m \alpha_{1j} LVOT_{t-j} + \sum_{j=0}^n \alpha_{2j} LGI_{t-j} + \sum_{j=0}^p \alpha_{3j} LENF_{t-j} + \sum_{j=0}^r \alpha_{4j} LUNE_{t-j} \\ + \sum_{j=0}^k \alpha_{5j} LDEF_{t-j} + \sum_{j=0}^z \alpha_{6j} LGOV_{t-j} + \sum_{j=0}^u \alpha_{7j} LOP_{t-j} + \varepsilon_t$$

Model 3

$$LVOT = \alpha_0 + \sum_{j=1}^m \alpha_{1j} LVOT_{t-j} + \sum_{j=0}^n \alpha_{2j} LGI_{t-j} + \sum_{j=0}^p \alpha_{3j} LENF_{t-j} + \sum_{j=0}^r \alpha_{4j} LUNE_{t-j} \\ + \sum_{j=0}^k \alpha_{5j} LDEF_{t-j} + \sum_{j=0}^z \alpha_{6j} LGOV_{t-j} + \sum_{j=0}^u \alpha_{7j} SSCB_{t-j} + \varepsilon_t$$

Model 4

$$LVOT = \alpha_0 + \sum_{j=1}^m \alpha_{1j} LVOT_{t-j} + \sum_{j=0}^n \alpha_{2j} LGI_{t-j} + \sum_{j=0}^p \alpha_{3j} LENF_{t-j} + \sum_{j=0}^r \alpha_{4j} LUNE_{t-j} \\ + \sum_{j=0}^k \alpha_{5j} LDEF_{t-j} + \sum_{j=0}^z \alpha_{6j} LGOV_{t-j} + \sum_{j=0}^u \alpha_{7j} DARBE_{1960t-j} + \varepsilon_t$$

Model 5

$$LVOT = \alpha_0 + \sum_{j=1}^m \alpha_{1j} LVOT_{t-j} + \sum_{j=0}^n \alpha_{2j} LGI_{t-j} + \sum_{j=0}^p \alpha_{3j} LENF_{t-j} + \sum_{j=0}^r \alpha_{4j} LUNE_{t-j} \\ + \sum_{j=0}^k \alpha_{5j} LDEF_{t-j} + \sum_{j=0}^z \alpha_{6j} LGOV_{t-j} + \sum_{j=0}^v \alpha_{7j} DARBE_{1971t-j} + \varepsilon_t$$

Model 6

$$LVOT = \alpha_0 + \sum_{j=1}^m \alpha_{1j} LVOT_{t-j} + \sum_{j=0}^n \alpha_{2j} LGI_{t-j} + \sum_{j=0}^p \alpha_{3j} LENF_{t-j} + \sum_{j=0}^r \alpha_{4j} LUNE_{t-j} \\ + \sum_{j=0}^k \alpha_{5j} LDEF_{t-j} + \sum_{j=0}^z \alpha_{6j} LGOV_{t-j} + \sum_{j=0}^h \alpha_{7j} DARBE_{1980t-j} + \varepsilon_t$$

Model 7

$$LVOT = \alpha_0 + \sum_{j=1}^m \alpha_{1j} LVOT_{t-j} + \sum_{j=0}^n \alpha_{2j} LGI_{t-j} + \sum_{j=0}^p \alpha_{3j} LENF_{t-j} + \sum_{j=0}^r \alpha_{4j} LUNE_{t-j} \\ + \sum_{j=0}^k \alpha_{5j} LDEF_{t-j} + \sum_{j=0}^z \alpha_{6j} LGOV_{t-j} + \sum_{j=0}^w \alpha_{7j} DARBE_{1997t-j} + \varepsilon_t$$

Model 8

$$LVOT = \alpha_0 + \sum_{j=1}^m \alpha_{1j} LVOT_{t-j} + \sum_{j=0}^n \alpha_{2j} LGI_{t-j} + \sum_{j=0}^p \alpha_{3j} LENF_{t-j} + \sum_{j=0}^r \alpha_{4j} LUNE_{t-j} \\ + \sum_{j=0}^k \alpha_{5j} LDEF_{t-j} + \sum_{j=0}^z \alpha_{6j} LGOV_{t-j} + \sum_{j=0}^u \alpha_{7j} DARBE_{1960t-j} + \sum_{j=0}^v \alpha_{8j} DARBE_{1971t-j} \\ + \sum_{j=0}^h \alpha_{9j} DARBE_{1980t-j} + \sum_{j=0}^w \alpha_{10j} DARBE_{1997t-j} + \varepsilon_t$$

ARDL modelinde gecikme uzunlukları yine AIC kullanılarak belirlenmektedir. Bu işlemde daha önce açıklanan Kamas ve Joyce (1993)'ün nedensellik analizlerinde gecikme uzunluğunun belirlenmesi için önerdiği yöntem kullanılmaktadır. Bu yöntem çerçevesinde ilk olarak en büyük gecikme uzunluğu üzerinden bağımlı değişken sadece kendi gecikmeli değerleri ile regresyona tabi tutulmaktadır ve en küçük AIC değerine sahip olan gecikme sayısı seçilmektedir. Daha sonra bağımlı değişkenin seçilen gecikme sayısı sabit tutulup birinci değişkenin olası tüm gecikmeleri ile regresyonu gerçekleştirilmektedir. Burada da en

küçük AIC değerine sahip gecikme sayısı belirlenmektedir. Bu işlem son bağımsız değişkene kadar uygulanmaktadır. Sonuçta bağımlı değişken ve her bir bağımsız değişken için gecikme sayıları belirlenmektedir. Çalışmada değişkenlerin yıllık veriler olması nedeniyle maksimum gecikme uzunluğu 2 olarak alınmıştır. Bununla birlikte seçmen ideolojisinin belirlenmesinde önemli bir etkiye sahip seçim dönemlerinin Türkiye’de ortalama dört yıllık periyotlarla gerçekleşmesi nedeniyle bu çalışmanın özelinde maksimum gecikme uzunluğu 4 olan modeller denenmiştir. Bu nedenle maksimum gecikme uzunluğu 2 olan modeller MODEL 1 altında ve maksimum gecikme uzunluğu 4 olan modeller MODEL 2 altında alt başlıklarla ifade edilmektedir. Aşağıda seçmen ideolojisi için oluşturulan ARDL modellerinin tahmin sonuçları ve bu sonuçlara dayanılarak hesaplanan uzun dönem katsayıları yer almaktadır.

Tablo 27. Seçmen İdeolojisi için İki Dönem Gecikmeli ARDL Modelleri

Bağımsız Değişkenler	MODEL 1															
	Model 1.1		Model 1.2		Model 1.3		Model 1.4		Model 1.5		Model 1.6		Model 1.7		Model 1.8	
	(2,1,0,2,1,0)		(2,2,0,0,0,1,1)		(2,1,0,2,1,0,0)		(2,0,0,0,1,0,2)		(2,1,0,2,1,0,0)		(2,1,0,2,1,0,0)		(2,1,0,2,1,0,2)		(2,0,0,2,1,0,0,0,2)	
	β	SE	β	SE	β	SE	β	SE	β	SE	β	SE	β	SE	β	SE
LVOT(-1)	1,46*	0,11	1,58*	0,14	1,45*	0,11	1,33*	0,13	1,46*	0,11	1,46*	0,11	1,32*	0,11	1,25*	0,13
LVOT(-2)	-0,77*	0,14	-0,68*	0,18	-0,77*	0,14	-0,81*	0,14	-0,76*	0,14	-0,76*	0,16	-0,67*	0,13	-0,62*	0,16
LGi	-0,09	0,05	-0,17**	0,0	-0,10	0,06	-0,04	0,04	-0,08	0,06	-0,09	0,06	-0,11**	0,05	-0,04	0,04
LGi(-1)	0,10	0,06	0,11	0,09	0,09	0,06	-	-	0,09	0,06	0,10	0,06	0,09***	0,05	-	-
LGi(-2)	-	-	0,13***	0,07	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
LENF	-0,21***	0,12	-0,03	0,13	-0,21	0,12	-0,09	0,10	-0,19	0,12	-0,19	0,15	-0,21**	0,12	-0,10	0,15
LENF(-1)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
LENF(-2)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
LUNE	-0,10	0,10	-0,07	0,07	-0,10	0,10	-0,01	0,06	-0,09	0,10	-0,10	0,11	-0,16	0,09	-0,11	0,09
LUNE(-1)	0,01	0,13	-	-	0,01	0,14	-	-	-0,01	0,14	0,01	0,14	-0,01	0,12	-0,06	0,12
LUNE(-2)	0,14	0,09	-	-	0,15	0,10	-	-	0,15	0,10	0,14	0,09	0,24*	0,09	0,24**	0,09
LDEF	-0,03	0,10	-0,12	0,10	-0,04	0,12	-0,11	0,10	-0,04	0,10	-0,04	0,10	0,02	0,10	0,01	0,11
LDEF(-1)	-0,19***	0,11	-	-	-0,19***	0,10	-0,22**	0,10	-0,18	0,11	-0,19***	0,10	-0,32*	0,10	-0,39*	0,12
LDEF(-2)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
LGOV	0,08***	0,05	-0,04	0,06	0,08	0,05	-0,02	0,05	0,06	0,05	0,07	0,06	0,09**	0,04	0,03	0,07
LGOV(-1)	-	-	0,08	0,06	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
LGOV(-2)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
LOP	-	-	-0,23**	-0,09	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
LOP(-1)	-	-	0,16***	0,08	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
LOP(-2)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
SSCB	-	-	-	-	0,01	0,04	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
SSCB (-1)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
SSCB (-2)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
DARBE 1960	-	-	-	-	-	-	0,10	0,08	-	-	-	-	-	-	0,12***	0,07
DARBE 1960 (-1)	-	-	-	-	-	-	0,08	0,09	-	-	-	-	-	-	-	-
DARBE 1960 (-2)	-	-	-	-	-	-	0,11	0,08	-	-	-	-	-	-	-	-

Tablo 27'nin devamı

Bağımsız Değişkenler	Model 1.1 (2,1,0,2,1,0)		Model 1.2 (2,2,0,0,0,1,1)		Model 1.3 (2,1,0,2,1,0,0)		Model 1.4 (2,0,0,0,1,0,2)		Model 1.5 (2,1,0,2,1,0,0)		Model 1.6 (2,1,0,2,1,0,0)		Model 1.7 (2,1,0,2,1,0,2)		Model 1.8 (2,0,0,2,1,0,0,0,2)	
	β	SE	β	SE	β	SE	β	SE	β	SE	β	SE	β	SE	β	SE
DARBE 1971	-	-	-	-	-	-	-	-	-0,03	0,06	-	-	-	-	-0,01	0,06
DARBE 1971 (-1)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
DARBE 1971 (-2)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
DARBE 1980	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-0,01	0,05	-	-	-0,01	0,05
DARBE 1980 (-1)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
DARBE 1980 (-2)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
DARBE 1997	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0,06	0,06	0,04	0,07
DARBE 1997 (-1)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-0,11	0,09	-0,09	0,10
DARBE 1997 (-2)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0,18**	0,07	0,17**	0,08
C	1,12*	0,33	0,26	0,43	1,18**	0,45	2,34*	0,56	1,03**	0,38	1,07**	0,46	1,41*	0,32	1,78*	0,58
R ²	0,955		0,958		0,955		0,957		0,955		0,955		0,966		0,967	
DW	2,31		2,30		2,31		2,37		2,36		2,31		2,39		2,35	
F İstatistiği	73,8724*		71,5129*		66,0250*		77,7225*		66,4456*		65,9840*		71,8483*		60,8606*	
N	50		50		50		50		50		50		50		50	

Not: Tüm ARDL modelleri katsayı ve istatistikleri Microfit 4.1 programı ile tahmin edilmiştir. SE; Standart Hatayı ifade etmektedir.

* $p < 0.01$; ** $p < 0.05$; *** $p < 0.10$

Tablo 28: Seçmen İdeolojisi için İki Dönem Gecikmeli Hesaplanan Uzun Dönem Katsayıları

Bağımsız Değişkenler	MODEL 1															
	Model 1.1		Model 1.2		Model 1.3		Model 1.4		Model 1.5		Model 1.6		Model 1.7		Model 1.8	
	β	SE	β	SE	β	SE	β	SE	β	SE	β	SE	β	SE	β	SE
LGi	0,03	0,11	0,09	0,13	-0,007	0,17	-0,08	0,07	0,04	0,12	0,04	0,16	-0,05	0,10	-0,11	0,10
LENF	-0,67**	0,33	-1,12*	0,36	-0,68***	0,33	-0,20	0,21	-0,7***	0,35	-0,65***	0,36	-0,63**	0,28	-0,29	0,35
LUNE	0,15	0,20	0,08	1,63	0,20	0,29	-0,007	0,12	0,24	0,28	0,13	0,24	0,19	0,18	0,16	0,21
LDEF	-0,73**	0,36	-0,62**	0,26	-0,78***	0,41	-0,69*	0,23	-0,75***	0,39	-0,78	0,49	-0,85**	0,32	-0,87***	0,43
LGOV	0,25**	0,10	0,32*	0,07	0,23***	0,12	-0,04	0,10	0,22***	0,13	0,24**	0,12	0,27*	0,08	0,08	0,15
LOP	-	-	0,01	0,003	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
SSCB	-	-	-	-	0,03	0,15	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
DARBE 1960	-	-	-	-	-	-	0,65*	1,57	-	-	-	-	-	-	0,34***	0,18
DARBE 1971	-	-	-	-	-	-	-	-	-0,11	0,22	-	-	-	-	-0,03	0,15
DARBE 1980	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-0,3	0,17	-	-	-0,04	0,14
DARBE 1997	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0,39**	0,16	0,36***	0,20
C	3,56*	0,83	2,91*	4,25	3,78*	1,30	4,87*	0,64	3,49*	0,90	3,58*	0,89	4,07*	0,82	4,85*	0,95

Not: Tüm ARDL modelleri Uzun Dönem katsayı ve istatistikleri Microfit 4.1 programı ile tahmin edilmiştir. SE; Standart Hatayı ifade etmektedir.

* $p < 0.01$; ** $p < 0.05$; *** $p < 0.10$

Tablo 29. Seçmen İdeolojisi için Dört Dönem Gecikmeli ARDL Modelleri

Bağımsız Değişkenler	MODEL 2									
	Model 2.1		Model 2.2		Model 2.3		Model 2.4		Model 2.5	
	(3,4,3,2,3,3)		(3,4,3,2,3,3,1)		(3,4,4,2,3,3,0)		(3,4,3,2,3,3,3)		(2,1,0,4,2,1,4)	
	β	SE	β	SE	β	SE	β	SE	β	SE
LVOT (-1)	1,11*	0,15	1,27*	0,16	1,05*	0,17	1,14*	0,15	1,02*	0,14
LVOT (-2)	-0,13	0,28	-0,06	0,26	-0,06	0,30	-0,06	0,30	-0,67*	0,14
LVOT (-3)	-0,57**	0,23	-0,65**	0,22	-0,71**	0,27	-0,67**	0,26	-	-
LGİ	0,01	0,08	-0,10	0,09	0,05	0,10	0,03	0,11	-0,27*	0,06
LGİ (-1)	-0,07	0,12	0,04	0,12	-0,16	0,14	-0,08	0,12	0,11***	0,06
LGİ (-2)	0,18	0,11	0,20***	0,10	0,26***	0,13	0,20	0,11	-	-
LGİ (-3)	-0,10	0,09	-0,09	0,08	-0,15	0,10	-0,18***	0,10	-	-
LGİ (-4)	0,19**	0,07	0,21**	0,07	0,19**	0,08	0,22**	0,08	-	-
LENF	-0,22	0,14	-0,10	0,14	-0,20	0,15	-0,22	0,15	-0,23***	0,12
LENF (-1)	-0,39***	0,19	-0,42**	0,17	-0,48**	0,21	-0,39***	0,21	-	-
LENF (-2)	-0,11	0,14	-0,15	0,12	-0,03	0,16	-0,12	0,14	-	-
LENF (-3)	-0,36**	0,15	-0,36**	0,14	-0,41**	0,16	-0,38**	0,16	-	-
LENF (-4)	-	-	-	-	0,15	0,16	-	-	-	-
LUNE	-0,11	0,14	-0,21	0,13	-0,08	0,14	-0,09	0,14	-0,03	0,13
LUNE (-1)	-0,40***	0,20	-0,30	0,19	-0,49**	0,22	-0,43**	0,20	-0,24	0,17
LUNE (-2)	0,44*	0,15	0,38**	0,14	0,49*	0,17	0,50**	0,18	0,24	0,15
LUNE (-3)	-	-	-	-	-	-	-	-	-0,03	0,14
LUNE (-4)	-	-	-	-	-	-	-	-	0,34**	0,12
LDEF	-0,10	0,10	-0,06	0,09	-0,07	0,12	-0,10	0,11	-0,01	0,10
LDEF (-1)	-0,19	0,12	-0,15	0,11	-0,21	0,13	-0,12	0,13	-0,17	0,13
LDEF (-2)	-0,29**	0,14	-0,30**	0,12	-0,28**	0,14	-0,37*	0,15	-0,20***	0,11
LDEF (-3)	0,30**	0,11	0,23**	0,11	0,21	0,13	0,36**	0,12	-	-
LGOV	0,03	0,06	-0,03	0,06	0,05	0,06	0,45	0,06	0,13**	0,05
LGOV (-1)	0,09	0,08	0,09	0,07	0,12	0,09	0,10	0,09	0,07	0,04
LGOV (-2)	-0,04	0,09	-0,02	0,08	-0,01	0,10	-0,10	0,10	-	-
LGOV (-3)	0,16**	0,06	0,17**	0,05	0,16**	0,06	0,20**	0,07	-	-
LOP	-	-	-0,26**	0,08	-	-	-	-	-	-
LOP (-1)	-	-	0,20**	0,08	-	-	-	-	-	-
SSCB	-	-	-	-	-0,04	0,05	-	-	-	-
DARBE 1971	-	-	-	-	-	-	-0,09	0,08	-	-
DARBE 1971 (-1)	-	-	-	-	-	-	0,10	0,09	-	-
DARBE 1971 (-2)	-	-	-	-	-	-	-0,15	0,09	-	-
DARBE 1971 (-3)	-	-	-	-	-	-	0,11	0,07	-	-
DARBE 1997	-	-	-	-	-	-	-	-	0,08	0,06
DARBE 1997 (-1)	-	-	-	-	-	-	-	-	-0,06	0,08
DARBE 1997 (-2)	-	-	-	-	-	-	-	-	0,23**	0,09
DARBE 1997 (-3)	-	-	-	-	-	-	-	-	-0,14	0,10
DARBE 1997 (-4)	-	-	-	-	-	-	-	-	0,24**	0,09
C	0,86	0,66	0,30	0,68	1,24	0,85	0,74	0,82	2,92*	0,51
R ²	0,975		0,982		0,976		0,980		0,976	
DW	2,54		2,70		2,44		2,77		2,68	
F İstatistiği	41,5979*		49,5311*		37,1240*		37,2150*		56,0601*	
N	48		48		48		48		48	

Not : * $p < 0.01$; ** $p < 0.05$; *** $p < 0.10$ SE; Standart Hatayı ifade etmektedir.

Tablo 30. Seçmen İdeolojisi için Dört Dönem Gecikmeli Hesaplanan Uzun

Bağımsız Değişkenler	MODEL 2									
	Model 2.1		Model 2.2		Model 2.3		Model 2.4		Model 2.5	
	β	SE	β	SE	β	SE	β	SE	β	SE
LGİ	0,32***	0,18	0,56	0,36	0,25	0,18	0,32	0,21	-0,24*	0,07
LENF	-1,82*	0,64	-2,32**	0,96	-1,34**	0,61	-1,87**	0,71	-0,36***	0,16
LUNE	-0,13	0,19	-0,30	0,36	-0,12	0,22	-0,03	0,21	0,41*	0,10
LDEF	-0,49**	0,21	-0,64**	0,29	-0,49*	0,17	-0,39***	0,23	-0,60*	0,16
LGOV	0,41*	0,05	0,46*	0,07	0,43*	0,05	0,41*	0,07	0,31*	0,04
LOP	-	-	-0,12	0,14	-	-	-	-	-	-
SSCB	-	-	-	-	-0,06	0,08	-	-	-	-
DARBE 1960	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
DARBE 1971	-	-	-	-	-	-	-0,05	0,17	-	-
DARBE 1980	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
DARBE 1997	-	-	-	-	-	-	-	-	0,53*	0,12
C	1,44	0,88	0,67	1,32	1,69***	0,89	1,25	1,09	4,49*	0,47

Not : * $p < 0.01$; ** $p < 0.05$; *** $p < 0.10$, SE; Standart Hatayı ifade etmektedir.

ARDL modellerindeki katsayılar doğrudan yorumlanamamaktadır. Bu nedenle uzun dönem katsayıları hesaplanmaktadır. ARDL modellerinde uzun dönem katsayıları bağımsız değişkenlerin katsayılarının gecikmeli bağımlı değişkenin katsayılarının 1 den farkına bölünmesiyle hesaplanmaktadır.¹² Maksimum gecikme sayısı 2 olarak belirlenen Model 1 ve gecikme sayısı 4 olarak belirlenen Model 2 altında oluşturulan alt modeller için hesaplanan uzun dönem katsayıları bir bütün olarak incelendiğinde ENF, DEF ve GOV değişkenlerinin katsayıları genelde tüm modellerde istatistiki olarak anlamlı çıkmaktadır. ENF ve DEF değişkenlerinin işareti negatiftir ve beklentilere uygun bir şekilde Türkiye’de uzun dönemde enflasyon oranı ve savunma harcamalarındaki artış ile birlikte sağ ideolojik eğilim yükselmektedir. Buna karşın GOV değişkenin işareti pozitifdir ve hükümetlerin kendi ideolojilerinin seçmenler üzerinde etkili olduğunu ifade etmektedir. Modellerde kullanılan Gİ, UNE ve OP değişkenlerinin katsayıları ise istatistiki olarak anlamsız çıkmıştır. Ayrıca modellerde kullanılan SSCB, DARBE₁₉₆₀, DARBE₁₉₇₁ ve DARBE₁₉₈₀ kukla değişkenlerinin katsayıları da istatistiki olarak anlamsızdır. Bununla birlikte maksimum gecikme sayısının 4 olarak belirlendiği Model 2.5

¹² Bkz. Gujarati (1999: 608). Model 1.1’deki uzun dönem LGİ katsayısı şu şekilde hesaplanmaktadır: $[(-0,09)+0,10] / [1-((-0,77)+1,46)]=0,032$

denkleminde kullanılan $DARBE_{1997}$ kukla değişkeninin ve diğer değişkenlerin katsayıları anlamlı çıkmıştır.

Türkiye için tahmin edilen uzun dönem katsayılarına göre enflasyon oranının seçmen ideolojisi üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğu görölmektedir. Burada enflasyondaki değişmelere seçmenlerin ideolojik tepkisi enflasyonist nedenler ile açıklanabilir. Bu anlamda enflasyona neden olan etkenler aşırı talep artışı ve üretim maliyetlerindeki önemli artışlar olarak gösterilebilir. Talep itişli enflasyon kapasite kullanım oranının yüksek olduğu ya da tam istihdama yakın ekonomilerde aşırı talep artışından kaynaklanmaktadır. Böyle bir ekonomide hükümetlerin kötü mali politika yönetimleri enflasyon oranını arttıracaktır. Başka bir deyişle talep itişli enflasyonist süreçte kamu harcamalarının artırılması ya da vergi oranlarının düşürülmesine yönelik genişletici maliye politikaları enflasyonu körüklemektedir. Bunun nedeni bütçe açığındaki yükselme ile birlikte talep artışının katlanmasıdır. Bu durumda fiyatlar daha da yükselecek ve seçmenler yüksek vergi oranları içeren maliyetli sol politikalar yerine sıkı para ve maliye politikalarını öngören sağ politikaları tercih edeceklerdir. Maliyet itişli enflasyona gelince, sanayileşmiş ölkelerdeki en önemli maliyet unsuru ücretlerdir. Bu nedenle maliyet itişli enflasyon tartışmalarında ilk olarak değinilmesi gereken konu ücretlerin enflasyon üzerindeki etkisi konusudur. Eğer bir ekonomideki toplam ücretler verimlilik oranından daha fazla bir artış gösterirse, her bir birimin işçilik maliyeti yükselecektir. Bu durumda maliyetlerdeki söz konusu artış fiyatlar yoluyla tüketicilere yansıtılacaktır. Dolayısıyla işçilik maliyetlerinden kaynaklanan enflasyon oranı arttığında seçmenler işçilik maliyetlerinin kontrolünü öneren sağ politikaları talep edeceklerdir. Bununla birlikte sadece işçilik maliyetlerindeki yükselme maliyet itişli enflasyonun nedeni olarak gösterilemez. Bunun yanında hammadde ve finansman maliyetleri de enflasyona neden olabilir. 1970’li yıllarda gözlenen petrol fiyatlarındaki ani yükselişler bu duruma örnek gösterilebilir. Sonuçta enflasyondan kaynaklanan ekonomik sorunlardan dolayı seçmenler daraltıcı para ve maliye politikalarına yönelik taleplerini arttırmaktadırlar. Bu anlamda seçmen ideolojisi sağa yönelmektedir. Benzer şekilde ekonomi politikalarına bağlı olarak belirleyici konumda olan hükümet ideolojisi kavramı da anlamlı sonuçlar vermektedir. İktidarı süresince siyasi partiler ideolojileri doğrultusunda uyguladıkları ekonomi politikaları aracılığıyla seçmen

ideolojisi üzerinde etkili olmaktadır. Bununla birlikte enflasyon oranı ve hükümet ideolojisi birlikte değerlendirildiğinde Türkiye’de enflasyonist süreç ile sağ ideolojik oy dağılımı arasındaki ilişki göze çarpmaktadır. Yaşanan kronik enflasyon süresince sağ ideolojik oy dağılımının arttığı söylenebilir. Bu artışın kaynağını destekleyen bir diğer değişken savunma harcamaları değişkenidir. Soğuk savaş dönemini ve 1980 sonrası dönemde ortaya çıkan terörle mücadele programını ifade eden bu değişken için sağ ideolojik oy dağılımının artışında etkili olduğu söylenebilir.

Modellerde kullanılan kukla değişkenlerin seçmen ideolojisi üzerindeki etkileri incelendiğinde 28 Şubat süreci dışındaki kukla değişkenler hipotezlerimizi desteklememektedir. Söz konusu değişkenlerin katsayıları hipotezlerde ifade edildiği gibi beklentilerimizi karşılamakla birlikte standart hata ve istatistikleri anlamsız çıkmıştır. Fakat 28 Şubat süreci tahminlerimizde oldukça anlamlı sonuçlar vermektedir. Bu sonuç 28 Şubat sonrası AKP’nin iktidara geldiği 2002 seçimlerine kadar Türkiye’de meydana gelen sosyal ve ekonomik gelişmelerle izah edilebilir. Kimlik siyasetinin ön plana çıktığı söz konusu dönemde kimliğe dayalı siyaset önceki dönemlere göre temsil kabiliyeti kazanmıştır. Bu bağlamda Türkiye’de demokratikleşme ve insan hakları söylemleri oldukça artmıştır. Bununla birlikte 1990’larda milliyetçilik söylemiyle iktidar partisi olan siyasi partiler 2002 seçimlerinde parlamento dışında kalmıştır. Dolayısıyla söz konusu dönemde seçmen ideolojisi milliyetçi sağ eğilimden merkeze yakınsamıştır. Bu anlamda 28 Şubat süreci büyük önem taşımaktadır. Gerek darbenin niteliği gerekse darbe sonrası sivil inisiyatifin büyük oranda tasfiyesinin söz konusu olmaması nedeniyle seçmenler bu dönem sonrası insan hakları ve demokratikleşme söylemine dayanan politikalar üreten AKP’yi iktidara taşımıştır.

Değişkenler arasındaki kısa dönemli ilişki ARDL modeline dayalı bir hata düzeltme modeli ile belirlenmektedir. Seçmen ideolojisi için hata düzeltme modelleri aşağıda verilmektedir.

Model 1

$$\Delta LVOT = \alpha_0 + \sum_{j=1}^m \alpha_{1j} \Delta LVOT_{t-j} + \sum_{j=0}^n \alpha_{2j} \Delta LG\dot{I}_{t-j} + \sum_{j=0}^p \alpha_{3j} \Delta LENF_{t-j} + \sum_{j=0}^r \alpha_{4j} \Delta LUNE_{t-j} + \sum_{j=0}^k \alpha_{5j} \Delta LDEF_{t-j} + \sum_{j=0}^z \alpha_{6j} \Delta LGOV_{t-j} + \alpha_7 EC_{t-1} + \varepsilon_t$$

Model 2

$$\Delta LVOT = \alpha_0 + \sum_{j=1}^m \alpha_{1j} \Delta LVOT_{t-j} + \sum_{j=0}^n \alpha_{2j} \Delta LG\dot{I}_{t-j} + \sum_{j=0}^p \alpha_{3j} \Delta LENF_{t-j} + \sum_{j=0}^r \alpha_{4j} \Delta LUNE_{t-j} + \sum_{j=0}^k \alpha_{5j} \Delta LDEF_{t-j} + \sum_{j=0}^z \alpha_{6j} \Delta LGOV_{t-j} + \sum_{j=0}^u \alpha_{7j} \Delta LOP_{t-j} + \alpha_8 EC_{t-1} + \varepsilon_t$$

Model 3

$$\Delta LVOT = \alpha_0 + \sum_{j=1}^m \alpha_{1j} \Delta LVOT_{t-j} + \sum_{j=0}^n \alpha_{2j} \Delta LG\dot{I}_{t-j} + \sum_{j=0}^p \alpha_{3j} \Delta LENF_{t-j} + \sum_{j=0}^r \alpha_{4j} \Delta LUNE_{t-j} + \sum_{j=0}^k \alpha_{5j} \Delta LDEF_{t-j} + \sum_{j=0}^z \alpha_{6j} \Delta LGOV_{t-j} + \sum_{j=0}^u \alpha_{7j} \Delta SSCB_{t-j} + \alpha_8 EC_{t-1} + \varepsilon_t$$

Model 4

$$\Delta LVOT = \alpha_0 + \sum_{j=1}^m \alpha_{1j} \Delta LVOT_{t-j} + \sum_{j=0}^n \alpha_{2j} \Delta LG\dot{I}_{t-j} + \sum_{j=0}^p \alpha_{3j} \Delta LENF_{t-j} + \sum_{j=0}^r \alpha_{4j} \Delta LUNE_{t-j} + \sum_{j=0}^k \alpha_{5j} \Delta LDEF_{t-j} + \sum_{j=0}^z \alpha_{6j} \Delta LGOV_{t-j} + \sum_{j=0}^u \alpha_{7j} \Delta DARBE_{1960t-j} + \alpha_8 EC_{t-1} + \varepsilon_t$$

Model 5

$$\Delta LVOT = \alpha_0 + \sum_{j=1}^m \alpha_{1j} \Delta LVOT_{t-j} + \sum_{j=0}^n \alpha_{2j} \Delta LG\dot{I}_{t-j} + \sum_{j=0}^p \alpha_{3j} \Delta LENF_{t-j} + \sum_{j=0}^r \alpha_{4j} \Delta LUNE_{t-j} + \sum_{j=0}^k \alpha_{5j} \Delta LDEF_{t-j} + \sum_{j=0}^z \alpha_{6j} \Delta LGOV_{t-j} + \sum_{j=0}^v \alpha_{7j} \Delta DARBE_{1971t-j} + \alpha_8 EC_{t-1} + \varepsilon_t$$

Model 6

$$\Delta LVOT = \alpha_0 + \sum_{j=1}^m \alpha_{1j} \Delta LVOT_{t-j} + \sum_{j=0}^n \alpha_{2j} \Delta LG\dot{I}_{t-j} + \sum_{j=0}^p \alpha_{3j} \Delta LENF_{t-j} + \sum_{j=0}^r \alpha_{4j} \Delta LUNE_{t-j} + \sum_{j=0}^k \alpha_{5j} \Delta LDEF_{t-j} + \sum_{j=0}^z \alpha_{6j} \Delta LGOV_{t-j} + \sum_{j=0}^h \alpha_{7j} \Delta DARBE_{1980t-j} + \alpha_8 EC_{t-1} + \varepsilon_t$$

Model 7

$$\Delta LVOT = \alpha_0 + \sum_{j=1}^m \alpha_{1j} \Delta LVOT_{t-j} + \sum_{j=0}^n \alpha_{2j} \Delta LGI_{t-j} + \sum_{j=0}^p \alpha_{3j} \Delta LENF_{t-j} + \sum_{j=0}^r \alpha_{4j} \Delta LUNE_{t-j} + \sum_{j=0}^k \alpha_{5j} \Delta LDEF_{t-j} + \sum_{j=0}^z \alpha_{6j} \Delta LGOV_{t-j} + \sum_{j=0}^w \alpha_{7j} \Delta DARBE_{1997t-j} + \alpha_8 EC_{t-1} + \varepsilon_t$$

Model 8

$$\Delta LVOT = \alpha_0 + \sum_{j=1}^m \alpha_{1j} \Delta LVOT_{t-j} + \sum_{j=0}^n \alpha_{2j} \Delta LGI_{t-j} + \sum_{j=0}^p \alpha_{3j} \Delta LENF_{t-j} + \sum_{j=0}^r \alpha_{4j} \Delta LUNE_{t-j} + \sum_{j=0}^k \alpha_{5j} \Delta LDEF_{t-j} + \sum_{j=0}^z \alpha_{6j} \Delta LGOV_{t-j} + \sum_{j=0}^u \alpha_{7j} \Delta DARBE_{1960t-j} + \sum_{j=0}^v \alpha_{8j} \Delta DARBE_{1971t-j} + \sum_{j=0}^h \alpha_{9j} \Delta DARBE_{1980t-j} + \sum_{j=0}^w \alpha_{10j} \Delta DARBE_{1997t-j} + \alpha_{11} EC_{t-1} + \varepsilon_t$$

Buradaki EC_{t-1} değişkeni yukarıda verilen uzun dönem ilişkilerinden elde edilen hata terimleri serisinin bir dönem gecikmeli değerleridir. Bu değişkenin katsayısı değişkenler arasındaki uzun dönem denge ilişkisinden sapmanın ne kadar zaman içerisinde düzeltilebileceğini göstermektedir. Hata düzeltme mekanizmasının çalışması için bu değişkenin katsayısının işaretinin negatif olması ve istatistiki olarak anlamlı olması gerekmektedir.

Değişkenler arasındaki kısa dönem ilişki ARDL yaklaşımına dayalı hata düzeltme modelleri ile belirlenmektedir. Aşağıda Tablo 31 ve Tablo 32’de söz konusu kısa dönem ilişkiyi ifade eden hata düzeltme modellerinin katsayı ve istatistik değerleri verilmektedir. Tablolara göre hata düzeltme terimlerinin işaretleri beklendiği gibi negatif ve istatistiki olarak anlamlı çıkmıştır.

Tablo 31. Seçmen İdeolojisi için İki Dönem Gecikmeli Hata Düzeltme Modelleri

Bağımsız Değişkenler	MODEL 1															
	Model 1.1		Model 1.2		Model 1.3		Model 1.4		Model 1.5		Model 1.6		Model 1.7		Model 1.8	
	β	SE	β	SE	β	SE	β	SE	β	SE	β	SE	β	SE	β	SE
ΔC	1,12*	0,33	1,27**	0,47	1,18**	0,45	2,34*	0,56	1,02**	0,38	1,07**	0,46	1,41*	0,32	1,78*	0,58
EC t-1	-0,31*	0,09	-0,43*	0,12	-0,31*	0,09	-0,48*	0,12	-0,29*	0,10	-0,29**	0,13	-0,34*	0,08	-0,36**	0,15
ΔLVOT1	0,77*	0,14	0,88*	0,16	0,77*	0,14	0,81*	0,14	0,76*	0,14	0,76*	0,16	0,67*	0,13	0,62*	0,16
ΔLGİ	-0,09	0,06	-0,11	0,08	-0,09	0,06	-0,04	0,03	-0,07	0,06	-0,09	0,06	-0,11**	0,05	-0,04	0,04
ΔLENF	-0,21***	0,12	-0,23	0,14	-0,21	0,12	-0,09	0,10	-0,19	0,12	-0,19	0,15	-0,21***	0,12	-0,10	0,15
ΔLUNE	-0,10	0,10	-0,22***	0,12	-0,09	0,10	-0,01	0,06	-0,08	0,10	-0,10	0,11	-0,16	0,09	-0,11	0,09
ΔLUNE1	-0,14	0,09	-0,18***	0,11	-0,15	0,10	-	-	-0,15	0,10	-0,14	0,09	-0,24**	0,09	-0,24**	0,09
ΔLDEF	-0,03	0,10	-0,03	0,11	-0,05	0,12	-0,11	0,10	-0,03	0,11	-0,03	0,10	0,02	0,10	0,008	0,11
ΔLGOV	0,08***	0,04	0,05	0,06	0,07	0,05	-0,02	0,04	0,06	0,05	0,07	0,06	0,09**	0,04	0,03	0,06
ΔLOP	-	-	-0,01	0,005	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ΔLOP1	-	-	0,001**	0,004	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ΔLSSCB	-	-	-	-	0,01	0,04	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ΔLDARBE1960	-	-	-	-	-	-	0,10	0,07	-	-	-	-	-	-	0,12***	0,06
ΔLDARBE1960 (1)	-	-	-	-	-	-	-0,11	0,08	-	-	-	-	-	-	-	-
ΔLDARBE1971	-	-	-	-	-	-	-	-	-0,03	0,05	-	-	-	-	-0,01	0,05
ΔLDARBE1980	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-0,01	0,05	-	-	-0,01	0,04
ΔLDARBE1997	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0,07	0,06	0,04	0,07
ΔLDARBE1997 (1)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-0,18**	0,07	-0,17**	0,07

Not: Tüm Hata Düzeltme modelleri katsayı ve istatistikleri Microfit 4.1 programı ile tahmin edilmiştir. SE; Standart Hatayı ifade etmektedir.

* $p < 0.01$; ** $p < 0.05$; *** $p < 0.10$

Tablo 32. Seçmen İdeolojisi için Dört Dönem Gecikmeli Hata Düzeltme Modelleri

Bağımsız Değişkenler	MODEL 2									
	Model 2.1		Model 2.2		Model 2.3		Model 2.4		Model 2.5	
	β	SE	β	SE	β	SE	β	SE	β	SE
ΔC	0,86	0,66	0,30	0,68	1,24	0,85	0,74	0,82	2,92*	0,51
EC t-1	-0,60*	0,14	-0,44**	0,16	-0,73*	0,19	-0,59*	0,18	-0,65*	0,11
$\Delta LVOT$ 1	0,71*	0,15	0,71*	0,21	0,78*	0,17	0,74*	0,17	0,67*	0,14
$\Delta LVOT$ 2	0,57**	0,23	0,65**	0,22	0,71**	0,27	0,67**	0,26	-	-
$\Delta LGİ$	0,01	0,08	-0,10	0,09	0,05	0,10	0,03	0,11	-0,27*	0,06
$\Delta LGİ$ 1	-0,27**	0,09	-0,31**	0,10	-0,30**	0,11	-0,24**	0,10	-	-
$\Delta LGİ$ 2	-0,08	0,07	-0,11	0,08	-0,04	0,09	-0,03	0,08	-	-
$\Delta LGİ$ 3	-0,19**	0,07	-0,21**	0,07	-0,19**	0,08	-0,22**	0,08	-	-
$\Delta LENF$	-0,22	0,14	-0,10	0,14	-0,20	0,15	-0,22	0,15	-0,23***	0,12
$\Delta LENF$ 1	0,48**	0,21	0,51**	0,19	0,29	0,30	0,50**	0,22	-	-
$\Delta LENF$ 2	0,36**	0,15	0,36**	0,14	0,25	0,20	0,38**	0,16	-	-
$\Delta LENF$ 3	-	-	-	-	-0,15	0,16	-	-	-	-
$\Delta LUNE$	-0,11	0,14	-0,21	0,13	-0,08	0,14	-0,09	0,14	-0,03	0,13
$\Delta LUNE$ 1	-0,44*	0,15	-0,38**	0,14	-0,49*	0,17	-0,50*	0,18	-0,55*	0,12
$\Delta LUNE$ 2	-	-	-	-	-	-	-	-	-0,31**	0,12
$\Delta LUNE$ 3	-	-	-	-	-	-	-	-	-0,34*	0,12
$\Delta LDEF$	-0,10	0,10	-0,06	0,09	-0,07	0,12	-0,11	0,11	-0,01	0,10
$\Delta LDEF$ 1	-0,01	0,12	0,07	0,11	0,07	0,14	0,004	0,13	0,20***	0,11
$\Delta LDEF$ 2	-0,30**	0,11	-0,23**	0,10	-0,21	0,13	-0,36*	0,12	-	-
$\Delta LGOV$	0,03	0,06	-0,03	0,06	0,05	0,06	0,04	0,06	0,13**	0,05
$\Delta LGOV$ 1	-0,12	0,07	-0,14**	0,06	-0,14***	0,08	-0,09	0,09	-	-
$\Delta LGOV$ 2	-0,16**	0,06	-0,17**	0,05	-0,16**	0,06	-0,20**	0,07	-	-
ΔLOP	-	-	-0,26**	0,08	-	-	-	-	-	-
$\Delta SSCB$	-	-	-	-	-0,04	0,06	-	-	-	-
$\Delta DARBE$ 1971	-	-	-	-	-	-	-0,09	0,08	-	-
$\Delta DARBE$ 1971 (1)	-	-	-	-	-	-	0,03	0,08	-	-
$\Delta DARBE$ 1971 (2)	-	-	-	-	-	-	-0,11	0,07	-	-
$\Delta DARBE$ 1997	-	-	-	-	-	-	-	-	0,07	0,06
$\Delta DARBE$ 1997 (1)	-	-	-	-	-	-	-	-	-0,33*	0,09
$\Delta DARBE$ 1997 (2)	-	-	-	-	-	-	-	-	-0,09	0,10
$\Delta DARBE$ 1997 (3)	-	-	-	-	-	-	-	-	-0,24**	0,09

Not : * $p < 0.01$; ** $p < 0.05$; *** $p < 0.10$ SE; Standart Hatayı ifade etmektedir.

SONUÇ

İktisat, bireylerin güdülerini ve düşünce biçimlerini etkileme, şekillendirme ve hatta belirleme yeteneğine sahip bir sosyal gerçeklik olarak değerlendirildiğinde, siyaset de iktisadın uygulama alanlarından birisi olmaktadır. Fakat bu yaklaşım iktisat-siyaset ilişkileri açısından değerlendirildiğinde, iktisadın egemen taraf olma eğiliminde olması dikkat çekicidir. Bu bağlamda iktisat bireysel davranışların nedenleri üzerinde durmakta iken siyaset sadece içeriği tanımlamaktadır. Başka bir ifadeyle, politik iktisat, birbirinden ayrık uğraşları ifade eden iktisat ile siyaset arası karşılıklı ilişkilerden çok, iktisadın politik alana egemenliğini ifade etmektedir

İktisat insan isteklerini kısıtlara dayalı olarak ele alan bir hesaplama yöntemi olarak açıklanmaktadır. İktisadi olanın insan davranışları temelinde açıklanması ve bölüşüm ilişkilerinin ön plana çıkarılması iktisat ile diğer sosyal bilimler arasındaki etkileşimi ortaya çıkarmaya yardımcı olmaktadır. Bu anlamda politik iktisat ekonominin bu yolla tanımlanması nedeniyle siyasetin de ekonomik hesaplama alanı olarak ele alınmasına olanak sağlamaktadır. Burada iktisat, mevcut olanaklar ve kısıtlar altında, isteklerini mümkün olan en yüksek derecede tatmin etmeye çalışan karar birimlerinin bulunduğu ve söz konusu karar birimlerinin amaçlarını ve bu amaçlara ulaşmak için kullanabilecekleri araçları bildikleri varsayımına dayalı analizler yapmaktadır. Tüm insan davranışlarının amaçlar ve mevcut araçlar cinsinden tanımlanabildiği bu yaklaşım çerçevesinde, insan eylemlerinin tümü potansiyel olarak ekonomik hale getirilmektedir. Bu bağlamda eylemleri değerlendirme biçimi etkinlik ve rasyonalite kavramlarını ön plana çıkarmaktadır.

Politik iktisat, bireylerin isteklerinin yapısında ve bunları tatmin etmek için gerekli malların üretim ve bölüşüm tarzında meydana gelen değişimleri incelemekte ve ortaya çıkan sonuçları değerlendirmektedir. Bu bağlamda bireysel isteklerin tatmin sürecinin politik olması nedeniyle sürecin sorumluluğu kamusal bir otoriteye devredilmektedir ve dolayısıyla politik iktisadın doğuşu ve gelişimi devletin ekonomiye ilişkin sorumluluklarına yönelik tartışmalara dayanmaktadır. Bu tartışmaların genel konusu serbest piyasa ile devlet müdahalesi arasındaki karşılaştırmalar çerçevesinde gelişmektedir.

Politik iktisat tartışmalarında özellikle iki konu dikkati çekmektedir. Birinci konu, piyasa içerisinde çıkarlarını maksimize etmeye çalışan iktisadi karar birimlerinin, kaynakların sınırlı olduğu bir sistemde, isteklerinin tatmininde ne ölçüde başarılı olacakları ile ilgidir. İkincisi ise, Devletin esas amacına ilişkin tartışmalardır. Bu konulara farklı iktisadi okullar farklı yaklaşımlar getirmişlerdir. Söz konusu farklı yaklaşımlar çerçevesinde günümüzde iktisadın ve siyasetin geldiği konum kendilerine özgü nitelikler taşımaktadır. İktisat piyasadaki fiyat mekanizmasının işleyişine dayalı pozitif bir disiplin haline gelmiş, siyaset ise kendine ekonomik araç ve kavramları kullanmaktan kaçınan ve piyasa ile ilgilenmeyen bir alan belirlemiştir. Bu durum iktisat ve siyaset arasında büyük bir kopukluk yaratmıştır. Bununla birlikte bu kopukluk, 20. yüzyılın ortalarında kolektif karar alma mekanizmaları ve anayasal oluşumun nitelikleri üzerine yapılan çalışmalarla giderilmeye çalışılmıştır. Söz konusu çalışmalar özel malların tahsisini yapan fiyat mekanizması ile kamu mallarının tahsisini yapan kolektif karar alma sürecini ifade eden seçimler arasında birbirlerini tamamlayıcı ilişkiler olduğu sonucunu ortaya koymaktadır. Dolayısıyla bu ilişkiler siyaset ile iktisat arasındaki bağlantıyı kurarak, literatüre ekonomik siyaset teorisinin kazandırılmasında önemli rol oynamaktadır. Bu yaklaşımın özelliği siyasetin, iktisadi açıdan modern ekonomik analiz yöntemleri ile değerlendirilmesine olanak sağlamasıdır. Burada bahsi geçen modern ekonomik analiz yöntemleri sadece matematiğin yoğun kullanımı olarak değerlendirilmemekte aynı zamanda politik olguların istekler ve kısıtlar çerçevesinde kavramsallaştırılmasına dayanmaktadır. Söz konusu kavramsal çerçeve iktisadın analiz araçları ile politik olguların incelenmesine olanak sağlamaktadır. Bu bağlamda politik iktisatta iktisadi analiz araçları kullanılmakta ve politikalara yönelik seçimler rasyonel bireyler arasındaki bir etkileşimin dengesi olarak modellenmektedir. Bu etkileşim ekonomik siyaset teorisinin doğmasına zemin hazırlamıştır. Böylece politik olan, kıtlık ve rasyonel tercih yoluyla tanımlanarak siyaset ekonomik anlamda değerlendirilmektedir. Burada politik alan ile ekonomik alan arasındaki etkileşimin ekonomik siyaset yaklaşımı ile aynı şeyi ifade etmediğini belirtmek gerekmektedir. Siyasete ekonomik yaklaşım sadece politik süreçleri ekonomik yöntem araçları ile analiz etmektedir.

Ekonomik siyaset teorisinin unsurları rasyonel tercih, etkinlik ve eksik bilgi kavramları ile tanımlanabilmektedir. Kaynakların kıt olması nedeniyle tercihlerin belirlenmesinde seçim yapmak zorunlu hale gelmektedir. Dolayısıyla yapılan seçim sonrası başka bir tercih olanağından vazgeçilmektedir. Bu durum alternatif maliyet yaratan bir süreçtir. Öyle ise siyasal seçim süreci içinde iktisatta olduğu gibi bir fayda analizi yapılabilmektedir. Bu analizde rasyonel tercih en iyi tercihin belirlenmesinde bir motivasyon aracı olarak kullanılırken etkinlik ise bir değerlendirme ölçütü olarak rol alır. Burada da davranışların sıralanabilir olduğu varsayımı altında söz konusu davranış sıralamasının rasyonel olduğu kabul edilmektedir. Dolayısıyla karar birimlerinin ekonomik faaliyetlerinde olduğu gibi politik faaliyetlerinde de kişisel çıkarlarını ön plana çıkardıkları düşüncesi ortaya çıkmaktadır. Bu anlamda piyasada üretici ve tüketici konumunda olan karar birimleri bu kez politik alanda seçmen ve politikacı kimlikleri ile çıkar maksimizasyonu hedeflemektedirler. Buna karşın politik alanda karar birimlerinin etkileşimleri kural ve kurumlar çerçevesinde açıklanmakta iken piyasada serbestliğe dayanmaktadır. Ek olarak piyasa ekonomisi analizleri üretici ve tüketicilerin tam bilgi sahibi olduğu varsayımına dayanmakta iken politik alanda bilgi konusu karar alma sürecinde önemli bir sorun teşkil etmektedir. Kamu ekonomisinde mal ve hizmetler tüm toplum için üretilmektedir. Bu üretimin maliyeti ise vergi gelirleri ile karşılanmaktadır. Bu nedenle kamu hizmeti talebi piyasa talebi gibi karşılanmamaktadır. Çünkü karar birimleri kamu hizmetine olan talep için doğrudan ödeme yapmamaktadırlar. Demokrasilerde seçim, söz konusu kamu hizmetlerinin sağlanabilmesi için uygulanan bir sistemdir. Bu sistemde karar birimleri gerçekte kendilerine ait olan yetkiyi temsilcilere devrederek kamusal mal ve hizmet talebinin belirlenmesini sağlarlar. Fakat bireysel talepler ile kolektif talepler arasında birebir bir ilişki bulunmadığından seçmen seçim sürecine ilgisiz kalabilmektedir. Dolayısıyla seçmenin seçim sürecine ilgisi kalması ve kendine ait bir tek oyun seçim sonuçlarını etkilemeyeceğini bilmesi oylama sürecinde gerçek bilgiye ulaşma çabasını engellemektedir. Böylece seçim sisteminde bir belirsizlik durumu ortaya çıkmaktadır. Belirsizlik durumunda ise, seçmenler, hükümetin ne yapmak istediği konusunda bilgi sahibi değildirler. Bu nedenle de hükümetin izlediği politikalar ile kendi faydaları arasındaki ilişkiyi bilmemektedirler. Söz konusu ilişkinin

belirlenmesi için seçmenlerin bilgi sahibi olabilmesi gerekmektedir. Bu bilgi seçmenlerin oylama kararlarını belirleyen parti farklılıklarının hesaplanması ile sağlanabilir. Fakat bu hesaplama önemli bir maliyet unsuru taşımaktadır ve hangi politikanın en fazla oy kazandıracağını belirlenmesi sürecini de artırmaktadır. Bu bağlamda, ideolojiler hangi politikaların en fazla oy kazandıracağını belirleme sürecini kısaltmaktadır. Partiler en fazla destek sağlayacağını düşündükleri sosyal grupları etkileyecek ideolojileri kullanmaktadırlar. Bu şekilde ideoloji, partilerin her politikayı doğrudan seçmenlerin vereceği reaksiyon ile ilişkilendirme zorunluluğunu ortadan kaldırarak, karar verme sürecinin yarattığı maliyetleri düşürmektedir. Dolayısıyla ideolojiler oy maksimizasyonu amacına göre davranan partilerin belirsizlikle mücadele için kullandıkları bir araç olmaktadır. Bu anlamda çalışmada kullanılan seçmen ideolojisi kavramı bu tanım çerçevesinde tanımlanmaktadır. Seçmen ideoloji ölçütü de bu anlamda hesaplanabilen bir endeks olarak ortaya çıkarılmaktadır. Politik alan içerisinde önemli bir role sahip olan siyasi partilerin söz konusu endeks üzerinde bulundukları konum ise kamu tercihi teorisi içerisinde yer alan medyan seçmen teoremi çerçevesinde belirlenmektedir.

Kolektif tercih, bir toplum üyelerinin bireysel tercihleri ile devlet tarafından organize edilen toplumsal tercihler arasındaki ilişkileri ifade etmektedir. Burada karşımıza çıkan en önemli sorun toplumda yer alan bireylerin siyasal süreçteki tercihlerinin nasıl toplanacağı ve bu tercihlerden tutarlı toplumsal tercihlere nasıl ulaşılacağı sorunudur. Kamu tercihi yaklaşımı, toplumsal tercihlerin bireysel tercihlerin toplamından oluşan bir fonksiyon olduğunu ileri sürmektedir. Bu fonksiyon, temel olarak Pareto optimumuna dayanmaktadır. Kişisel çıkar yaklaşımına dayalı olan kamu tercihi teorisi, toplumsal tercihlere ulaşma sorunu ile ilgilenmekte aynı zamanda da bu sorunu iktisat bilimi açısından da analiz etmektedir. Başka bir deyişle Kamu tercihi teorisi iktisat biliminin araç ve yöntemlerini kullanarak analiz ettiği ve normatif öneriler sunduğu siyaset bilimi içerisinde, politik karar birimlerinin davranışlarına ilişkin önemli çıkarımlarda bulunmaktadır.

Kamu tercihi teorisi normatif ve pozitif kamu tercihi olmak üzere iki ayrı çalışma alanından oluşmaktadır. Pozitif kamu tercihi teorisi, rasyonel ve kişisel çıkar yaklaşımına dayalı olarak siyasal alanda karar birimlerinin davranışlarını açıklama

abalarından oluşmaktadırdır. Buna karşı Normatif kamu tercihi teorisi ise, siyasi sistemin arzulanır nitelikleri ile ilgilenmektedir. Çalışmada seçmenlerin seçim sürecindeki davranışları ve söz konusu süreçte önemli bir etkiye sahip olan ideolojik eğilimlerinin nasıl etkilendiği araştırılmaktadır. Dolayısıyla seçmenlerin rasyonel oldukları ve kişisel çıkarlarına uygun davranış sergiledikleri varsayılmaktadır. Bu ereve de bu çalışma pozitif kamu tercihi perspektifinde değerlendirilmektedir.

Pozitif kamu tercihi teorisi siyasal alandaki seçmen, politikacı, bürokrat ve çıkar gruplarının davranışlarına ilişkin sonuçları ekonomik analiz yöntemleri ile ortaya koymaktadır. Bu sonuçlara oylama kuralları mekanizması ve bürokrasinin yapısı çerçevesinde ulaşmaktadır. Bir toplumda bireylerin politik karar alma sürecine katılımları oy verme şeklinde olmaktadır. Oylama ile seçmenler en fazla fayda sağlayacakları siyasal partiye oy verirler. Kamu ekonomisinde karar alma mekanizmasında Pareto optimal bir sonuca ulaşabilmek için oy birliği kuralı ile karar alınması gerekmektedir. Fakat oybirliği kuralının uygulamada güçlüklere ve yüksek maliyetlere neden olması çoğunluk oylaması kuralının tercih edilmesine neden olmaktadır. Çoğunluk oylaması aslında medyan seçmenin tercih sıralamasını ortaya çıkarmaya yarayan kolektif karar alma mekanizması olarak tanımlanmaktadır. Buna göre medyan seçmen kitlesinin tercihleri toplumsal tercihlerin aynasıdır ve bireysel tercihlerden toplumsal tercihlere geçişte medyan seçmen kitlesinin tercihleri dikkate alınmaktadır.

Demokratik sistemlerde politik karar alma mekanizmasında en etkili rol siyasi partilerindir ve siyasi partiler arası rekabet oldukça yoğundur. Partiler arası rekabet piyasa rekabetine benzetildiğinde demokrasinin işlerliği bu rekabet çerçevesinde tanımlanabilmektedir. Örneğin piyasada rekabet tüketiciyi nasıl korumakta ise, demokrasilerde de rekabet özgürlükleri yaşatmak için en ideal yoldur. Gerek piyasada gerekse demokraside rekabet tekelleşmenin önlenebilmesi için gerekli bir koşuldur. Bununla birlikte, politik alanda ortaya çıkan ürünlerin elle tutulur şeyler olmaması, kolay ölçülememesi, rekabetin kolay denetlenememesi, hile yapanların kolay yargılanamaması ve haksız, enflasyoncu ve demagojiye dayanan rekabetin önlenebilmesi seçim rekabeti sistemi ile piyasa rekabeti arasında önemli farklılıklara neden olmaktadır. Bu nedenle demokratik bir sistemde seçmenlerin

çıkarlarını savunan siyasi partiler, tıpkı eksik rekabet piyasasındaki üreticiler gibi davranmaktadırlar. Fakat politika burada kategorik olarak piyasadan ayrılmaktadır. Politik rekabette yalnızca bir aday ya da parti kazanır, diğerleri kaybeder. Yönetime gelen sadece bir partidir. Bu nedenle politikanın içinde bulunduğu rekabet ortamı, politikacıyı devamlı olarak oy kaybı veya kazancı yönünde değerlendirmelere sürükler. Eğer politikacı, oy kazandırıcı politikaları üretken olmadıkları gibi nedenle desteklemekten kaçınırsa, bir başka politikacının bu politikaları destekleyerek oyları elde edebileceğini ve seçimi kazanabileceğini bilmektedir. Dolayısıyla partiler arası seçim rekabetinin iki partili ve basit çoğunluk kuralının uygulandığı bir sistemde seçmen tercihlerinin tek zirveli olması halinde, politikacılar medyan seçmen grubunun istekleri doğrultusunda politika önerilerinde bulunacaklardır. Başka bir deyişle, demokratik sistemlerde oy maksimizasyonu sağlamaya çalışan partilerin seçimi kazanabilmeleri için medyan seçmenin görüşleri doğrultusunda hareket etmeleri gerekmektedir. Bu bağlamda Türkiye’de medyan seçmen kitlesine yönelik politikaların siyasi partileri iktidar yaptığı söylenebilir.

Türkiye’de çok partili dönem ile birlikte politik alandaki rekabet medyan seçmenin talepleri doğrultusunda gelişme göstermiştir. Bu doğrultuda siyasi partiler iktidar olmak için medyan seçmenin ekonomi politikaları taleplerini dikkate almışlardır.

Türkiye’de 1950-60 dönemi Demokrat Partinin iktidarının yaşandığı yıllardır. Demokrat Parti orta sınıflar, kentteki yoksullar ve kırsal nüfusun modern olanları gibi dönemin çoğunluğunu temsil eden seçmenler tarafından desteklenmiştir. Bu desteğin arkasında DP’nin liberal eğilimleri açık bir şekilde dile getirmesi yatmaktadır. Söz konusu dönemde kamu harcamaları ve tarım ürünleri fiyatlarındaki artışlar nedeniyle enflasyon oranında önemli artışlar gözlenmiştir. Bununla birlikte DP’nin oyları; sabit fiyatlarla kişi başına düşen gelirin artış gösterdiği 1950–53 dönemi sonrası yapılan 1954 seçiminde artarken, kişi başına düşen gelirin önceki döneme göre azalış gösterdiği 1954-56 dönemi sonrası yapılan 1957 seçiminde azalmıştır. Dönemin sonunda DP, ekonomik alanda serbest rekabeti engelleyici politikalar uygulamaya başlamıştır. Ekonomide sanayiye geri planda bırakarak oy tabanını güçlendirmek için tarım destekli plansız bir ekonomik büyüme politikasını

benimsemiştir. Bu politika DP döneminde ekonomik çöküşü hızlandırmıştır. Dış ödemeler dengesi bunalımı ile birlikte 1958 devalüasyonu ve ithalat izinlerinin kaldırılması ile birlikte ekonomik sorunlar derinleşerek siyasal alanda 1960 darbesinin zeminini hazırlamıştır.

1960-1972 dönemi CHP iktidarı dönemi ile başlamış daha sonraki seçimler sonucu AP iktidarı ile sona ermiştir. Bu dönemde ideoloji parti siyaseti belirleyici önemli bir etken olarak siyasal alana girmiştir. Örneğin AP seçim kampanyasında anti-komünizm ve İslam'a ilişkin duygusal sloganlar kullanırken, CHP ise 1965 seçiminde konumunu ortanın solu olarak belirlemiştir. Bu dönemde AP dinci gericiler ve batıcı liberaller, köylüler ve büyük toprak sahipleri, sanayiciler, küçük tüccarlar ve esnaf gibi beklenmedik bir seçmen dağılımından oy almıştır. Bu durumun oluşmasında karizmatik lider etkeni büyük rol oynamıştır. Dahası bu dönemde toplumsal iktisadi düzeyi yüksek semtlerde CHP daha fazla oy almış, toplumsal iktisadi düzeyi düşük semtlerde ise AP daha fazla oy almıştır. Bu dönem sonunda sağ partilerin oyu azalmıştır. Fakat bu azalış bir kayma olarak değerlendirilmemelidir. Düşüşün nedeni seçime katılım oranının azalmasından kaynaklanmaktadır. Bu dönem sonunda AP'nin oylarının azalmasında tarımsal ürün değerindeki görece azalışın ve imalat sanayinde işçilerin ortalama günlük ücretlerinin, imalat sanayindeki gelir artışının altında kalmasının etkisi de olmuştur. Dönemin sonunda ekonomide yine sorunlar baş göstermiştir. 9 Ağustos 1970'de istikrar önlemleri açıklanmış ve yine devalüasyon yapılmıştır. Fakat 1958 istikrar programı fiyat istikrarı ve iktisadi durgunluğa neden olmuşken, 1970 önlemleri yükselen enflasyon ve hızlı bir üretim artışı ile sonuçlanmıştır. Bununla birlikte dünya konjonktürünün etkisiyle de tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de gençlik hareketleri başlamış, iktidar yoğun eleştirilere maruz kalmıştır. Söz konusu toplumsal hareketlere karşı hükümetin tavrı sertleşince 1969 seçimi sonrası siyasal, ekonomik istikrarsızlık ve sorunlu demokratik yapı toplumsal çatışmalara dönüşmüş 12 Mart 1971'de bir kez daha askeri müdahale gerçekleşmiştir.

1972-1980 döneminde CHP ideolojinin politik hayata eklemlenmesi nedeniyle kentli ve köylü düşük gelir gruplarının desteğine yönelmiştir. Bu dönemde sağ ise parçalı bir yapıya sahiptir. Kendisini tutucu ve dinci bir parti ilan eden DkP,

İslami ahlak ve değerler ile küçük esnaf, zanaatkar ve tüccarın çıkarlarını birleştiren bir politika öngören MSP, sıkı iktisadi müdahalecilik politikası öngören aşırı milliyetçi MHP ve merkeze doğru yaklaşan AP bu yapının parçaları idi. Bu dönemi farklı kılan en önemli özellik önceki dönemlerde ülkeyi hep sağ ideolojik özelliğe sahip hükümetler yönetmişken, bu dönemde iktidar, konumunu ortanın solunda belirleyen bir siyasi parti olmuştur. Bu dönemde Devletin ticaret hadlerini çiftçiler lehine yönlendirmesi ve tarım ürünleri fiyatlarını desteklemesi, sosyal güvenlik ve emeklilik şartlarının iyileştirilmesi, grev hakkı ve reel ücretlerin önemli ölçüde artması gibi toplumsal ve iktisadi gelişmeler sosyal demokrasinin ortaya çıkmasına yol açmıştır. 1974'te yaşanan petrol krizinin petrol fiyatlarını olağan üstü arttırmasının ardından, 1979 yılında yeni bir petrol fiyatı şokunun yaşanması ile önemli hammadde ve gıda ürünlerinde kıtlık baş gösterdi. Bu şartlarda, uluslar arası finans kuruluşlarıyla anlaşma sağlayamayan, ekonomik bunalıma çare bulamayan ve artan siyasi çatışmaları engelleyemeyen CHP azınlık hükümeti halk desteğini kaybetti ve 1979 milletvekili ara seçimlerini kaybetmesinin ardından görevinden istifa etti. Yerine kurulan AP azınlık hükümeti toplumsal ve siyasi istikrarsızlığın yaşandığı Türkiye'de ekonomik istikrar önlemleri paketini hazırladı ve 24 Ocak 1980'de ilan etti. Bu kararların gereği olarak uygulanan iktisat politikaları kitleler üzerine ek baskılar getirdiği için siyasal ve toplumsal istikrarsızlığı derinleştirerek 12 Eylül 1980 darbesine zemin oluşturdu.

1983- 1991 dönemi Türkiye siyasal tarihini derinden etkileyen bir darbe sonrası yeniden yapılandırılan bir dönemdir. Bu dönemin temelleri 1982 Anayasası ile belirlenmişti. Bu temeller muhafazakar bir çerçevede tasarlanmış, siyasi katılımın tabanını daraltarak Türkiye'nin siyasi örgütlenmesini yeniden yapılandırmıştı. Söz konusu dönem ANAP iktidarı dönemidir. ANAP merkez sağda liberallerin, muhafazakarların, ılımlı İslamcılarının ve eski aşırı milliyetçilerin bir araya geldiği bir koalisyondu. ANAP, enflasyonu %25'e indirmeyi, orta direği güçlendirmeyi ve iktisadi büyüme ile refah sağlamayı vaat ediyordu. Bu doğrultuda iktisat politikasını da ithal ikameci korumacılıktan dışa açılmaya, devlet kontrolünden serbestliğe ve özelleştirmeye yönlendirmişti. Bu anlamda ANAP özel sektörün taleplerinin doğrultusunda kurulmuş bir partiydi. ANAP'ın sekiz yıllık iktidarı değerlendirildiğinde, bu dönemde piyasa ekonomisinin işlerliğini sağlamak için

gerekli reformlar yapıldı. İthal ikamesine dayalı büyüme stratejisinin yerini ihracata yönelik büyüme stratejisi aldı. İthalat serbestleştirildi. Katma değer vergisi uygulaması başlatıldı. Türk Lirası dövize çevrilebilir oldu. Fakat 1985'ten sonra bazı sorunlarla karşılaşmaya başlamıştı. Bir yandan yüzde yedilik büyüme hızına rağmen enflasyon yükselmeye devam ediyordu, diğer taraftan da siyasi yasakların sürmesi nedeniyle 1980 öncesi liderlerin durumu tartışılmaya başlamıştı. Sonuçta siyasi yasaklar kaldırıldı ve ANAP'ın tek başına iktidar dönemi 1991 seçimlerinde son buldu.

1991-2002 dönemi koalisyon hükümetlerinin kurulduğu bir dönemdi. Söz konusu dönemde Türkiye önemli iktisadi krizlerle karşılaştı ve bu dönemde kronik enflasyon süreci yaşandı. Bununla birlikte SSCB'nin dağılması ile birlikte Türkiye'nin de bulunduğu bölgede güç dengelerinde değişiklikler meydana geldi. Dönemin başında yoğunluğunu artıran kimlikler üzerinden hak ve özgürlük talepleri merkez sağ ve sol partiler tarafından aşırı yerel eğilimler olarak algılandığından söz konusu partiler dönem sonunda temsil kabiliyetlerini kaybettiler. Bununla birlikte yüksek enflasyon, durgunluk, artan iç ve dış borçlar, büyüyen dış ticaret açığının yaşandığı Türkiye 1994 1999 ve 2001 yıllarında iktisadi krize girdi. Tüm bu gelişmeler söz konusu dönemin sonunda merkez partilerin önemli ölçüde oy kaybetmesine neden oldu. Bu dönemde sağ ve sol partiler arasında gerçekleşen oy kaymaları da dikkat çekicidir. DYP ve ANAP'taki oy düşüşleri RP ve MHP'deki artışın kaynağı olmuştur. Bununla birlikte CHP'deki azalma ise DSP'deki artışa ve HADEP ile Yeni Demokrasi Hareketi'nin (YDH) oylarına kaynaklık etmiştir. Görüldüğü gibi sağ partiler içerisinde merkezdeki partilerin oyları azalırken daha uçtaki sağ partilerin oyları artmıştır. Benzer şekilde sol partiler arasında da kendisini milliyetçi sol olarak tanımlayan DSP ve HADEP'e kayma gerçekleşmiştir. Dolayısıyla oyların milliyetçi ve dini kimliklerden etkilendiği söylenebilir. Ayrıca 28 Şubat Kararları ile birlikte Türk siyasi hayatı darbe niteliğinde bir dönem geçirdi. Bununla birlikte siyasal alanda siyasi partiler arası rekabet bu dönemde ideolojik eğilimi aynı olan partiler arası rekabete dönüşmüş görünmektedir. Başka bir deyişle, dünyanın başka birçok yerinde olduğu gibi Türkiye'de de sağ-sol çatışma eksenini olmaktan çıkarak yerini kimlik siyasetine bırakmıştır.

Yukarıdaki açıklamalardan da görüldüğü üzere Türkiye’deki seçmen ideolojisi çok partili dönemden günümüze önemli değişiklikler sergilemektedir. Bu değişikliklerin temelinde toplumsal ve kültürel değişkenlerin etkisi yanında ekonomik etkenlerin olduğu da yadsınamaz. Bunun yanı sıra Türkiye’nin demokrasi hayatında darbeler ve uluslar arası konjonktürden kaynaklanan kırılmalar da önemli bir etkiye sahiptir. Bu bağlamda Türkiye’deki seçimler ve sonuçları çerçevesinde yapılan bu çalışmada seçmen ideolojisi üzerinde önemli etkiye sahip makro ekonomik değişkenler ve söz konusu kırılmalar dikkate alınmıştır.

Çalışmada makroekonomik değişkenlerin, darbeler ve uluslararası konjonktürden kaynaklanan etkilerin seçmen ideolojisine etkisi 1950-2003 dönemi için ekonometrik bir uygulama ile araştırılmaktadır. Makroekonomik değişkenlerin seçmen ideolojisi üzerine etkisini belirlemek amacıyla on üç model kullanılarak gerek makroekonomik değişkenlerin gerekse uluslararası konjonktür ve darbelerin seçmen ideolojisine etkisi değerlendirilmiştir. Ekonometrik analizlerde kullanılan zaman serileri için zaman serilerinin analizine ilişkin yöntemler kullanılmıştır. Bu anlamda öncelikle zaman serileri durağanlık testlerine tabi tutulmuştur. Daha sonra ise serilerin entegrasyon derecelerine bağlı olarak eşbütünleşme ilişkisi sınır testi yaklaşımına dayalı ARDL yöntemiyle araştırılmıştır.

Türkiye’de seçmen ideolojisi için tahmin edilen denklemlerin sonuçlarına göre makro ekonomik değişkenler içerisinde enflasyon oranı seçmen ideolojisini belirleyen en önemli değişken olarak belirlenmiştir. Türkiye’de uzun yıllar görülen kronik enflasyon sorununun seçmen ideolojisinde sağ ideolojiyi artırıcı bir etkisi olmuştur. Bununla birlikte seçmenlerin merkeze yaklaşması ile enflasyonun söz konusu etkisi ortadan kalkmaktadır. Bu durum merkezde siyasal partiler arasındaki ideolojik farklılığın ortadan kalkması ve politikaların benzerlik göstermesi ile açıklanabilir.

Tahmin edilen denklemlerin sonuçlarına göre Türkiye’de kişi başına düşen gelir ve işsizlik oranının seçmen ideolojisi üzerinde etkili olmadığı sonucu ortaya çıkmaktadır. Çalışmanın temeli kişisel çıkara dayalı olarak hareket eden seçmenlere dayanmakta iken söz konusu değişkenlerin denklemlerde anlamsız çıkması

Türkiye’de düzenlenen verilerin gözden geçirilmesi gerekliliğini bir kez daha ortaya koymaktadır.

Denklemlerde hükümet ideolojisinin seçmen ideolojisi üzerinde etkili olduğu görülmektedir. Bu etki iktidarları döneminde siyasal partilerin oy maksimizasyonu amacıyla hareket ettiklerinin bir göstergesidir. Türkiye’de seçim sonrası iktidar olan siyasi partiler özellikle kadrolaşma ile bürokratik sistem içerisinde ideolojik yapılanmalar sergilemektedirler. Söz konusu kadrolaşmaların gerek uygulanan politikalar gerekse ideolojik yayılma aracılığıyla seçmen ideolojisi üzerinde etkili olduğu söylenebilir. Bununla birlikte enflasyon oranı ve hükümet ideolojisi birlikte değerlendirildiğinde Türkiye’de enflasyonist süreç ile sağ ideolojik oy dağılımı arasındaki ilişki dikkate değerdir. Yaşanan kronik enflasyon süresince sağ ideolojik oy dağılımındaki artış enflasyonist süreçte iktidar partilerinin söz konusu kadrolaşmalar ile ideolojik oy dağılımlarının artırdığının bir göstergesi olarak yorumlanabilir. Ayrıca sağ idolojik oy dağılımının kaynağını destekleyen bir diğer değişken savunma harcamaları değişkenidir. Söz konusu değişkenin de soğuk savaş döneminde ve 1980 sonrası dönemde ortaya çıkan terörle mücadele ortamında seçmen ideolojisini sağ’a yönlendirdiği söylenebilir.

Tahmin edilen denklemlerin sonuçlarına kukla değişkenler içerisinde en anlamlı olanı 28 Şubat sürecini ifade eden 1997 darbe değişkenidir. Bu dönemden 4 yıl sonra yapılan 2002 seçimlerinde Türkiye’de seçmen ideolojisinde önemli bir değişiklik olduğu görülmektedir. Bu değişim dönemin sosyal ve ekonomik gelişmelerinden kaynaklanmaktadır. Kimlik siyasetinin ön plana çıktığı söz konusu dönemde kimliğe dayalı siyaset önceki dönemlere göre temsil kabiliyeti kazanmıştır. Bu bağlamda Türkiye’de demokratikleşme ve insan hakları söylemleri oldukça artmıştır. Bununla birlikte 1990’larda milliyetçilik söylemiyle iktidar partisi olan siyasi partiler 2002 seçimlerinde parlamento dışında kalmıştır. Dolayısıyla söz konusu dönemde seçmen ideolojisi milliyetçi sağ eğilimden merkeze yakınsamıştır. Bu anlamda 28 Şubat süreci büyük önem taşımaktadır. Gerek darbenin niteliği gerekse darbe sonrası sivil inisiyatifin büyük oranda tasfiyesinin söz konusu olmaması nedeniyle seçmenler bu dönem sonrası insan hakları ve demokratikleşme söylemine önem vermişlerdir.

Bu alışmada Türkiye özelinde yorum yaparken ihtiyatlı olma gereksinimi açıktır. Bu durum bir ölçüde seçmen ideolojisi değişkeni olarak literatürden elde ettiğimiz değişkenden kaynaklanmaktadır. Bu değişkendeki sağ ve sol nitelemesi ile Türkiye siyasetinde yer alan partilerin kendini tanımlaması arasında farklar söz konusudur. Türkiye’de sağ ne kadar sağdır, sol ne kadar soldur tartışması bu çalışmanın kapsamı dışındadır. Bu nedenle modellerden elde ettiğimiz katsayılar seçmen ideolojisi değişkenindeki sol liberal ve sağ muhafazakar tanımlamasına uygun olarak değerlendirilmelidir. İhtiyatlı olmanın önemli bir gerekçesi de Türkiye’de seçim sonuçlarının büyük ölçüde karizmatik lider eksenli ortaya çıkmasıdır. Tüm bunlara rağmen alışma, Türkiye özelinde seçmen ideolojisinin ekonomiden ne ölçüde etkilendiğini araştıran ilk çalışmadır. 2000’li yıllardan sonra yeni yeni oluşan bu literatür, bu şekilde ülke özelinde oluşturulacak hipotezlerle geliştirilmelidir.

KAYNAKÇA

Abadan, N. ve Yücekök, Ahmet N. (1966). 1961-1965 Seçimlerinde Büyük Şehirlerde Gelir Durumuna göre Oy Verme Davranışları. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*. XXI: 4. ss. 103-117.

Ahmad, F. (1977). The Turkish Experiment in Democracy: 1950-1975. *London: C. Hurst & Company for the Royal Institute of International Affairs*. ss. 49-371.

Akalın, G. (1981). *Kamu Ekonomisi*. Ankara Üniversitesi SBF Yayınları No:486. Ankara Üniversitesi Basımevi. Ankara.

Akarlı, Engin D. (1975). The State as a Socio-Cultural Phenomenon and Political Participation in Turkey; Engin D. Akarlı ile Gabriel Ben-Dor (derleyenler), Political Participation in Turkey: Historical Backround and Present Problems. *Boğaziçi University Publications*. ss. 135-155.

Akçoraoğlu, A. (1999). Kamu Harcamaları, Kamu Gelirleri ve Keynesci Politikalar: Bir Nedensellik Analizi. *Gazi Üniversitesi İİBF Dergisi*. Cilt:1. Say: 3. ss. 2.

Akgün, B. (1999). Türkiye’de Seçmen Davranışının Ekonomi Politik’i Üzerine Bir Model Denemesi. <http://www.liberaldt.org.tr/idd/m14/DDbiak.htm>. (14.07.2009).

Aktan, Coşkun C. (2002). *Kamu Tercihi Teorisi ve Anayasal İktisat*. Siyasal Kitabevi. Ankara.

Aktan, Coşkun C. (1994). *Çağdaş Liberal Düşünce Politik İktisat*. Takav Matbaası. Ankara.

Aktan, Coşkun C. ve Dileyici, D. (2001). Kamu Ekonomisinde Karar Alma ve Oylama Yöntemleri. Kamu Tercihi ve Anayasal İktisat Dergisi. Yıl:1. Sayı:1. ss. 86-114.

Aktan, Coşkun C. ve Dileyici D. (2007). Modern Politik İktisat- Kamu Tercihi. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Aktan, Coşkun Can, Utkulu, U. ve Togay S. (1998). Nasıl Bir Para Sistemi? İMKB İstanbul.

Alesina, A. ve Cukierman, A. (1990). The Politics of Ambiguity. *Quarterly Journal of Economics* 105: 829-850.

Alt, J.E. ve Chrystal K.A. (1983). *Political Economics*. Berkeley, CA: University of California Press.

Aygen, C. (1962). Memleketimizdeki Seçimler ve Neticeleri. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi. XVII:1. ss.203-287.

Baumol, William J. ve Blinder Alan S. (1988). *Economics-Principles and Policy*.

Bayramoğlu, A. (2001). 28 Şubat: Bir Müdahalenin Güncesi. İstanbul: Birey Yayıncılık.

Becker, G. (1976). *The Economic Approach to Human Behavior*. Chicago: University of Chicago Press.

Belge, M. (1992). Sol. İçinde: Geçiş Sürecinde Türkiye, derleyenler: Irvin Cemil Schink ve E. Ahmet Tonak. İstanbul: Belge Yayınları Bilim Dizisi. ss. 159-188.

Black, D. (1948). On the Rationale of Group Decision Making. *The Journal of Political Economy*. Vol:56. No:1. ss. 23-34.

Blankart, Charles B. ve Koester, Gerit B. (2004). Virginia's Public Choice versus Cambridge's Political Economics- Two Views of Political Economy in Competition, Draft, European Public Choice Society, Annual Meeting 2004 in Berlin. <http://www.diw.de/english/producte/veranstaltungen/epcs/papers/docs/Paper-220.pdf>.

Blaug, M. (1992). Economic History and the History of Economics. Newyork: Newyork University Press.

Blondel, J. (1972). Comparing Political Systems. Preager Publishers. Newyork.

Brown, C. V. ve Jackson, P. M. (1990). *Public Sector Economics*. Basil Blackwell Ltd.

Browning, E. K. ve Browning J. M. (1983). Public Finance and the Price System. Newyork: Macmillan Publishing Company.

Buchanan, James M. (1979). Politics without Romance: A Sketch of Positive Public Choice Theory and its Normative Implications. *IHS Journal*. Vol:3. ss. 1-11.

Buchanan, James M. (1991). Kamu Tercihi Yaklaşımı. Çev. Mehmet Tosuner. İçinde James M. Buchanan. Kamu Tercihi ve Anayasal İktisat. Akliselim Ofset İzmir.

Buchanan, James M. (2002). Pozitif Kamu Tercihi Teorisi ve Normatif Temelleri Çev. Coşkun Can Aktan. İçinde Anayasal İktisat Siyasal Kitabevi Ankara ss. 86-94.

Buchholz, T. G. (1999). Ölü İktisatçılardan Yeni Fikirler Modern Ekonomik Düşünceye Giriş. Çev. İsmail Aktar. Adres Yayınları. Ankara.

Budge, I. (1992). ECPR Party Manifestos. (computer file). Colchester: ECRC Data Archive.

Budge, I. (2001). *Mapping Policy Preferences: Estimates for Parties, Electorates and Governments 1945-98*. Oxford University Press.

Bulutay, T. ve Yıldırım N. (1968). Türk Seçmenlerinin Oy Verme Eğilimlerinde İktisadi Sebeplerin Önemi Üzerine Bir Deneme, AÜ SBF Dergisi XXIII:4. ss. 7-39

Bulutoğlu, K. (2003). Kamu Ekonomisine Giriş- Demokraside Devletin Ekonomik Kuramı. Yapı Kredi Yayınları. İstanbul.

Bulutay, T. (1970). Türk Toplumsal Hayatında İktisadi ve Siyasal Gelişmeler. AÜ SBF Dergisi. XXV:3 ss. 79-119.

Bulutay, T. (1995). Employment, Unemployment and Wages in Turkey. International Labour Office. Ankara. ss. 256-262.

Bora, T. (1999). 18 Nisan-Zifiri Karanlık Seçimleri: MHP ve Diğerleri. Birikim. 121. ss. 15-21.

Sitembölükbaşı, Ş. (2004). Isparta'da Seçmenlerin Parti Tercih Nedenleri Üzerine Bir Araştırma: 1995, 1999 ve 2002 Genel Seçimleri Karşılaştırması. *Akdeniz Üniversitesi İİBF Dergisi*. 8. ss. 156-176.

Caporaso, J. A. ve Levine, D. P. (1992). *Theories of Political Economy*. Cambridge: Cambridge University Press.

Carlton, D. ve Perloff, J. M. (2000). *Modern Industrial Organization*. Newyork: Addison Wesley.

Congleton, Roger D. (2004). The Political Economy of Gordon Tullock. *Public Choice* 121. ss. 213-238.

Çarkoğlu, A. (1997). Macroeconomic Determinants of Electoral Support for Incumbents in Turkey, 1950-1995. *New Perspectives on Turkey*. Vol 17.

Çarkoğlu, A. ve Avcı G. (2002). An Analysis of the Electorate from a Geographical Perspective. Sabri Sayarı ve Yılmaz Esmer (derleyenler), *Politics, Parties and Elections in Turkey*. Boulder. Lynne Rienner Publishers. İçinde ss. 114-134.

De Neve, J. E. (2009). Ideological Change and the Economics Voting Behavior in the 1920-2008. Annual Meeting of the American Political Science Association and LSE Political Science and Political Economy Seminar.

Demir, O. (1997). *Ekonomide Devlet*. SPK. Ankara.

Demir, Ö. (1996). *Kurumcu İktisat*. Vadi Yayınları. Ankara.

Demircioğlu, M. (2009). *Döviz Kuru Politikaları ve Dış Ticaret 1980 Sonrası Türkiye Örneği*. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi SBE. İzmir.

Downs, A. (1957). *An Economic Theory of Democracy*. Harper & Row Publishers. Newyork.

Drazen, A. (2000). *Political Economy in Macroeconomics*. New Jersey: Princeton University Press.

Durr, Robert H. (1993). What Moves Policy Sentiment?. *The American Political Science Review*. Vol 87. No 1. ss. 158-170.

Ekelund Robert B. Jr. ve Tollison, Robert D. (2000). *Economics: Private Markets and Public Choice*. USA: Addison Wesley Longman.

Ekelund Robert B. Jr. ve Tollison Robert D. (1986). *Microeconomics*. Boston: Little Brown.

Elster, J. (1986). Introduction. Editör: Jon Elster içinde: *Rational Choice* Newyork: Newyork University Press. ss. 1-33.

Ercins, G. (2007). Türkiye’de Sosyo-Ekonomik Faktörlere Bağlı Olarak Değişen Seçmen Davranışı. *C.Ü. İktisadi İdari Bilimler Dergisi*. Cilt 8. Sayı 2. ss. 25-40.

Eren, E. ve Bildirici, M. (2001). Türkiye’de Siyasal ve İktisadi İstikrarsızlık; 1980-2001. *İşletme Finans*. Sayı:187. Ankara.

Ergüder, Ü. (1991). The Motherland Party, 1983-1989. Metin Heper ve Jacob M. Landau (derleyenler). *Political Parties and Democracy in Turkey*. London: I. B. Tauris. İçinde ss. 152-169.

Ergüder, Ü. (2000). Türkiye’de *Değişen Seçmen Davranışı Örüntüleri*. Ersin Kalaycıoğlu ve Ali Yaşar Sarıbay (derleyenler). Türkiye’de Politik Değişim ve Modernleşme. İstanbul: Alfa. İçinde ss. 285-308.

Ergün, İ. (2000). Devlet ve Ekonomi. H.Ü. İİBF Dergisi. Cilt:8. Sayı.1. Ankara. ss. 4.

Eroğlu, C. (1970). *Demokrat Parti: Tarih ve İdeolojisi*. Ankara: AÜ SBF Yayınları.

Ersoy, A. (1990). İktisadi Teoriler ve Düşüncelerin Gelişme Tarihi. ABAM Yayınları. İzmir.

Esmer, Y. (2002). At the Ballot Box: Determinants of Voting Behavior. Sabri Sayarı ve Yılmaz Esmer (derleyenler). *Politics, Parties and Elections in Turkey*. Boulder: Lynne Rienner Publishers. İçinde ss. 91-114.

Enders, W. (1995). *Applied Econometric Time Series*. John Wiley and Sons. USA.

Friedman, M. (1953). Comment on Monetary Policy. Essays in Positive Economics. The University of Chicago Press.

Friedman, M. (1953). The Effects of a Full-Employment Policy on Economic Stability: A Formal Analysis. Essays in Positive Economics. The University of Chicago Press.

Friedman, M. (1970). *Capitalism and Freedom*. The University of Chicago Press. Chicago.

Frolich, N. ve Openheimer J.A. (1978). *Modern Political Economy*. Englewood Cliffs. N.J. : Prenceton University Press.

Gallbraith, J. K. (1987). İktisat Tarihi: Geleceğin Aynası Olarak Bugün. Çev.Müfit Günay. Dost Kitabevi.

Gençkaya, Ö. F. (1997). Demokratikleşme ve Sivil Toplum İlişkisi Üzerine Bir Not. *Yeni Türkiye Dergisi*. Sivil Toplum Sayısı. Yıl: 3. Sayı: 18. ss. 102-105.

Gomez, B. T. ve Wilson, J. M. (2001). Political Sophistication and Economic Voting in the American Electorate: A Theory of Heterogeneous Attribution. *American Journal of Political Science*. 45:4.

Gujarati, D. N. (1999). *Temel Ekonometri*. Çev. Ümit Şenesen ve Gülay Günlük Şenesen. Literatür Yayıncılık. İstanbul.

Gülalp, H. (2003). *Kimlikler Siyaseti: Türkiye’de Siyasal İslam’ın Temelleri*. İstanbul: Metis Yayınları.

Gülmen, Y. (1979). *Türk Seçmen Davranışında Ekonomik ve Sosyal Faktörlerin Rolü 1960-1970*. İstanbul Üniversitesi Yayın No: 2531 Güryay Matbaacılık İstanbul. Doktora Tezi.

Güvel, E. A. (1995). *Demokrasilerde Ekonominin Politik Manipülasyonu Türkiye Üzerine Bir Uygulama*. Atatürk Üniversitesi SBE. Yayınlanmış Doktora Tezi. Erzurum.

Güvel, E. A. (2003). Türkiye Ekonomisinin Kısa Dönem Analizi (1987-1997): Makro Politikalar ve Ekonomik Dalgalanmalar Üzerine Ekonometrik Bir İnceleme. *Çukurova Üniversitesi İİBF Dergisi*. Adana.

Green, W. H. (2003). *Econometric Analysis*. Prentice Hall. New Jersey.

Hale, W. M. (1972). Aspects of the Turkish General Election of 1969. *Middle East Studies*. 8: 3. ss. 393-404.

Halıcıoğlu, F. (2004). An ARDL Model of International Tourist Flows to Turkey. *Global Business and Economics Review*. ss.614-624.

Hanusch, H. (1993). Kamu Sektöründe Etkinsizlikler: Talep ve Arz Yönleri. Çev. Sabri Tekir. Aytaç Eker ve Coşkun Can Akatan (derleyenler). *Kamu Ekonomisinin Genişlemesi ve Özelleştirme*. İzmir: Takav Matbaası. içinde ss. 181-202.

Hibbs, Douglas A. (1977). Political Parties and Macroeconomic Policy. *American Political Science Review*. 71 (4). ss. 1467-87.

Hindriks, J. Ve Myles, Gareth D. (2006). *Intermediate Public Economics*. London: The MIT Press.

Holcombe, Randall G. (1998). Kamu Tercihi Teorisinde Vergi Politikası. Çev: Hakkı Odabaş. *Kamu Tercihi ve Anayasal İktisat Dergisi*. Sayı: 1. Yıl:1. ss. 169-183.

Hoover, K.D. (2001). *The Methodology of Empirical Macroeconomics*. Cambridge: Cambridge University Press.

Huberman, L. (1966). *Sosyalizmin Alfabesi*. Çev. Mehmet Selik. Sol Yayınları. Ankara.

Hyland, M. P. (1970). Crisis at the Polls: Turkey's 1969 Elections. *The Middle East Journal*. 24:1. ss.1-16.

Kalaycıoğlu, E. (1997). The Logic of Contemporary Turkish Politics. *MERİA Middle East Review of International Affairs*. 1:3.

Kalaycıoğlu, E. (1999). The Shaping of Party Preferences in Turkey: Coping with the Post-Cold War Era. *New Perspectives on Turkey*. Vol:20.

Kalaycıoğlu, E. (2002). The Motherland Party: The Challenge of Institutionalization in a Charismatic Leader Party. Barry Rubin ve Metin Heper (derleyenler). *Political Parties in Turkey*. London: Frank Cass içinde ss. 41-61.

Karaca, O. (2005). Türkiye'de Faiz Oranı ile Döviz Kuru Arasındaki İlişki: Faizlerin Düşürülmesi Kurları Yükseltir mi ? Türkiye Ekonomi Kurumu Tartışma Metni 2005/14. <http://www.tek.org.tr/dosyalar/karaca-05.pdf>. (13/06/2010).

Karagöl, E. , Erbaykal, E. ve Ertuğrul, M. H. (2007). Türkiye'de İktisadi Büyüme ile Elektrik Tüketimi İlişkisi: Sınır Testi Yaklaşımı. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*. Cilt:8. Sayı:1. ss. 72-80.

Karpat, K.H. (1988). *Military Interventions: Army-Civilian Relation in Turkey Before and After 1980*. Metin Heper ve Ahmet Evin (derleyenler). *State, Democracy and the Military: Turkey in the 1980s*. Berlin: Walter de Gruyter. İçinde ss. 137-158).

Kazgan, G. (2006). *İktisadi Düşünce veya Politik İktisadın Evrimi*. Büyük Fikir Kitapları Serisi.13. Remzi Kitabevi. 12. Baskı.

Keyder, Ç. (1992). Türkiye Ekonomisinin Ekonomi Politikı. Irvin Cemil Schick ve E.Ahmet Tonak (derleyenler). Geçiş Sürecinde Türkiye. İstanbul: Belge Yayınları Bilim Dizisi. içinde ss. 38-75.

Kiefer, D. (1999). *Macroeconomic Policy and Public Choice*. Newyork: Springer.

Kili, S. (1965). 1960-1975 Döneminde Cumhuriyet Halk Partisinde Gelişmeler: Siyaset Bilimi Açısından Bir İnceleme. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.

Kim, H. ve Fording, R. C. (2001). Voter Ideology, the Economy, and the International Enviroment in Western Democracies, 1952-1989. *Political Behavior*. Vol:23. No:1. ss. 53-73. <http://www.jstore.org/stable/1558359>

Kim, H. ve Fording, R. C. (1998). Voter Ideology in Western Democracies, 1946-1989. *European Journal of Political Research* 33. ss. 73-97.

Kiwit, R. ve Rivers, D. (1985). A Retrospective Voting in Economic Conditions and Electoral Outcomes. Newyork: Chapter 11.

Kongar, E. (1998). 21. Yüzyılda Türkiye: 2000’li Yıllarda Türkiye’nin Toplumsal Yapısı. İstanbul. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Kök, R. ve Deliktaş, E. (2003). *Endüstri İktisadında Verimlilik Ölçme ve Strateji Geliştirme Teknikleri (İş Dünyasından Örneklerle)*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Matbaası.

Kramer, Gerald H. (1971). Short-Term Fluctuations in U.S. Voting Behavior. *The American Political Science Review*. Vol:165. No:1. ss. 131-143.

Kutlar, A. (2000). *Ekonometrik Zaman Serileri*. Gazi Kitabevi Yayınları. Ankara.

Landau, J. M. (1974). *Radical Politics in Modern Turkey*. Leiden: E. J.Brill.

Lindblom, C. E. (1977). *Politics and Markets*. Newyork: Basic Books.

Lipset S. M. (1960). *Siyasi İnsan*. Çev. Mete Tunçay. Türk Siyasi İlimler Derneği Yayınları Siyasi İlimler Serisi: 8. Ayyıldız Matbaası. Ankara.

Mardin, Ş. (2000). Türk Siyasetini Açıklayabilecek Bir Anahtar: Merkez-Çevre İlişkileri. Ersin Kalaycıoğlu ve Ali Yaşar Sarıbay (derleyenler). Türkiye’de Politik Değişim ve Modernleşme. İstanbul: Alfa. İçinde ss. 79-104.

Markussen, S. (2008). How the Left Prospers From Prosperity. *European Journal of Political Economy*. 24. ss. 329-342.

May, Kenneth O. (1952). A Set of Independent Necessary and Sufficient Conditions for Simple Majority Decision. *Econometrica*. Vol:20. No:4. ss. 680-684.

McNutt, P. A. (1996). *The Economics of Public Choice*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing.

Mert, N. (1999). Seçimlerden Önce Merkez Sağ. *Birikim*. 120. ss. 36-41.

Miller G.J. (1997). The Impact of Economics on Contemporary Political Science. *Journal of Economic Literature* 35: 1173–1204.

Mueller, Dennis C. (1976). Public Choice: A Survey. *Journal of Economic Literature*. ss. 395-433.

Mueller, Dennis C. (1979). *Public Choice*. Cambridge: Cambridge University Press.

Mueller, Dennis C. (2003). *Public Choice III*. Cambridge University Press.

Narayan, S. ve Narayan, K. P. (2004). Determinants of Demand for Fuji's Export: An Empirical Investigation. *The Developing Economies*. XLII-1. ss. 95-112.

Nell, E. J. (1967). *Theories of Growth and Theories of Value*. Economic Development and Cultural Change, Volume:16: 15–26.

Nordhaus, W. (1975). The Political Business Cycle. *Review of Economic Studies*. 42:2. 169-190.

Olters, J. (2001). Modeling Politics with Economics Tools: A Critical Survey of the Literature. *IMF Working Paper* . No:10.

Onulduran, S. E. (1973). *Political Development and Political Parties in Turkey*. Los Angeles. University of Southern California.

Oser, J. ve Blanchhfield, W. C. (1984). *The Evolution of Economic Thought*. Newyork: Hartcourt Brace Johanovich.

Özbudun, E. (1976). *Social Change and Political Participation in Turkey*. Princeton. New Jersey: Princeton University Press.

Özbudun, E. (1995). Turkey: Crises, Interruptions and Reequilibrations. L.Diamond, J.J. Linz ve S.M. Lipset (derleyenler). *Politics in Developing Countries: Comparing Experiences with Democracy*. Boulder: Lynne Rienner. İçinde ss. 219-261.

Özbudun, E. (1996). Turkey: How Far from Consolidation. *Journal of Democracy*.7: 3. ss. 123-138.

Özmucur S. (1996). The Peace Dividend in Turkey. N. P. Gleditsch, O. Bjerkholt, A. Cappelen, R.P. Smith and J.P. Dunne (derleyenler). *The Peace Dividend*. Emerald Group Publishing. İçinde ss. 215-238.

[http://www.emeraldinsight.com/10.1108/50573-8555\(1996\)0000235013](http://www.emeraldinsight.com/10.1108/50573-8555(1996)0000235013)

Pesaran Haslem M. , Shin, Y. ve Smith Richard J. (2001). Bounds Testing Approaches to the Analysis of Level Relationships. *Journal of Applied Econometrics*. Cilt:16. Sayı:3. ss.289-326.

Phillips, Peter C. B. ve Peron B. (1988). Testing for a Unit Root in Time Series Regression. *Biometrika*. 75. ss. 335-346.

Price, S. (1997). Political Business Cycles and Macroeconomic Credibility: A Survey. *Public Choice*. 92. ss. 407-427.

Renaud, P. S. A. (1989). *Applied Political Economics Modeling*. Newyork: Springer-Verlag.

Rustow, Dankwart A. (1988). Transition to Democracy: Turkey's Experiment in Historical and Comparative Perspective. Metin Heper ve Ahmet Evin (derleyenler). State, Democracy and the Military: Turkey in the 1980s. Berlin: Walter de Gruyter. İçinde ss. 239-248.

Sakallıoğlu, C. Ü. (1997). The Anatomy of the Turkish Military's Political Autonomy. *Comparative Politics*. 29:4. ss. 151- 165.

Saraçoğlu, M. (1999). Kamu İktisadı Bağlamında Medyan Seçmen Teorisi: Pareto Etkinlik Sağlanabilir mi ? *GÜ İİBF Dergisi* 3/99. ss. 77-90.

Saraçoğlu, M. (2000). Kamusal Tercih Teorisi: Siyasetin Ekonomik Analizi. *Kamu İş.* C: 6. 1/2000. ss. 1-15.

Sartori, G. (1996). Demokrasi Kuramı. Çev. Deniz Baykal. Siyasi İlimler Türk Derneği Yayın No:23. Ankara: Ajans Türk Matbaacılık.

Savaş, V.F. (1998). *Politik İktisat*. Beta Basım Dağıtım. İstanbul.

Savaş, V. F. (1978). *Piyasa Ekonomisi ve Devlet*. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.

Savaş, V. F. (1993). *Anayasal İktisat*. İzmir: Takav Matbaacılık.

Savcı, B. (1965). 1965 Milletvekilleri Seçimi Üzerinde Bir Analiz. *AÜ SBF Dergisi*. XX:4 ss. 177-218.

Sayarı, S. (2002). The Changing Party System. Sabri Sayarı ve Yılmaz Esmer (derleyenler). *Politics. Parties and Elections in Turkey*. Lynne Rienner Publishers. İçinde ss. 9-32.

Sayer, S. (2000). Issues in New Political Economy: An Overview. *Journal of Economic Surveys*. 14(5). ss.513–526.

Schick, I. C. ve Tonak A. E. (1992). Sonuç; Irvin Cemil Schick ve E.Ahmet Tonak (derleyenler). *Geçiş Sürecinde Türkiye*. İstanbul: Belge Yayınları Bilim Dizisi. içinde ss. 386-400.

Sencer, M. (1974). *Türkiye’de Sınıfsal Yapı ve Siyasal Davranışlar*. İstanbul: May Yayınları.

Sheila, C. D. (1998). *The Methodology of Macroeconomic Thought*. Edward Elgar. USA.

Sherwood, W.B. (1967). The Rise of the Justice Party in Turkey. *World Politics*. XX:1 ss. 54-65.

Sönmez, S. (1987). *Kamu Ekonomisi Teorisi- Kamu Harcamalarında Etkinlik Arayışı*. Ankara: Teori Yayınları.

Stevenson, R. T. (2001). The Economy and Policy Mood: A Fundamental Dynamic of Democratic Politics ? *American Journal of Political Science*. Vol: 45. No: 3. ss. 620-633. <http://www.jstore.org/stable/2669242> .

Stiglitz, J. (1994). Kamu Kesimi Ekonomisi. Çev. Ömer Faruk Batırel. İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayınları.

Sunar İ. ve Sayarı S. (1982). Turkish Democracy: Changing and Persistent Problems and Prospects; Preliminary Draft. Aarhus Üniversitesi Siyaset Bilimi Enstitüsü ECPR Atölyesinde sunulan tebliği.

Şener, O. (1980). *Kollektif Karar Alma Mekanizması: Bütçenin Saptanmasına İlişkin Kişisel Tercihlerin Açıklanmasının Ekonomik Yorumu*. Bursa.

Şanlısoy, S. (2007). *Ekonomi Politika Etkileşimin Süreç Politikası Açısından Analizi: Türkiye Örneği*. Dokuz Eylül Üniversitesi SBE. Yayınlanmış Doktora Tezi. İzmir.

Tachau, F. (1984). Turkey: The Politics of Authority, Democracy and Development. Newyork: Preager.

Tachau, F. (2002). An Overwiev of Electoral Behavior: Toward Protest or Consolidation of Democracy. Sabri Sayarı ve Yılmaz Esmer (derleyenler). Politics, Parties and Elections in Turkey. Boulder, Lynee Rienner Publishers içinde ss. 33-54.

Telatar, E. ve Telatar, F. (2004). Standart IMF İstikrar Politikaları: Politik İstikrarsızlığa Yol Açan Bir Kanal. İşletme Finans. Sayı.215. Ankara.

Telatar, F. (2001). Politik Devresel Dalgalanmalar Teorisi Işığında Demokrasi-Siyaset-Ekonomi İlişkisi: Türkiye Örneği. İktisat İşletme ve Finans. Yıl:16. Sayı: 187 Ankara.

Telatar, F. (2003). Türkiye’de Politika Değişkenliği ile Ekonomik Büyüme Arasındaki Nedensellik İlişkileri. *İşletme Finans*. Sayı:211. Ankara.

Telatar, F. (2004). *Politik İktisat Politikası*. Ankara: İmaj Yayınevi.

Tollison, Robert D. (1988). Public Choice and Legislation. *Virginia Law Review* . Vol:74. No:2. ss. 339-371.

Toprak, B. (1988). The State, Politics and Religion in Turkey. Metin Heper ve Ahmet Evin (derleyenler). *State, Democracy and the Military: Turkey in the 1980s*. Berlin: Walter de Gruyter. İçinde ss. 309-318.

Trak, A. ve Turan Ç. (1980). Is Democracy Luxury Item for Turkey? *Labour: Capital and Society*. 13:2. ss. 9-21.

Tufte, Edward R. (1978). *Political Control of the Economy*. New Jersey: Princeton University Press.

Tullock, G. , Seldon, A. ve Brady G. L. (2002). *Government Failure: A Primer in Public Choice*. Washington: Cato Institute.

Turan, A. E. (2004). Türkiye’de Seçmen Davranışı Önceki Kırılmalar ve 2002 Seçimi. Bilgi Üniversitesi Yayınları. İstanbul.

Utkulu, U. (2000). *Türkiye’de Dış Açıkların Belirleyicileri: Uzun Dönem Yaklaşımı Çerçevesinde Karşılaştırmalı ve Uygulamalı Bir İnceleme*. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. (Yayınlanmış Doçentlik Tezi). İzmir.

Wiatr, J. (1961). *Economic and Social Factors of Electoral Behavior*. IPSA V. Dünya Kongresinde Sunulan Tebliğ. Paris.

West, E. G. (1990). *Adam Smith and Modern Economics*. Vermont: Edward Elgar.

Yayla, A. (1998). *Siyaset Teorisine Giriş*. Ankara: Siyasal Kitabevi.

Zürcher, Erik J. (2002). *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*. 13. Baskı. İstanbul: İletişim Kitabevi.